

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

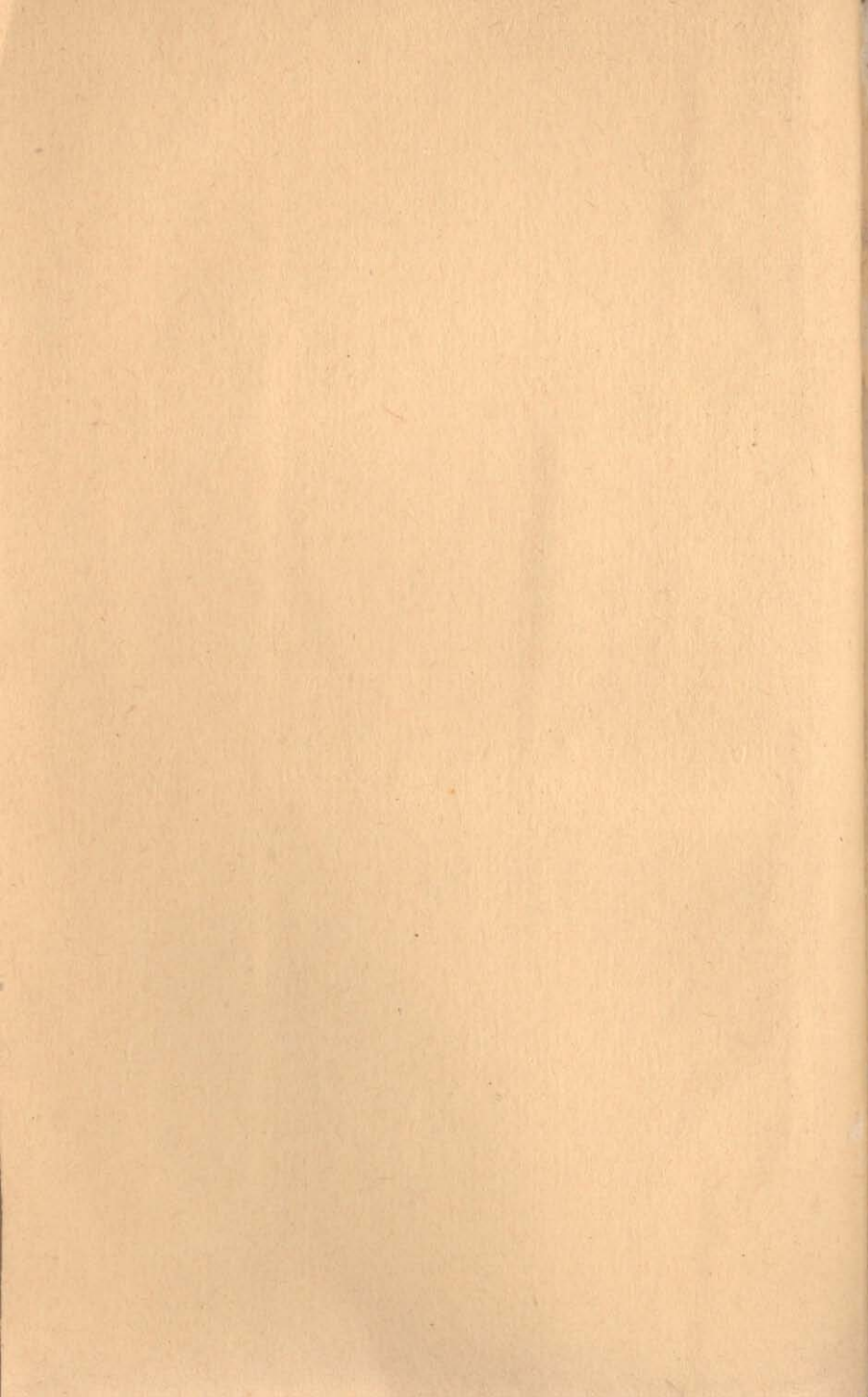
919, 920

205

7-79

1857

2010

3437

IN 1876 9 15 P E D

W B S O B

Թ ԷՆ Գ Է Ր ԷՆ

Խ Ր Է Տ Ո Ի

205:17
7-75

Թ Ե Ն Գ Լ Բ Ե Ն

Խ Բ Ե Տ Ո Ի

ՅՕՐԻՆԵԱԼ

Ի ՊՕՂՈՍ ԱՐՔԵԳԵՍԿՈՊՈՍԷ ԱՆԴՐԻԱՆՈՒՊՕԼՍԵՑԻՈՑ
Ի ՆԱԻԿԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՑ
Ի ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆՆԵ ՍՐԲՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

ԲԱԺԱՆԵԱԼ ՅԵՐԿՈՒՄ ՀԱՏՈՐՍ

Հ Ա Տ Ո Ր Բ .

Վ Ն Ա Ս Ն Մ Ո Լ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ց

Տ Ի Պ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

Ի ՀԱՅԲԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՑ ԷԶՄԻԱԾՆԻ
Տ . Տ . ՆԵՐՍԷՍԻ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՑՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ
ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՑ ԱԹՈՌՈՑՍ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
Տ . Տ . ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵԳԵՍԿՈՊՈՍԻ
ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՑ
Տ . Տ . ՅԱԿՈԲԱՑ ՍՐԲԱԶԱՆ ԱՐՔԵԳԵՍԿՈՊՈՍԻ

ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎՔԵԱՆՑ

1851

1004
19314

108587-42

Յ Ե Ռ Ե Տ Լ Բ Ե Ն

ՈՐ ՊԵՍ բնական բնութիւնն ոչ կարէ պահել զէութիւն իւր և զգոլ, միայն զմասունս նիւթոյ՝ որք համեմատ են և օգտակար գոյութեան իւրոյ, յինքն ձգելով կորզողական զօրութեամբ, այլ և զայնոսիկ մասունս՝ որք ներհակ են և վնասակար ամբողջութեան իւրոյ, հարկի ՚ի բաց մերժել վանողական զօրութեամբ :

Այսպէս և բնական բնութիւնն ոչ կարէ պահել զսահման մարդկութեան կիրառութեամբ առ աքիւնութեանց, որք յարմար են և օգտակար գոյոյ նորա, և առնեն երջանիկ, եթէ ոչ խորշեսցի և ՚ի մոլութեանց՝ որք ներհակ են և ապականիչ մարդկութեան, և առնեն զնա թշուառ :

Սի ահա և օգտակար ինչ դեղ ոչ ընձեռէ զառողջութիւն, եթէ ոչ արգելցին վնասակար կերակուրք և ըմպելիք, և երկիր ոչ բարգաւաճի պրտազոլք, եթէ ոչ խլեսցին անպիտան փուշք և խոտք :

Քանզի և մարդս որպէս պահպանի առաքինութեամբ, նոյնպէս և ապականի մոլութեամբ, ոչ միայն բարոյապէս՝ այլ և ֆիզիգապէս, որովհետև մոլութիւնք ոչ միայն են չար, զի հակառակին ուղիղ բանի և աստուածային օրինաց, այլ նա և

են վնասակար , զի խանգարեն զխառնուածն , և վաղվազեն զմահ :

Սմին իրի և կրկին ազգ պատուիրանաց աւանդեցան Աստուծոյ . յանձնառական՝ առ ՚ի գործել զառաքինութիւն , որով պահպանի մարդս , և լինի երջանիկ . և հրաժարական՝ առ ՚ի խորշիլ ՚ի մոլութենէ , որով ապականի և թշուառանայ :

Եւ որովհետեւ յառաջնում հատորի գրոցս խօսեցաք զառաքինութեանց ինչ , որք կարեւորք են ամենայն հասակի , մանաւանդ հայրենի ազգին իմոյ՝ նկատմամբ վիճակին յորում գտանի այժմ , յաւէտ բնական բանիւ յորդորամիտս առնելով զնոսա զհետ կրթիլ առաքինութեանց , որք ոչ միայն առնեն զմարդն բարի և անեղբական վարձուց ժառանգորդ , այլ և անկարօտ , բարեհամբաւ , և երկայնակեաց :

Ուստի յայսմ յերկրորդ հատորիս խօսեսցուք և զմոլութեանց յաճախելոց առ մեօք , որք ոչ միայն առնեն զմարդն չար , և արժանի յաւիտենական դատապարտութեան , այլ և աղքատ , անարգ , և վաղամեռիկ :

Օ Գ Տ Ա Կ Ա Ր

Խ Ր Ը Տ Ը Բ Ը Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Վ

Ի Ի Ր Ա Ք Ա Ն Չ Ի Ի Ր Ա Ն Չ Ի Ն

Հ Ա Ս Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Չ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա. **Ի**ՐԱՔԱՆՉԻՐՈՒՔ կարէ լինել անձին իւրոյ դատաւոր, զի ՚ի բարոյականս՝ ունի մատեան զօրէնս բնութեան, և ՚ի մասին ընկերութեան՝ զօրէնս քաղաքական. եթէ օրինացս այսոցիկ ոչ հնազանդի, լինի անիրաւ դատաւոր, և պարտ է երկնչիլ յայնմանէ: Օ ՚ի որ զօրէնս արհամարհէ, ոչ յուժեքէ երկնչի, և ոչ թողու չար՝ յոր ոչ համարձակեացի առնել. վասն որոյ առած է, թէ որ ոչ երկնչի յԱստուծոյ, դու երկիր ՚ի նմանէ: Ուստի բարիք պարտին զգուշանալ ՚ի չարաց, զի չարք հային միշտ վնասել բարեաց:

Բ. Որ կամի վնասել այլոց, նախ ինքեան վնասէ. զի անհնար է առանց վնասու անձին՝ վնաս հասուցանել այլոց, քանզի չարն՝ յաւէտ խորհուղին է չար:

Գ. Չարագործք ատեն զյանդիմանիչս , և սիրեն զնմանիս իւրեանց , և զայն՝ որ անտես առնէ զյանցանս նոցա , և ոչ նախատէ . ապա որ սիրելի է չարաց , կամ է չար , կամ ներող չարաց :

Դ. Չարք՝ ոչ համարձակին երեւիլ առաջի բարեաց , որպէս գիճակնագոյնք ՚ի լոյս արևու : Բայց մինչ պակասին բարիք , հետզհետէ գլուխ ամբռնան և չարք . նմանեալ խաւարասէր չղջիկանաց , որք ելանեն ՚ի բունոյ իւրեանց զկնի մտանելոյ արեգական :

Ե. Թեթև բեռն է երկրի ծանրութիւն իւր զոր կրէ , քան զայր չարագործ :

Զ. Աչ երբէք կարեն միաբանիլ չարք ընդ բարիս . զի զոր սիրեն չարք , զայն ատեն բարիք . և զոր սիրեն բարիք , զայն ատեն չարք . և երկաքան չիւր սորա ջանան միշտ զմիմեանս բնդոտնել , և եթէ ոչ անձնապահ լինէին ՚ի միմեանց , սպառեալ էին արդեօք կամ չարք կամ բարիք : Բայց այժմ չարք բազումք են , և բարիք սակաւ . և եթէ ոչ պահեալ էր Աստուծոյ զբարիս , չարք բառնային զնոսա յաշխարհէ , քանզի միշտ յանդիմանին ՚ի նոցանէ : Եւ թէպէտ բարիք կրեն վիշտս ՚ի չարաց , բայց ոչ մնան առանց վարձուց , որպէս և ոչ չարք առանց պատժոց : Բայց չէ պարտ զարմանալ , թէ ընդէր սակաւութիւ են առաքինիք քան զմովիս . զի ահա հոյ բազում է , այլ պատուական հանք կամ մետաղք որ ՚ի նմա՝ սակաւք :

Է. Բնդէր զայրանան մարդիկ՝ թէ չարք բազմանան օր լստ օրէ . քանզի այս օրէն է աղայոց , ուսանիլ զայն՝ զոր լսէ , և առնել զայն՝ զոր տէ .

սանէ՛ . արդ՛ եթէ մարդիկ որք յառաջագոյն ծնան՝ լինէին բարի , սպա և նոքա որք ծնան յետ նոցա՝ լինէին բարի : Աւտի եթէ կամին մարդիկ՝ զի չարք եղիցին սակաւ , առաջինքն լինիցին բարի , որպէս զի և յետինքն ուսանիցին ՚ի նոցանէ՛ լինել բարի , սպա թէ ոչ՝ տեսցեն յետոյ զամենեսին չար՝ և առաւել չար : Օ՛ր բնաւորեալ են մարդիկ մի քան զմի յառաջագէ՛մ գտանիլ յամենայնի . սպա և ՚ի չարիս յաղթեացին յետինք առաջնոց . և յայնժամ՝ անու՛ն առն բարւոյ գտանիցի միոյն ՚ի գիրս , և ոչ մի ոք բարի մնացէ յաշխարհի :

Ը . Ար երկնչի կորուսանել զպատիւ իւր , զուսպ ունի զանձն յանկարգութենէ . իսկ որ միանգամ կորուսանէ , ստանայ համարձակութիւն անպատկառ գործել զամենայն չարիս :

Թ . Չարք միշտ հակառակ են միմեանց , և ոչ կամի մինն զիշխանութիւն միւսոյն , զի քաջ պատելով զչարութիւն միմեանց , հնարին կործանել զիրեարս : Բայց մինչ բարիք հասանին յիշխանութիւն , չարք դիւրու համաձայնին , զի ակն ունին ՚ի բարեաց գտանել զներու մն անիրաւութեանց՝ զոր արարին յառաջագոյն : Աւտի չիք ճշմարիտ սէր և միաբանութիւն ՚ի մէջ չարագործաց . զի յորժամ ըմբռնի մինն ՚ի նոցանէ , վաղվաղակի մասնէ զխորհրդակիցն իւր , և նա զընկերն իւր . և միաբանութիւն նոցա լինի պատճառ կորստեան ամենեցուն նոցա :

Ճ . Չարագործք մինչ անկանին ՚ի վտանգս , ոչ առնուն ՚ի միտ զյանցանս իւրեանց , այլ մեղադիր լինին Աստուծոյ՝ թէ ՚ի զուր ամ չարիքս ՚ի

վերայ մեր . վասն որոյ և կրկին պատժոյ են արժանի , մի՛ վասն սպիրատու թեանցն զորս արարին , և միւս՝ վասն անիրաւ գանդատանացն զԱստուծոյ : Ուր պարտ էր նոցա գիտել , թէ ոչ որ պատժի Աստուծոյ , եթէ չիցէ նախ մեղուցեալ առ Աստուած . զի Աստուած վասն անբաւ դժուրեան իւրոյ՝ սովոր է նուազ քան զարժանն պատժել զոր , թող թէ ՚ի զուր ինչ տանջել :

ԺԱ . Իբր ժահահոտք՝ թէ և ծածկեսցին ընդ հողով՝ տակաւին բուրեն զգարչահոտութիւն իւրեանց . բաղձանք չարաց՝ որչափ և ծածկել ջանասցեն , անդէն յայտնի լինի բարեաց , զի սիրտք իւրեանց սպականեալք են : Այնքան յանդգնին չարք , մինչև քարածիգ լինել ամենայն բարեգործաց . բայց ՚ի համբերել բարեաց՝ քարինք չարաց անկանին ՚ի գլուխս իւրեանց :

ԺԲ . Չարաչար գնացք կենդանեաց՝ անմահացուցանեն զյիշատակ արանց բարեաց որք մեռան , և յաւելլուն զիսկիծ նոցա ՚ի սիրտս մարդկան , զի կորուսին զբարիս , և ունին զչարս : Այսն որոյ ՚ի մեռանիլ բարեաց՝ սգան առաքինիք , ոչ յայն սակըս՝ զի մեռան նորա , այլ զի չարք մնացին յաշխարհի , և բարիք պակասեցան : Աեան չարք՝ զի միշտ մեռցին . մեռանին բարիք՝ զի միշտ կեցցեն :

ԺԳ . Եթէ տերևք ոչ պահպանէին զպտուղս ծառոց , գուցէ ծառք ոչ կրէին զնոսա ՚ի յոստս իւրեանց . և եթէ չարք ոչ էին կրթիչ առաքիւնեաց , թերևս ոչ տանէր երկիր զայն անպէտ բեռինս : Եւ արեգակն զլանայր արդեօք զոյս իւր ծագել ՚ի վերայ չարագործաց , եթէ չէր ազգեալ

նմա յՄատուճոյ՝ ծագել ՚ի վերայ բարեաց և չարաց : Ի բառնիլ չարագործին՝ ոչ միայն մարդիկ աղատին ՚ի վնասուէ նորա , այլ և ինքն չարագործն զերծանի ՚ի ծանրութենէ պատժոյ , որ յաւելուօր քան զօր ՚ի վերայ իւր՝ ցորչափ մնայ կենդանի . ապա եթէ կեան չարք , այն է՝ կամ ՚ի պատիժ մարդկան , կամ ինքեան չարագործին :

ԺԴ . Չարք որչափ առաւել բարձրանան ՚ի փառքս , այնքան մերձ լինի անկումն նոցա , զի արդարութիւնն Մատուճոյ երևի համբերել՝ մինչև լցցի չափ մեղաց նոցա , և կործանեցէ իսպառ : Բայց բազում անդամ իննայէ Մատուճ տալ չարաց զակրն ընտրողական ՚ի ճանաչել զառաքինի բարեկամըս . զի չեն արժանի իրատու , որք կամին մերժել զխրատ :

ԺԵ . Մի ինչ գայթակղիր՝ յորժամ տեսանես , թէ ՚ի գործել ուրուք զմեծեղեուն չարիս՝ մնայ անպատիժ . իսկ ՚ի մեղանչելն փոքու յանցանօք՝ պատժի չարաչար : Բանզի սովոր է Մատուճ համբերել չարագործաց զի զղջոսցին . բայց ՚ի յամառիլ նոցա ՚ի մեղս , պատճառաւ փոքու յանցանաց նոցա՝ ծանունս պատուհասէ , որով հատուցանէ զպատիժ մեծամեծ չարեացն , զոր արարեալ էր նոցա յառաջագոյն :

ԺԶ . Մնորէնն յորժամ անկանի յանզերծ վտանգըս , յայնժամ ճանաչէ թէ արդար է Տէր , և ինզրէ վրէժս ՚ի չարաց : Օ՛ի նա որ ՚ի յաջողութեան իւրում կտիրուցանէ զաչս իւր՝ զի մի տեսցէ զճշմարտութիւն , սպասէ ձախողութեան և վտանգի մահու՝ բանալ զաչս իւր ՚ի ճանաչել

զճշմարտութիւն և զիրաւունս Աստուծոյ . բայց վայրասպար , զի ոչ կարէ յայնժամ գտանել զփրկութիւն :

ԺԵ . Սոլիք պատճառեն զտկարութիւն բնութեան իւրեանց ՚ի գործել զառաքինութիւն , բայց զանձինս խաբեն . զի ոչ եթէ մոլութիւնն է բնական իմն , և առաքինութիւնն օտար ՚ի բնութենէ , այլ բնութիւնն առաւել յարմար է ՚ի գործել զառաքինութիւնս քան զմոլութիւնս . ապա թէ ոչ անողորմ լինէր Աստուած առ մարդիկ , զոր և մտածելն է ամբարշտութիւն : Ապա մի ասիցէ որ , թէ կամիմ գործել զբարիս՝ բայց ոչ կարեմ . այլ մանաւանդ ասացէ , թէ կարեմ՝ բայց ոչ կամիմ .

ԺԸ . Որպէս մարմնական հիւանդութիւնք ՚ի սուղ ժամանակի ախտացուցանեն զմարդ , բայց երկար տաժանմամբ հազիւ ապաքինին . այսպէս և մոլեկան խօթութիւնք հոգւոյ՝ սահաւօրեայ ներգործութեամբ ունականան , բայց բազմաժամանակեայ ժուժկալութեամբ ՚ի բաց մեկնին :

ԺԹ . Օ՛ր եթէ որ ժրաջան աշխատ լինի , կարէ ուղղել զթիւր ունակութիւնս արհեստի . ապա և զմոլեկան սովորութիւն բարուց՝ որ վասն տկարութեան բնութեան ունակացեալ է ՚ի մարդրս , կարէ որ ուղղել , եթէ արիական ոգւով հա նապազորդէ ՚ի ջանս :

Ի . Հիւանդութիւնք մարմնոյ՝ եթէ ոչ բժրահեցին զեղովք կամ պահեցողութեամբ , հուսկ ապա վախճան առնուն մահուամբ : Իսկ հիւանդութիւնք հոգւոյ՝ եթէ ոչ ապաքինեցին ուսմամբ և առաքինական կրթութեամբ , յաւերժա

հան մահուամբ :

Չար է ախա մարմնոյ , զի սպանանէ զմարմին . բայց չարաչար է ախա հոգւոյ , զի զմարմին և ըզ հոգի միանգամայն մահացուցանէ : Ապա յետ սամիտ եմք՝ և բիւր բամբասանաց արժանի , զի ՚ի հիւանդութենէ մարմնոյ զարհուրիմք և դարման խնդրեմք . իսկ ՚ի հիւանդութենէ հոգւոյ ոչ երկնչիմք ինչ , և ոչ առ բժշկութիւն փութամք :

ԻԱ . Ին ոմանք այնքան չար և մոլի , զի առ ՚ի մնալ ազատ յերկիւղէ գեհեհին , և անխիղճ արչուել յամենայն չարիս , ոչ կամին հաւատալ թէ գոյ հասուցումն գործոց մարդկան . սակայն անհաւատութիւն նոցա ոչ կարէ խափանել զճշմարտութիւնն , որում և բան մարդոց վկայէ . և խելագարութիւն է ընդդէմ ճանաչման իւրոյ մարտնչիլ . ըստ այնմ , « Սիթէ անհաւատութիւն նոցա զլստուծոյ հաւատսն խափանէր . քաւ լիցի » . Զորթ . Գ . 3 :

ԻԲ . Որ հաստատեալ է ՚ի միտս , թէ զոր գործէ ՚ի ծածուկ՝ յայանի լինելոց է մարդկան , կամ խորչէր իսպառ ՚ի գործոց չարեաց , կամ զկայ տունոյր :

ԻԳ . Սարգիկ ՚ի սուղ ժամանակի ուսանին ըզբազում չարիս , և յերկար ժամանակս հողիւ զմի ինչ բարի . քանզի բարին է իբրև ակն պատուական , իսկ չարն իբրև խիճ անարգ . վասն որոյ նա է դժուարագիւտ , և սա ամենայն ուրեք դիւրապատրաստ . և ես՝ բարին է յամբողջութենէ ամենայն մասանց , և չարն յինչ և իցէ պակասութենէ :

ԻԴ. Բարիք և չարք միաբանին յաշխատանս , բայց տարբերին 'ի կամս . զի բարիք ոչ հաւանին ընդ բարին զոր գործեն , վասն որոյ ջանան առնել զևս բարեգոյնս , և օր ըստ օրէ յառաջացեալ հասանեն 'ի դերակատար աստիճան բարեգործութեան : Իսկ չարք՝ հաւանին ընդ չարն զոր գործեն , վասն որոյ զհետ կրթին այնմ , և օր քան զօր լինին առաւել ևս չար : Բանզի բարին վերջանայ , եթէ որ հաւանեցի նմին , և զկայ առնուցու . և չարն վերջանայ , եթէ որ ոչ հաւանեցի նմին , և դադարեցի առնել :

ԻԵ. Եթէ Աստուած ըսող միայն լիներ բանից բերանոյ մարդկան , ոչ զոր դատապարտէր . զի ամենեքին 'ի խօսիլ իւրեանց ցուցանին առել զմուրութիւնս , բայց գործով հանապաղ յաճախեն 'ի նոյն . սակայն Աստուած ոչ եթէ 'ի բանս հայի՝ այլ 'ի գործս , և ըստ այնմ առնէ դատաստան :

ԻԶ. Ոչ է արժանի կելոյ , որ կեայ վնասուք կենաց անմեղաց : Տէր է նա կենաց այլոց , մինչ զուհէ զկեանս իւր վասն նոցա :

ԻԷ. Սարդիկ եթէ քաջ ճանաչէին զողորմելի վիճակ մարմնոյ , երանէին զմեռեալս . զի մեռեալք անջատեալք 'ի մարմնոյ՝ զերծ են 'ի թշուառութենէ անտի , իսկ կենդանիք տակաւին 'ի մարմնի դուրով տառապին 'ի նմին : Բայց կենդանիք ոչ քաջ ճանաչեն այժմ զտգեղութիւն մեղաց , և զսատկութիւն պատժոց մեղաւորաց . վասն որոյ անզգուշբար սահին 'ի մեղս , և անկանին ընդ դատապարտութեամբ : Իսկ մեռեալք թէպէտ և ճանաչեն զամենայն , բայց ոչ կարեն ապաշխարու-

Թեամբ քսուել զմեզան՝ զոր գործեցին 'ի կեանս իւրեանց, վասն որոյ կան մնան ընդ դատասարստութեամբ : Ուստի պիտոյ է կենդանեաց զմիտս մեռելոյ սենել, զի մի մեղօք դատասարտեցին :

“ Որպէս աչիս սարմանց շնորհար է՝ և ծոխուլաց, նոյնպէս և անօրէնո-թիւնս որոյ վարին նովան ո. Առակ. Ժ. 26 :

“ Հասցին 'ի միերս մեղաց իւրեանց քագնապեալ. և կգամբեցեն զնոսս յանդիման անօրէնո-թիւնս իւրեանց ո. Իմաստ. Դ. 20 :

ԳՆՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՉՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ա. **Ղ**շմարիտ փառքն և պատիւն բովանդակի 'ի վիճակի մարդկութեան, և ոչ գտանի արտաքոյ նորա. իսկ որ բարձրամտեալ գեր 'ի վերոյ համարի զինքն քան զամենայն մարդիկ՝ և ինդրէ գիտաս և զպատիւ յատուկ անձին իւրոյ 'ի վեր քան զամենայն, արտաքոյ ելանէ 'ի կարգէ մարդկութեան, վասն որոյ և այնպիսին չէ մարդ բանաւոր, զի ոչ ճանաչէ զպատիւ մարդկութեան, այլ՝ գաղան հրէշ և այլանդակ :

Բ. Ղշմարիտ փառաց և պատուոյ է արժանի, որ է մարդասէր և բարերար, և ճանաչէ զյարգ մարդկութեանս, և անարժան է փառաց, որ նախամեծար համարի զանձն քան զամենայն մարդիկ, և ցանկաց փառաւորիլ յամենեցունց. ապա կարի իրաւամբ արհամարհի յամենայնէ, որ արհամարհեաց զամենայն մարդ:

Գ. Հպարտ ոք և փառամոլ՝ ՚ի լսել իւրում՝ զգովութիւն ՚ի մարդելուցայ՝ փքացեալ գուռունայ, և յիմարաբար ցանկայ՝ զի և այլք ամենեքին դավեսցեն զնա, և ոչ ճանաչէ՝ թէ սուտ գովութիւնք են այնք, զոր տան նմա մարդելոյդք վասն շահասիրութեան իւրեանց: Գովութիւնն որ լինի առ երեսո՝ թէ և իցէ ճշմարիտ, է սնտի, և գրգռիչ սնապարծութեան:

Դ. Գուռուք սովոր են լինել ապերախոք, զի մինչ տաղտկանան ՚ի միոյ բարեկամաց իւրեանց, ոչ ՚ի միտ ամեն զհաւատարմութիւն նորա և զերախտիս, այլ իսկոյն հերքեն զնա. զի կորուսանել զմտերիմ խորհրդակիցս և զերախտաւորս՝ ոչ ինչ ցաւ է նոցա, և որ միանգամ անհաճոյ թուեցաւ ինքեանց, ոչ երբէք կամին տեսաւորիլ ընդ նմա:

Ե. Հպարտն նման է արջառաջիլ գուռազանի, որ մինչ բռնութեամբ թեքի, երկոքին ծայրքն խոնարհին և գան առ միմեանս, և մինչ թողու ՚ի ձեռանէ, նոքին իսկ ծայրքն վաղվաղակի գլուխ ամբարձեալ՝ դառնան յոճն առսջին. սյապէս և հպարտք՝ յորժամ ՚ի նեղութիւնս անկանին, ապամայ կորանան և խոնարհին, այլ իբրև սզատին՝ միւսանգամ մեծամտին, վասն որոյ և ատելի են

Լստուծոյ և մարդկան :

Զ. Լստուծոյ հասանին բարեբազդութեան , բայց ոչ գիտելով բարիք վարել , կորուսանեն փութով : Արդէս իշխան հարաւ թէպէտ և գիտացէ զակարութիւն իւր և զզօրութիւն թշուամայն , բայց վասն ամբարտաւանութեան իւրոյ ոչ կամի խոնարհիլ ՚ի պայման հաշտութեան , զի մի նուաստացեալ երեւոցի , սրով և կորուսանէ խարստ զպատիւ իւր և զիշխանութիւն :

Է. Լնմտութիւն է անկայուն յաջողութեամբ բարձրամտիլ , և կորուսանել զփառս և զհամբաւ , յաջողւածք են պատրուականք , զի ցուցանեն լինել մշանջեհաւոր և անկորուստ , բայց են փոփոխական և հասանուտ :

Ը. Հարաւ մտլք՝ լինին յանգուգն ՚ի յաջողւածս , և երկչոտ ՚ի ձախողակս . զի սրք փոքր մի յառաջ ուռուցեալ էին ամբարտաւանութեամբ , ՚ի կորուսանել զբարեբազդութիւն իւրեանց՝ վաղվազակի կորանան և ընկճին , և ՚ի միում վայր կենի անցանեն ՚ի ներհական ծայր :

Թ. Աերն անփառութեան երբեմն գրգռեալ յամբարհաւաճութենէ՝ այնքան կատաղի , մինչև յերկիր կործանել զմեծատունն , սպա յայտ է՝ թէ ոչ ամենեքին պահեն զյարգ մեծութեանն զորունին , այլ մանաւանդ բազումք յանարգութիւն անձանց իւրեանց դարձուցանեն զնա , զի ոչ գիտեն՝ թէ սրգէս արժան է վարել զմեծութիւն :

Ճ. Հանկութիւն աւելորդաց ՚ի պատճառս անտափ փառամտութեան առաւել ասնջէ զմարդիկ՝ քան զբաղձանա հարկաւորաց ՚ի պէտս կենաց .

զի թէ որ կամի կարևորօրն շատանալ , դիւրաւ կարէ զնոսա ՚ի ձեռս բերել՝ և կեալ երջանկարար :

ԺԱ . Ազնուականք յաճախակի լինին փոս ա մոլք . քանզի ստարեալք յանուանէս ազնուական , յամենայն ուրեք խնդրեն ունել զփառս և զպատիւ , այս՝ անմեղադրելի իմն է ըստ արժանեաց խնդրել զփառս , բայց կորուսեալ զչափաւորութիւն՝ լինի չար և մոլեկան , մինչ զի տայ կորուսանել կամ՝ զանձն և կամ զպատիւ :

ԺԲ . Հոգի ազնուականութեան է մեծագործութիւն , իմաստութիւն , և առաքինութիւն , ապա թէ ոչ՝ մեռեալ համարի ազնուականութիւնն : Ուրեմն մի պանծացին ազնուականք ՚ի պայծառութիւն տոհմի իւրեանց , եթէ ոչ ունին գործ արժանի ազնուատոհմութեան . զի որպէս ՚ի պակասիլ իւղոյ՝ շիջանի ճրագն , նոյնպէս և ՚ի պակասիլ մեծագործութեան՝ իմաստութեան՝ և առաքինութեան , բաւնի յարգ տոհմականութեան նորա :

ԺԳ . Ինչպէս փառասիրութեան բազում անգամ չափազանց տայ խօսիլ զգործոյ՝ զորս աւրար , կամ զիրաց՝ որք ստատահեցան նմա , կարծիս իմն եղեալ ՚ի մտի , թէ այնու մեծագունի և սպասուոյ արժանի գտանիցի , բայց խաբի , զի զպատիւն զոր ունի՝ զայն և ս կորուսանէ : Այլ պարտ է զճշմարտութիւն իրացն խօսել չափաւորութեամբ իմն՝ և ոչ տարապայման , զի մի երեւեկացի ՚ի նոսա նշան սնտախ պարճանաց , որպէս զի և լսողք ինքնին յորդորեցին գովել և պատուել :

ԺԴ . Որ առաւել քան զկար իւր ՚ի բարձրաւ

դոյնս ձկտի, ՚ի վախճանի ամօթապարս եղևալ խանարհի. և որ ջանայ կատարել միշտ զկամս իւր, անհանգիստ առնէ զանձն իւր :

ՃԵ. Օ՛ր է՛ զի արք խոհականք երբեմն ոչ տեսանեն զյայտնի վտանգս, և ՚ի նա խարդաւանին, իսկ պարզամիտք տեսանեն և զգուշանան. և զի անբարեպետ ստանան զմեծութիւն, և հանձարեղք առ դուրս նոցա դեղերին : Վանդի խոհականք և հանձարեղք բազում անգամ սպաստանին յանձինս, և ոչ ՚ի խոտուած. վասն որոյ և Վստուած թոյլ տայ նոցա առ ժամանակ մի հեծել և յողուց ելանել, զի ծանիցեն զտկարութիւն բնութեան իւրեանց, որք կարծէին թէ ՚ի ձեռս մարդոյ է երջանկաբար կեալ. իսկ պարզամիտք և ազէտք ապաւինեալ ՚ի խոտուած՝ զերծ մնան ՚ի վտանգէ, և գտանեն զյաջողուածս բարեաց :

ՃԶ. Ո՛մանք ՚ի մարդկանէ մինչ տեսանեն զքոյ յազթահարեալ երբեմն ՚ի կրից հազուոյ, անգունեն զնա մինչև իսպառ. և հպարտացեալ յանձինս իւրեանց՝ ասեն պանծանօք. զի՛նչ արդեօք իցեն կիրք, բայց եթէ արբանեակք կամաց, որք եթէ ըմբոստացին երբէք, զիւրին իմն է նուաճել զնոսա անդրէն ՚ի հնազանդութիւն. ապա ո՞րպէս ՚ի մարդկան համարի արժան է ունել զայն, որ վատթար մեղկութեամբ յազթի ՚ի կրից : Վայց մինչ այսպիսի մեծաբանք՝ ոչ սրկաս քան զայլն յազթահարին ՚ի կրից ասելութեան կամ սիրոյ, զիջանին խոստովանիլ զտկարութիւն մարդկեղէն բնութեան, և ուսանին լինել կարեկից և ներսզ :

ՃԷ. Ա՛յր հպարտ և ամբարհաւած ասելի է

ամենեցուն . զի սրպէս նա անդսնէ զամենայն մարդիկ , արժան է՝ զի և այլք ամենեքին անդուսնեսցեն զնա : Այս ախա հպարտութեան՝ առաւել տիրէ ՚ի վերայ սրգւոց մեծասանց . զի մեծատունք զորդիս իւրեանց գրեթէ յանդատին յորորոցէ՝ ամբարտաւանութեամբ քան կաթամբ սնուցանեն , անթերի կատարելով զհաճոյս կամոց նոցա : Յորս նախ քան զհաստատիլ անդամոց՝ հաստատի ախան ամբարտաւանութեան . ուստի և համարին զանձինս զիւցազինս , և արհամարհեն զամենեսին , գուցէ և զճնոզս իւրեանց :

Չ ՚ի սրպէս մինչ էին մանուկ՝ կատարէին զհաճոյս նորս , նոյնպէս և ՚ի մեծանալ իւրեանց կամին՝ զի կատարեսցեն զկամս իւրեանց , վասն որոյ և լինին կամապաշտ . ոչ այնու միայն՝ զի ինքեանք պաշտեն զկամս իւրեանց , այլ և այնու՝ զի կամին թէ այլք ամենեքին պաշտեսցեն . և եթէ որ հաւատակեցի իւիք՝ կամ ոչ կատարեսցէ , վաղվազակի զայրագինն անշիջանելի բարկութեամբ : Այս պարտական դատին ճնողք , եթէ պատճառս ասն կամապաշտութեան սրգւոց իւրեանց :

ԺԸ . Հպարտն ոչ կամի հնազանդիլ ումեք ՚ի մարդկանէ՝ բայց միայն զիււայ . զի ոչ կամի ճանաչել զք գերազանց քան զինքն՝ բայց եթէ ըզգևս , որոց կայ միշտ հնազանդ . և եթէ ոչ էր արւելեալ զանձն ՚ի ծառայութիւն զիււայ , թերևս հնազանդէր մարդկան : Այլաքէն ծառայ նա է , որ միայն տեսն իւրում հնազանդի , և ոչ այլոց ումեք . իսկ հպարտն՝ վասն զի է ծառայ զիււայ , նրմա միայնոց հնազանդի , և ոչ բնաւ այլոց :

ԺԹ. Սնտիառք՝ թէ և երբեմն գործեն զբարին, ոչ առնեն այնու մտք, թէ վասն զի է բարի՝ հաճելի Աստուծոյ և մարդկան, այլ զի արբանեկէ ամբարտաւանութեան իւրեանց, զի նայն է առ նոսա բարին և չարն. ապա գործեն զբարին՝ զի երևեցցին բարեգործ յաչս մարդկան :

Ի. Ապուլմք ՚ի մարդկանէ զբարին զոր գործեն, ոչ վերաբերեն առ Աստուած՝ այլ ՚ի զօրութիւն անձանց իւրեանց. և զի մտանան նորա զպարգևս Աստուծոյ, որով կարողացան գործել զբարիս, վասն որոյ և ոչ ապա Աստուած զվարձս նուցա : Այն է ճշմարիտ բարեգործութիւն, որ լինի ՚ի սէր և ՚ի պատիւ Աստուծոյ, և առ Աստուած վերաբերի իբրև առ ազբիւր և առ իջ ամենայն բարեաց. զի նա է որ տայ, և ընդունի, և վարձարէ :

ԻԱ. Որ սովոր է պանծալ բանիւ, անպիտան է գործով. զի սոր գործունեայ՝ գործով քան բանիւ խօսի : Պարտ է ամբարտել զձեռս, յարժամ լեզուն ամբարտաւան խոստանայ տալ :

ԻԲ. Չիք ինչ յաշխարհի ամբարտաւան շինուած՝ զոր ոչ եղծանիցէ հնութիւն ժամանակին, և ոչ իշխանութիւն հզօր՝ զոր ոչ կործանեցէ թշնամին, և ոչ արհեստաւոր ճարտար՝ զորովք ոչ գերազանցիցեն այլք : Ապա մի որ հպարտացի ընդ կորովամտութիւն իւր, թէ ոչ որ կարէ հասանել ՚ի չարի իւր, զի գուցէ այլք լաւագոյն ևս կարիցեն գիտել և գործել :

ԻԳ. Օտրմանք մի մեծ այս են, զի բազումք են ՚ի մարդկանէ հպարտք, բայց ոչ ճանաչեն թէ ի

յեն . և վասն զի հպարտութիւնն է սէր յատուկ
գերազանցութեան , ոչ թողու ճանաչել զսիրտու-
թիւնն անձին . այսու ախար ախտանան և բարե-
գործք , զի կամ զբարին զոր ունին՝ կարծեն զօրութիւն
իւրեանց ստացեալ , և կամ վասն արժանաւորու-
թեան իւրեանց տուեալ նոցա յԱստուծոյ :

ԻԴ . Ամենայն հպարտ՝ կամ է ապէտ , կամ յան-
դուգն . ապէտ այնու , զի զբարին զոր չունի՝ կար-
ծէ թէ ունիցի , քանզի յատուկ է հպարտից կու-
րանալ մտօք . յանդուգն այնու , զի սակաւ բար-
եօքն զոր ունի՝ կամի առաւել երևիլ ՚ի մէջ ընկե-
րաց իւրոց , որով և արհամարհէ զայլս իբրև զուր-
կըս ՚ի բարեաց : Այլ որովհետև առաւել չար և
գժնդակ է այս ախտ , ապա առաւել զգուշու-
թեան պէտս ունի սու ՚ի չախտանալ նովաւ :

ԻԵ . Օբարիս աշխարհի և զմեծութիւն այն-
պէս պարտ է քեզ ունել , որպէս թէ ունիցիս բոլ-
նոսս յերազի . զի յորժամ ստուգիւ ունիլ կար-
ծես , անդէն առ ժամոյն լինին անհետ . դու հա-
ւատաս՝ թէ ՚ի ձեռին քո են , բայց ոչ են , զի
զիսխուստ նոցա ՚ի քէն՝ ոչ կարես արգելլուլ : Այս
անմիտ է որ ընչիւք և մեծութեամբ առօրեայ
կենցաղոյս մեծամտի և հպարտանայ :

ԻԶ . Ինչպէս ՚ի մարդկանէ զիւրաւ ամբար-
հաւածին՝ և ելանեն ըստ կարգ բանաւորութեան ,
եթէ ունիցին զհարստութիւնն ընկերակից և ձե-
ռքնաւ ինքեանց . վասն որոց յարմարի թոյլ տայ
նոցա աստուածային տեսչութիւնն՝ անկանիլ ՚ի
կարիս ազքատութեան , զի մի իսպառ խեղաւ-
րեացին :

Վանդի կիրք մարդկան է իբրև զգազան, որ եթէ գացէ բազում դարման, այսինքն ճոխութիւն ընչից, լինի ամենի յոյժ՝ մինչև դժուարին լինել նմա պնդիլ ՚ի շղթայս, և հպատակ կալ բանաւոր հրամանի կամաց. իսկ եթէ նուազ գացէ զկեր, տկարանոց և նուսաճի. զի աղքատութիւնն է շղթայ ամբարհաւած ցանկութեան կրից, որ խոնարհեցուցանէ զնա հնազանդիլ անխարկութեան կամաց առաջնորդելոյ ՚ի յուզիլ բանէ :

ԻԵ. Հպարտն նման է հրոյ. զի որպէս հուրն ուր և գտանիցի, զգացեալ լինի ՚ի բնական յառկութենէն, զի է սաստիկ ջերմ և այրեցող, այսպէս և հպարտն յորում վայրի և գտանիցի, ճանաչի ՚ի յառկութենէ իւրմէ, զի է արհամարհող և նախատող այլոց. քանզի զանձն միայն դովէ, և կամի ընդունիլ զգովութիւն յամենեցունց :

Վասն որոյ և բազում անգամ անկանի ՚ի նախատելի պակասութիւնս, զի գոնէ խոնարհեցի, կամ ՚ի ձախորդութիւնս, զի ծանիցէ թէ և ինքն է մարդ սխալական, ապա թէ ոչ՝ ստաուած ոմն հատարէր զանձն իւր : Յազադս որոյ յամենայն ժամանակս նախատակոծ և առակ նշաւակի եղեն հպարտք, և լինին միշտ, և լինիցին առ յապոյն ըստ արգար դատողութեանն Աստուծոյ, որոյ փորձին ոչ պակասի՝ եթէ կարասցեն առնուլ ՚ի միտ, թէ զինչ էր, և զինչ եղև մեծութիւն և փառքն ամբարտաւանից :

ԻԸ. Այլ ամբարտաւան՝ եթէ ըստ զխպաց ի մըն բարւոյ իմիք լինիցի պատճառ, այնքան մեծամտի և պարծի, մինչև կորուսանել զյարգ բա-

1004
1861

բռնյն զոր արար, և զվարձան՝ զոր ունէր ժառանգել, և իբրև հաւ կտրկաչան՝ ՚ի վերայ միոյ ձուռ զընդիս իւրացուցանէ :

Վասն զի ոչ գիտէ կշռել զգործն ըստ չափու ճշմարտութեան, այլ ըստ կրից իւրոց. ուստի և սքան զևս բարձրանայ մտօք և հպարտանայ, և զոր ինչ պատիւ ունի ստացեալ, անբաւական համարի զայնս, և հանապազ նորագունին ըղձանայ, մինչև զաստուածականն ունել զպատիւ, և նմանող լինել Բարձրելոյն փառաց : Այլ որովհետև զայս աստ ամենեւին չար՝ ընկալան հպարտք ՚ի բերիւարայ, ապա ընդունին ընդ նմին և զպատիժ պատահաստի նորա, եթէ մնացեն անզեղձ :

ԻԹ. Հպարտն ոչ ումք կամի խոնարհիլ. բայց քանզի է պատուասէր, բազում անգամ խոնարհի մարդահաճել առ ՚ի ստանալ զյարգանս : Օ՛ի որ յումքէ մեծարիլ ցանկայ, ՚ի հարկէ նմա հաճոցանալ ջանայ, սրոյ աղագաւ տանջի ՚ի միտս, թէ սրպէս մարթացի հաճոյ լինել. ուստի մեծարէ զայնս, որք չեն արժանի մեծարանայ, որպէս զի զփոխագարձն ապէ ՚ի նոցանէ զպատիւ : Քանզի ոյսպիսիք սոփոր են զմիմեամբք ՚ի պատիւ ելանել կեղծիւք և ՚ի շնորհուկս՝ ՚ի սնուցանել ըզհպարտութիւնն, և ոչ եթէ ՚ի փառս Աստուծոյ՝ և ՚ի սէր եղբայրութեան, որպէս օրէնքն հրամայեն :

Իսկ եթէ փոքր մի վշտացի յեղբօրէ իւրմէ, և յոյն պատուոյ անհետացի ՚ի միջոյ, ահա յայն ժամ թէ որպիսի նախատական նետոս ձգէ առ նա : Օ՛ի զոր յառաջագոյն գովութեամբ հոչակէր, ապա անարգանօք վատահամբաւ է, և որ նախ յար-

գահրան անուամբ յիշատակէր, այնուհետև նա խոստական անուամբ ծանակէ. և որ ՚ի տեսանելի ծիծաղադէմ զնովաւ փարէր, այժմ խոժոռահայեակաց պժգանօք երեսս դարձուցանէ: Այս խոնարհու թիւնն ամբարտուանից՝ է առերկայ թ և ոչ ճշմարիտ:

Լ. Օգարմանք են, զի ամենայն որ ուր ուրէք և գտանիցի, պարսաւէ զհպարտութիւնն իբրև չար և մնասակար, և գովէ զխոնարհու թիւնն իբրև բարի և օգտակար. ապա զի՞ է՝ զի միշտ և ամենայն ուրէք հպարտ բազում գտանին, և խոնարհը ստիաւ, թերևս ոչ ունին սոքա զճանաչումն բարւոյ և չարի. քանզի մեծ նախատինք է մտաւոր բնութեան ճանաչել զբարի և զչար, և թողեալ զբարին՝ առնել զչար: Եւ այց դժպատեհ իմն թուի կարծել, թէ տակաւին ոչ կարասցեն մարդիկ ճանաչել զինի անթիւ օրինակաց և փորձոյ աստուածեղէն գրոց, և խրատուց իմաստնոց, որք միաբան ուսուցանեն թէ չար է հպարտութիւնն, և բարի՝ խոնարհութիւնն:

Վաջայոյտ ուրեմն է, թէ մարդիկ կամ առտկարութեան բնութեանն, կամ ՚ի բուռն կրից հոգւոյ, կամ ՚ի գրգռութեանէ բանասրկուին սահին ՚ի հպարտութիւն, և կամ գուցէ յանշուք և ցածուն կերպարանաց խոնարհութեան խորշին, զի մի նուաստ երևեացին:

Իսկ արդ՝ վասն տկարութեան բնութեան առաւել պարտի որ խոնարհիլ քան հպարտանալ, տկար ասեմ զայն, որ ոչ կարէ կշռել զկար անձին, և ոչ բարեկարգութեամբ վարել զներգործու-

Թիւնս մտաց և կամաց, զոյժ և զզօրութիւն մարմնոյ, զիշխանութիւն և գիտութեամբութիւն, քան զի հնար է՝ թէ այլք առաւել ունիցին զայս ամենայն բարիս բնութեան և բարիս բազդի, քան զոր ինքն ունի : Իսկ նա որ գիտէ՝ թէ այլք բազմօք զերազանցեն քան զինքն, անդէն սկսան, խոնարհիլ ՚ի հպարտութենէ իւրմէ, զի խելագարութիւն է ընդդէմ յատուկ ճանաչման իւրոյ յանդրգնիլ :

Դարձեալ՝ չէ արժան անգիտանալ ումէք զբունութենէ կրից . զի կիրք զգայական բազմանաց բազում անգամ մթագնեն զլոյս բանին, թիւրքն զուղղութիւն կամաց, և տան մոռանալ զանձին տկարութիւն : Այս՝ զի բարիք բնական կամ ստացական՝ պատճառեն երբեմն զհպարտութիւն : Աւտի եթէ պարահայեաց աչօք նկատեսցէ որ զանցրս՝ որք անցին յառաջագոյն շուրջ զիւրե, և բզվիճակն յոր այժմ գտանի, և նոքօք գուշակեսցէ զսպագայէն, խոնարհի իսկոյն :

Դարձեալ՝ պարտի անմուաց ունել ՚ի մտի բզջարիմաց հնարս բանսարկուին, որ առաւել փոյթ է յորդորել զմարդիկ ՚ի հպարտութիւն քան յոյլ մոլութիւնս, և զգուշանալ ՚ի հպարտութենէ : Օ՛ի այս ախա գիւրաւ ՚ի ներքս ՚ի հոգին սպրգի, և դժուարաւ ճանաչի, և ՚ի բազումս անբժշկելի մնայ . և որ այլ մոլութիւնք մեղաւոր առնեն բզմարդն, իսկ սա գլխովին դե կացուցանէ : Այս մեծի արթնութեան պէտա ունի չանկանիլ ՚ի թելագրութիւն գիւրն, զի բազմահնար խորամանկութեամբ՝ զբարիսն զոր ունի որ, մեծ և չքնաղ

և առաւել քան զայլոցն երեւցուցեալ՝ տայ հը-
պարտանալ, այսինքն՝ արհամարհել զայլոց բարիս,
և զիւրն միայն սիրել, և ընդ այն հաւանիլ:

Վարձեալ՝ պարտի ճանաչել և գիտել ումեք
զբարձրութիւնն սրատուոյ և փառաց պանծալի
խոնարհութեան, և ոչ վասն նուաստ կերպարա-
նաց խոնարհաց՝ իբրև արհամարհ ինչ անգոսնել
և ատել զչնաշխարհիկ ազնուութիւնն նորա. զի
թէպէտ խոնարհն առաջի մտեաց թուի անշուք
և անիմաստ, բայց առաջի առաքինեաց է փա-
ռաշուք և մեծիմաստ:

Օ ի ճշմարիտ փառք և իմաստութիւն մարդոյ՝
է ճանաչել զվայելուչն և զօգտակարն, և զայն
ստանալ. և զինչ վայելուչ և օգտակար մարդոյ՝
քան լինել սիրելի ամենեցուն, և կեալ ուրախա-
միտ. և ահա խոնարհն սիրելի է ամենայն բարեաց,
և վարէ զկեանս խաղաղ և ուրախ: Ապա որ սիրէ
զանձն իւր, և կամի լինել յարգի և պատուական
առաջի Աստուծոյ և մարդկան, լիցի խոնարհամիտ:

ԼՆ. Չիք մեծագոյն մեղք քան զհպարտու-
թիւնն. զի ընդ ինքեան շղթայեալ ունի զամե-
նայն մեծամեծ մոլութիւնս: Քանզի հպարտն ոչ
կամի թէ այլ որ քան զինքն գեր ՚ի վերոյ գտա-
նիցի, և յայտմանէ լինի նախանձոտ. և ոչ տանե-
լով յաջողութեան այլոց՝ վառի ՚ի բարկութիւն.
և ոչ կարացեալ արգելուլ զյաջողուածս նոցա՝
լքանի, և անկանի ՚ի ծուլութիւն. և զի ծոյլն
ոչ ակն ունի շահիլ և ևս, լինի ագահ. և ագա-
հութեամբ ստացեալ արծաթն գրգռէ զնա ու-
տել և ըմպել, և լինի որկրամոլ. և ՚ի բազում

կերակրոց և բմպելեաց բորբոքի տխանն ցանկու-
թեան, և լինի բղջարահ :

Մտա հպարտութիւնն է մայր և դայեակ ա-
մենայն գլխաւոր մուլութեանց, յորմէ յառաջ գան
անթուելի ճնունդք մեղաց, յորոց մինն բաւական
է ածել զմարդն ՚ի կորուստ . ուստի առաւել
պարտ է փախչիլ ՚ի հպարտութեանէ՝ քան ՚ի մա-
հաբեր թունց :

ԼԲ . Հպարտն ցանկայ պատուիլ յամենայնէ ,
բայց անարգի յամենեցունց . զի որ ասելի է Մա-
տուծոյ , ամենեցուն է ասելի . քանզի հպարտն
կամի՝ թէ ամենայն որ ծառայեսցէ ինքեան, և ոչ
որ կարէ տանիլ այսմ, վասն որոյ ամենեքին ասեն
զհպարտն :

ԼԳ . Հպարտն իրաւամբ կոչի ագէտ և խելա-
գար , զի ոչ ճանաչէ զչափ անձին ըստ օրինակի
ագէտ և խելագար անձանց . բայց այս խտիր է
՚ի միջի, զի խելագարն ոչ միայն է անմեղադրելի,
այլ և ցաւակցութեան արժանի . և ագէտն՝ թէ-
պէտ և մեղադրելի իցէ, զի ոչ ջանացաւ ճանա-
չել զանձն, բայց տակաւին ունի տեղի ներողու-
թեան, զի ոչ ստոյգ չարութեամբ՝ այլ անգիտու-
թեամբ գործէ : Իսկ հպարտն՝ որ կամաւ տգիտա-
նայ և խելագարի, և ամբարտաւան մտօք ոչ կամի
ճանաչել զչափ անձին, առաւել մեղադրելի է,
և արժանի գտտապարտութեան :

ԼԴ . Հպարտն որ և ամբարտաւան՝ կազմեալ
՚ի բաւիցս ամբ՝ արգ՝ վան, յորմարտպէս ստու-
գաբանի յամպն կոյս արտաքս վանեալ յերկրէ .
զի ամբարտաւանն հաւատոյ զանձն վերացեալ

մինչև յամսս՝ ըստ օրինակի հեղինակին իւրոյ սա
 դայէլի , որ ասէր . եդից զաթսոն իմ՝ յամսս , և
 եղէց նմանող բարձրելոյն . վասն որոյ և անկումն
 հպարտաց՝ է սոսկալի . զի որ կարի իմն ՚ի բար-
 ձանց անկանի , մանր խորտակի :

Եւ զի այս ախտ դժեղակ՝ սեպհական է մը
 տաց . զի մտացն գտլով աննիւթ և հոգեղէն , ՚ի
 նիւթականացս միշտ օտարանալ ձկտի . և թէպէտ
 հոգին բանական ՚ի նիւթական մարմնի բնակի ,
 զի է գոյացական տեսակ նորին , բայց միշտ բազ-
 ձայ գերազանցել զնովաւ :

Նա՛ ուրէք երբէք այնքան յանդգնին հպարտք ,
 մինչև կարծել զանձինս ՚ի վեր քան զմարդ . զայս
 վաղու ևս ախտացաւ սադայէլ , մինչ ետես զինքն
 գոյացութիւն անմարմին և իմացական : Սակայն
 մարթ է հպարտաց գերազանց քան զամենեւին
 լինել , և ՚ի բարձրագոյն պատիւ վերանալ պահ-
 մամբ ճշմարտութեան , այսինքն՝ խոնարհութիւն :
 Օ ՚ի այս է ճշմարտութիւն , յորժամ ճանաչէ որ
 զինքն որպէս և էն . իբր զի՛ է ստեղծուած , մահ-
 կանացու , տկար , ըստ ինքեան անբաւական գու-
 լոյն իւրոյ , և որ ինչ կարևորք են առ գոյն իւր՝
 ունի յայլմէ :

Այլաբէն զայս ամենայն օճեալ զմտաւ , ճանա-
 չէ զինքն , ճանաչէ նա և զԱստուած , և որ ճանա-
 չէ զԱստուած , ձկտի սիրել զնա , զի սէրն ՚ի ծա-
 նօթութենէ իրին ճանաչելոյ ճնանի . և որ սիրէ
 զԱստուած , միանայ ընդ նմա , զի սէրն է միաւու-
 ըրիչ սիրողին ընդ սիրելւոյն . և որ միանայ ընդ Աս-
 տուծոյ , ՚ի գերագոյն պատիւ վերանայ : Եւ ասա

որ բաղձայր լինել ՚ի վեր քան զմարդ , և քան ըզնիւ թական գոյացու թիւնս , խնարհու թեամբ ոգւոյ հասանի փափագանաց իւրոց , և լինի որպէս զհրեշտակ Աստուծոյ : Ապրքէն հպարտքն փոխեցեն զկարծիս իւրեանց , և լինիցին խնարհ , սիրեցեն զԱստուած , և փառաւորեցին ՚ի նմանէ . սպա թէ ոչ՝ հանդերձեալ են կրել զպատիժ պատուհասի հեղինակին իւրեանց սողայելի ՚ի գժոխս :

Ե . Հպարտն ցանկանալով ստանալ զփառս և զգովութիւն յամենայնէ , մինչ զբարի ինչ առնէ յօգուտ հասարակաց , ջանայ առ ամենեսեան հռչակել , և յորժամ ամենեքեան պշուցեալ հային ՚ի նա և գովեն , և ևս քաջապինդ արու թեամբ մղի յօգտակար գործս , որպէս զի առաւել ևս տարածեցի համբաւն , և ինքն ուռուցեալ մեծաւ մտեցի : Իսկ մինչ մարդիկ լռեցուցանեն զլեզուս իւրեանց ՚ի գովութենէ , անդէն լքեալ թուլանայ ՚ի գործոյն , զի խթան քաջութեան նորա է գովութիւնն ՚ի մարդկանէ , ուստի և ՚ի դադարիլ գովութեան՝ դադարի և ինքն , վասն որոյ մնաց անվարձ առաջի Աստուծոյ :

ԵԶ . Հպարտութիւնն գտլով ախտ դիւական՝ ատելի է Աստուծոյ և մարդկան , այնքան է գարշելի , մինչ զի նոքին իսկ հպարտք ոչ յանձն առնուն խոտովանիլ՝ թէ իցեն հպարտ : Իսկ ընդէր հպարտանան , յայտ է՝ թէ ոչ զգան զհպարտանալն իւրեանց , զի կոյր են մտօք . քանզի եթէ ոչ էին կոյր մտօք , ոչ կարեն հպարտանալ կամօք . զի հպարտանալն է գործ կամայ , այնու զի բաղձոյ

գեր 'ի վերոյ երևիլ քան զամենայն վիճակակիցս իւր . սակայն կամքն պարտի հետևել լուսոյ բանին , այսինքն՝ մտաց : Ապա եթէ միտքն է կոյր , և ոչ առաջնորդէ կամաց ընթանալ անխտոր , կամքն սահի յամենայն վտանգս 'ի կամիլ իւրում , զի ոչ կարէ ընտրել զարժանն : Աստի պարտ է հոգևոր բժշկաց նախ լուսաւորել զմիտս հպարտից , զի կարացեն ճանաչել զմոլորութիւնս իւրեանց , և խորչեսցին 'ի հպարտութենէ . ապա թէ ոչ՝ օր ըստ օրէ զօրանայ ախտն՝ մինչև իսպառ կորնչիլ նոցա . զի այս օրէն է հպարտաց՝ ոչ ինչ կամ նուազ վարկանել զպատիւն զոր ունին , և ցանկալ ստանալ զոր ոչն ունին , ըստ այնմ . « Ամբարտաւանութիւն ատելեաց քոց վերացի հա նապաղ » . Սաղմ . ՀԳ . 23 :

ԼԵ . Հպարտութիւնն է ախտ ինչ մահաբեր , առ որ գրեթէ բնաբոյս բերմամբ ազնուականք և փարթամք ունին զգիմոզութիւն : Բայց զարմանք են , թէ ընդէր արդեօք նա և աղքատք և նուաստք անմտաբար ախտանան նովին : Սիրամարգըն անբան՝ հայեցեալ 'ի տգեղութիւն ոտից իւրոց՝ խոնարհի 'ի փբացմանէն . իսկ սա դոլով մտաւոր , անմիտ քան զանբանն գտանի . զի զօրհանապաղ տեսանելով զաղքատութիւն իւր , տակաւին հպարտանայ և բարձրամտի , որով իբրև հրէշ իմն ծիծաղելի՝ ծանակի յամենայնէ :

ԼԸ . Հպարտն եթէ ենթադրէր մտօք , թէ Աստուած միայն և ինքն միայն իցէ յաշխարհի՝ և ոչ այլ ոք , և զաշխարհ և որ 'ի նմա են ամենայն՝ միայն վասն իւր արարեալ իցէ Աստուած , և զին

քենէ միայն հոգայ, և զամենայն խորհուրդս և զգործս իւր քենէ, ոչ բնաւ մեծամասեր: Օ, ի յայնժամ յոյր վերայ գերազանցիլ կարէր, եթէ ոչ ՚ի վերայ Աստուծոյ. զի չէր այլ սբ ՚ի վերայ երկրի, զորովք գերազանցիլ կարծէր:

Իայց անհնար է ստեղծուածոյ սր ունիցի միւ տրս՝ այնչափ խելագարիլ, մինչև զանձն գեր ՚ի վերայ քան զԱստուած համարիլ: Այլ այսու օրինակաւ ոչ միայն ՚ի հպարտութենէ, այլ և յամենայն մտլութեանց և ՚ի մեղաց հեռի գտանէր. ոչ ումէք զնասէր, և ոչ զումէքէ արանջէր, զի ոչ սբ բայ ՚ի Աստուծոյ՝ ճանաչէր գոյ յաշխարհի:

“ Ամբարբասանութեան սկիզբն՝ կեռանալ ՚ի Տեառնէ. զի յԱրարչէն խոսորեցաս սիրս նորս ”. Սիրայք. Ե. 14:

“ Օ, ի՞նչ շահ է զի մեզ հպարտութիւնն, և զի՞նչ մեծութիւնն ամբարբասանութեանն իցէ մեզ նպաստաւոր ”. Իմաստ. Ե. 8:

“ Ամենայն որ Բարձրացոցանէ զանձն իւր՝ խոնարհեսցի ”. Ղուկ. Ե. 14:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե Ր Ր ՈՐ Գ

Շ Ռ Ա Յ Լ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Ա. **Ղ** շմարիտ փարթամութիւնն կոյանայ ՚ի բուսականութեան հարկաւորաց՝ ՚ի սնունդ և ՚ի ծածկոյթ մարմնոյ : Են բազումք սրբ ոչ շատացեալ կարևորք՝ վասնեն զինչս իւրեանց ՚ի շինութիւն մեծամեծ ապարանից , և յաւելորդ զարդս ընտանեաց և կարասեաց . և սպասելով զգանձս իւրեանց յանպիտան վայելչութիւնսն , կորուսանեն և զպիտանիսն զոր ունէին ՚ի դարման կենաց , և անկանին ՚ի յետին չքաւորութիւն և յանարգութիւն :

Բ. **Ս**արգիկ յայնժամ ճանաչեն զաւելորդսն , յորժամ կարևորքն շատանան , զի աւելորդքն ոչ աւնեն զոր փարթամ , այլ սնափառ և չոսյլ : Իսկ այր իմաստուն՝ հարկաւոր պիտոյիւքն բնութեան սովոր է շատանալ , փախչի յաւելորդաց՝ զորս հրնարեաց սնափառութիւն մարդկան . կայ միշտ խազազ և անխղով , և չունի կասկած ՚ի թշնամեաց :

Գ. **Ս**անրագին և աւելորդ զարդք զգեստուց և կարասեաց , և բազմատեսակ հանդերձանք կերակրոց և բնակելեաց՝ կործանեն զտունս մեծատանց , և սպասձառեն զանթիւ չարիս հասարակաց : Վասն զի միջակոյինք ցանկան և գուն գործեն նմանող լինել մեծատանցն շքեղութեան , և նուաասք միջակոյնոց : Օչոյս տեսեալ մեծատանց՝ սկսանին յաւելուլ և ևս զվայելչութիւնս իւրեանց , և անկանին ՚ի չափազանց ծախս , որպէս զի գեր ՚ի վերոյ երևեսցին քան զնոսա : Եւ միջակոյինք բուռն

առնեն նմանիլ նոցա, ոմանք յախտէ սնափառութեան շարժեալ, և կէսք յանարգ ամօթոյ. և նուաստք խելագարեալ ջնան հետեիլ ընթացից նոցա :

Եւ այսպէս մեծատունք յառաւելուլ անդ ըզչքեղութիւնս, պակասեցուցանեն զհարստութիւնս իւրեանց. միջակք յաճախեն տնանկանալ, և նուաստք չքաւորին իսպառ, և անկանին յուսահատութիւն : Եւ առ հասարակ ամենեքին սկսանին անարժան միջոցօք ընուլ զպէտս իւրեանց. առ նիրաւին, զրկեն, ստեն, խաբեն, և գործեն զսյլ բազում չարիս ՚ի վնաս անձանց և ընկերին : Եւ աղբիւր այս ամենայն չարեաց և վնասու՝ է բաղձանքն սնտոի փառասիրութեան :

Եւ արդարև ոմանք յիմասանոց և յառաքինեաց հաշին և մաշին զօրհանսպազ ՚ի տեսանել զայս ամենայն. և կամին բառնալ զվնասակար սովորութիւնս նոցա, սահմանելով զօրէնս բարիս ՚ի սահել զիւրաքանչիւր անդամն հասարակութեան ՚ի չափու իւրում : Ի այց ոչ համարձակին, զի ընդդէմ է մոլեկան սովորութեան, որ ՚ի բազում մամանակաց հետէ արմատացեալ է ՚ի նոսա, զի ամենեքին բնաւոր իմն բերմամբ ցանկան ստանալ զարծաթ՝ ՚ի ընուլ զվայրալատին ծախս սնափառութեան, և ոչ սյլ ինչ խորհին՝ քան թէ հարբուտանալ և փառաւոր քան զսյլս երևիլ :

Եւ այս ախտ այնչափ տարբացեալ է ՚ի նոսա, մինչ զի և նոքա որք զուրկ են ՚ի կարեւորաց, գուն գործեն երևիլ փառաշուք, և ՚ի փոխ առեալ զարծաթ՝ ծախեն յաւելորդ զարդս և ՚ի կերակուրս :

Եւ որ ջանաց ուղղել և չափաւորել յաւելորդ զարդուց և ՚ի ծախուց բարեկարգ կենցաղավարութեամբ իւրով, արհամարհի յամենեցունց իբրև չքաւոր՝ կամ կծծի: Այլա առ ՚ի բժշկել զայս մահաբեր ժանտախտ վարուց հասարակաց, սրբաւ է ՚ի խնդիր լինել և գտանել զկառավարիչ որ իմաստուն և հայրենասէր, որ խոհական խրատիւք և բարեկարգ կանոնադրութեամբ և օրինակօք կենցաղավարութեան իւրոյ կարասցէ ուղղել և բարեկարգել:

Գ. Իժուարին է յաղթել չար սովորութեան՝ որ տարրացեալ է վասն տկարութեան բնութեան, բայց չէ խաբար անյաղթելի, զի կարէ որ յաղթել և ՚ի բաց տարագրել, եթէ անոց խրատու իմաստնոց, և արիական ոգւով հանապազորդէ ՚ի ջանս:

Ե. Սեծատուն որ՝ եթէ ունիցի զամենայն որ կարևորք են ՚ի դարման և ՚ի դիւրութիւն կենաց, բայց եթէ ոչ գիտիցէ վայելել ՚ի նոսա բարեկարգութեամբ, այն ամենայն բարիք սակասին շուայլութեամբ, և ինքն լինի դսրովելի և թշուառ. զի զինչ օգուտ է նմա ճոխութիւն, եթէ ոչ գիտիցէ ՚ի կիր առնուլ ըստ արժանւոյն:

Զ. Փառք և մեծութիւն իշխանին՝ է օգուտն զոր առնէ հասարակաց. բայց են ոմանք՝ որ կարծեն թէ հաստատեալ իցէ այն ՚ի մեծաշուք հանդերձանս համադամ կերակրոց, և ազգի ազգի բմպելեաց. և ոչ ևս զգան, թէ այնու ոչ միայն դիւրատրատրաստ գտանին նորա անկանիլ ՚ի մեղս, այլ և կորուսանեն զոյժ և զառողջութիւն մարմնոց, և փութացուցանեն զմահ: Աղան բազմախորտիկ՝

չտեմարան է հիւանդութեանց և թիւնաւորիչ կենաց : Ահաւն պարզ և չափաւոր՝ առնէ համեզ գլեբակուրն , զօրացուցանէ զմարմինն , և լուսաւորէ զմիտան :

Է . Ար կարէ չափաւոր աշխատութեամբ ստանալ ՚ի գաւառի իւրում՝ զհարկաւոր պէտան , անմիտ տանջանք են նմա ճանապարհ հատանել ընդ հեռաւոր աշխարհս ՚ի ստացումն աւելորդաց , և կրել վիշտս յօտարութեան :

Ը . Մարդս տանջի յաւէտ ՚ի կրից իւրոց և ՚ի ցանկութեանց՝ քան ՚ի ստանալոյ զպիտոյս . քանզի ցանկացեալ միոյ իրի՝ անհանգիստ տառապի մինչև զնա ՚ի ձեռս բերէ : Յետ այնորիկ փոխի ցանկութիւն նորա առ ստացումն այլոյ իրի . և մինչ հասանի այնմ , սկսանի ցանկալ այլում . և անդու դար փոփոխի յօժարութիւն մարդոյ , և ցանկայ նորոյ իրի . և այսպէս տանջի ՚ի կրից իւրոց :

Թ . Ղշմարիտ փառքն և մեծութիւնն կայանոյ յառաքինութեան և ՚ի բարերարութեան . ապա արժան է մեծամեծաց փախչիլ ՚ի սնապաճոյճ շքեղութենէ , և ունիլ միայն զառաքինութիւն և ըզբարերարութիւն . զի առաքինական ներգործութիւնք և ազգօգուտ բարերարութիւնք են ճշմարիտ զարդք և փառք իշխանաւորին , և տան և տոհմի նորա , զոր աեսեալ հասարակութեան՝ զհետ կրթին լինել նմանող :

Ժ . Ար կամի կառուցանել զտուն մեծայարկ , լայնացէ զտիրտ իւր . զի որոյ սիրան է լայն , անձուկ բնակարանն լինի նմա ընդարձակ . իսկ նեղասրտին՝ փոքր թուի աշխարհս համօրէն :

ժԱ. Մարդիկ՝ որք յափշտակեալ 'ի փառասիրութենէ և 'ի սնտափ մեծութենէ, ոչ ախորժեն լսել զերատ և զյանդիմանութիւն, սխալին մեծապէս. զի կամելով ծածկել զմի ինչ պակասութիւն զոր ունին, սահին 'ի բազումս, և գործեն զանուղղոյս 'ի վնաս անձանց իւրեանց և տոհմականաց :

ժԲ. Շուայլութիւնն բաւական պատիժ լինէր նոցին շուայլաց, թէ և ոչ վասն այնորիկ սուեալ լինէր նոցա պատիժ Աստուծոյ կամ 'ի մարդկանէ. զի յաւուր միում 'ի հարկէ պակասէր գանձ նոցա, և յամաքէր աղբիւրն շուայլութեան, և լինէին հէգ և թշուառ, և պատասի միոյ հացի կարօտեալ :

ժԳ. Շուայլն որքան առաւել վատնէ զբամ, այնքան առաւել պատասի յառողաց. բայց 'ի բւ պաւիլ դրամոցն, անդէն չքանայ պատիւն, և անկանի յանարգութիւն :

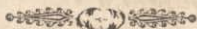
ժԴ. Շուայլութիւնն է մոյր և գայեակ աղքատութեան, և պատճառ բազմադիմի մոլութեան և վնասու. շուայլ որ՝ որ նախատինս անձին համարի հարկաւորօքն շատանալ, ջանոյ ապաքէն գլտանել զհնարս 'ի ստանալ զարծաթ, զի վատնել կարացէ յաւելորդ ծախս 'ի կատարել զմոլեկան բաղձանս իւր. վասն որոյ սկսանի խաբել, կողոպտել, զրկել, և անիրաւել :

Ուստի շուայլն՝ ոչ միայն թշնամի է անձին, զի վատնէ յումպէտս զժառանգութիւնս և զստացուածս իւր, և անկանի յաղքատութիւն, այլ և թշնամի է այլոց. զի խարդախութեամբ իլէ և

առնու ՚ի ձեռաց նոցա զինչս և զգրամս, և ծախեալ ՚ի զուր՝ չկարէ անգրէն հատուցանել. և այսու կերպիւ վնաս մեծ հատուցանէ բազմոց: Ապա մեծ բարիս առնէ հասարակութեան, որ շափաւորէ և ուղղէ զըսոյն, կամ տարագիր առնէ յընկերութենէ մարդկան:

“Որքեան զհեղորոշիւն յանկութեան մի՛ բաշխեր յանձնս, և որնկար լիցիս լեշնամեաց: Ընդ փոփոխութիւն մի՛ որախ լինի, և մի՛ կապիր ընդ նմս: Եւ հանգանակօք և փոխով մի՛ աղչաբանար” . Սիրաք . ԺԸ . 51, 52, 53:

“Պիտեմ զէ՛նչ արարից . չաիեցից զըրեմարանս իմ՝ և ևս մեծամեծս լինեցից . և անբլ թողվեցից զըրեան և զամենայն Բարո-լիւնս իմ . և ասացից յանձնս իմ . . . հանգիր՝ կեր՝ արբ՝ և որախ լից” . Ղուկ . ԺԲ . 18:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

Ն Ա Ի Ա Ն Զ

Ա. Որպէս ստուերն յառաջ գայ ՚ի մարմնոյ յարևու արկելոյ, նոյնպէս և նախանձն ծնանի ՚ի յաջողուածոյ բարեաց առն առաքինւոյ: Ապա որ կամի խորտակել զատամուհս նախանձտախն, և զնա սրտաթափ և միջաբեկ առնել, փոյթ կալցի յայլ ևս մեծամեծ առաքինութիւնս թեակոխել, և

համբաւ բարի առ ամենեւին հռչակ հարկանել, զի համբաւ բարի առաքինագործ անձին է դասի՞ճ կենաց նախանձոտին :

Բ . Նախանձոտք չարաչար խածատեն զազգայինս և զերախտաւորս՝ քան զօտարս . զի արք բարիք՝ որք յայլոց աղգաց գովութեամբ հռչակին , ՚ի նախանձոտաց աղգին իւրոյ՝ որոց արարեալ են զմեծամեծ բարերարութիւնս , զուր տարապարտուց բամբասին և թշնամանին :

Գ . Չիք մեծագործութիւն ինչ արարեալ յօգուտ հասարակաց , որ կարացէ զերծ մնալ ՚ի թունաւոր նետից նախանձոտաց : Սի թէ գործ իշխանին իցէ մեծարգի և օգտակար , յաչաղկոտն վատաբանէ զգործոյն՝ ասելով . ախոսս զի ոչ աւրար սա ՚ի փառս Աստուծոյ , այլ զի՛ փառս որսացի ՚ի մարդկանէ : Իսկ եթէ գործն իցէ չափաւոր , անգոսնէ զգործն՝ ասելով . եղբւկ սմա , որոյ աւուրն մեծ է քան զգործ իւր . զի եթէ այլ որ լինէր ՚ի տեղի նորա , մեծամեծս և օգտակարագոյնս քան զայս արարեալ էր արդեօք :

Իսկ եթէ ՚ի տարադէպ արկածից ժամանակին՝ կամ ՚ի թերլազրութենէ թշնամեաց վտանգ ինչ զհետ եկեցցէ , ո՞ր սանձ կարացցէ նուաճել զապարասան լեզու նորա . զի զոչ պատճառն առեալ ՚ի տեղի պատճառի , զամենայն վնաս կուտէ ՚ի գլուխ նորա , և ասէ . այս ամենայն չարեաց սկիզբն և պատճառ սա եղև :

Դ . Ար ունի զբարիս բնութեան՝ զգեղեցիկութիւն , զկորովամտութիւն , զճարտարախօսութիւն . կամ զբարիս բաղդի՛ զիշխանութիւն , բզ-

փարթամութիւն , և զհամբաւ , ոչ երբէք կարէ զերծուցանել զանձն 'ի հարուածոց նախանձոտին , և անսպի մնալ 'ի թունաւոր ժանեաց նորա : Բայց հնար է կապել զձեռս նորա՝ առնելով նմա զբարերարութիւն , և փշրել զառամունս նորա՝ յաւելլ մամբ 'ի վերայ բարեաց բնութեան և բարեաց բազդի՝ նա և զմեծամեծ բարիս բարոյական առարքինութեանց :

Այլ թէպէտ այսու ամենայնիւ կաշկանդին ձեռք նորա , և փշրին ատամունք , բայց դեռ արձակ կայ լեզուն , որով ոչ դադարի 'ի լեզուագարերայ , դուցէ առաւել քան զառաջինն , և զի չունի ատամունս խածատերայ , առ զայրոյթ սրաին խօսի զչարիս և վատահամբաւէ :

Բայց այն ամենայն 'ի վախճանի դառնան 'ի պատիժ անձին իւրոյ . զի հուր նախանձուն կիւզու զերիկամունս նորա և զսիրտ , և կարծի 'ի կենաց , և հուրն յաւիտենից ոյրեացէ զհոգի նորա և զմարմին անվախճան կենօր : Այլ ահա այս է արժանի հատուցումն ջանից և գործոց նախանձոտին . զի որով մեղանչէ որ , նովիմբք և պատժի :

Ե . Ախտանձոտն բազում անգամ յայն աստիճան յուռութեան հասանէ , մինչև խափանել զհասարակաց բարին վասն ատելութեանն՝ զոր ունի առ բարեգործն : Այլ թէպէտ գիտաւորութիւն իւր ոչ է խափանել զհասարակաց բարին , այլ միայն զհամբաւ բարերարին , բայց քանզի որ բառնայ զպատճառն , բառնայ և զգործն , ապա և նախանձոտն կամելով խափանել զփառս և զհամբաւ բարերարին , խափանէ և զգործն բարի , 'ի դէպ

եկեալ բանից Տեառն , թէ « Դուք ոչ մտանէք ,
և որ մտանելոցն են՝ արգելուք » . Դ՛ր՛ի . ԵԱ . 52 :

Զ . Օ՛րինչ քան զարեգակն լուսարբի , բայց
ոչ պակասին ամուք ՚ի մթապնել զըյս նորա , զի՛նչ
քան զառարինին մեծարգի , բայց ոչ պակասին
յաշտղիտոք ՚ի նուտղել զյարգ նորա :

Արպէս գնտակն չունելով զանկիւն՝ հոլովի ան
գաղար , այսպէս և նախանձոտն չունելով զխիղճ՝
տոգտանէ միշտ զքարիս այլոց :

Է . Ար գժկամակի ընդ յաջողուածս այլոց , եւ
րեի գոլ չարաբարոյ և կարօս : Այլ որովհետեւ
նախանձոտն ոչ կամի՝ զի ունիցի որ բարի ինչ , իւ
րաւունք են՝ զի և ինքն գտցի կարօտ և զուրի
յամենայն բարեաց :

Ը . Նախանձոտն տանջի առանց տանջողի , ցոր
չափ լսէ զյաջողուածս այլոց : Հուրն՝ թէ և եր
բեմն ծածկեսցի մտիրով , տակաւին ոչ զաղարե
ի լինելոյ հուր , այլ ՚ի յուղին արձակէ զիւր կայ
ծակունս : Նախանձոտն՝ թէ և սրեք երբէք քօ
զարկեսցէ զժանտու թիւն իւր պատրուակաւ բա
րեւրտու թեան , տակաւին պահէ ՚ի ներքս ՚ի հու
գին զբոց նախանձուն . քանզի ՚ի լսել իւրում՝
կամ ՚ի տեսանել զյաջողուածս ուրուք , գրգռեալ
անդէն շանթահար լինի մտխանօք , և վառեալ տա
չորի անշիջանելի հրով :

Թ . Նախանձոտն գուցէ ոչ գիտէ՝ թէ քանի
չար է տրամիլն իւր ընդ բարերաղղու թիւնս այ
լոց , և ուրախանալ ընդ գժբաղղու թիւնս նոցա :
Ի՛այց յորժամ այլ որ նախանձոտ զնոյն առնէ ին
քեան՝ զոր ինքն արար այլոց , յայնժամ ճանաչէ

զդառնուածիւն չարեաց զոր սովոր էր առնել . զի զոր ինչ առնէ որ, զնոյն և կրեցէ :

Ճ. Նախանձոտն մինչ ուրախանայ ընդ ձախորդութիւնս քո, դու մի արամեացիս . զի եկեցէ ժամանակ՝ յորում դու ուրախացիս, և նա արամեացի . զի որով չափով չափէ որ, նովին չափեցի նմա :

ՃԱ. Որ անմասն է 'ի բարեաց, զերծ է 'ի նախանձոտաց . իսկ որ վաստակի 'ի բարիս, պարտ է համբերել յաջադանաց նոցին . զի եթէ չկամիցի որ ունել նախանձոտս, անգործ լիցի 'ի բարեաց : Բայց ընտրել է լինել բարի՝ և ունել նախանձոտս, քան լինել զուրկ 'ի բարեաց՝ և ազատ 'ի նախանձոտաց :

“ Խիստ իբրև շքովս նախանչ, Լուիչ նորա իբրև զԼուիչ Բոցոյ հրոյ ” . Երգ . Ը . 6 :

“ Նախանչո- Բանարիո-ին Էմոսս ճան յաշխարհ ” . Իմաստ . Բ . 24 :

“ Օ ի՞նչ չար քան զայն որ նախանչի ընդ անչն իւր, և 'ի վախճանի յայսնեացի չարութիւն նորա ” . Սիրաք . ԺԴ . 7 :

Գ Լ Ո Ւ Խ Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Գ

Ա Պ Ե Ր Ա Խ Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա. Ապերախտութիւնն է այլանդակ գազա-
նութիւն ինչ՝ որ առ ոտն կոխէ զբարերարու-
թիւնն Աստուծոյ և մարդկան . և զի ոչ ճանաչէ
զընկալեալ խնաման , ոչ կարէ գտանել զինամն
յու մեքէ :

Բ. Եթէ որ ՚ի վտանգէ նեղութեան ազատեալ՝
ոչ ծանկոյցէ զփրկութիւն իւր ՚ի բարերարութեանն
Աստուծոյ , և ոչ երախտագէտ մտօք գոհասցի ըզ-
նմանէ , այլ միայն անձին զօրութեան տացէ զփր-
կութիւնն , անշուշտ կրէ զպատիժ ապերախտու-
թեան իւրոյ : Եւ թէպէտ Աստուած երբեմն թոյլ
տայ այսպիսեաց զերծանիլ ՚ի պատուհասէ , բայց
մի համարեսցի նոցա այն ՚ի բարի . զի ծանր ևս
վրէժինդրութիւն պահի նոցա , զոր կրեւոյ ևն
յայլում նուագի :

Գ. Որչափ մեծ է երախտիքն , այնչափ առաւել
ապաշնորհ է երախտամուտացն , զի ըստ չափու ե-
րախտեացն կշռի յանցաւորութիւն ապերախտին :

Դ. Որ կարող է երախտահատոյց լինել բարե-
րարին՝ և զլանայ առնել , անարժան է գթութեան .
զի որ ոչ հատուցանէ զպարտս իւր՝ յորժամ կարէ ,
արժանի է պատժոյ՝ յորժամ կամեսցի հատուցա-
նել , բայց չկարիցէ :

Ե. Որ ոչ գիտէ՝ թէ զինչ է բարերարութիւն ,
ոչ կարէ լինել երախտահատոյց . և որ ոչ վարէ
յօգուտ իւր զբարերարութիւնն , կապէ զձեռս
բարերարին :

2. Օրինչ քան զայս մեծ ապերախտութիւն, եթէ որ զամս բազումս ընկալցի յումեքէ զպարգևս բարիս՝ և զլրումն հաճոյից կամաց իւրոց, և ՚ի խնդրելնորա գոյզն մի ծառայութիւն, սրտընջեացէ՝ և չկամեսցի յանձն առնուլ յօժարութիւն:

Այսպիսի ոմանք են նոքա, որք ՚ի մանկութենէ իւրեանց վայելէն ՚ի պարգևս Աստուծոյ. ընկալեալ ունին յաննախանձ բարերարութենէն նորա զսկտանիսն՝ միանգամայն և զվայելչականս ՚ի պէտս կենաց և հաճոյից. բայց մինչ թոյլ տայ Աստուած սակաւ մի փորձութեան գալ առ նոսա, գանգատեն զերկնից և զտարերաց, որպէս եթէ անգլթութեամբ վարեալ իցեն առ նոսա, և ոչ կամին համբերել և սանիլ յօժարութեամբ. ցանկին վայելել միշտ ՚ի բազմապատիկ շնորհս անառն իւրեանց, և ոչ մերձեանս գոնէ առ ժամանակ մի վշտանալ մինչ խրատէ զնոսա:

Ե. Արքան ՚ի բարձրագոյն արժանապատուութիւն հասանիցի որ, այնքան պարտաւորի երախտահատոյց լինել բարերարին իւրոց Աստուծոյ. զի ըստ չափու պարգևացն պահանջէ տոկոսիս, ըստ այնմ. « Արում շատ տուաւ, շատ խնդրեսցի ՚ի նմանէ » . (Դ՛-ի . ԺԲ . 48 :

Այլս պարտ է իւրաքանչիւր ումեք ըստ չափոց և ըստ աստիճանի պատուոյ և մեծութեան իւրոց զոր ընկալեալ ունի Աստուծոյ, երախտագէտ մըտօք հասուցանել Աստուծոյ զգործս բարեաց, կամ հրաժեշտ տալ ՚ի պատուոյ անախ և ՚ի մեծութենէ:

“ Հապոցին ինչ չար փոխանակ ընդ Բարոյ , ապելը-
 ին փոխանակ սիրոյ իմոյ . Սաղմ . ՃԸ . 5 :

“ Որ հապոցանէ զչար փոխանակ Բարոյ , չար ՚ի քանի
 նորա թ' պահատեսցի ” . Աւակ . ԺԵ . 15 :

ԳԼՈՒԽ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԲԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Ա . Աղբիւր ամենայն չարեաց զբարիութիւնն
 անուանել ոչ է անտեղի . զի չիք չարիք՝ որ յա-
 ռաջ ոչ գայցէ ՚ի բարիութենէ . հայհոյութիւն ,
 հարուած , սպանութիւն , գերութիւն , կորուստ
 ընչից , աւերումն քաղաքոց , բարձումն խաղա-
 զութեան և սիրոյ և ամենայն բարեաց . միտլ բա-
 նիւ տացից , բարիութիւնն է ժանտախա ազգի
 մարդկան և դուռն դժոխոց :

Բ . Բարիութիւնն է կիրք հոգւոյ պատճառաւ
 յեռացմանէ արեան շուրջ զըրախն . և յանցա-
 նել ըստ չափ՝ գործին ՚ի մարդն մեծամեծ միտաք ,
 մինչև սրայթիլ երակաց՝ և ՚ի վերոյ հասանել տա-
 րածամ մահու : Օ ՚ի ձայնս բարի՝ նշանակէ սաս-
 տիկ և ազգու , ուստի տաած է , թէ բարի քա-
 ցախ՝ իւր ամանոյն է միտա : Այսն որոյ պատու իրեն
 բժիշկք , զի ՚ի սաստիկ բարիութենէ զգու շապին

մարդիկ . քանզի յայնմանէ առողջն հիւանդանայ ,
և հիւանդն մեռանի , և երբեմն ևս ոչ թողու տե-
ղի և ժամանակ հիւանդանալոյ , այլ անդէն առ
նմին իբրև անողորմ դահիճ ՚ի կենաց զբաւէ :

Գ . Բարկացողն՝ ոչ միայն անձին վնասէ , այլ
և ընկերին՝ որում բարկանայ . զի խախուտ որմոյ
է նման , որ ՚ի կործանիլ իւրում՝ ոչ միայն փշրի
ինքն , այլ և խորտակէ և փշրէ զայնոսիկ՝ յորոց վե-
րոյ անկանի : Այլ բազում անգամ այնքան խելա-
գարի բարկացողն , մինչև յառնել ՚ի վերայ իւր՝ և
կորուսանել զանձն :

Դ . Օտգեղուծիւն մուլեկան բարկու թեան քաջ
ճանաչէ նա՝ որ ՚ի նմին ժամանակի նշմարեսցէ ըզ-
դէմս իւր ՚ի հայելւսջ , և կամ զկերպարանս սաս-
տիկ բարկացելոց առաջի արտացէ մտայ իւրոց .
և յայնժամ գիտացեալ թէ քանի տգեղ և գար-
շելի է ախտն բարկու թեան , զգուշանայ տեղի տալ
նմին , լաւ համարի մեռանիլ հեղու թեամբ՝ քան
սպրիլ բարկու թեամբ :

Ե . Բարկու թիւնն իբրև զարբեցու թիւն գի-
նւոյ՝ կորուսանէ զբանականու թիւն մարդոյ , մինչ-
և անգիտանալ բարկացողին՝ թէ զինչ է զոր խօ-
սի , կամ լսէ . և իբրև դիւահար՝ ոչ ակն ածէ
յուամբէ , ոչ խորշի ՚ի վնասուէ . արկանէ զանձն
՚ի հուր և ՚ի սուր , և կորուսանէ զմարմին և ըզ-
հոգի միանգամայն :

Զ . Բարկացողն բարուք՝ ոչ ինչ ընդհատ երևի
՚ի կատաղի շանէ . զի որպէս նա թողեալ զբարա-
ձիգն , ընդ քարն հաջէ մրմուայ և խածատէ , այս-
պէս և սա ընդ վայր հայհոյէ , զայրանայ , և ընդ

ամենայնի կռուի, որով անարգ և արհամարհ յաչրս ամենեցուն դտանի : Օ՛ի մեծ նախատինք են մարդոց յաղթահարիլ 'ի կրից իւրոց՝ քան 'ի խուռնն թշնամեաց . և մեծ պարծանք են յաղթել անքան բարկութեան՝ քան տիրել բազում ժողովրդոց : Չիք որ ազատ քան զայն՝ որ զերծ է 'ի մուլեկան կրից , և ոչ յաղթող՝ որ յաղթէ նմին . զի այնպիսին զերկնայինն վարէ 'ի յերկրի զկեանս խազազ և անվրդով :

Ե . Բարկութիւնն թէպէտ է չար և դժնդակ , բայց յանձն իշխանաւոր է առաւել չար և դժընդակագոյն . զի սոսկական որ բարկացեալ՝ յաւէտ վնասէ անձին քան ընկերին , իսկ իշխանաւորն բարկացեալ՝ առնէ մեծամեծ վնասս առ ամենեւին : Այս պարտ է և արժան իշխանաւորաց չտալ տեղի բարկութեան , կամ վազվազակի զեջանիլ 'ի հեզութիւն :

Ը . Բարկութիւնն է ախտ չար և զգուշալի . զի ոչ միայն զտկարամիտս և զդատանաբարոյս ախտացուցանէ , այլ և զարս խոհականս և զբարիս , որք իցեն ծոմապահք ըստ հարկաւորութեան կրքոնի , կամ սովոր են 'ի կիր առնուլ զդեղունջ , կամ զսուրճ , կամ՝ զծխապամորճ , և տակաւին ոչ են 'ի գործ ածեալ :

Ուստի պարտին ամենեքեան կրթել զանձինս 'ի հեզութիւն , զի մի բարկացին տարապարտուց , կամ վասն փոքու յանցանաց ուրուք : Քանզի սաւկասութիւն ինչ՝ որ է ըստ ինքեան թեթեւ , կամ անգիտութեամբ գործեալ , դիւրաւ ուղղի ողորբանիւք խրատու՝ քան սաստիկ բարկութեամբ :

Թ. Բարկուծիւնն 'ի սրտի բարկացողին՝ երբեմն ծածկի սխակալուծեամբ որպէս հուր ընդ մոխրով, որպէս զի 'ի գէպ ժամանակի հանցէ ըզվրէժ քինու իւրոյ : Օ, ի են ամանք՝ որք առ օրին յայտնեն զբարկուծիւն իւրեանց, և իբրև զծով 'ի դոյզն մի հողմոց շարժեալ, զմեծամեծ ալիս յարուցանեն. խռովին ինքեանք, և խռովեն զայլս, սրպիտի են յիմարք՝ կասկածոտք՝ թեթևամտք՝ և արիւնայինք :

Բայց են և ամանք՝ որք 'ի ժամանակս ձիգս անմեռ սղահեն զբարկուծիւնն 'ի սրտի, և ըստ այսմ են սխակալք, յորոց բազումք մինչև իցեն ծախեալ հրով բարկուծեան զատելիս իւրեանց, ինքեանք բոցակէզ եղեալ՝ այրին սրպէս զդժնիկ :

Ժ. Բարկուծիւնն վրդովէ զբանականուծիւնն. տայ գործել՝ որ ինչ ոչ է արժան, և չթողու գործել՝ որ ինչ է արժան : Այս որ կամի զբարկացեալ որ համոզել 'ի հեզուծիւն, թողուցու փոքր մի՝ մինչև թուլացի 'ի սաստիկ զայրացմանէն, կամ համաձայնեացի ընդ նմա զառաջինն, և իրաւունս տացէ բարկուծեանն. և ապա սակաւ առ սակաւ համոզեացէ զնա, և զիջուցէ : Այաղթ թշնամիք՝ դիւրաւ յաղթահարին բանիւք ողորանաց, քան մեծամեծ գնդակօք ահագին ռմբագործաց :

ԺԱ. Օ հուրն վառօղով ջանայ որ շիջուցանել, որ զբարկացեալն գուն գործէ բարկուծեամբ զիջուցանել :

ԺԲ. Ոչ որ բարկացող կարէ լինել իմաստուն, զի բարկուծիւն ընդ իմաստուծեան ոչ բնակէ : Իսկ բարկուծիւնն Ատուծոյ ոչ միայն է արդար

վրէժինդրութիւն անիրաւաց , այլ և պատճառ-
բարեաց նոցա . զի տանջելովն՝ բազում տնգամ
տունէ զշարսն բարի , և զանպիտանսն՝ պիտանի :

ԺԳ . Բարկութիւնն յաճախ տեսանի ՚ի ծերս և
՚ի հիւանդս , որք ստէպ արանջան զսարսահարկու-
թենէ ընտանեաց և սրաշտօնէից , և բարկանան ՚ի
վերաց նոցա , և կարծեն՝ թէ և այլք տան իրա-
ւունս բարկանալոյ : Բայց սխալին յոյժ , զի ամենե-
քին որք շուրջ կան զնորք , ներելով տկարութեան
նոցա՝ ցուցանեն ունել իրաւունս , զի մի գուցէ
ձերն հիւանդասցի , կամ հիւանդն մեռանիցի :

Աղաքէն ձերն կորուսեալ զառոյգ հասակ՝ և
զկարողութիւն մարմնոյ , իբրև ոչ կարէ վայելել ՚ի
հաճոցս զոր անտանէ , ստառապի ՚ի ներքս ՚ի սրտի .
վասն որոց զոր ինչ առնեն ինքեան՝ թուի նմա ան-
սխորժ , արանջէ և զայրանայ : Այլ հիւանդն վըշ-
տացեալ ՚ի ցաւոցն , վշտացուցանէ զայնտօսիկ՝ որք
աքին վասն առողջութեան նորա տարապարտ
բարկութեամբն : Բայց սրտաւ էր նոցա առաւել
բարկանալ ընտութեան իւրեանց , թէ ընդէր ան-
կաւ ՚ի ձերութիւն կամ ՚ի հիւանդութիւն , քան
թէ ընտանեաց և սպասաւորաց : Սակայն ոչ սա-
կաւ ինչ վարձս ունին ասնուլ Աստուծոյ , որք
համբերութեամբ գարմանեն զձերն և զհիւանդն .
զի համարին նորա սրպէս մանուկ , որոց տկար են
միտք , և չեն բաւական ճանաչել զերախտիս ւսն՝
և գոհանալ զեմանէ :

ԺԿ . Աթէ որ կամի զերծ մնալ յախտէ բարկու-
թեան , մի սրաշտօնցէ զյատուկ կամս իւր . զի բար-
կութիւնն յաւէտ պատճառի ՚ի կամապաշտու-

Թե՛նէ, քան ՚ի յանցաւորութե՛նէ պաշտօնէից :

ՃԵ. Բարկացողն՝ անտանելի վիշտ է ընկերակցաց իւրոց, զի զոր այլք խօսին կամ առնեն՝ աւարգանք թուի նմա. զի որպէս ցուլք կատաղին ՚ի կարմիր գունոյ, գաղանք խռովին ՚ի սառւերաց իւրեանց, և գրաստք խրանունն ՚ի դիոց անկելոց ՚ի ճանապարհի, սոյնպէս բարկացեալն յունայն և ՚ի սնտոի պատճառաց վրդովի, և յարույանէ զաղմուկ :

ՃԶ. Բարկութիւնն է մշտնջենաւոր տանջանք անձին բարկացելոյ. զի եթէ իցէ նաւաստի՝ կագէ ընդ հողմ, եթէ ջորեպան՝ ընդ գրասաս, եթէ երկրագործ՝ ընդ եղինս, եթէ պոյտառ՝ ընդ ձիս և ընդ էջս, և բազում անգամ նախատէ զնոսա և հայհոյէ :

Արդարև պարտէր նոցա զանբանս և զանդգայս առնել բանական, կամ լինել ինքեանց անբան և անդգայ, որպէս զի համաբուն և համաբարոյ եղեալ նոցուն, խաղաղութեամբ վարէին ընդ միմեանս :

Այլ յիրաւի ոչ ինչ օտար են բարկացողք ՚ի բռնութե՛նէ անբանից՝ կամ անդգայ գոյացութեանց, որովհետև կամին՝ զի անբանք և անդգայք իբրև դբանաւորս հնազանդեցին ամենայն հաճոյից և ակնարկութեան իւրեանց :

Բայց են ոմանք՝ որք անբանագոյն քան զանբանրս, և առաւել անդգայ քան զանդգայս գտանին, զի կռուին ընդ գրօշակս հանդերձի իւրեանց, թէ արգել գտան ընթացից, և ընդ քարն՝ թէ խոչ ընդոտն եղև : Այլ է ուրեք՝ զի իբրև խելացնոր

խօսին ընդ ինքեանս . նախատեն զանձինս՝ և հայհոյեն , և եթէ ոչ զիջանիցին ՚ի հեղութիւն , գուցէ մասնեն զանձինս ՚ի հարուածս և ՚ի մահ :

ԺԵ . Վիւրասարատս գեղ ախտին բարկութեան է ճանաչել զտկարութիւն բնութեան մարդոյ , որ առաւել է ՚ի մանկուենս , ՚ի կանայս , յերկշոտս , և ՚ի թեթեամիտս . և ներել սխալանաց սպասաւորաց , ոյք գործին ահամայ՝ վասն անգիտութեան կամ տկարութեան նոցին . զի թէ և կամեցին անթերի ընուլ զպարտաւորութիւն իւրեանց , բայց տակաւին մարթ է նոցա սակասիլ յինչ ինչ իրս :

Մյա սարս է տանուաեառն ներողամիտ լինել և համբերող , և ոչ եթէ որպէս զլառօք բոցակիզել զնոսա , զի մի գուցէ յուսահատեալ կորուսցեն զհաւատարմութիւն իւրեանց , և խորհեացին չարիս հասուցանել նմա :

ԺԸ . Իշխանաւոր բարկացող՝ վասն փոքու սակասութեան սպասաւորին մեծապէս զայրանալով , և առաւել քան զարժանն խօսելով՝ կամ հայհոյելով , զհլու պաշտօնեայն առնէ յանդուգն , և ըզհաւատարիմն՝ անհաւատարիմ : Իսկ հեզաբարոյ իշխան՝ քաղցր խրատիւք և բանաւոր յանգիմանութեամբ զանկիրթն ածէ ՚ի զգօնութիւն , և զանդուսպն ՚ի հլութիւն , զօտարն՝ որպէս զտարազատ գտանէ , և զազատ պաշտօնեայն՝ որպէս արծաթագին ծառայ կամակար ստանայ :

ԺԹ . Ի մարդ՝ որ իրաւամբ բարկանայ , սակայն ոչ զկայ առեալ ՚ի չափու՝ հետզհետէ սաստկացուցանէ զարանեղութիւն իւր և զզայրոյթ ,

մինչև ժամանել 'ի գաղաթի սուր բարկու թեան :
 Այլ յայնժամ ըստ բանին խաւարեալ 'ի միգապատ
 ծխոյ անբան կրից՝ գահալէժ կարծանի յանհաւ
 րին վտանգս հոգւոյ և մարմնոյ , կորուսանէ զի-
 բաւունս իւր՝ և անկանի ընդ մեղադրանօք :

Ապա լաւ է 'ի սկզբան անդ մեղձօրէն խրատել
 և յանդիմանել զյանցաւորն , քան թէ տեղի տալ
 կրից բարկութեան . զի դիւրին է բարկանալ ,
 բայց դժուարին է առանց վնասու հանգարտիլ .
 զի ըստ առածին , որ յառնէ բարկութեամբ՝
 'նստիցի վնասուք :

Ի . Բարկութիւնն է կիրք կարև որ բնաւորեալ
 'ի բնութեան մարդոյ , և է արդար բաղձանք վրէժ-
 խնդիր լինելոյ անիրաւ վնասու , ըստ այնմ . « Բար-
 կանայք՝ և մի՛ մեղանչէք » . զի չափաւոր բարկու-
 թիւնն ըստ տեղւոյն՝ ըստ անձին՝ և ըստ այլ ամե-
 նայն պարագայից՝ ուղղէ զարդարութիւն , և վա-
 նէ զանիրաւութիւն : Իսկ յորժամ իբրև զբոց վա-
 ւեալ և բորբոքեալ՝ զկապարաւն անցանէ , կամ
 ընդդէմ զինի իրաւանց և արդարութեան , յայն-
 ժամ է կիրք չար և անպիտան՝ որ կոչի բարկացու-
 զութիւն : Այսմ թէ ցրտասառոյց թմբութեամբ
 ոչ ընդդէմ կայ անիրաւութեան , և ոչ լինի վրէժ-
 խնդիր չարեաց , յայնժամ է անզգայութիւն :

Ապա գործ է գտանել զմիջասահման կէտն ուղ-
 զութեան 'ի մէջ երկուց մոլեկան ծայրից , այսին-
 քըն՝ բոցավառ բարկութեան , և ցրտասառոյց
 անզգայութեան . և այն իսկ է հեզութիւնն , որ
 է առաքինութիւն կայացեալ 'ի միջասահմանու-
 թեան երկուց այսոցիկ ծայրայեղ մոլութեանց :

Աստի բարկանալ այնմ որ ընդդիմանայ Վստուծոյ, ասի բարի նախանձ կամ նախանձաւորութիւն : Բարկանալ այնմ որ ընդդիմանայ ուզիլ բանի, ասի սրտմտութիւն կամ զայրացումն : Բարկանալ այնմ որ ընդդիմանայ իւրոյ ինքեան, ասի ատելութիւն կամ վրէժինդրութիւն :

ԻԱ. Բարկութիւնն բանաւոր՝ որ մասնաւոր առնուամբ կոչի սրտմտութիւն, է գործ ցասմնակաւ նին. և է զէն տուեալ մարդոյ ՚ի բնութենէ՝ առիանալ նովաւ ՚ի պաշտպանել զանձն ՚ի վնասուէ, և վանել զներհակն բնութեան իւրոյ : Բայց յորժամ ապստամբի ՚ի բանէն, կոչի անբան բարկութիւն կամ բարկացողութիւն. և փոխանակ պաշտպանելոյ՝ արկանէ զանձն ՚ի վտանգ. ոչ կարէ իբրև զբանական խորհիլ, խօսիլ և գործել, այլ զամենայն ինչ առնէ անկարգաբար ՚ի վնաս անձին իւրոյ և ընկերին :

ԻԲ. Շունն հաջէ ընդ բաղխիլ դրան, ոչ գիտելով զբաղխողն՝ թէ ընտանի իցէ կամ օտար. բարկացողն վասն ամենայնի զայրանոյ, ոչ ճանաչելով զօգտակարն կամ զվնասակար : Բայց սակայն սաստիկ բարկութեամբն առաւել անձին վնասէ՝ քան այլում, և որպէս զպիծակ զայլս խայթելով՝ ինքն մեռանի :

ԻԳ. Բարկացողն՝ անարգագոյն քան զխելագարըս և զգիււահարս գտանի. զի նորա իբրև ակամայ կամօք, իսկ սա կամաւ բերի յանարգութիւն. նորա բաղում անգամ երկուցեալ զգաստանան, իսկ սա ոչ երկնչի բնաւ. ապա նորա կարեկցութեան են արժանի, իսկ սա վրիժուց և պատմոյ :

ԻԲ. Սպրեհնի գազանք որչափ և կատաղեսցին, առ ծնունդս իւրեանց ոչ բերին ՚ի վնաս. իսկ բարկացողն՝ ոչ ևս խնայէ յորդիս իւր և յընտանիս. ապա վատթարագոյն է քան զգազանս կատաղիս :

ԻԵ. Բարկութիւնն յաւէա տեսանի ՚ի հպարտարս՝ քան յայլ ո՛ր և իցէ մոլիս. զի հպարտն կամի՝ թէ ամենայն որ հեռեցցի կամաց իւրոց : Աւտի յորժամ առնէ որ զիւր ինչ ընդդէմ կամաց իւրոց, կամ խօսի ինչ որ անհաճոյ է ինքեան, իսկոյն ՚ի բարկութիւն բրդի, և ոչ ինչ փոյթ է նմա՝ թէ բարի իցէ կամ չար, բայց միայն զի ինքն ոչ հաւանի : Օր եթէ ոչ կարացէ խափանել՝ տանջի ՚ի կրկն իւրոց, մինչև մեռանիլ ևս. զի բարկութիւնն է ծնունդ ժանտ, որ սպանանէ զճնաղըն իւր :

Իսկ խոնարհն կեայ հանգիստ և երկարակեաց. զի եթէ բարի է զոր այլք խօսին՝ կամ գործեն, հաճեալ հաւանի նային. իսկ եթէ չար է, ոչ բորբորի բարկութեամբ, այլ ՚ի բաց խորշի :

ԻԶ. Վնայն բարկացող է փոքրոգի. զի ընդայն բարկոնայ որ՝ որում չէ բաւական սովալ, և յայնժամ կիրքն ցասմնական վառեալ բորբորէ զարիւնն զարտիւ, վասն որոյ բարկացեալն բոցաշնչէ և հառաչէ, և խնդրէ ջուր ցուրտ առ ՚ի զովա ցուցանել զտապ սրտին : Յորմէ և ջերաջերմ գուրջիք՝ իբրև ՚ի սաստիկ հնոցէ ընդ ջիւս և ընդ նեարդս ելեալ մինչև յուղեղն, մթազնեն զլոյս բանին, և առնեն իբրև անբան. բաղում անգամ պատճառեն զպէսպէս ախտս, և երբեմն զմահ : Յայն սակա որոյ լայն են սնդուհք՝ շուտով զիջու

նի նա 'ի բարկութենէ, զի ծխամած գողորչիք ա-
րեան ընդ լայնանիստ խողովակս ոնգաց գիւրա-
գեղանին արտաքս յուզղաց: Իսկ որոյ փոքր և սուր
են ոնգունք՝ գժուարաւ ամբքի 'ի հեղութիւն,
զի գողորչիքն չունելով գելս յաջողակ՝ անագան
սւրեմն վտարին յուզղոյ:

Իսկ արիւնն որ վառեալ էր զսրտիւ, 'ի թափոյ
կրից բարկութեան յուզեալ ճապաղի ընդ երակս,
և ջեռուցանէ զմարմինն ուղջոյն. վասն որոյ երեսք
բարկացելոյն ներկանի 'ի գոյն արեան, և կայծա-
կունք հրոյ թօթափին յաչաց նորա: Աւ սիրան 'ի
պակասիլ արեան՝ պակասի և 'ի բնական ջերմու-
թենէ իւրմէ, և սկսանի դողալ. վասն որոյ և յաչ-
խարհաբառ լեզուսջ՝ բարկանալն կոչի «րդողի»,
այսինքն է՝ սրտդողիլ, յորմէ պատճառի և դողդո-
ջումն ձեռաց և ոտից՝ և բոլորի մարմնոյն:

Այս պատճառ բարկութեան ուրուք՝ է գոլն
փոքրոգի. զի թէ լինէր մեծահոգի, չթողոյր ցա-
մնական կրից ապստամբիլ 'ի բանէն. բանդի բար-
կացեալն՝ յորովակի անցանէ ըստ կոպար բանակա-
նութեան: Աւստի որ յաղթի 'ի բարկութենէ,
թէպէտ և մեծատուն որ իցէ, տակաւին ոչ է մե-
ծահոգի, այլ մանաւանդ է տկար և փոքրոգի: Պե-
ղեցիկ բարկութիւն է բարկանալ 'ի վերայ բար-
կութեան իւրոյ:

« Այս բարկացող՝ նիւնէ զիւրիսս. իսկ երկայնափան և
չկանրեթրջեալն ցածոցանէ » . Առակ . ԺԵ . 18 :

“ Մե՛ լինիւր ընկեր առն՝ Բարկայողի՛, և ընդ Բարեկաթ շայրայողի՛ Տի՛ Բեակեր ”. *Ասակ*. ԻԲ. 24 :

“ Ա՛թեանցն որ Բարկանայ եղջօր ի-րո՛ճ փարապարփոց, պարփա-որ լինի Դափասփանի ”. *Սասթ*. Ե. 22 :

“ Եղեցի աթեանցն ճարդ արագ առ ՚ի լել, և ծանր առ ՚ի խօղ, և ծանր առ ՚ի Բարկանալ. ղի Բարկո-լի-ն ճարդոց շարդարո-լի-ն Ասփո-ծոյ ոչ գործի ”. *Յակ*. Ա. 20 :

Գ. Լ. ՈՒ Խ Ե Օ Թ Ն Ե Ր ՈՐ Գ.

Ա Գ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա. Ազահաթիւնն է անկարգ բաղձանք արծաթոց և ընչից. յայն սակս ազահք յամենայն ՚ի կեանս իւրեանց ապրին տանջանօք, զի միշտ սառապլին ՚ի մթերել զգանձս. և մեռանին ցաւօք, զի թողուն սկամայ՝ և երթան յանդաւնալի ուղին : Արդիք ազահաց յալովակի ընին շոտլ. և զոր նոքա ժողովեցին ընդ ամս քառասուն կամ յիսուն, սոքա վասնեն ընդ նոյնչափ աւուրս :

Բ. Անկարգ բաղձանք ընչասիրութեան՝ ունի ընդ իւր զգաղտնի դաւաձանութիւն, և երբեմն զյայտնի զրկանս. և զի բաղըմք հապիւ կարեն ընուլ փնասուք իւրեանց զտեղի փնասու միոյ զբր կանոց. սրպէս ազահ բանաւորն ՚ի կեղեքել զմի սք յիշխանաւորաց, կեղեքէ և նա զստորադրեալս, և նոքա զայլս՝ մինչ ցյետին չքաւորս. ապա բաղձանքն ընչասիրութեան է բաղձանք փնասելոյ բաղմաց :

Գ. Ինչք՝ ՚ի պէտս կենաց է ստանալի, և առ ՚ի պահել զկեանս՝ պարտ է կորուսանել զինչս. սպա քանի՞ անմիտ են սգահք, որք ՚ի ստանալ կամ ՚ի պահել զինչս՝ դենն ՚ի վտանգի կորստեան զկեանս իւրեանց :

Դ. Եւրոպ խնայելով ՚ի սակաւ դրամն՝ կորուսանեն զմեծ պատիւ իւրեանց, մինչ արժան էր նոցա զամենայնն տալ, և պահել զպատիւ՝ որ առ աւել արժէ քան զամենայն գանձս :

Ե. Ար ոչ ունի զարծաթ առ ՚ի տալ ՚ի կաշառ, մի ինդրեացէ իրաւունս ՚ի կաշառակուր դատաւորէ. զի նա ոչ հայի յիրաւունս օրինաց, այլ միայն ՚ի տուրս կաշառաց :

Աւտի յատենի կաշառաւոր դատաւորի՝ անմկղութիւնն աղքատաց պարտաւորի, և յանցաւորութիւնն փարթամաց արդարանաց. զի կաշառն փոխէ զյանցաւորութիւնն ՚ի յանմկղութիւն, և զանմկղութիւնն ՚ի յանցաւորութիւն :

Զ. Ագահն եթէ չունի զգանձսն ՚ի սրտի, գանձքն կալեալ ունին յինքեանս զսիրտ ագահին. սպա եթէ կորնչին գանձք, կորնչի և սիրտ նորա, և մնայ անկենդան. զի կեանք ագահաց էն գանձք նոցա :

Ե. Ագահք և ընչաքաղցք որ բանդարգել առնեն զգրամս, հայեցին գոնէ ՚ի ձև նոցուն, և ընկալցին զխրատ : Քանզի զձեւն բոլորչի՝ որ բնաւորեալ է անդադար շրջան առնուլ, յինքեանս տաւորեալ ունին դրամք, յայտ արարեալ թէ պարտ է նոցա անդուլ հսլովիլ ՚ի միոյ առ այլ, և զամենեցուն ընուլ զկարիս :

Ը. Դեզնու թիւնն ոսկւոյ՝ թերեւս պատճառեալ է ՚ի նմա յերկիւղէ մարդկան . որք զհետ պնդեալ են ըմբռնել, և փոխանակել ընդ անարգ հաճոյից, կամ ագահամբարոյիւք ամրափակել ՚ի բանափ վասն որոյ ահիւ պակուցեալ չըջի թաքթաքուր, և հնարի փախչիլ: Օլի եթէ վասն օգտակար և համեօտ վախճանի խնդրէին զնա մարդիկ, անշուշտ ուրեմն չըջէր նա յայտնի . ընտանենայր ընդ ամենեօին, և ոչ ընաւ յօժարէր խուսել . վասն որոյ և անաշխատ գտանէին զնա ՚ի դէպ ժամանակի՝ մինչ պիտոյանայր ինքեանց, և ոչ տառապէին անընդհատ:

Թ. Ինչպարզն՝ ամենայն ուրեք և յամենայն ժամանակի սխալի և մնասի . բայց յայնժամ առաւել՝ յորժամ առնու յամուսնութիւն զկին հարուստ՝ այլ անդգամ, որ կարէ լինել բաւական պատիժ ագահութեան իւրոյ . զի կորուսանէ զհանգիստ և զգիւրութիւն, և զգանձան զոր ստացաւ, գուցէ և զկեանս իւր, որ կապեալ է ընդ գանձուց:

Ժ. Ա՛ճառական ագահ՝ արժանի է խստագոյն պատժոց . զի սու ՚ի լնուլ զանցաք բաղձանս անձին, ձկաի անդր քան զկարողութիւն իւր . ժողովէ յայլոց ասպառիկ դաշամբ զբազում վաճառս, և առաքէ ընդ ծով և ընդ ցամաք յաշխարհս հեռու որս, և իբրև ձախողութեամբ ինչ կորուսանէ զինչսն, ասպաստան լինի ՚ի տնանկութիւն, և հատուցանէ և ոչ ինչ, զի ոչ ունի ինչ: Օլայս ախտ մնասակար ախտանան և այլք ուսեալք ՚ի նմանէ . զի առեալ վատնեն զինչս օտարոց, և կործանեն զտունս բազմաց:

ԺԱ. Այս գրկողք ոչ ճանաչեն զիրաւունս, զի իրաւունք՝ անիրաւ զրկողաց են զէնք իւրեանց: Այս ընդ անիրաւս կամ զինուք հարկաւորի վարիլ, կամ ինքնօրէն իրաւանց նոցա հնազանդիլ, սպա թէ ոչ կարէ որ վարիլ զինուք, սարտ է հընազանդիլ ամենայն ակնարկութեանց նոցա, և տալ զամենայն զոր ունի. զի լաւ է զրկիլ յընչից՝ քան զրկիլ ՚ի կենաց:

ԺԲ. Այլ թէ բարձրի ագահութիւնն ՚ի սրտից իշխանաց, աղէտք տարակուսանաց տարագրին ՚ի քաղաքաց, և եզկութիւնք ՚ի գիւղից. զի ընչաքաղց բաղձանք գլխաւորաց է՝ որ տառապեցուցանէ զաշխատասէր հասարակութիւնն ՚ի քաղց, ՚ի մերկութիւն, ՚ի կապանս, և յօտարութիւն. որոց աղաղակ ցանկ յերկինս ելանեն՝ իջուցանել զարդար ցասումն աստուածային:

ԺԳ. Այս ագահութեան կարճէ զկեանս. զի ագահն տանջի ՚ի միտս, թէ սրտէս ստացի զոր չունի, և սրտէս պահպանեցէ զոր ունի, որով միշտ հիւժեալ մաշի: Օ, ՚ի արծաթոյ ստանալն է աշխատանօք, պահելն երկիւղիւ, և կորուսանելն ցաւօք:

ԺԴ. Օ, ցանկութիւն տոկոսեաց բազում անգամ և զմայր դրամոյն կորուսանէ:

ԺԵ. Այսահն մի համարեսցի զանձն ազատ, քանզի կապեալ կայ ոսկի շղթայիւք: Աւարդարև կարի անմոռութիւն է կապիլ յայն, որ ՚ի կենդանութեան առբերէ զերկիւղ, և ՚ի մահու զցաւ:

ԺԶ. Այսահն ոչ ցանկայ ելանել յերկինս, զի գիտէ՝ թէ չիք անդ ոսկի. սակայն ցանկայ իջա-

նեւ ՚ի սանդարամետոս, զի ՚ի կարծիս է՝ թէ գուցէ գտանի անդ ոսկի :

ԺԵ. Չէ պարտ զարմանալ, թէ զիսորդ համար ձակին գողք զինչս ագահաց գողանալ՝ մինչ տեսանեն կախեալ զգողս . զի կամին նոքա փութաւ նակի ելանել ՚ի կախաղան, և երթալ ՚ի դժոխս, ուր ագահք բազումք են, թերևս անդ մարթասցին գողանալ զինչս նոցա :

ԺԸ. Հարստութիւնն ոչ է ՚ի բազմութեան ընչից՝ այլ ՚ի բաղձանս . զի է՝ որ սակաւուք շատացեալ՝ ոչ ցանկայ բաղմաց, և համարի հարուստ . և է՝ որ ունի զբազումս, բայց վասն անյոգ բաղձանացն որով տառաջի ստանալ և ևս, համարի չբաւոր . զի ցանկանալն ծնանի ՚ի կարօտութենէ սյնը զոր ոչ ունի :

Նշ սրովհետև ագահն ոչ հերիք դատի զոր ունի ըստ բաւականին, այլ միշտ ցանկայ ստանալ զայլ ևս իբրև զոչ ունող, թուի չբաւոր և կարօտ :

ԺԹ. Ագահն պինդ պահէ զինչսն աշխարհիս, զոր ստացաւ յընթացս կենաց, զի անթերի հատուցանել կարացէ աշխարհի՝ յաւուր յորում պահանջեսցէ ՚ի նմանէ :

Ի. Ագահն ոչ ձանաչելով զտկարութիւն մարդկեղէն բնութեան, թէ զամս բազումս չկարէ մընալ կենդանի, մթերէ կուտէ զգանձս ամաց բաղմաց : Օ՛ր թէսէտ գանձքն կարեն կալ ընդ երկար ժամանակս, զի վայելեսցին ՚ի մարդկանէ, բայց բնութիւնն չէ գաշնադիր ընդ գանձուց, զի թոյլ սացէ ստացողին վայելել յորչափ և հաճեսցի . զի մինչդեռ գանձք ամփոփեալ պահին յարկեղ, ըս-

տուրդն երթայ ակամայ ամիրտիլ ՚ի գերեզմանի :
 Ապա մի խնդասցէ ագահն՝ թէ ունի զինչս բա-
 զումս , զի մնայ միայն ինքեան երկկանգուն կը-
 տաւ ՚ի պատանս :

Աւստի որ ճանաչէ զտկարութիւն բնութեան
 իւրոյ , այնչափ ինչ պահեսցէ ՚ի գանձուց՝ որչափ
 պիտոյն է ինքեան , և զաւելորդսն ջամբեսցէ կա-
 րօտելոց ՚ի պաշար յաւիտենական . քանզի թողոց
 է յաշխարհի զամենայն , և երթալոց մերկ ՚ի գե-
 ռեզման : Ար սիրով ժողովէ զսակին ՚ի կենդանաւ-
 թեան , առանց ցաւոց ոչ կարէ թողուլ ՚ի ժա-
 մու մահուան :

“ Դժոխք և կորուստս՝ անյագ էն . նոյնպէս և աչք՝ ա-
 գահս ճարդոց ” . Աւակ . ԻԷ . 20 :

“ Աի՛ գանձէք յեղ գանձս յերկրի , ուր յեշ և ուրի՛ճ
 ապականէն , և ուր գողս ախան հափանէն և գողանան ” .
 Սատթ . Զ . 19 :

Ա. Օրնչ առաւել անդգայ թմբութիւն՝ քան լինել ՚ի տանջանս և համարիլ զանձն երջանիկ : Եւ ահա այսպիսի ոմանք են դատարկաշրջիկք , զի ձանձրացեալ յամենայնէ՝ շրջին դտանել զհանգիստ բաղձանայ իւրեանց . և իբրև ոչ գտանեն ուրեք , տանջին չարաչար , և ոչ իմանան : Ազբա ծնանին իբրև զմարդ՝ և վատթար քան զանբանս մեռանին . զի անբանք ոչ գիտեն զգատարկութիւնն , բայց սոքա գիտեն , որպէս և պարտ իսկ է նոցա գիտել , այլ անդգայեալ մտօք՝ տակաւին ՚ի նոյն հանապազօրգէն :

Մի որ կարծիցէ՝ թէ անասունն կամ գրաստն անգործ կապեալ կայ յախոռի , զի գործ նորա է միայն հնազանդիլ կամաց տեառն իւրոյ , և թէ գործով , և եթէ անգործութեամբ : Մի որ և զերէվայրիս անգործ համարեցի , զի գործ նոցա է ճարակիլ ՚ի ընդ զբաղց իւրեանց . և հանապազօր կէան հանգիստ , զի պատաղին ՚ի գործս՝ որ յաակացեալ է նոցա ՚ի բնութենէ :

Իսկ մարդ գատարկաշրջիկ՝ որ ոչ ջանայ կատարել զպարտաւորութիւն իւր , աշխատիլ մտօք կամ մտրմնով , վատթարագոյն է քան զանբանս . տանջի ՚ի ձանձրութենէ , և ոչ բնաւ գտանէ զհանգիստ :

Բ. Մ որ արդեօք անմտագոյն քան զգատարկաշրջիկն իցէ , որ ոչ գիտէ՝ թէ յո՞ ընթանայ . փոխի ՚ի տեղուջէ ՚ի տեղի , զի օրն տարամերժեցի , և

ձանձրացեալ հասաչէ՝ թէ արեգակն ոչ ՚ի մուտս խոնարհի . տառապի նեղսրտութեամբ զցայգ և զցերեկ , խնդրէ հանգիստ , և ոչ գտանէ : Ինու թիւնն որ փախչի ՚ի դատարկութենէ , դրդէ զնա ՚ի ներքուստ՝ պատաղիլ զգործով իւրք , ուստի և նա սկսանի խաղալ զնարս կամ զթուղթ : Այ գիտե ողորմելին՝ թէ դեղ փարատիչ նեղսրտութեան է զբազնուլ յօգտակար գործս , և հանգիստ սրտի՝ աշխատութիւնն չափաւոր , և ոչ եթէ անպիտան կամ փնասակար խաղ նարտի կամ թղթի :

Եւ այս դեղ օգտակար՝ ոչ գժուարին ինչ է նմա գտանել , զի ամենայն ուրեք ՚ի պատրաստի կայ նմա . բայց ոչ խնդրէ առնուլ՝ զի ոչ գիտէ թէ յոր վիճակ թշուառութեան անկեալ կայ , որ չար ևս է քան զանկանիլն ՚ի նոյն :

Գ . Ի մարդ՝ որում ժամանակն պակասի , և է մարդ՝ որում ժամանակն յաւելանայ : Քանզի ժըրաջանք ցանկան երկարութեան ժամանակին , զի աշխատ լինիցին յօգտակար իրողութիւնս և ՚ի գործըս բարիս , և ոչ կամին կորուսանել՝ քոնէ զփոքրս ինչ վայրկեան , զի գիտեն՝ եթէ անդին է ժամանակն , և զոր միտնգամ կորուսանէ որ , ոչ կարէ անդրէն ՚ի ձեռս բերել :

Իսկ դատարկակեացք ցանկան՝ զի կարճեսցի ժամանակն , և արտնջան՝ եթէ երկարեցաւ օրն . և ոչ գիտեն՝ թէ զիարդ անցուցեն , զի ժամանակն աւելորդ իմն թուի նոցա՝ և առիթ ձանձրութեան :

Դ . Չիք մեծագոյն բաղձանք ՚ի մարդ՝ քան ըզբաղձանս երկար սպրելոյ , զի կարացեն առնել

զբազում գործս բարիս . վասն որոյ և արք բարիք ջանան ոչ բնդ վայր կորուսանել զժամանակն . և ոչ այլ իրաց կորուստ այնքան ցաւ է նոցա , որքան կորուստ ժամանակի . ապա քանի՞ աւաղելի են դատարկակեացք , որք յուժնէսս կորուսանեն զնա . և չարք՝ որք զբարի ժամանակն ծախենն ՚ի չարիս :

Ե . Եթէ անգործութիւնն աղբիւր ամենայն չարեաց կոչեսցէ որ , ոչ սխալէ . զի չիք մոլութիւն ինչ՝ որ ՚ի դատարկութենէ ոչ դայցէ յառաջ : Հանգչին յաշխատութենէ դեք , և ոչ ևս յորդարեն զմարդիկ ՚ի մեզս , մինչ բազում են դատարկաչըջիկք , զի նորս առաւել քան զդեւս բազում նորանոր չարեաց լինին պատճառք :

Փախուսան յաշխատանաց բազմացոյց ՚ի լերինըս զաւազակս , հեղուլ զարիւն անմեղ ճանապարհորդաց . որոց և արիւն հուսկ յետոյ հեղանի ՚ի կախաղանի : Կախաղանք անպիտան լինէին վասն աւազակաց , եթէ պիտանի լինէր նոցա աշխատանք արդար վատտակոյ :

Զ . Ընհնար է մտաց մարդոյ՝ կալ անգործ և դատարկ . վասն որոյ դատարկաչըջիկն նեղօիրտ է , և ջանասէրն՝ հանգիստ . և արժանի է նեղ սրտութեան , զի ոչ խնդրէ զհանգիստ՝ որ միայն դասնի յաշխատութիւնս օգտակարոց : Աւստի և անգործն՝ որ ոչ զբաղնու յօգտակար իրողութիւնս , ՚ի հարկէ պատաղի ՚ի վնասակարս՝ որ չար և ս է :

Ե . Կեղև կարծր՝ անվնասս պահէ զպտուղս ՚ի թռչնոց . ժրաջան աշխատութիւն՝ անմերձենալի առնէ զմիտս մարդոյ ՚ի դիւաց . զի դեք ոչ կա-

րեն ժամ պարագոյ գտանել ՚ի չարիս հրապու-
րել զաշխատաւորն :

Ը. Մարդիկ՝ որք զուրուկս վարեն ՚ի քաղաքէ,
զի մի և զառողջան վարակեցեն, բարւոք առնէին՝
եթէ և զդատարկաշրջիկս ՚ի բաց հանէին, զի մի
և զաշխատասէրս յախտս ծուլութեան ձգեցեն :
Չազիր գոլորշիք ապականեն զօդն, և վատթար
ծուլութիւնք՝ զբարս մարդկան :

Թ. Լստուած արարչագործեաց զտիեզերս ՚ի
ծառայութիւն մարդոյ, զի և մարդս ծառայեցէ
Լստուծոյ. իսկ ծոյն ոչ ծառայէ Լստուծոյ, վասն
որոյ տնարժանութեամբ վայելէ զտիեզերս, և
զամենայն բարիս որ ՚ի նմա :

Ժ. Օոյն՝ թշնամի է հասարակաց, զի անաշ-
խատ կամի վայելել զբարիս հասարակաց. բայց
օրէնք են անշուշտ, եթէ ձեռն՝ որ ոչ գործիցէ,
կերիցէ մի :

ԺԱ. Եթէ որ միշտ շրջի դատարկ, ՚ի բաց վա-
րեցի ՚ի միջոյ մարդկան իբրև անպիտան և ա-
նարգ, զի մի իբրև իշամեղու զվաստակս այլոց
կերիցէ, և այլոց բաղմաց օրինակ չարեաց լինիցի :

ԺԲ. Ոչ որ թշնամի այնքան զօրաւոր է ՚ի կոր-
ծանել զազգ մի ողջոյն, որքան դատարկութիւն և
ծուլութիւն : Չպարիսպ ամուր՝ զոր բռնութիւնք
թշնամեաց չկարեն քակել, դատարկութիւնն բը-
նակչաց հեշտեալ կործանէ :

ԺԳ. Չար է ումեք պակասիլ ՚ի վախճանէ՝ առ-
որ կարգեալ է ՚ի բնէ. իսկ մարդս ծնեալ է վասն
օգտակար աշխատութեան. ապա եթէ իցէ ան-
աշխատ և դատարկակեաց, պակասի ՚ի վախճանէ

իւրմէ . և այս չար՝ մեծ քան զամենայն չարիս է :

ԺԴ . Սարգ՝ որ սիրէ զԱստուած , և առնէ բարիս հասարակաց , է հրեշտակ երկնային . որ հանէ ՚ի սրտէ զսէրն Աստուծոյ և չարիս հասուցանէ այլոց , է դե դժոխային . որ միայն զմարմին իւր պարարէ և զցանկութիւն նորա կատարէ , է անբան երկրային :

Իսկ որոց արդէօք նմանիցի անգործն և ծոյն . թուի թէ և ոչ միոյ ուրուք ՚ի սոցանէ , զի արտաքոյ գտանի յամենայն կարգէ մարդկային սեռի : Քանզի այլ մարդիկ առնեն ինչ բարի կամ չար , որովք թերևս ցուցանին լինիլ կենդանի . իսկ ծոյք իբրև արձան անզգաց զօրն ողջոյն կան գատարկ և անգործ , ոչ գիտեն՝ թէ իցեն մարդիկ , և ոչ ճանաչեն՝ թէ զինչ է պարտաւորութիւն մարդոյ , վասն որոյ և անարգ են քան զամենեսին :

ԺԵ . Չէ ինչ տարադէպ կարծել , եթէ դեք արկին ՚ի միտս մարդկան կառուցանել ՚ի քաղաքս զտեսարան զբօսանաց , որպէս զի մարդիկ ՚ի պատճառս սթափութեան մարմնոյ գնացեալ անդր , ուսանիցին զանգործութիւն և զճուլութիւն , և ինքեանք անաշխատ ունիցին զնոսա ՚ի գոգս իւրեանց . քանզի և դեք ոչ ինչ աշխատ լինին որսալ զգատարկակեաց անձինս , որովհետև ինքնին անկեալ են նոքին ՚ի ծուղակս կորստեան նոցա :

ԺԶ . Հանգչիլ ՚ի կարևոր աշխատութեանց , և սթափիլ և զուարճանալ ՚ի զբօսանս ՚ի դիւրութիւն մարմնոյ , պարտ է լինել որպէս գործածութիւն գեղոյ սակաւ և ցանցառ . զի զոր օրինակ յաճախ կիրառութիւն գեղոյ վնասէ առաւել

քան թէ օգտէ, նոյնպէս հանգչիլ ընդ երկար՝ արեւ
կարացուցանէ զմարմինն, քան թէ կազդուրէ :

ԺԵ. Չէ արժանի մարդոյ ուրախանալ թէ ապ-
րեցաւ զամս բազումս, այլ թէ զիւրդ ապրեցաւ,
բարեա՞ւ եթէ չարեաւ. զի ըստ առաւելութեան
և ըստ նուազութեան աւուրց կենաց՝ որ տուեալ
եղեն նմա, խնդրի հաշիւ գործոց՝ եթէ բարի և
եթէ չար :

ԺԸ. Խողոք բառնայ ժամանակն ՚ի յերկինս, և
խնդրէ իրաւունս, մինչ տեսանէ զի մարդիկ զմե-
ծամեծ չարիս դիւրաւ կարեն գործել ՚ի սուղ ժա-
մանակի, իսկ զխոք բարիս՝ մեծաւ դժուարու-
թեամբ ՚ի ձիգ ժամանակս :

ԺԹ. Սարդիկ՝ ոչ եթէ զժամանակն, այլ զգոր-
ծածութիւն ժամանակին ունին ՚ի ձեռին, ապա
որ գիտէ զժամանակն բարւոք ՚ի կիր առնուլ,
դիւրաւ գտանէ զբազում բարիս ՚ի ծոց իւր :
Խարւոք ասոց որ ասացն՝ թէ չիք ագահութիւն
վայելուչ, բայց միայն ժամանակին :

Ի. Եթէ բնութիւնն և ժամանակն խորհրդաւ
կից իւրեանց արարեալ էին զմարդիկ, ամենայն
ինչ յաջողէր ըստ կամոց մարդկան :

ԻԱ. Սարգս է ճանապարհորդ ՚ի մէջ երկուց
գերեզմանաց, զի ելանէ ՚ի գերեզմանէ երթալ
մտանել ՚ի գերեզման, այսինքն՝ ծնանի յարգանդէ
մօր, և երթայ թաղիլ ՚ի յարգանդ հողոյ :

Ըստ անմիտ է նա՝ եթէ զճանապարհն ընդ որ
ձեպով անցանէ, կարծիցէ տեղի մշանջենաւոր բը-
նակութեան, և թողուցու ընդ վայր անցանել
զգիպողութիւն ժամանակին :

ԻԲ. Ի՛նչու մք ՚ի մարդկանէ այնքան անմիտք են, մինչ զի ոչ գիտեն որոշել ՚ի մէջ մահու և կենաց, և ըստ պահանջման երկտքանչիւր վիճակի զգործս իւրեանց տնօրինել: Օ՛ր մինչ կենդանի են, ըզգործ մեռելոյ առնեն. և յորժամ ՚ի մահ մօտին, զգործ կենդանուց ջանան ցուցանել:

Քանզի ՚ի տիս երիտասարդու թեան անհոգացեալ զհոգևոր և զմարմնաւոր պիտոյից՝ դատարկաշրջիկ լինին, և ոչ աշխատին ՚ի ստացումն կարեւորաց. մանաւանդ թէ և զորս ունինն ՚ի հայրենի ժառանգութենէ, շնայլու թեամբ վասնեն յում պէտս, որպէս թէ հասեալ իսկ իցէ օրհաս մահունոցա, և հանդերձեալ իցեն թողուլ զաշխարհ և զամենայն զոր ՚ինոսա, և երթալ մերկ և կողոպուտ:

Իսկ յորժամ մերձենան ՚ի մահ, և անհրաժեշտ վճռով ստիպին մեկնիլ յաշխարհէ, սկսանին հագալ զկարևորաց հոգւոյ և մարմնոյ, որպէս թէ իցեն յերիտասարդական առոյգ հասակի, և յանցաւ առողջութեան, և կարող և ձեռնհաս ՚ի պատրաստել զամենայն:

Իայց աւանդ տարապարտ տառապանաց նոցա. զի ստուեր մահու վազվազակի անկեալ զբբօք նոցա, ոչ թողու գործել ինչ յօգուտ անձանց իւրեանց:

ԻԳ. Հանգչիլ ասի՝ յորժամ որ դադարի ՚ի գործողութենէ յիմեքէ. իսկ որ ոչ գործով իւրք յերկրս աշխատութեան վաստակի, ոչ գիտէ նա՝ թէ զինչ է հանգչիլն. ապա որ կամի զքաղցրութիւն հանգստեան վայելել, աշխատեսցի մարմնով:

ԻԴ. Գատարկութիւն և ծուլութիւն ապականէ զբնութիւնն, և առնէ զնա որպէս երկիր փշա-

լից . իսկ չափաւոր աշխատութիւնն զօրացուցանէ , և առնէ զնա որպէս երկիր պողպից :

յանտամահ է հոգւոյ մանկանց՝ յետ տասնամեայ հասակի մնալ առանց ուսման և առանց արհեստի , և շրջիլ դատարկ :

ԻԵ . Աստուած՝ որ անսպարտական բարերարութեամբ իւրով ստեղծ զմարդ , ետ նա և ձրի ողորմութեամբ իւրով զկարի կտրեսրսն կենաց մարդոյ՝ զօրն , և զլոյս արեգականն , և զջուր անձրեւոյ . բայց եթող մարդոյ կեալ աշխատութեամբ իւրով , այսինքն՝ գործել զերկիր՝ զի բուսուցէ զցորեան ՚ի կերակուր :

Օ՛ր եթէ Աստուած առանց աշխատութեան մարդոյ ձրիաբար բուսուցեալ էր յերկրէ զցորեան բաւական , մարդն մնայր դատարկ և ծոյլ , և ունէր կրել զբազում վտանգս կենաց , որք պատճառին ՚ի ծուլութենէ . զի ծուլութիւնն է թշնամի կենաց մարդոյ : Իսկ զերկրագործութիւնն այնպէս սահմանեաց Աստուած , զի կարացէ ո՛ր և իցէ մարդ ՚ի գործ դնել , և չունիցի պէտս ճարտարութեան մտաց և հանձարոյ :

Ապա ծոյլք չունին պատճառս դատարկաշրջիկ լինելոյ . ահա ՚ի պատրաստի կայ երկիր ընդ օտիւք իւրեանց , գործեսցեն զայն և կերիցեն զհաց ցորենոյ , և արբցեն ձրի զջուր ցուրտ : Ալ վայելեսցեն ՚ի լոյս արեգական , և տացեն զփառս արարչին . ապա թէ ոչ՝ չեն արժանի ուտել զհաց , և տեսանել զարև , վայելել ՚ի պարգևսն Աստուծոյ .

ԻԶ . Ս՛ի կարծեր՝ թէ դատարկութիւնն է հանգիստ մարմնոյ , զի այն առաւել տանջանք է նմա .

զի սակաւ առ սակաւ ատարացուցանէ զմարմինն՝ մինչև յանբուժելի ցաւս արկանել զնա :

ԻԵ . Դատարկանձուներ զժամանակն որպէս ըզբեռն կրեն ՚ի վերայ իւրեանց, կամ համարին զանձինս ծառայ ժամանակին : Սակայն ինքեանք են անտանելի բեռն ժամանակին, զոր իբրև ծառայ յանարժան գործս վարեն : Բայց եկեցեն աւուրք՝ զի ժամանակն ազատեցի ՚ի ձեռաց նոցա, և յայնժամ ծանիցեն զյարգ նորա :

Սորս նմանին յազեալ որովայնի, որ զմեզր արհամարհէ . բայց յորժամ քաղցնու, աշտուճ հացի փափագի, այլ ոչ գտանէ :

ԻԸ . Բնութիւնն ոչ է ժլատ՝ մատակարարել աւմենեցուն զժամանակն, այլ ծոյլք շուրջաբար վտանեալ զնա՝ ոչ ինչ օգտին . սակայն երջանկութիւն մարդոց հաստատեալ է ՚ի բարւոք կիրառութեան ժամանակի, և թշուառութիւնն՝ ՚ի կորուսանելն զնա ընդ վայր և կամ ՚ի չարիս :

ԻԹ . Բազումք վտան կիրառութեան ժամանակին բարւոք խօսին, այլ սակաւք բարւոք ՚ի կիրառուն : Որք ոչ գիտեն զյարգ ժամանակին ՚ի կենդանութեան իւրեանց, ՚ի զուր խոստանան գիտել ՚ի մահու իւրեանց . զի մինչդեռ կենդանի են, տրտնջեն թէ սրպէս անցուցեն զժամանակն, և մինչ մահն դայ, գանգատին թէ բառնի ժամանակն :

Արդ եթէ յարդի և պիտանի է ժամանակն, ընդէր անգործ վտանեցին իբրև զաւելորդ . իսկ եթէ անպիտան ինչ է, ընդէր աւաղեն ընդ բառնիլ նորա : Որ ոչ յօժարի գիտել զյարգ բարւոյն,

յորժամ առ իւր ունի. 'ի զուր է գիտել, յորժամ
բառնի 'ի նմանէ :

Լ. Աշխարհս է դպրատուն, ուր միայն սլար
տին մարդիկ ուսանիլ զբարւոյք գործածութիւնն
ժամանակի : Ար զկեանս իւր անգործ անցուցանէ,
կեանք նորս դառնայ նմա 'ի պատիժ :

ԼԱ. Եամանակն իբր սրբնթաց գետ անդու
հոսի, ընդ իւր և զկեանս մեր առեալ տանի. և
որ միանգամ գնայ, այլ ոչ ևս դառնայ. այլ մեք
որպէս գանդաչեալս քնով գնամք և ոչ իմանամք,
և կարծեմք՝ թէ տակաւին եմք 'ի նոյն տեղի :

ԼԲ. Օմեծաբոյն յարգ և զանկռելի արժողու
թիւն ժամանակին՝ մեռեալք քաջ ճանաչեն. որք
եթէ զվայրկեան մի կարէին վերատին 'ի ձեռս բե
րել, անդին գանձ համարէին, և զբազում օգու
տըս ստանային նովաւ 'ի փրկութիւն հոգւոյ. բայց
ուանդ, զի այժմ կենդանիք զբազում ժամանակս
տարապարտուց ծախեն 'ի վնաս հոգւոյ. և թէ
պէտ ծանիցեն զկնի մահուան զօխալանս իւրեանց,
այլ յանօգուտս. զի ժամանակն որպէս նետ ելեալ
յաղեղանէ, ոչ ևս դառնայ յետս :

“ Մինչև յե՞րբ յորոայտեալ կաս ո՛վ վաք, կամ ե՞րբ 'ի
քնոյ շարիչես : Փոքր մի ննջեցես. փոքր մի նսարիցիս. փոքր մի
նիրհիցես . . . : Այս հասանիցե 'ի վերայ քո իբրև զլար ու
զեոր անանկոթիւն, և կարօպոթիւն իբրև զթիւ սորհանդակ :
Այս լիւ անդանդաղ լինիցիս, հասանիցե իբրև զաղիւր ա
ճառն քո, և կարօպոթիւն իբրև այր մի շար ինքնահալած ” .
Առակ . 2 . 9 — 11 :

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

ՈՐԿՐԱՄՈԼՈՒԹՒՒՆ

Ա. Այնպէս հաճութիւնք բաղձանայ մարդոյ կայանան 'ի բարեխառնութեան . և մինչ բառնի բարեխառնութիւնն , բառնի և հաճութիւնն , և փոխի 'ի պատիժ բնութեան : Քանզի զինչ ախորժելի քաղցելոյն՝ քան զյապուրդ որովայնին . և զինչ վշտագնիչ յաւէտ՝ եթէ անցանիցէ ըստ չափ : Այսմ զինչ փափագելի պասքելոյն՝ քան զարբումն ցուրտ ջրոյ . և զինչ քան զայն տանջողական , մինչ պարպատիցի որովայնն յառաւելութենէ ջուրց :

Այս պարտ է լինել բարեխառն և ժուժկալ 'ի վայելել զբնական հաճելիսն , տպա թէ ոչ դառնան 'ի պատիժ բնութեան , և վաղվաղէն զմահ :

Բ. Բազմատեսակ հիւանդութիւնք՝ որով կարօտին մարդիկ բազմազան դեղորէից , յայն սակա յաճախին , զի մարդիկ ոչ գիտեն զեղանակ կենցաղավարութեան : Այսն զի խառնակեցիկ վարք 'ի թոյն մահու փոխարկէ զկերակուրն , որ սահմանեալ է 'ի պահպանել զկեանս . և բազմախորտիկ սեղան կարճէ զկեանս , զոր դեղք ոչ կարեն երկարել :

Գ. Այբարք սակաւ երբէք հիւանդանան քան զփարթամս , զի ոչ կարեն գտանել զզանազան կերակուրս . իսկ փարթամք մոլեալք զհետ աղգիւ ազգի համադամ խորտկաց , թունաւորեն զանձինս՝ քան թէ բուժանեն : Այս և նոյն իսկ դե-

զորայք՝ ճշմարիտ թոյնք են, և խանդարեն զբընու թիւնն . և պիտոյանան ՚ի դործ անել միայն ՚ի ստիպել հարկին, և ոչ անխտիր :

Իսկ մեծ և անշխաս դեղ մարդկան՝ է ժուժկալու թիւնն և բարեկարգութիւնն ՚ի հեշտութիւնս մարմնոյ՝ ՚ի կերակուրս և յրմայելիս, և հանդարտութիւն մտաց, և չափաւոր աշխատութիւն մարմնոյ, որով քաղցրացեալ արեանն՝ վտարէ գլխաստիար և զաւելորդ հիւթս : Աւտի ամօթ մեծ է մարդկային սեռի՝ ունիլ զսցսքան հիւանդութիւնս, զի եթէ բարեկարգ կենցաղաւարեալ էին, լինէին առողջ և անկարօտ դեղոյ :

Դ. Ին և ոմանք ՚ի մարդկանէ, որք այնպիսի մեծաջան խնամով սպաս հարկանեն մարմնոյ, զօրհանապաղ սնուցանելով զնա և դարմանելով, որ պէս զի դարձուցեն անդրէն յերիտասարգական առոյգ հասակ, կամ դոնէ չթողուցուն խոնարհիլ ՚ի ծերութիւն տկարութեան : Իայց մարմինն ծիծաղի զանմտութեամբ նոցա, զի անդադար զիմէ ՚ի ծերութիւն . և յամենայն քայլափոխութեամբ ՚ի զօրութենէ, և մօտի ՚ի մահ և յատուկանութիւն :

Իսկ ընդէր ոչ զգան, թէ մարմին ինչ բազադրեալ ՚ի ներհական տարերաց՝ հանապազօր ՚ի շարժման և ՚ի փոխադարձ առնելութեան ծնանի, և ապականի ըստ անփոփոխ և հարկաւոր օրինաց բնութեան իւրոյ, և ոչ եթէ ըստ հաճոյից մարդկան :

Իմա զմարմին մարդոյ որպէս զերիվար պիտանի անձին իւրոյ, որում եթէ չափով տացէ որ զկեր,

բառնայ զվերելեակն , և տանի կորովու թեամբ 'ի գէմ եղեալ տեղն . բայց եթէ աւելի քան զչափն մատուցէ որ զգարման , կիցս արձակէ կատաղաբար , և 'ի վայր զհեծեալն արկանէ և մնասէ :

Ե . Չիք ինչ 'ի մարդում առաւել մեծարեալ քան զորկորն , բայց չիք տարբարստ քան զնա , զի որչափ պատուեցի , այնչափ անշնորհակալու գրտանի , և զառաւելն յանդգնի խնդրել զմեծարանրս . և այնքան անադորուն է , որ զսիրողն իւր տանէ ինքեան մշանջենաւոր գերի :

Զ . Հովիւ՝ եթէ զռուն իւր հանապաղ մտով խաշանց կերակրէ , փոխարկէ զնա 'ի գայլ . և որ զմարմին իւր սովորաբար պարարտ կերակրով սրնուցանէ , դարձուցանէ զնա 'ի գաղան , մինչ զի ստամբակեալ ոչ ևս հնազանդի հողւոյն կամաց , այլ զկրամն բռնադատէ ծառայել հաճոյից իւրոց :

Ե . Որկորածէտք՝ աղգի աղգի քաղցրածաշակ կերակրովք թմրեցուցանեն զբնական ախորժակս իւրեանց . բայց քաղցն մնայ արթուն , և կարօտի կերակրոց : Այլ վասն զի տաղտկացեալ է յամենայն աղգ կերակրոց , հնարէ զնորատեսակս . և յայնցանէ յափրացեալ 'ի խնդիր լինի այլում , և հանապազօր տանջի գտանել զնորս : Այլ գրեթէ որկորածէտք եղեն պատճառք բազմատեսակ լինելոյ կերակրոց , յորոց յառաջ քան բազմօրինակ հիւանդութիւնք 'ի փութացուցանել զմահ :

Այս թէ որ կամի ախորժանօք ուտել , կերիցէ կերակուր պարզ , և այն՝ չտխաւոր կամ սակաւ , և ոչ թէ ագահաբար կամ անասնօրէն : Այլ եթէ կամի կեալ առողջ , մերթ ընդ մերթ կացցէ ծո-

մապահ կամ նօթի, զի մարտնոցին մնացուածք կերակրոց 'ի ստամբսաց . քանզի նօթութիւնն է դեղ և պահաստան առողջութեան, եթէ 'ի դէպ ժամանակի 'ի կիր արկանիցի, որպէս և յոյս է փորձիւ :

Ը. Այն մօրդիկ՝ որ ուրախանան ընդ արամականս, և արամին ընդ ուրախականս . և թէպէտ այս երկոքին կիրք, ուրախութիւն և տրտմութիւն՝ բընաւորեալ են շարժիլ 'ի հոգևոջ յառարկայէ իւրեանց . իբր զև՝ եթէ առարկայն իցէ ցաւալի, հարկու պատճառի տրտմութիւն, և եթէ իցէ հեշտալի, անշուշտ պատճառի ուրախութիւն :

Իայց ոմանք ոչ ուղիղ դատեալ զառարկայս՝ զհեշտալին համարին ցաւալի, և զցաւալին՝ հեշտալի, վասն որոց և ներհական կրիւք շարժին : Ասն զի զմարմնական զեղիսութիւնն՝ զորկորստութիւնն՝ և զարբեցութիւնն կարծեն լինել առարկայ հեշտալի, և 'ի գործել զայնս՝ ուրախանան, ընդ որ պարտ էր տրտիլ, և զհոգևոր ճգանս՝ զպահս՝ և զժուժկալութիւն վարկանին առարկայ ցաւալի, և 'ի գործել զայնս՝ տրտմին, ընդ որ արժան էր ուրախանալ :

Թ. Այլ հնար դիւրութեամբ անձին և յըզ փութեամբ որկորոց շահիլ զհոգի, զի 'ի փափկութեան մարմնոց ոչ գտանի հանդիստ հոգւոյ : Յըզ փութիւն պարարտ կերակրոց ոչ այնքան վնասակար է մարմնոյ՝ որքան հոգւոյ, զի զըզայական կիրս տպատամբեցուցանէ 'ի բանէն, և առնէ զազախինն իբրև զաիկին : Այ բարւոք կեայ՝ որ զզբգանօք յածի :

Ճ. Այնպէս որ ծառայէ՝ և անվարձ ելանէ ,
բայց վնայ ՚ի վերայ վայր՝ որ ՚ի ծառայելն սուժի ,
սրպիսի է ծառայն մարմնայ և սրկորի : Ար ոչ սանձ
՚ի բերան արկանէ երկվարին , ոչ ինչ հոգայ թէ
գահալէժ լինիցի . և որ ոչ նուաճէ ժուժկալու
թեամբ զմարմինն , անիոյթ է զգլորմանէ իւրմէ :

“ Սարգ՝ որ վասն պորպոցն աղէփի և որկորոյն շարու
լեւան յօժարեցին անցին ըստ օրէնս նախնեացն , երբէք նոքա
յիւս արհուհի արդարանալ միամտութեամբ ոչ կարեն ” .

Գ. Սակա . է 7 :

“ Ար գափկաստուն լինի ՚ի մանկութենէ , ՚ի ծառայութեան
մարմնացի . և յեփոց մորմոխեացի յանցն իւր ” . Աւակ . ԻԹ . 21 :

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

ԱՐԲԵՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Արբեցութիւնն է թիւն սպականիչ բա
նականութեան մարդոյ . զի թէ և ոչ սպանցէ ,
գոնէ մթապնէ զըյս մտաց , և վախէ զմարդն յա
նասունն անբան՝ կամ ՚ի գազան այլանդակ :

Բ. Այսինքն որով կացուցանին տեսականապէս ՚ի
բնութեան իրաց , նովին տարբերին և յայլոց . և
վասն զի բնութիւն մարդոյ տեսականապէս կացու

ցանի բանականութեամբ, ապա նովին տարբերի յայլ ամենայն էակաց :

Եւ զհարգ տախի մարդ արբեցողն՝ որ զուրկ է ՚ի բանականութենէ . զի է՝ որ ցնորի իբրև ըզխելադար, և է՝ որ մոլեգնի իբրև զգիււահար, է՝ որ դժնէանայ իբրև զգայլ, և է՝ որ անզգայի իբրև զմեռեալ :

Թող՝ զի որպէս զաչացու ոչ կարէ տեսանել զբարեկամն և զթշնամին, և որպէս զխուլ ոչ կարելտել զբանս խրատու . վասն այնորիկ այս օրէնք առ ամենայն ազինս պահեցաւ, ոչ խրատել զարբեցողն՝ մինչև ոչ սթափեսցի ՚ի գինւոյ :

Գ. Վինին՝ թէպէտ չէ ըստ ինքեան չար, բայց չարաչար գործածութիւն նորա պատճառէ զմեծամեծ չարիս, զխռովութիւն, զճուլութիւն, զհիււանդութիւն, և զայլ բազում անկարգութիւնս : Յայն սակս պարտ է իշխանին հեռի պահել զժողովուրդ իւր յարբեցութենէ գինւոյ, զի մի՛ պատահեսցին չարիքս :

Դ. Մարդիկ՝ չարաչար ՚ի կիր արկեալ զպարգևսն Լստուծոյ, բարկացուցանեն զանբարկանայի բնութիւնն՝ ոչ ևս տալ զպարգևս բարիս, կամ զրկել զինքեանս ՚ի վայելմանէ յառաջագոյն տուեցելոյ :

Վինին՝ առիթ ընկերական սիրոյ, և փարատիչ տրտմութեան տուեալ եղև . իսկ արբեցողք արարին զայն՝ նիւթ կռուոյ և տրտմութեան : Բժիշկք յօժարեցան տալ զայն ուժաթափ հիւանդաց՝ իբրև դեղ զօրացուցիչ և առողջարար . արբեցողք ՚ի վար արկին կորուսանել նովաւ զառողջութիւն իւրեանց, և ստանալ ցաւս անբժշկելի : Օ՛երբ՝

չափաւ որ կիրառու թեամբ զգենսուն զզօրութիւն առու գութեան . երիտասարդք անկարգաբար վարելով նովաւ՝ փութացուցանեն զճերութիւն արկարութեան . և բազում անգամ լինին վաղամեռիկ : Ար պահէ զառողջութիւն իւր առանց գինւոյ , գինեաւ կորուսցէ զնա :

Ե . Բարի են ամենայն արարածք Աստուծոյ , բայց սրբ չարաչար վարին նորօք՝ փոխին նոցա ՚ի տանջանս . որպէս արբեցողք ոչ բարւոք ՚ի կիր արկեալ զգինին , արժանի են զի տանջեսցին ՚ի նմին :

Զ . Արբեցութիւնն փնասակար է յոյժ , զի առնէ զմարդն անխել , շւայլ , և անարգ . զի արբեցողն կորուսեալ զխել իւր , կորուսանէ զինչս և զպատիւ : Ա՛ որ ՚ի խնձոցս ուրախութեան զոր ինչ ունի ՚ի ծոցի , շւայլաբար սրտիւ գեէ անարժանից , և է՛ որ զգաղանիս սրտի իւրոյ հրատարակէ ՚ի փնաս և յանարգանս անձին իւրոյ : Ա՛ որ ննջէ , և է՛ որ կաքաւէ . է՛ որ լայ , և է՛ որ ծիծաղի . է՛ որ պտպանձի և անղբայի , և է՛ որ շողփաղփէ յաճախ , և հակառակի և կռուի . և չիք անկարգութիւն ինչ՝ զորս արբեցողն ոչ համարձակեսցի առնել , որով լինի անարգ և նախատելի քան զամենայն մարդիկ :

Ե . Ամենայն մոլութիւնք թէպէտ են չար և փնասակար , բայց զմիտան միայն թիւրքն , այլ ոչ կորուսանեն : Արպէս գողն բազում հանձար ՚ի գործ գնէ առ ՚ի գողանալ զինչս , և չանկանիլ ՚ի ձեռս : Ալ շնացողն պէսպէս հնարիւք վարի , զի մի խայտառակեսցի : Ալ ստատացն յարմար պատճառս գունն գործէ գտանել , զի մի ստու թիւն

իւր յայտնեցի :

Ըստ սոցուն սակի և այլ չարագործք ունին զմիտս ամբողջ, այլ ոչ առողջ. գործեն բանաւորապէս, այլ ոչ բարեպէս : Իսկ արբեցութիւնն կուրուսանէ զմիտս մարդոյ, և ՚ի բոց հանէ ՚ի մարդկութենէ. զի մարդս մտօք է մարդ :

Եւ զինչ արդեօք իցէ արբեցողն. ոչ է անզգայ գոյացութիւն, զի նոքա ըստ յաւիտենական օրինացն Ըստուծոյ շարժին անգաղար յօգուտ տիեզերաց, որպէս չարեքին տարերք՝ և որ ՚ի նոցանէն անզգայ արարածք. իսկ արբեցողն չարաչար վնասէ անձին և ընկերին : Աչ է անասուն, զի նոքա հըւ հպատակութեամբ ծառայեն անխոնջ ՚ի կարևոր պէտս մարդկան, իսկ արբեցողն և ոչ իմիք է պիտանացու : Աչ է գաղան, զի նոքա ոչ բնամեզանչեն այնմ, ընդ որ իցեն ընդելացեալ. իսկ արբեցողն ոչ ճանաչէ զբարեկամս և զենտանիս՝ ըզտէր և զբարերար. զամենեօին հայհոյէ. ամենեցուն սպտունայ. ընդ ամենեօին կռուի. զի կորուսեալ է զմիտս իւր, և եղեալ է հրէշ իմն այլանդակ : Բայց երանի էր, եթէ ընդ կորնչիլ մտացն՝ կորնչէր և ինքն. զի ո՞ր ունին սոկոյ լսել անկարգ խօսից նորա. ո՞ր աչք ժուժայ տեսանել զանվոյել շարժմունս նորա. ո՞ր ունչ ոչ զգուի ՚ի գարչահոտութենէ բերանոյ նորա :

Ըհա արծաթն զոր ունէր ՚ի քսակի՝ սպտուցաւ, և ինքն որպէս աղբ անպիտան ՚ի գինեատունէն արտաքս ընկեցաւ, գլուխն բաց, գօտին արձակ, ազանելիքն սաից ՚ի փողոցս անկեալ. և որպէս կոյր առ խարխափ դեզերեալ, որմ զօրմայն

հարկանելով, տղմաշաղախ իբրև խոզ՝ անագան ուրեմն գայ առ դուրս տան :

Անդ է տեսանել հին հարսանեաց նոր հարս նաճուք . զի անդէն գեք կաքաւեն , յորժամ այր և կին զիրեարս խաճատեն : Տունն է խաւարին , զի ոչ իւղ գոյ՝ և ոչ մում . մանկուհիքն նօթի լան և տրտասուեն , զի ոչ հաց կոյ՝ և ոչ պանիր . կինն խառովեալ կամ գանակածեալ՝ առ կակճանաց սրբտին հարկանէ զգաւակս իւր , և վայիւք և ճշով լնու զտունն : Վինէմալն իբր զարջ վիրաւոր՝ ՚ի վերայ կնոջ և զաւակաց յարձակի հայհոյանօք , և գլորեալ անկանի :

Վրացիքն տեսեալ զթշուառութիւնս՝ ցաւակցին և եղուկ կարգան , և սմանք ևս ձանձրացեալ յանտանելի հայհոյութեանց և յանդադար խռովութենէն՝ վաղքաջ ընդ առաւօտն դիմեն ՚ի պատրիարքարանն բողոք բարձեալ : Այլ փոխանորդ Պատրիարքին տայ ամել անդր զգինէմալն , և մի անդամ՝ և երկիցս խրատէ և յանդիմանէ , և առաքէ ՚ի դորձ . և իբրև տեսանէ՝ թէ այնու ոչ զգաստանայ , գան հարեալ արկանէ ՚ի բանտ :

Այլ զի՞նչ այնուհետև , ոչ հացադորձն տայ ըզհաց , և ոչ նաբարաւաճառն զբրինձ , իւղ , և մում . մանաւանդ զի եկեալ նեղէ զկինն , և պահանջէ զպարտան առաջին . իսկ նա ոչ ունի դրամ՝ և ոչ մի : Պառչն զոր եբեր կինն ՚ի տանէ հօր իւրոյ , կանխաւ սպառեցաւ . և անօթք պղնձի հետոզհետէ պակասեցան ՚ի տանէն : Ապա արբեցութիւնն է արսա չար , յորմէ իբրև յականէ հոտին ամենայն թշուառութիւնք և եղիութիւնք :

զոր ունին ՚ի յատկու թենէ , ՚ի բաղադրու թենէ
 և ՚ի զօրու թենէ իւրեանց , և ՚ի զօրու թենէ էա-
 կայն՝ զորոց բնդ ունին զտպաւորութիւնս . զի ե-
 թէ դադարէին վայրկեան մի ՚ի շարժմանէ , դա-
 դարէին ապարէն և ՚ի լինելոյ էակ : Այսպէս կիրք
 ցանկու թեան ներգործէ միշտ յամենեսին , և ոչ
 երբէք դադարէ . այլ յերիտասարդս է զօրաւոր ,
 իսկ ՚ի մանկունս և ՚ի ծերս՝ անզօր և տկար . սա-
 կայն չէ իսպառ մեռեալ ցորչափ կենդանի է մարդ :

Օ ի եթէ ՚ի մանկունս և ՚ի ծերս ոչ պակասի
 գործողութիւն մտաց և կամաց , ապա ոչ պակասի
 և գործողութիւն կրից , զի անբաժան լծորդք են
 երէքին սօքա : Աւրեմն իւրաքանչիւրք զգուշացի
 անձին , զի մի՛ յաղթեսցի ՚ի կրից՝ մանուականգ ՚ի
 ցանկութենէ մարմնոյ :

Բ . Արիտասարդք առաւել պարտին առաջադրել
 ինքեանց զկրթութիւն առաքինութեան՝ քան ըզ-
 պատերազմական մրցանաց , որովք կարացեն ըս-
 տանալ զիսոսս , և յաղթել քաջութեամբ ամենայն
 ձախորդութեանց : Քաջութիւնն՝ ոչ է միայն ար-
 համարհել զմահ ՚ի վտանգաւոր պատերազմի ,
 այլ և առ ոտն հարկանել զմոլեկան հեշտութիւնս
 մարմնոյ :

Գ . Մորբորեալքն մոլեկան սիրով լինին կոյր և
 խուլ , զի ոչ զգան և ոչ տեսանեն զայլս , բայց
 զայն միայն զոր սիրեն չարաչար . հրաժարին յա-
 մենայն բարեաց , զի մի՛ հրաժարեսցին ՚ի նմանէ :
 Վերի են ոտնակապ , և համարին զանձինս ազատ .
 զի առաւել յօժար են մեռանիլ՝ քան ՚ի նմանէ
 արձակիլ :

Չէ հնար յաղթել մոլեկան սիրոյ, բայց միայն փախտակամբ, որպէս հուրն պակասեալ ՚ի նիւթոյ շիջանի, նոյնպէս և ցանկութիւնն հեռացեալ ՚ի պատճառէն՝ յաղթահարի: Օ, ՚ի սէրն ախտաւոր՝ մեծ քան զամենայն չարիս է, և ոչ այնքան երկնչիլ պարտ է յամենի ալեաց՝ որքան ՚ի նմանէ:

Դ. Նաւաբեկութիւն և մահ՝ սակաւ թշուաւ են քան զհեշտութիւն մարմնոյ: Նաւաւել պարտ է երկնչիլ ՚ի հեշտութենէ՝ քան ՚ի կարծր ժայռից ծովու: Օգուշ լիցին երիտասարդք ՚ի քաղցր բանից հեշտալեաց՝ որք իբրև զօձ թիւնաւոր սողանի ՚ի ներքոյ գեղեցիկ ծաղկանոց, զի մի հարցին ՚ի մահաբեր ժանեաց նոցա ՚ի հարուածս անբժշկելելիս: Սէր գարշ հեշտութեան՝ նենդաւոր է և դաւաճան, զի ընդ պարուակաւ քաղցրութեան ծածկէ զգառնութիւն իւր:

Ե. Երիտասարդ՝ որ սիրէ երևիլ պտճուճազարդ որպէս զհանայս, անարժան է պատուոյ և փառաց, զի փառքն է վարձք այնմ, որ յաղթէ հեշտալի հաճութեանց:

Զ. Մոլեկան ցանկութիւնն երբեմն այնքան կատաղի և տիրէ մարդոյ, մինչև չթողու ճանաչել զանձն իւր, կարծէ մոլեալն՝ թէ խնդրէ զհանդիստ և զգիւրութիւն, բայց յամենայնի ընդ առաջ ելանէ նմա տանջանք և մահ: Մարմնական հեշտութիւնն առաւել մաշէ զկեանս մարդոյ՝ քան աշխատութիւն և ջանք:

Է. Բազումք՝ որք հաշակաւորք եղեն յաշխարհի յաղթութեամբ թշնամեաց, յաղթեցան ՚ի կոյր սիրոյ ցանկութեան, և նկուն եղին, նա է յաղ-

Թող ախոյեան , որ յաղթէ սիրոյ հեշտութեան :
Հեշտասէրք փութով լքանին , յորժամ 'ի վտանդ
ինչ անկանին :

Ը . Տանկութիւնն մարմնական միշտ մարտնչի
ընդ իմաստութեան , և մի քան զմի գուն գործէ
նուաճել զսիրաս մարդկան , և մարդիկ անդադար
ձգին 'ի մէջ երկուց հակառակաց : Արանելի է նա ,
որ իմաստութեամբ յաղթէ ցանկութեան մար-
մնոյ , և ոչ յաղթահարի :

Թ . Հաճութիւնն հեշտութեան երիտասար-
դական աշխոյժ հասակի՝ ոչ թողու նմա հաւա-
տալ բանից խրատատուաց . այլ մինչ անկանի 'ի
ձախողակ վտանգս , յայնժամ փորձիւ ճանաչէ
զճմարտութիւն բանից նոցա , և զգաստանայ՝
բայց վնասուք անձին իւրոյ :

Ժ . Արիտասարդ ոք գեղեցիկ և զուարթամիտ՝
եթէ իցէ ևս աշխատասէր և բարեկարգ , գովու-
թեան և սիրոյ է արժանի . իսկ որ 'ի մատաղ տիտ՝
դատարկութեան և հեշտութեան մարմնոյ ծառայ-
է , վատառողջ և վատանուն յաշխարհի լինի :

ԺԱ . Յիմարական բերկրութիւն երիտասար-
դաց՝ յառաջ եկեալ 'ի հեշտութենէ , թէպէտ
առ ժամն տայ զուարճութիւն զգայական բողձա-
նաց , այլ զսիրան չարաչար խայթէ խղճիւ մտաց ,
և թողու վէրս անբժշկելի : Իսկ բանաւոր բեր-
կրութիւնն՝ որ ճնանի յուզղութենէ մտաց և 'ի
բարեգործութենէ , ուրախ առնէ զհոգին , և թո-
ղու 'ի նմա զանախրական իմն ցնծութիւն :

ԺԲ . Աչ ինչ ախտ ցաւոյ այնքան անողորմաբար
տանջէ զերիտասարդական հասակն , որքան ախտն

մոլեկան սիրոյ : Բազումք մեռանին ցանկական սիրով քան երկաթի սրով : Մոլեկան ցանկութիւնն՝ ոչ միայն խանգարէ զմիտան , այլ և մաշէ և նիւհարացուցանէ զմարմինն : Բարձ զփայտ ՚ի հրոյ , ոչ ևս մնայ հուր . բարձ ՚ի մտաց զաւարկայն ցանկութեան , ոչ ևս մնայ ցանկութիւն :

ԺԳ . Խողք փախչին ՚ի քաղցր հոտոյ , և բղջախոհք ՚ի համեստ վարուց : Որ ոչ ճանաչէ զյարգաւաքինութեան , անգոսնելի է նմա համեստութի :

ԺԿ . Բժիշկք յարտաքին կերպարանաց գուշակեն զներքին ախտս մարմնոյ հիւանդին . խմստուռնք ՚ի զգեստուց և ՚ի գնացից նշմարեն զմոլեկան կիրս հոգւոյ երիտասարդին : Ի լռել խստաշունչ հողմոյ՝ խաղաղին ալիք ծովու . ՚ի դադարիլ ախտաւոր կրից՝ հանդարտին ամբօխմունք սրտի :

ԺԵ . Չէ նա գովելի , որ ունի մարմին գեղեցիկ և հանդերձ մաքուր , այլ որ ունի սիրտ ազատ յախտաւոր ցանկութեանց . զի անձնագեղ մոլին նմանի դամբարանի , որ արտաքուստ երեւի վայելուչ , և ՚ի ներքոյ լի է նեխութեամբ :

ԺԶ . Ըմաշեոցէ յանբանից՝ որ վարի պղծութեամբ ընդդէմ օրինաց բնութեան . զի անբանք յօժար են մեռանիլ՝ քան զկարգ բնութեան եղծանել :

ԺԷ . Բղջախոհն գուցէ ոչ զգայ զտանջանս դիւլաց , զի առաւել չարչարի յիւրոյ ախտաւոր կրքից՝ քան ՚ի դիւաց : Հուրն կամ ջրով շիջանի , կամ հողով , կամ պակասութեամբ նիւթոյ . բղջախոհութիւնն կամ պահեցողութեամբ խափանի , կամ ձերութեամբ , կամ մահուամբ :

ԺԸ. Ուր գտանի բղջախոհ, մի խնդրեսցի անդ կոյր կամ դիւահար. զի բղջախոհն և կոյր է, և դիւահար :

ԺԹ. Վիւրաւ բժշկին խոցուածք երկապրի սրոյ, քան զվէրս ախտաւոր սիրոյ : Չէ սրաւ հայիլ աւայն, որում չէ արժան ցանկալ :

Ի. Վխտաւոր ցանկութիւնն է իբրև վասօք ծածկեալ յանօթս սրաի, որ երբեմն հայեցիւք կամ խօսակցութեամբ՝ իբրև կայծիւ բորբոքեալ այն պէս հրդեհի, մինչ զի կործանէ զանձն երխտասարգին : Վսրս որ կամի մնալ անվնաս, հեռասցի ՚ի պատճառէն :

ԻԱ. Չէ արժան երխտասարգի բնակիլ անդ, ուր կասկածելի է մնալ անվնաս ՚ի խայթոցէ ցանկութեան, զի թարթափիլ զիշովք՝ և ոչ վերաւորիլ, եթէ չէ անհնարին, գէթ կարի իմն է դըժւարին : Օ՛ի որ յարտաբուսա շարժի յաւարկայէ, և ՚ի ներքուստ մղի ՚ի բնաւորական կրից, զիւրաւ կործանի՝ թէ և հոգևոր որ իցէ :

Ուստի որչափ հեռի որ գտանի ՚ի տեսութենէ աւարկայից՝ որք ամբոխեն զմիտս, և տան խորհել զանախորժելիս հոգւոյ, այնչափ առաւելու ՚ի վայելլս խաղաղութեան :

ԻԲ. Որմնական հեշտութիւնն գիտէ զինքն անարժան սիրոյ մարդկան, վասն որոյ իբրև կին լիտի բիւրազգի հնարիւք պճնի, զի ցանկալի երեսեսցի յաչս յիմարաց, սրպէս անաբարկեշտ կանայք՝ անխելք երխտասարգաց. քանզի թէ ստուգիւ լինէր արժանաւոր սիրոյ, սիրէին արդեօք զնա իմաստունք և աւաքինիք : Ամին իբի եթէ

գոր յիմարաց յախշտակեալ ձգէ 'ի սէր իւր, ոչ կամի երբէք 'ի բաց թողուլ. և յաւէտ թարսն շրջի և գաղտագողի, զի մի յանդիմանեացի յիմաստնոց և յառաքինեաց :

ԻԳ. Յանկու թիւն մարմնոյ ծաղը առնէ զսիրողս իւր, ըստ օրինակի լիտի կանանց. զի հաղիւսուղ ինչ հաճէ զմին պատրողական սիրով, անդէն հեռացեալ գնայ առ այլս. և որպէս խարեաց զառաջինն, հեռևի զի նոյնպէս խարեացէ և զերկրորդն, նմանապէս և զայլս. և ինքն գորով խարուսիկ և անկայուն, հանապաղ 'ի միոյ առ այլս փոխի. բայց և ոչ զմին յագեցուցանէ, այլ զամենեսեան ծանակէ և նենգէ. մանաւանդ զի մինչդեռ սիրեցեալ լինի, առաւել դառնացուցանէ՝ քան թէ հեշտացուցանէ. ասլա յիմար է նա, որ մտկեզին սիրով զհետ պնդի ունեւ զնա :

“ Որ շնայն՝ առ պակասութեան ճպայ, կորոսս անյին իրո՞ճ սրանայ : Հասս և անարգանս կրէ. և նախապինս նորս մ' կորիցեն յախտեան ”. Առակ. Զ. 32 :

“ Արբեակ զնէշտութեան յանկութեան մ' բաշխեր յանյն գո, և ոպնհար լիցիս իշնամեաց ”. Սիրտք. ԵԸ. 31 :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

ԲԱՄԲԱՍԱՆՔ

Ա. Օրինչ քան զմարդն անկիւ և գերազանց յարարածս, որ ընդ հրեշտակս ունի զհոգեղէն կարողութիւն, ընդ կենդանիս՝ կենդանական, ընդ անկականս՝ անկական, և ընդ անզգայս՝ անզգայական, զի պատկեր և նմանութիւն Մատուծոյ է, և լրումն ամենայն սրարածոց: Այլ թէպէտ հոգին առաւելլու պատուով և գերազանցութեամբ քան զմարմինն, բայց և ոչ մարմինն իսպառ զուրկ մնայ ՚ի պատուոյ:

Օրի ունի և զգործիս ինչ ՚ի ծառայել կարողութեան՝ և ներգործութեան հոգւոյն, սյսինքն զհինգ զգայարանն. որք էն տեսանելիք, լսելիք, հոտոտելիք, ճաշակելիք, և շօշափականք. որովք հոգին իբր թագաւոր՝ հաւատարիմ պաշտօնէիւք և գործակալօք կառավարի և կառավարէ զբազաք բնութեան մարդոյ:

Այլ ՚ի նոսա լսելիք՝ որ է ունկն, և ճաշակելիք՝ որ է բերանն, առաւել կարևոր են քան զայլս. որոց մին, սյսինքն ունկն՝ իբր լրտես արտաբուստ ՚ի ներքս ՚ի հոգին է ազգարար, զի զոր ինչ լսէ՝ անդանդազ հասուցանէ ՚ի միտս, և միւսն՝ այսինքն բերանն իբր ներքին խորհրդակից առ արտաքս ծանուցանէ, զոր ինչ հոգին ՚ի միտս խորհի, և տրամադրէ:

Օրի թէ չգոյր ունկն, ոչ ինչ իմանայր մարդ, որպէս յայտ է ՚ի խլից, և եթէ չլինէր բերան,

ոչ ինչ կարէր իմացուցանել այլոց : Ապա մարդիկ՝
 իմանալով և իմացուցանելով հաղորդակցին իրե-
 րաց , և զբազմահար արուեստս և իմաստս տե-
 սական և գործնական յառաջ ածեն : Աւստի ունկն
 և բերանն 'ի մարդն են իբրև երկուս թևս թռչնոց ,
 որովք ուր ցանկան՝ թռչին , և որում՝ բազձան՝
 հասանին :

Իսկ արդ՝ սոքա որքան արժանայարգ և կարևոր
 են 'ի մարդն՝ յուղիղ վարելն զպաշտօնս իւրեանց ,
 այնքան անարգ և անպիտան գտանին յարտուղիլն
 իւրեանց :

Աւղղութիւն ունկան է , զոր ինչ լէ յայլոց՝
 զայն ազգէ մտաց . ուղղութիւն բերանոյ է , զոր
 ինչ ունի 'ի միտս՝ զայն խօսի այլոց : Իսկ թէ ունկն՝
 զուեալ խօսան , և բերանն՝ զբանն մտաց այլ ընդ
 այլոյ յեղաշրջեն , մին խարէ զինքն , և միւսն զայլս ,
 որովք և բառնի ճշմարտութիւնն . և զինչ քան
 զայս չար յաշխարհի :

Բ. Եթէ ունկն ոչ տանի 'ի ներքս զոր լէ , բե-
 րանն ոչ կարէ հանել արտօքս 'ի խօսիլ . և այս հա-
 ռատի է 'ի փորձոյ , զի ամենայն խուլ՝ են և համր :
 Արդարև ոչ գտանէր համր , եթէ ոչ էր խուլ . ու-
 բովհեան ոչ ինչ է 'ի միտս , որ չիցէ նախ 'ի բզ-
 գայութիւնս :

Այս երանելի է ունկն որ լէ , և երանագոյն՝
 որ զիարդ . և լէ՝ նոյն թուով և նոյն կերպարա-
 նաւ հասուցանէ 'ի միտս , և երանագոյն ևս՝
 որ միայն զբարին լէ , և առ չարն զդուրս իւր
 փակէ : Ո՛նոյն երանութիւն ընկալցի և բերանն ,
 եթէ զուղիղն և զբարին խօսի միշտ :

Գ. Լսելիք՝ արդարև են խցանելիք, որք առ աստուածային պատուիրանն դժուարալուր և յամբաշարժ են, և առ բամբասանս՝ դիւրալուր և արագաշարժ :

Դ. Բնութիւնն՝ որ ոչ ինչ գործէ ընդունայն, ետ մարդոյ լսելիք երկու՝ և միշտ բաց, բերան մի՝ և յաճախ փակ. իբր զի ուսանիցի մարդ ՚ի բնութենէ՝ լսել բազում, և խօսիլ սակաւ : Այլ զի զայլ զգայութիւնս արար շարժուն, իսկ զունկն անշարժ. իբր զի զոր միանգամ լսիցէ, անմուտց և անշարժ ունիցի :

Չարտաքին դիրս և զխոռոժս և զճանապարհն ընդ որ ձայնն մուտ առնէ, կազմեաց դարուփոս և շրջապտոյտ. որպէս զի ոչ զամենայն ձայն զոր լէ՝ ՚ի ներքս թողուցու մտանել, այլ իբր ընդ մաղ անցուցեալ՝ ղբարին և զաղնիւն ՚ի ներքս մատուցէ, և զանարգ թեփ բանին՝ արտաքս վարեցէ :

Ե. Բնդ բլթակ ունկան կանանց սովորեցան մարդիկ օղ կախել, որ ՚ի հին դարսն նշան էր գերւոյ, բայց այժմ՝ նշան ղգաստութեան. որպէս զի անմուտց ունիցին կանայք փակել զականջս առ ՚ի չսել ղմխասակարս, և ս և ճանաչել ղանձինս հնազանդ արանց իւրեանց :

Յայս միտ և մանկունք երբեմն կրեն օղ յունկըս, որպէս զի և նոքա ըստ բերման մանկական տիոց չունելով զկատարելութիւն մտաց, գոնէ յարտաքին իմն աղղարարէ խրատեսցին ղգաստ լինել, և հաւատակ ճնողաց իւրեանց և դաստիարակաց :

2. Այլ՝ յամենայնի անարգ է բամբաստողն , այլ ոչ պակաս քան զայն անարգ և արհամարհ է և լսողն բամբասանաց . իսկ ապա քանի՞ անարգ և վատթար իցէ այն , որ 'ի բաց թողեալ զգործ՝ չըջի 'ի տեղիս տեղիս ուր յաճախ բնակին գատարկապորտ քսու և անուպայ վատշուէքք , լսել 'ի նուցանէ զբամբասանս զումեքէ :

Ունկն և բերանն՝ գործիք բարեաց տուան Արարչէն , սոքա առնեն զնոսա պաշտօնեայս չարեաց , զինչ չար քան զայն , մին ոչ յաղի 'ի սուտ խօսելոյ և 'ի բամբասելոյ , և միւսն չասէ հերիք յունկն դնելոյ :

Ե. Սարդիկ երբեմն առ 'ի չքմեղս առնել զանձինս յարատոյ բամբասողութեան , ասեն՝ զսոոյգն խօսեցաք . որպէս թէ ոչ իցէ մեղք , յորժամ որ զոր ինչ լուիցէ , և այլոց զնոյն պատմեսցէ :

Ապաքէն է ինչ , զոր լսողն և ասացողն ոչ մեղանչեն . և առ երկոցուոնց սոցա ընտրութեանն ոչ են ամենեքին բաւական : Աւրեմն լու և ս է ոչ ասել և ոչ լսել զայնս՝ զորոց ոչ կարես քաջ ճանաչել զօգուտն կամ զվնաս . զի մի՞ գուցէ ըզվնասակարն անվնաս համարեալ , խօսեսցիս անզգոյշ լեզուաւ 'ի կործանումն լսողաց :

Ը. Եթէ ոչ կամիս 'ի մեղս բամբասանաց գլլորիլ , մի՞ դիւրահաւան լինիր այլոց խօսից , յորժամ զոք վատահամբաւեն . այլ կչուեա մտօք՝ թէ ո՞վ և որպիսի՞ ոք է որ պատմէ քեզ զիրս այլոց , առաքինի՞ ոմն է , եթէ մոլի . խոհեմ է արդեօք , թէ սլարզամիտ . ստասանց է , թէ ճշմարտախօս . դատարկաչըջիկ է , թէ գործունեաց . թշնամի է

այնմ զորմէ խօսի, թէ բարեկամ. շահախնդիր է, թէ արդարամիտ. և այսպէս բարւոք քննեալ հնար է քեզ որոշել զճշմարիտն ՚ի ստոյն :

Վանդի մոլին բամբասէ, զի ինքն բարի ոմն երևեսցի. պարզամիտն բամբասէ, զի չէ խելահաս. ստասացն բամբասէ, զի այն է իւր սեպահական պաշտօն. դատարկակեացն բամբասէ, զի ժամավաճառ լինիցի. թշնամին բամբասէ, զի վրէժս առնուցու. շահախնդիրն բամբասէ, զի շահեսցի ինչ :

Իսկ դու՝ եթէ չես ախտացեալ նոցին մոլութեամբ, ՚ի բաց կաց յայնպիսեաց, զի մի ապականեսցին ականջք քո, մի դայթակղեսցի սիրտ քո, և մի ընդ վայր դատելովդ՝ դատեսցիս և դու յ'ստուծոյ և ՚ի մարդկանէ :

Թ. Բամբասողն առաւել փոյթ է զազգս՝ ըզճանօթս՝ զմերձակայս՝ և զհաւասարս իւր բամբասել քան զօտարս. քանզի նոցին բանք և գործք յայտնագոյն են նմա, և կերպիւ իւրք առ նա վերաբերին, վասն որոյ որպէս վրէժխնդիր՝ և որպէս ուղղիչ հանդիսանայ դատաստան առնել :

Իայց ոչ գիտէ ողորմելին՝ թէ այլ է գործ վրէժինդրութեան, ուղղութեան, և դատաստանի, և այլ բամբասանաց : Վանդի նոքա գործին կամ վասն արդարութեան օրինաց, կամ վասն սիրոյ ընկերին, և կամ վասն փառացն Ստուծոյ, իսկ սա, այսինքն բամբասանքն գործի վասն անիրաւութեան, կամ ատելութեան, կամ նախատանոց : Նոքա գործին հեղինակութեամբ իւրք, բայց սա յանդգնութեամբ. զի յանդգնութիւն է

դատել զոր առանց հեղինակութեան իրաւանց :
Վասն որոյ բամբասողք են յանդուգն և հակառակ
կողք ընդդէմ օրինաց արդարութեան, ատեցող ըն-
կերութեան, և արհամարհող փառացն Վստուծոյ :

Ժ. Իրաւացի բամբասանք այն է, յորժամ մարդ
անձամբ անձին զանձն բամբասէ, այսինքն զիւր
պակասութիւնն քննէ, և զանձն մեղաւոր դատի-
եթէ զայս առնէ, ահա նա է ճշմարտախօս, տը-
ղար, և բարեմիտ : Իսկ եթէ զյանցանս իւր թու-
ղեալ՝ զայլոց պակասութիւնն յառաջ ածէ և դա-
տի, ստախօս է և անիրաւ, զի զվարս այլոց կամի
ուղղել, և ոչ զիւրն :

Վյն լեզուն՝ որ զայլս բամբասէ, զմեզս այլոց
լիզանէ. իսկ որ զինքն բամբասէ, զիւր մեղաց
խոցն սրբէ և բուժէ :

ԺԱ. Ինչպէս անգամ անկանի մարդ ՚ի բամբա-
սանս անգիտութեամբ, ՚ի պատմել նորա զգործս
ուրուք : Եւ թէպէտ միտք ասողին ոչ հայի ուղ-
ղակի ՚ի դատել զայլս, այլ միայն ասել պարզաբար
զոր ետեսն՝ կամ լուաւ, սակայն յայն եղանակ չբը-
ջի բանն, մինչև լսողն հետաքրքրութեամբ ձգէ
զխօսան ՚ի բամբասանս : Վասն զի պատահի բող-
միցս, զի այլայլի բան գործողին, և բան գործոյն .
այսինքն դիտումն գործողին յայլ վախճան հայի,
բայց եւք գործոյն յայլ վախճան եզերի. վասն որոյ
կարի զգուշութեան պէտք են ՚ի պատմել ինչ
զումեքէ :

ԺԲ. Ինչպէս ևս իբր խղճահար՝ ՚ի պատմել
իւրեանց զպակասութիւն ուրուք, ՚ի ներքոյ պայ-
մանի խոստովանութեան արկանեն զայն. որպէս

Թէ խոստովանանք ասելով՝ չիցէ բամբասանք ,
 օակայն մեծապէս խաբին : Քանզի սոոյգ բամ-
 բասող է , որ զպակասուածիւն միոյն ծանուցանէ
 միւսոյն . եթէ խոստովանիլ պարտ իցէ՝ ոչ անկանի
 ումեք զայլոց մեղս խոստովանիլ , այլ զիւր յան-
 ցանս . ուստի այսպիսիք խղճիւ սկսեալ՝ անխիղճ
 բամբասեն :

ԺԳ . Ընդ այն խոժոռի որ և բամբասէ և դա-
 տի , զորմէ լսէ զըոյց ինչ կամ գործ ՚ի վնաս ին-
 քեան ասացեալ , կամ արարեալ : Բայց դու ո՞վ
 մարդ՝ մի վողվաղակի հաւատասցես և դատես-
 ցիս . այլ քննեա և տես՝ թէ արդեօք բարեկամ
 է , թէ անծանօթ :

Եթէ բարեկամ , երթ առ նա սիրով , հարց
 տեղեկացիր՝ թէ ճշմարիտ է զոր լուար , եթէ սուտ .
 բայց մի խռովեալ սրտիւ և վրէժինդրութեան
 հոգւով , այլ եղբայրական սիրով : Եթէ ճշմարիտ
 է , խրատեա՛ կամ զիրաւոցի փաստս քո յայտնի
 արա , զի նա և դու բժշկեսձիք և դադարեսձիք
 ՚ի գաղտնի վշտացուցանելոյ զիրեարս . և եթէ ոչ է
 ճշմարիտ , ահա վէճն վերջացաւ :

Բայց եթէ անծանօթ է քեզ և օտար , մի
 բնաւ ընդ այն վշտանար , և մի զնա բամբասեր ,
 զի չունիս իրաւունս զամենեսեան հնազանդե-
 ցուցանելոյ քեզ , և զամենեցուն լեզուն և զձե-
 ուրս կապելոյ և արձակելոյ ըստ կամոց քոց : Օ՞ր
 փոյթ է քեզ զերաց օտարաց . օտարն որքան նե-
 տահար լինիցի , ոչ սաստիկ վիրաւորէ , զի նեւ ՚ի
 հեռուստ ձգեալ , տկար է ՚ի հարկանել . ապա թէ
 ոչ՝ չէ հնար քեզ զերծ մնալ ՚ի գժդմնութենէ և

ի բամբասանաց :

ՃԻ. Կասկածոտք՝ որպիսի են ազգ կանանց, դիւրամէտ են ՚ի բամբասանս, որք և դժուարաւ դառնան յողջմտութիւն, և դադարին ՚ի բամբասելոյ. վասն զի ոչ ումէք հաւատան, այլ ՚ի չար կարծիս իւրեանց կան հաստատուն. գուցէ զոր լուան և կասկածին, իցէ անհիմն և սուտ. բայց ո՞ կարէ զնոսա ուղղել ՚ի թիւր դատողութենէ մտոց :

Եւ է ոչ ջանալ բանիւ ՚ի հաւանութիւն ածել զայնպիսիս, այլ արդեամբ գործոց. վասն զի զոր կարծէին զումեքէ անտեղի ինչ, յորժամ գործով զընդհակառակն նմին տեսանեն, յայնժամ ինքնին փոխեն զկարծիս իւրեանց և ուղղին : Արպէս բարբարոսքն ՚ի Սելիսինէ իբրև տեսին զիժն կախեալ զձեռանէ Պօղոսի, ասացին՝ թէ այրս այս սպանող է. բայց մինչ տեսին՝ թէ ոչ ինչ վնաս եղև նմա, շրջեալ զբանսն ասեն՝ թէ Աստուած ոմն է սա. Պործ. ԻԸ. 3 :

Իսկ թէ այլազգ ինչ վարեցի որք ընդ կասկածոսս, ոչ ինչ օգտի, այլ առաւել գրգռէ զնոսա անփոփոխ մնալ յայն, յոր միանդամ գահավէժ եղեն մտօք :

ՃԵ. Բամբասանքն քան զայլ մոլութիւնս յաճախ գտանի ՚ի մարդիկ, վասն զի յառաջ գայ ՚ի պակասութենէ իրիք գործոյ կամ խօսից : Այլ ուրովհետև չիք մարդ առանց պակասութեան, է՛ որ ՚ի գործս սխալի, և է՛ որ ՚ի խօսս : Արդ՝ եթէ զամենայն սխալանս ուրուք ՚ի մէջ ածեալ բամբասիցէ որք, հարկ է զամենայն մարդ բամբասել. և յայնժամ զբամբասողն ո՞վ դատեսցէ. զի և ինքն

է մարդ սխալական :

Ապաքէն ներեա մարդկան սխալանաց , զի և դու գտցես ներումն քոյդ յանցանաց :

Ճ.Զ. Ո՛վ աղետիցս և անհնարին կրիցս դառնութեան , հազարաւոր երիտասարդք և տղայք՝ հուսանք և մանկամարդք մեռան և մեռանին չարաթոյն լեզուօք քսու հանանց՝ մանաւանդ շատաշրջիկ բանասրկու պառաւանց , քան այլովք արկածիւք :

Քանզի գործի մահու կազմեալ զլեզու իւրեանց որպէս օձ թիւնաւոր , հարկանեն և սպանանեն զբիւրաւորս՝ որք ոչ ինչ մեղան նոցա : Առունելով ՚ի սրտի իւրեանց զդէն խռովութեան , մանաւանդ թէ նոքին իսկ լինելով դև մարմնազգցիկ , ստայօդ բամբասանօք զհիմն սիրոյ որ եղեալ էր ՚ի մէջ երկուց կողմանց՝ փեսայացուին և հարսնացուին , իբր փայտատօք և մրձօք քակեն և կործանեն , և զանհաշակի թշնամու թիւն ՚ի մէջ արկանեն , մինչև սպախա առնել նոցա զնշանախօսութիւնն և բաժանիլ , զի սերմն բամբասանաց բուսոյց ՚ի մէջ խօսեցելոց և ազգականաց նոցա և մերձաւորաց՝ չարաչար և դառն ատելութիւն :

Այլ ո՞ կարկցէ թուել զչարիսն՝ որ յեա այնորիկ ՚ի վեր երևին , է՛ զի տղայն տարազնաց եղեալ օտարանայ ՚ի հայրենեաց , է՛ որ ՚ի կարելիք արբաւ մութենէն յանբուժելի ցաւս վարակի , և է՛ որ յուսահատութեամբ մոլեգնեալ յանխոյել ախտ մոլութեան անկանի : Ապա և զինչ փտանգ ոչ կրէ արդեօք աղջիկն , որոյ անունն բժաւորեցաւ յանիրաւի , ո՞վ տեսանիցէ զնա մարութ աչօք , որ

համբաւեցաւ նախատանօք . թէպէտ զուր և սուտ իցէ , այլ որ շահ յայնմանէ , զի ամենայն որ խորչի 'ի նմանէ :

Աւագ թշուառութեանս . աղջիկն առ ամօթայն մահ անձին խնդրէ . զարտասուս ընդ ծնօտքս իւր իջուցանէ . ոչ թողու 'ի տան խորչ և անկիւն , ուր թաղծեալ սրտիւ ոչ հառաչեսցէ . անկարանայ զտուլթիւն չարախօսացն ցուցանել , և զանմեղութիւն իւր յայանել : Այլ զի սկարս քորով կանացի բնութիւն՝ հարկանի 'ի սիրտն ցաւօք և հեծութեամբ , մինչև սաշարիլ հիւճական ակտիւք , և տարաժամ մեռանիլ , և կամ յուսաբեկ եղեալ յանմտաբերելիսն ձեռնարկել :

Այլ զինչ ապա ծնողք նորա . մահն բնական ոչ սյնքան վշտացուցանէ զնոսա , որքան մահն բարոյական : Իսկ պատճառ սյսքանեաց դառնաղէտ և չարաչար վշտաց ոչ այլ որ՝ քան բամբասող լեզուք : Այլա կամ դադարիլ և զղջալ սարսէ նոցա 'ի մահառիթ բամբասանաց , կամ չորանալ լեզուի նոցա , զի մի զանմեղս 'ի մահ մատնեսցեն :

ԺԷ . Բամբասողք ոչ նուազ մեղանչեն քան զմատնիչս , զի մի ասացից թէ առաւել ևս . զի կամ առ նախանձու արատաւորել ցանկան զանուն ուրուք , և կամ առ շահու անձին խօսին զուր և սուտ : Այլ այս վերջին կարի յաճախ քտանի 'ի նոսա , որք չարախօսեն զանուն աղջկան կամ արզային՝ զի այլոց նշանեսցին , սրպէս զի առնուցուն 'ի նոցանէ կաշառ՝ զարծաթ կամ զայլ ինչ ընդ անուամբ ընծայից . և այսպիսիքս դասակից են Յուդայ մատնչի Տեառն մերոյ , որ վասն արծա-

Թոյ մատնեաց զՏէրն :

Են և սմանք ՚ի չարախօսից՝ որք ունին չափա-
հաս ուստերս , կամ գոտերս , և զայս առնեն ,
որպէս զի զայլոց նշանն քակեալ՝ առ որդիս իւր-
եանց հաստատեսցեն : Այլ որպէս արարին ին-
քեանք այլոց , նոյնպէս արասցեն նոցա և այլք .
լատ որում անշուշտ լճիւ է , թէ որով չափով
չափէ որ առ այլս , նովիմք չափեսցի և առ ինքն :

Ապաքէն սի որ զայսպիսի անիրաւութիւնս
գործէ , մատնէ դանձն և զաւակն իւր փնասու և
գատապարտութեան հոգւոյ և մարմնոյ :

ՃԸ. Անունս բամբասանք մարթ է ստուգա-
բանիլ Բամ ասացումք , այսինքն՝ սնտոի և ունայն
զրոյց . զի բառս Բամ՝ զուր և ունայն լսի . և զինչ
սնտոի ասացուած քան զխօսս բամբասանաց , որով
զրպարտէ որ զայլս : Իսկ ըստ յարմարագրու թեանն՝
ստուգաբանի Բամք ասացումք , այսինքն՝ դզըր-
գաձայն խօսք . զի բառս Բամք՝ նշանակէ բոմբիւն
և դզըդիւն . քանզի և ամենայն բամբասող դզըդէ
և խռովեցուցանէ զայլս , և արկանէ աղմուկ : Արեւ
և ստուգաբանիլ Բան Բասրանք , այսինքն՝ խօսք
մեղադրութեան և նախատանաց . զի բամբասող
լեզուն զայլս յանցաւոր գատի և մեղադրէ :

Իայց քանզի ստապատիր բասրանօք ընդդէմ
ճշմարտութեան զինի , անկանի ՚ի մեղս անթող-
լիս , զի զլցան խաւար կոչէ վասն նախանձու և
ատելութեան : Այլա լռեսցեն չարախօսք ՚ի բամբ-
բասանաց , և ուսցին խօսիլ զբարիս . զի ըստ ան-
նէրելի մեղացն՝ հանդերձեալ են կրել զաններելի
տանջանս :

ձԹ . Առաւել քաղցր թուի ոմանց բամբասել զեկեղեցականս , եթէ փոքր ինչ արատ մարդկօրէն սխալանաց նշմարեսցեն 'ի նոսա . բայց ոչ գիտեն՝ թէ գիւտական է այս դրդումն :

Սի որ միանգամ զկարգաւորս իւր բամբասէ , յայտ է թէ զնմանէ գայթակղի . սրով անարգ և փոքր համարի զնա յաչս իւր , և զբան նորա արհամարհ և սնտօի . սպա յետ այնորիկ սեմ հնազանդիցի . սեմ անսայցէ , յորմէ՞ խրատիցի . ուրում խոստովան լինիցի :

Այլ զինչ այնուհետեւ . օտարացեալ ինքն 'ի կարգաւորաց , հեռի գտանի և 'ի սրբարար խորհրդոց եկեղեցւոյ : Այլ հետզհետէ այնքան զօրանայ այս ախտ , մինչև տալ նմա զօրէնս արհամարհել՝ զոր քարոզէն կարգաւորք . և ահա այս է , զոր գիտէր դեն չար՝ ձգել զբամբասողն 'ի վնն կորստեան :

Ի . Ամենայն ընդհանուր բաղկանայ 'ի մասնաւորաց . զի իւրաքանչիւր մասնաւորք համանմանք միմեանց՝ գործեն զմի ընդհանուր 'ի տեսակս իւրեանց :

Արդ՝ ազգն է ընդհանուր , որոյ մասնաւորքն են անհատք . ուստի եթէ այսօր տեսեալ զանհատ ոք 'ի սխալանս ինչ՝ բամբասես , գուցէ 'ի վաղիւն և զմիւսն , և յայլում աւուր զայլ ոմն : Այլ օր քան զօր յաճախես 'ի բամբասանս , մինչև դառնալ քեզ այն 'ի սովորոյթ , և հետզհետէ յերկրորդ բնութիւն . և այնուհետեւ լինել քեզ դատիչ , մանաւանդ թէ դահիճ ամենայն ումեք . քանզի ոչ ոք է անսխալ 'ի մարդկանէ :

Այա զամենայն մասնաւորսն դատելով բամբասեա զընդհանուր ազգն քոյ . բայց դու ևս ՚ի ներքոյ նոյն ընդհանրութեան ազգին պարունակեալ գորով, դու զքեզ բամբասես . ուրեմն սխալեալ դատիս և զքեզ : Այաքէն զդուշացիր ՚ի բամբասելոյ զեղբարս քո , զի մի տրժանի բամբասանաց լինիցիս և դու :

ԻԱ . Ի միոյ բամբասանաց երբեակ չարիք ստիորեն ծնանիլ . մի՛ զի բամբասողն մեղանչէ մահու չափ . երկրորդ՝ զի լսողն լինի մեղսակից . երրորդ՝ զի բամբասեալն մեղանչէ նովին մեղօք , կամ յաւելու առնել զայլ ևս :

Վասն զի բամբասեալն լուեալ զի բամբասի յայլմէ , կամ զբամբասողն իւր սկսանի բամբասել , կամ ՚ի ցաւոց սրտին կատաղեալ որպէս արջ նեռահար՝ հասուցանէ նմա զմեծամեծ չարիս , զի վրէժս առնուցու . և այսպէս հոգեհ չարին դատելոյ զիրեարս , բորբոքի օր քան զօր , և այրեալ առչորէ զամենեսեան :

Եւ արդարեւ չիք մեծագոյն ՚ի չարիս՝ քան ըզբամբասանքն , և չիք այժմ՝ յաճախեալ քան զնա . և թէպէտ ամենեքին գիտեն՝ թէ ծանր մեղք են բամբասել զայլս , բայց տակաւին ՚ի նոյն կանխեն հանապազ :

ԻԲ . Ի թիւնալի նետից բամբասանաց՝ ոչ այլ որ ՚ի մարդկանէ , բայց միայն մանկուհք գտանին անխոց , և երջանիկ են յայսմ մասին . իսկ ամենայն չափահասք արք և կանայք ՚ի հոգի վիրաւորեալ երեքթեան սլաքօք նորա , իբրև գէշ թաւալին յարիւն իրերաց . և ոչ այսչափ միայն ,

այլ և յարիւն մեռելոց շաղախին :

Քանզի է մարդ՝ որ կենդանի է մարմնով, բայց մեռեալ հոգւով, և բամբասէ զայն՝ որ մեռեալ է մարմնով, բայց կենդանի հոգւով : Այլ աղեալըցրս՝ զի եթէ զկենդանին միայն բամբասէր, ո՞ դիտէ՞ գուցէ յաւուր միում զզջացեալ ՚ի միտս, երթայր և ներումն խնդրէր ՚ի նմանէ. իսկ զմեռեալն՝ զոր զրպարտութեամբ վատահամբաւեաց, ուր կարացէ գտանել : Գտանէ այո՝ ՚ի գեղմանի, յորժամ ինքն ևս թողի առ նմա, այլ սակայն մնայ յանցանքն ՚ի նմա, զի ՚ի հանդերձեալ աշխարհն չիք տօնավաճառ առևտրութեան մեղաց և թուղութեան. զի տնդ ոչ ոք կարէ մեղանչել սուք, և ոչ կարէ ոք թողուլ զյանցանս ուրուք :

Ի՞ գ. Թերևս յօժարիցի ոք ասել, թէ զխորդ ՚ի մեղս համարիցի բամբասանքն, մինչ զայն պատմեմ զոր այլք ասացին կամ արարին. միթէ արդեւք ինչ իցեն զճշմարիտն ասելոյ. ո՞չ սպաքէն ՚ի բաղում վէպս դարուց անցելոց արձանագրեալ դտանին գործք մարդկան, է՞ որ բարի, և է՞ որ յուրի :

Աղբ ո՞վ դու որ զայս ասես. եթէ բարի է գործըն զոր պատմես, այն ոչ է բամբասանք՝ այլ գովասանք. զայս արժան է հռչակել և ոչ թագուցանել, որպէս զի գործողն փառաւորեսցի, և լըսողքն շահեսցին : Իսկ եթէ չար՝ արժան է և զայս ծածկել, զի մի գործողն վատահամբաւեսցի, և լըսողքն գայթակղեսցին. զի քոյդ վատարանելով՝ չարն ոչ լինի բարի, այլ առաւել ևս չար, և դու լինիս պատճառ չարեաց :

Իսկ գործք որ պատմին ՚ի գիրս, այն է կամ ՚ի

յորդոր բարեաց, եթէ գործն է բարի, կամ ՚ի ըզ-
գուշութիւն լսողաց, եթէ գործն է չար : Արդ՝
գու ևս եթէ առ ՚ի զգուշութիւն լսողաց պատ-
մեա՝ զի մի հեռակեսցին այլք, ոչ ասի այն բամբա-
սանք, այլ խրատ զգուշութեան՝ առ ՚ի խորշիլ ՚ի
չարէ : և յայնժամ գործն միայն լինի անգոսնելի,
և գործողն ցուակցութեան արժանի, զի մարդ-
կօրէն գթեաց :

ԻԴ. Ոչ կարէ զանձն արդարացուցանել, որ ա-
ռանց քաջ տեղեկութեան դատի զոք և բամբա-
սէ : Այրա ոչ կարես մնալ անպարտ բամբասող գու,
որ ոչ գիտելով զմիտս գործողին, և ոչ գիտելով ՚ի
վախճան գործոյն՝ սկսանիս անգուռն բերանով դա-
տել զգործն և զգործողն : Քանզի հնար է՝ զոր այժմ
յանցաւոր դատիս անգիտութեամբ, յետոյ զչափ
առեալ անմեղութեան նորա, գովեսցես զնա գի-
տութեամբ, և զոր յառաջագոյն կարծէիր փնասա-
պարտ, յետոյ երևեսցի քեզ բարեացատարտ :

Բայց գու յայնժամ զկարգ համարձակեսցիս
բանալ զբերան քս ՚ի գովել, զոր փոքր մի յառաջ
պախարակեցեր, հասցա՝ կամ պարտիս փոխել զբե-
րանդ, կամ զմիտագ : չէ հնար փոխել զբերանդ,
զի մի լինիցիս ծամածուռ և այտանելի տեսողաց .
ասցա սախիս փոխել զմիտագ, զի սա է անմորմին,
՚ի փոփոխիլ իւրում ՚ի հակառակ դատմունս՝ ոչ
գիւրէ զգէմագ, և ոչ առնէ դքեզ այլանդակ . սա
կայն գու յայն դիպուած երեսիս անխոհեմ, զի ոչ
կարացեր յառաջագոյն հասու լինիլ էութեան
գործոյն :

ԻԵ. Ա՛յ որ բարեմտութեամբ իմն սկիզբն առնէ

գործոյ իրիք հասարակութեան յօգուտ ազգի կամ քաղաքի . զԱստուած օգնական կարգայ . բազում խորհրդածութեամբ քննէ զպարագայս , և ընտրէ զպատշաճաւոր միջոցս հասանիլ յաջողութեամբ ՚ի վախճան գիտեալ գործոյն . բայց քանզի մարդոց է միայն իրս ինչ դնել ՚ի մտի , բայց օգնութիւնն պարտ է լինել ՚ի տեառնէ Աստուծոյ :

Աւստի եթէ Աստուած վասն ինչ ինչ գազանի պատճառաց ոչ օգնեցէ , և գործն ոչ յաջողեացի ՚ի բարի ելս , տեսցես անդէն ծափաձայն ցնծութիւնն բամբասողաց : Ապաքէն զի՞նչ մեղաւ նա՞ որ կամեցաւ բարիս տանել հայրենւոյն , մինչ Աստուած ոչ կամեցաւ զյաջողութիւն այնր գործոյ :

Ահա այնպիսի ոմանք են բամբասողք , որք եթէ հնար ինչ իցէ՝ զԱստուած և ս բամբասեն . բայց առ նա ոչ կարելով հասանել , զգործին կամացն Աստուծոյ որ է մարդ , չարաչար դատին և վատա համբաւեն :

ԻՉ . Կանայք՝ վասն զի բնաւորեալ են լինել շատախօս և ունայնաբան , սովորական իմն է բամբասանք առ նոսա , յորոց ոմանք եթէ լուեսցեն , երբ ին իբրև զհամբ : Այլ որովհետև զուրկ են ՚ի գիտութեանց և յիմաստից , ոչ գիտեն խօսիլ ըզկարևոր ինչ և զօգտակար , վասն որոց սկսանին զլրեարս բամբասել :

Աւստի ով որ և իցէ , եթէ՛ դրացի , եթէ՛ խընամի , և եթէ՛ ընտանի , ոչ զերծանի ՚ի լեզուէ նոցա . զի առաւել քան զամենայն ասղնեգործ արհեստակիրուածս քաջ գիտեն ծաղկեցուցանել ըզբամբասանս . զմին ՚ի հազարս բազմապատկեն , ըզ

փորքն մեծացուցանեն, զլուսն փիղ երևեցուցանեն :

Վայրախօս լեզու նոցա զգիշերն ողջոյն, և ըզտիւնն 'ի բունն՝ իբրև անիւ հոլովի անդադար 'ի բամբասանս, և ոչ տակ բաւ . վայ այնմ, որ անկաւ 'ի լեզուս կանանց :

Իւ . Այր հետաքրքիր փութով սահի 'ի բանս բամբասանաց, զի հանապաղ ցանկաց խմանալ ըզնորագոյնս, որք խօսին կամ գործին յայլոց : Իսկ չիք կէտ և սահման այնմ ամենայնի . զի ամենայն մարդիկ որք են յաշխարհի, միշտ յառտջ քան 'ի նոցանէ նորանոր բանք և գործք :

Եւ զի չէ բաւական հետաքրքիրն իրազգած լինել ամենայնի այնոցիկ, ավին իրի տանջի միշտ և տառապի : Եւ 'ի յագուրդ անյագ բաղձանաց իւրոց՝ ձկտի յամենայն ժամ և ամենայն ուրեք լսել և խմանալ զիրս այլոց, և զոր միանգամ կարէ խմանալ, անյապաղ այլոց հաղորդել ջանաց . քանզի առ այս հայի վախճան հետաքրքրութեան, զի զոր ինչ լսէ, պատմեսցէ այլոց :

Այս զի տագնապի յաճախ 'ի միտս իւր, թէ սրպէս մարթացի սքանչելի իմն զարդարել զբանս սրն, զի ախորժական և ըղձալի արասցէ 'ի լսելիս ունկնդրաց, իբր զի այնու հանճարեզ և քաջ ճարտասան երևեսցի, և այս ոչ յաջողի այլով իւրիք՝ քան ստութեամբ, բաղմաբանութեամբ, ընդ վայր շաղակրատութեամբ, դերասանութեամբ :

Եւ ահա այս իսկ են յորոց վերընծիւղին բաղմապատիկ զրաբանութիւնք, ժամավաճառութիւնք, և բամբասանք . և սոցա ամենեցուն գայեակ և մայր լինի հետաքրքրութիւնն :

ԻՐ. Օրկեալքն 'ի մխիթարութենէ սուրբ գրոց և գիտութեանց յաճախ անկանին 'ի բամբասանս. քանզի ոչ գիտելով ինչ յօգտակարաց և 'ի հոգևոր իմաստից խօսիլ, անխտիր բամբասեն զամենայն որ, զի անցուցեն զժամանակն :

Իսկ թէ գացի 'ի նոսա իմաստուն և գրագէտ որ, և ասիցէ ինչ 'ի գրոց, վաղվաղակի ձանձրանան, և դատին զնա իբրև զշաղակրատ և թեթեամիտ, և ունչս առնեն, և յայլ խօսս շրջեալ զբանն՝ տան լուել նմա : Այլ են ոմանք, զի յանգրգանին ասել, թէ բաւական է՝ զոր ինչ վարդապետացեր. կաց փոքր մի՝ զի և այլք խօսեսցին : Այլ չեն ինչ զարմանք, զի որք սովոր են հեշտանալ 'ի գարշ հասոյ աղբեաց, տաղական և խորշին յանուշահոս բուրմանէ ծաղկանց :

ԻԹ. | Էզու բամբասողին պապանձեալ կարկի, մինչ համբերէ բամբասեալն. զի թէ իրաւամբ է ասացեալն, ապտէն հարկ է համբերել առանց վշտանալոյ, զի զոր ինչ արար՝ զայն լսէ. իսկ եթէ յանիրաւի, տակաւին ոչ է պարտ զսյրանալ և ընդդիմաբանել, այլ մանաւանդ ծիծաղիլ՝ կամ քաղցր և ողոր բանիւք զանմեզութիւն իւր ցուցանել : Աւազոյն և ս է աղօթս առնել առ Աստուած վասն նորա. զի յայնժամ տեսեալ Աստուծոյ զբարեմտութիւն բամբասելոյն՝ կամ շնորհօք իւրովք զգաստացուցանէ զբամբասողն, կամ արդարութեամբ իւրով պատժէ, եթէ յամուտեալ մնայ 'ի նոյն չարիս :

Լ. Չիք քան զայս իրաւացի բամբասանք, եթէ որ ընդ միտս բամբասեսցէ զանձն իւր, որով

և զերծանի 'ի չարաչար բամբասանաց ընկերին :
 Ար կարէ տեսանել զպակասութիւնս իւր , ոչ այն-
 քան կարէ տեսանել զպակասութիւնս այլոց :

ԼԱ . Հարուած գաւազանի ոչ այնքան ցաւե-
 ցուցանէ զմարդ , որքան հարուած լեզուի . զի թէ-
 պէտ լեզուն չունի զոսկր , բայց խորտակէ զոսկր :

Արպէս հուր ծախէ զփայտ , նոյնպէս լեզու
 բամբասողին զոսկերս անմեղին : Յաւէտ զգու-
 շանալի է 'ի խածանող շրթանց՝ քան 'ի ժանեաց
 կատաղի շանց :

ԼԲ . Լեզուն գուցէ յայն սակս համարձակի
 խօսիլ զչարիս , զի չունի աչս՝ որով ամաչեացէ , և
 ոչ ունին՝ որով լուիցէ զբանս իւր . ոչ տանջի , զի
 երկիցէ . և ոչ արասքոյ 'ի բերանայն ելանէ , զի
 տարագրեսցի . որ եթէ չէր այսպիսի , գուցէ ոչ
 ժպրհէր յաճախել զվնաս :

ԼԳ . Եթէ զամենայն զոր խօսի լեզուն՝ կատա-
 րեսցեն ձեռք , փութով խորտակին մատուներ նո-
 րա . զի սրովհետև լեզուն ոչ ունի ոսկր , բազում
 ինչ կարէ խօսիլ , և մնալ անվնաս . բայց ձեռք՝
 զի ոսկերօք է կազմեալ , եթէ արասցէ զամենայն՝
 խորտակի չարաչար :

ԼԴ . Սարդիկ իրաւամբք յանդիմանեն և պատ-
 ժեն զնոսա , որ միայն բանիւ խօսին զանտեղի՝ բղ-
 թիւր և զվնասակար զրոյցս , թէպէտ և մտօք
 չիցեն հաճ ընդ բանսն . քանզի մարդ զարտա-
 քինսն միայն կարէ գիտել , և ըստ այնմ գատի ,
 և ուղիղ է դատաստան նորա . իսկ ըստ ներքին
 խորհրդոց և կամոց դատել՝ Լստուծոյ է յա-
 սուկ , որ քննող է գաղտնեաց : Աւստի պարտ է

ամենայն ուժեր զուսպ ունել զէզու իւր ՚ի խօսերոյ զանարժանս , զի մի գացի պարաաւոր դատաստանի՝ ըստ Տեառն վճուոյ . “ Ի բանից քոց արդարացիս , և ՚ի բանից քոց պարաաւորեցիս ” .
Սաբլ . ԺԲ . 37 :

“ Օւսճիկէն զէշնամո-լիւն զլիոնս արդարս . իսկ որ ՚ի վեր հանեն զբամբասանս՝ անզգամս էն ” .
Աւակ . Ժ . 18 :

“ Որ պահէ զէերան իւր և զլէզո՝ պահէ ՚ի նեղո-լիւնէն զանչն իւր ” .
Աւակ . ԻԱ . 25 :

“ Այսո-հեպես զգոյշ լէրոս յանօգոս քրիմնչանէ . և ՚ի բամբասանաց խնայեցէս զլէզո . զէ շըոնջ գաղպնի՝ Դապարի ոչ անցէ , և Բերան սրախօս՝ սպանանէ զանչն ” .
Իմաստ . Ա . 11 :

“ Բաղոմէս էն որ անկեալ էն ՚ի սոր սոսերի , այլ ոչ այնպէս որպէս անկեալն ՚ի յեռն լէզոի ” .
Սեր . ԻԸ . 22 :

“ Ի լէզո՝ գոգր ինչ անդամ է , և Տեճամեճս բարբառի . ահա և սակա- ինչ հոր զորպիսի՝ անպատու հրդեհէ ” .
Յակոբ . Գ . 5 :

“ Մի՛ բամբասէս զմեանս եղբարս . որ բամբասէ զլէզ Բայր իւր , համ Դապի զլէզայր իւր , շըրհնն Դապի ” .
Յակոբ . Գ . 11 :

“ Թի՛ զմեանս խաճապիցէս՝ և ուրիցէս , զգոյշ լէրոս գոցէ ՚ի մեանց սապակիցիս ” .
Պաղա . Ե . 15 :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ

ԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Ա. Բազմապատիկ չարիք՝ որով վնասին մարդիկ, սովորաբար յառաջ գան 'ի թիւր կարծեաց. իսկ արդ՝ կարծիքն է երկբայական դատումն մբտաց զանորոշ և զներընդունական իրաց և բանից, որք ոչ են աներկբայ ճշմարիտ, և ոչ գլխովին սուտ. ըստ որում զոր ինչ ըմբռնէ միտք՝ դատէ զայն ըստ իւր կարողութեան: Այթէ միտքն իցէ պայծառ լուսով գիտութեան և խոհեմութեան, ազատ 'ի պաշարմանէ, և զերծ յամբոխմանէ կըրից, ոչ սխալի 'ի դատելն զիր ինչ. զի ոչ զհետ երթայ երկբայական կարծեաց՝ որ բազում անգամ է սուտ, այլ հետևի ստոյգ և բացայայտ ճանաչման իւրում, և ըստ պահանջելոյ պարագայիցն տեղւոյն՝ ժամանակին՝ և անձին՝ ուղղութեամբ դատէ:

Իսկ եթէ իցէ միտքն զուրկ 'ի լուսայ գիտութեան և խոհեմութեան, կամ պաշարեալ 'ի նախադատութենէ, կամ վարակեալ 'ի մոլեկան ինչ կրից, յայնժամ կարծիքն ըմբռնի որպէս աներկբայ ճշմարտութիւն. առ այն հակի և միտքն 'ի դատելն, որում զհետ երթայ և կամքն 'ի սիրել կամ յատել:

Բ. Անհենգք և պարզամիտք՝ առաւել 'ի բարի կողմն շրջնն զկարծիս իւրեանց զումեքէ 'ի դատելն, իսկ նենգաւորք և խորամանկք՝ 'ի չար կողմն հակեն. զի այս օրէն է մարդկան՝ ճանաչել և կար-

ծել զայլ իբրև զանձինս, և ըստ այնմ դատել ըզբանս և զգործս նոցա :

Վասն որոյ պարզամտք փութով խարին, զի ամենեցուն հաւատան, կարծելով թէ ամենեքին են պարզամտք. իսկ խորամանկք հաւատան և ոչ ումեք. և երկօքին ծայրքն ևս են մոլեկան : Օ՛րորպէս ոչ է արժան ամենեցուն հաւատալ, նոյնպէս ոչ է պարտ զամենեսեան նենգաւոր կարծել, այլ պարտ է ուղղութեամբ դատել զիրսն՝ առանց խոտորելոյ յաջ կամ յահեակ :

Գ. Ոմանք առ սփիտութեան սխալին ՚ի դատելն, որք թերևս ներողութեան են արժանի. բայց բազումք են այնք՝ որք առ ատելութեան չարաչար դատին զայլն : Ոչ հոյին ՚ի միտս գործողին, և ոչ յեսութիւն գործոյն, այլ մոլեգնեալ ՚ի կրկն՝ ծնանին զչար կարծիս, յորոյ յառաջ քան անխիղճ դատողութիւնք : Որք և զչեղեալն իբրև եղեալ տեսանեն. զսակաւն առաւելուն. զփոքրն մեծացուցանեն, զխաղաղութիւնն ՚ի խռովութիւն փոխարկեն. զսէրն յատելութիւն դարձուցանեն :

Վասնզի զամենայն բարիս՝ զորս այլք սունեն, մարդիկ չար կարծեօք կարեն թիւրել, որով ոչ միայն զայլս խռովեն, այլ և ինքեանք հանապաղ խռովեալ աղմկին : Որք եթէ ուղղէին զկարծիս իւրեանց ՚ի բարին, կարէին կշռել զէութիւն գործոյն, կամ զմիտս գործողին. և ոչ յանդգնէին տարադարտուց մոլորաբար դատել, և ոչ լինէր այնքան գժտութիւն և երկպառակութիւն ՚ի մէջ սիրելեաց կամ ազգատոհմի, և կամ ընտանեաց :

Օ՛ր աւանիկ տեսանեմք հանապաղօր, եթէ

այր զինոջէ իւրմէ, կին զառնէ, եղբայր զեղբօրէ, բարեկամ զբարեկամէ՝ ունայն և մուր կարծեօք բողոք բառնան ՚ի դատաստանի . յորոց ոմանք անցեալ ըստ կոպար մարդկութեան՝ անագորուն մլտօք զմիմեանս մատնեն ՚ի զանազան վնասս հոգւոյ և մարմնոյ :

Գ. Չարաչար դատողութիւնն ճնեալ ՚ի մուր կարծեաց, եղև պատճառ և լինիցի միշտ քաղաքաց կարճանման, անպարտ արեանց հեղման, անմեղ տարադրութեան, անհաշտ խռովութեան, և այլոց բազմաց վնասուց և եղկութեանց : Օ հուսկըն ասացից՝ չեք մեծամեծ չարիք յաշխարհի, որ ոչ յառաջ եկեսցեն յերկբայական և ՚ի չար կարծեաց :

Ով չար և մուր կարծիք՝ խոշտանգիչ մարդկային կենաց և թշնամի խաղաղութեան, որ գուցեալ զօղիս յամենայն մուրութիւնս, և չարաչար տանջես զազգ մարդկան :

Ե. Հպարտն ըւեալ կամ տեսեալ զգործս այլոց, ոչ խոնարհի բնեւ զստոյգն, այլ այնպէս համարի՝ որպէս և կամի . և այսպէս անկանի ՚ի չար կարծիս և ՚ի դատողութիւնս, և արհամարհէ զնոսս :

Զ. Նախանձոտն տեսեալ զբարիս այլոց, կրիւք մախանաց բորբոքեալ վառի որպէս գհնոց, և չարաչար կարծեօք դատաստան առնէ, թէ անարժան են նորս այնոցիկ բարեաց յորս վայելեն :

Է. Բարկացողն կուրացեալ ՚ի կրից սրամտութեան, ոչ կարէ շրջահայեաց լինել, և տեղեկանալ այնոցիկ՝ զոր ըէ կամ տեսանէ . այլ վաղվազակի ՚ի կարծիս լինի, թէ այն ամենայն է հակա-

առակ և վնասակար ինքեան :

Ը. Օպչն ոչ կամելով աշխատիլ, կարծէ թէ աշխատութիւնն պատճառէ զսկարութիւն անձին, գուցէ և զմահ վաղաժամ :

Թ. Ագահն զոր ինչ ունի, կարծէ թէ ոչ է բաւական ՚ի պէտս իւր, և ջանայ և ևս ժողովել, սր պէս թէ ունիցի կեալ ՚ի մշտնջենաւորս :

Ժ. Արկրամոն կարծէ թէ մարդիկ կեան զի կերիցեն, և ոչ թէ ուտեն զի կեցցեն, նեղի ՚ի ժուժ կալել, զի համարի թէ կեանք իւր կապեալ իցէ ընդ զեղխութիւն որկորոյ, և թէ՛ վաղվազէ օրհաս մահու իւրոյ, եթէ սակաւ կամ պարզ կերաւ կուր ուտիցէ :

ԺԱ. Բղջախոհն ՚ի գարշ հեշտութիւնս մարմնոյ կարծէ գտանել զհանգիստ. և ոչ գիտէ թըշւառն՝ թէ որքան յաճախէ ՚ի ցանկութիւնս մարմնոյ, այնքան առաւել տառապի ՚ի նմանէ :

ԺԲ. Լն և ոմանք այնքան տարտամ և մտախաբ, որք ժամէ ՚ի ժամ փոփոխեն զկարծիս իւրեանց, սրով յաւէտ վարանեալ տանջին ՚ի միտս : Արդ՝ եւ թէ բազում տգէտք և կրիւք պաշարեալք ժողովեալք ՚ի միասին՝ զկարծիս իւրեանց յառաջ բերցեն, որքան թուով մարդիկ՝ այնքան տարածայն կարծիք երևին ՚ի միջի. ոմն խուժ ասէ, և ոմն գուժ. և ոչ մին հաւանի կարծեաց միւսոյն :

Իսկ յայտոցիկ խառնախորթ կարծեաց՝ որպիսի՞ ցուցանեաւոր չարիք ոչ գայցեն յառաջ ՚ի վնասնոցա, կամ հասարակութեան, փորձն ոչ է պակաս յամենայն ուրեք, զորս կարեն անսանել ամենեքին՝ որք ունին միտս :

ՃԳ . Կասկածոտն տանջի առանց տանջողի , և փախչի առանց հալածչի . զի զոր չէ խօսեալ որ՝ կործէ ասացեալ , և զոր չէ գործեալ՝ վարկանի աւրարեալ . վասն որոյ միշտ հոգայ և տառապի , և ոչ ունի զհանգիստ . զամենայն որ համարի ինքեան ասեցող , զամենեսին թշնամի , զամենեսին բամբաւսող . որ եթէ զտարապարտ կասկած իւր հանէր ՚ի սրտէ , զբազումս տեսանէր՝ թէ են սիրելի , բարեկամ , և գովիչ ինքեան :

ՃԴ . Յանդգնական չարութիւն է զեղբայրն դատել յայն ինչ յանցանս , յորմէ և ինքն դատողն ոչ է զերծ . և զի՞նչ արդեօք շահեսցի , բայց եթէ բեռնաւորել զինքն կրկնապատիկ և եռապատիկ յանցանօք : Ա՛ի՛ զի առանց իրաւանց դատեաց զեղբայր իւր , մինչ ինքն ոչ ունէր իրաւաբանութիւն դատելոյ : Արկրորդ՝ զի արդարացոյց զանձն՝ ստելով ընդդէմ խղճին իւրոյ , որ է հակառակիլ ընդդէմ ճշմարտութեան . զի անստելի ճշմարտութիւն համարելի է դատաստան մտացն խղճի . և որ ընդդէմ իւրոյ խղճին խօսի և գործէ , ընդդէմ ճշմարտութեան զինի և մաքառի : Արկրորդ՝ զստղն խաբէ , և լինի խարդախ՝ կեղծաւոր և գայթակղեցուցիչ . զի այն որ լսէ՝ գուցէ տեղեակ գտլով գործոց երկոցունց՝ բամբասողին և բամբասելոյն , գայթափի ՚ի միտս իւր և դատի , թէ զիսորդ սա ինքն նոյն գտլով՝ զայլս բամբասէ :

Ապաքէն եթէ կամէր այնպիսին անպարտ երևիլ , պարտ և արժան էր նմա , նախ՝ զյանցուցեալն անմեղադիր առնել թէ յակամայս գլորեցաւ , և ջաւակցութիւն ցուցանել թէ մարդ է

սխալական : Արհրորդ՝ խոստովանել թէ և ինքն
երբեմն զոյնալիս ինչ յանցեալ իցէ՝ և զղջացեալ,
սրով խկ և խկ շահէր զլսողն, և ՚ի բարի կարծիս
զինքենէ հաստատէր . և այսու արդարև արժանի
գովութեան լինէր և վարձուց բարեաց :

ձԵ . Այր և ատելութիւն կուրացուցանեն զաչս
հոգւոյն, և ոչ թողուն տեսանել նմա զարդարն
և զիրաւացին, և ուղղութեամբ դատաստան առ-
նել : Օ՛ր սիրողն՝ ոչ տեսանէ զարատ կամ զզաւ-
կասութիւն ինչ յանձն սիրեցեալ, այլ ամենայն
որ է ՚ի նմա՝ համարի լինել բարի և վայելուչ :
Աւատեցողն՝ ոչ նշմարէ բարի ինչ յանձն ատելի,
այլ ամենայն որ ՚ի նմա՝ դատի լինել չար և թիւր :

ձԶ . Ատելութիւնն թիւրէ զուղղութիւն
դատման մարդոյ . զի գլխաւոր որ՝ զոր ատեն մար-
դիկ մըլար կարծեօք, եթէ խոհեմութեամբ և
ջանասիրութեամբ իւրով արասցէ զբարի ինչ հա-
սարակութեան, ասեն՝ թէ Աստուած արար մեզ
զայն բարի, և ոչ եթէ նա :

Իսկ եթէ յեղակարծ դիպուածով զհետ եկեացէ
բարւոյն վնաս ինչ, վաղվաղակի ազաղակ բառնան,
թէ նա անզգուշութեամբ իւրով կամ կամակու-
րութեամբ պատճառ եղև չարեացս, և ոչ բնաւ
յօժարին ասել, թէ Աստուած ըստ անքննին խոր-
հրդոց իւրոց թոյլ ետ վնասուս գալ առ մեզ զի
զգաստացուք :

ձԷ . Աթէ զթիւր կարծիս բառնային մարդիկ
՚ի մտաց իւրեանց, թշնամութիւնն իսպառ բնա-
ջինջ լինէր, կամ յոյժ սակաւ գտանէր : Քանզի
բազումք ՚ի մարդկանէ տարապարտ դատողու-

Թեամբ արկանեն զԹշնամութիւնն ՚ի վերայ միմեանց, կամ մոլար կարծեօք աճեցուցանեն: Յան դրգնութիւն է և տմարդութիւն՝ առանց քաջ տեղեկութեան դատել զայլս, և առնել վատահամբաւ:

ԺԸ. Չէ նա մարդ բանաւոր՝ մտաց և հանճարոյ ընդունակ, այլ գազան չար և դժնդակ՝ որ անտօի կարծեօք չարաչար դատի զընկերն և ատէ. և ջանայ և հնարի չարիս հասուցանել նմա, գուցէ տանջել զնա և ՚ի մահ մատնել: Աեանք նորա հաւմարի տանջանք անձին իւրոյ, և տառապանք նորա հանգիստ և դիւրութիւն:

Օրիճաղի ինքն, մինչ տեսանէ զնա ՚ի լաց. և ՚ի սուգ համակի, յորժամ նա ուրախանայ: Ի մեռա նիլ նորա և ՚ի հող դառնալ, Թշնամութիւնն զոր ունի ՚ի սրտի՝ ոչ մեռանի, զի ոչ երբէք դադարի ՚ի չարախօսելոյ զնմանէ:

Լյս գործ յատուկ է դիւաց, և որ զայս առնէ՝ դե է մարդակերպարան, մանաւանդ թէ դժընդակագոյն քան զդես. զի նորա ոչ այնքան Թշնամութեամբ բերին առ ընկերս իւրեանց, որքան սա առ եղբայր իւր և համազգի:

ԺԹ. Օրինչ քան զայս անիրաւ դատաստան, մինչ վասն ոյր յանցանաց դատի որ զընկերն և բամբասէ, ունի և ինքն զնոյն յանցանս, գուցէ առաւել ևս. լուիցէ Տեառն որ ասէ. «Աեղծաւոր՝ հան նախ զգերանդ յականէ քումմէ, և ապա հայեսցիր հանել զշիւղ յականէ եղբօր քոյ» . Ղ Դ-ի . Զ . 42 :

“Մէ՛ր տապի՛ք՝ զէ՛ մի՛ր տապիցի՛ք . զէ՛ որով՛ տապաստանա-
տապի՛ք՝ տապելոյ է՛ք ” . Մատթ . Է . 1 :

“Գո՛ւ ո՞վ էս որ տապիս զայլոյ ծառայ . ի՛րո՛ւմ պե՛տան
կայ կամ անկանի ” . Հռովմ . ԺԳ . 4 :

“Տապի՛ ՚ի ինքի՛րս և ՚ի Բանս հակառակո՛ւթեան , ուստի
լինի նախանջ , հե՛ռ , հայհոյո՛ւթեանք , կարծի՛ք շարեայ ” .
Ա . Տիմ . Զ . 4 :

“Մէ՛ր Բամբասէ՛ք զմե՛տանս եղբարք . որ Բամբասէ՛ զեղ-
բայր ի՛ր , կամ՛ տապի զեղբայր ի՛ր , և զօրէնսն՛ տապի ” .
Յակ . Գ . 11 :

Գ Լ ՈՒ Խ Յ Չ ՈՐ Ե Ք Տ Ա Ս Ա Ն Ե Ր ՈՐ Դ

Մ Ա Ր Դ Ա Հ Ա Ճ Ո Յ

Ա . Կասկածելի է նաւարկութիւնն , յորժամ
պարզ երևի օգն . վտանգաւոր է հիւանդութիւնն ,
յորժամ կարծի լինել անվնաս . մահաբեր լինի
թոյնն , յորժամ մատուցանի իբրև զգեղ . ապա
յաւէտ վնասակար և զգուշալի է թշնամին , որ
կերպարանի իբրև զբարեկամ , և մարդերոյ շո-
ղմութեամբ որսայ զգաղանիս սրտի :

Օ՛ր ի եթէ յայտնի թշնամի էր , մարթ էր
ընդդէմ կալ և մերժել , կամ խոյս տալ և զեր-
ծանիլ . բայց քանզի զթշնամութիւնն իւր ծած-

կեալ ունի պատրուակաւ բարեկամութեան, բազում անգամ անպատրաստ գտեալ զքո՝ արկանէ յորոգայթ և յապականութիւն :

Այս կարևոր է ամենայնի անմուսց ունել զայս սրտուէր զգուշալի, թէ մի ամենայն հոգւոյ հաւատայք :

Բ. Սեծատուն որ՝ որչափ իմաստուն իցէ և բարեկարգ, տակաւին ունի զպահասութիւն ինչ, զի է մարդ սխալական՝ անկեալ ՚ի մէջ անթիւ պատրանաց մարդահաճոցից, որք շուրջ պատեն զնովաւ, մանաւանդ եթէ սնեալ իցէ ՚ի մէջ սընսփառութեան և ազատականութեան :

Գ. Մարդահաճոյ հացկատակք՝ կամելով առ շնորհուկս մեծամեծաց խօսել, ստեն և աղաւաղեն զճմարտութիւնն. և այս է կրկնապատիկ չար, զի այնու ոչ միայն անձանց վնասեն, այլ և այնուցիկ որոց հաճոյանալ կամին :

Դ. Վժբողգ է իշխանն, որ չէ բաւական անձամբ անձին հասու լինել հակառակութեանց հպատակաց, և որոշել զվէճս նոցա : Հաւատայ ստութեանց օգասխնդիր շղորորթաց, որք ծածկեալ զթոյնս իւրեանց ընդ կերպարանօք հաւատարմութեան՝ ՚ի վերին երեսս ցուցանեն սիրել զիշխանն, և խօսել զճմարտան, բայց իրօք ատեցող են նմին և հեռի ՚ի ճմարտութենէ. զի ոչ եթէ զիշխանն սիրեն, այլ զօգուան զոր ակն ունին ստանալ նովաւ :

Ե. Աղիւլի է վիճակ իշխանին, մինչ ինքն թունաւորի ՚ի պատիր բանից մարդահաճոցից ընդ որոց կենցաղաւարի. և ոչ գասնի առ նմա այր առաքի :

նի, որ սղգ արասցէ նմա զճշմարիան. քանզի արք բարիք և իրաւախոհք նենգաւոր դաւաճանու թեամբ շահախնդիր համողչաց անկեալ են ՚ի վիշտաբա, և օտարացեալ ՚ի նմանէ :

Զ. Սարգելոյդք առաւել խաբեն զհարստ իշխանն, և արկանեն զնա ՚ի վտանգ. զի ոչ խօսին զիրեն որպէս ինքեանք գիտեն, այլ որպէս հաճոյ է կամաց իշխանին. վասն որոյ փոխեն և այլոյլեն միշտ զճշմարիտն, մանաւանդ զայն՝ որ վերաբերի առ նոյն ինքն իշխանն :

Ե. () գտախնդիր մարգահաճոյք բազում անգամ խաբեն նա և զիմաստուն իշխանն, զի ինքեանք անպակաս շուրջ պատեալ զնովաւ՝ շողքորթեն վասն շահասիրութեան իւրեանց. և բարեսոհք հեռի կացեալ սպասեն զի կոչեսցին : Իսկ իշխանք առաւել հաճին կենցաղավարիլ ընդ մարգելուզաց՝ քան ընդ բարեմտաց. զի մարգելոյդք երազունք են սւսանիլ զհաճոյս այլոյ, և շուսափոյթք համոզել ՚ի գործ, թէ և իցէ ընդդէմ խղճի մտաց և արդարութեան :

Այլ անմիտ է որ հաւատայ շողքորթոյ. զի նորա բազում անգամ գովեն զոք առ երեսս, բայց ոչ եթէ ինքեանք հաւատան, այլ զի զգալունիս սրտի նորա գողացին, և խաբեսցին յօգուտ անձանց իւրեանց : Իսկ գովել զոք յերեսս՝ է ծաղրաւնել զնա, և յիրաւի արժան է ծաղու և կատականաց, որ հաճի ընդունել զգովութիւնն՝ զոր տան նմա հացկատակք :

Ը. Շողքորթք ոչ այնքան զսոսկականս՝ որչափ զիշխանաւորս որսան ՚ի վարմն իւրեանց. և իշխան

որ եթէ ոչ ՚ի բաց վարեցէ զնոսա, և ոչ սիրեցէ զճշմարտախօսն, ձեռօք իւրովք նիւթէ զկտրուսանձին իւրոյ :

Թ. Սարգահաճոյք անգութ են քան զգողս, զի նորա զարտաքին ինչս միայն գողանան, իսկ սոքա զներքին խորհուրդս սրտին :

Ժ. Կեղծաւորք արժանի են ծանր պատժոց՝ քան զչարագործս. զի որ յայտնի չարագործք են, խորչին ՚ի նոցանէ մարդիկ. իսկ կեղծաւորք՝ և չարք են, և կերպարանին իբրև զբարիս, և այնու խաբեն զմարդիկ. վասն որոյ և ճշմարիտ առաքինիք ևս լինին երկբայելի :

ԺԱ. Որ առաւել պատուէ զոք՝ քան զոր արաւրեալ էր յառաջագոյն, կամ խաբեալ է զնա, և կամ խաբել կամի :

ԺԲ. Սարգելոյք սովոր են յաճախել ՚ի գովեստ չարաց քան բարեաց. քանզի գիտեն՝ եթէ երկնչիլ արժան է առուել ՚ի չարաց՝ քան ՚ի բարեաց :

ԺԳ. Բազում նենգաւորք շողբորթական քաղցրաբանութեամբ լինին սիրելի իբրև բարեբաւրոյք, և բազում առաքինիք խիտ և անաչառ բանիւք իւրեանց լինին ատելի իբրև դաժանաբաւրոյք և անկենցաղավարելիք :

ԺԴ. Որ ցանկայ սիրելի լինել ամենեցուն, ոչ կարէ մնալ առանց մոլութեանց, զի որ կամի աւմենեցուն հաճոյանալ, ըստ ճանապարհի նոցա ըստիպի յարմարել և զիւր գնացս, և զի բազում են մոլիք, սպա և ինքն նմանի նոցա՝ զի սիրեցի ՚ի նոցանէ :

ԺԵ. Առաւել վտանգաւոր է շահասիրութիւնն,

և արժան է ամենեցուն հսկել և զգուշանալ, զի մի գուցէ գաւաճանեցի ՚ի նմանէ . վասն զի շահասիրութիւնն է ընտանի թշնամի, և մտանէ ՚ի ներքին խորհուրդս, և եթէ անսայցէ որ նմանեն զէ և արկանէ յորդայթ :

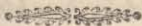
ԺԶ. Այլնչիլ արժան է ՚ի խորամանկութենէ թշնամեցն՝ քան ՚ի կարողութենէ նորա, զի կարողութիւն առանց խորամանկ հնարից դժուարանայ յաղթել :

“ Աստուած յրոտացէ զոսկերս ճարտահաճոյից ” .
Սաղմ. ԺԲ. 6 :

“ Բալխար խոցոփելչ . լեղոչ նոցա նենգաոր . և Բանք Բերանոց նոցա ընդ ընկերի իւրոմ խօսին զեաղաղութիւն, և ՚ի սրբի իւրոմ ունին զլեշնամոթիւն ” . Արեմ. Թ. 8 :

“ Սի՛ առ ականէ ծառայել էբրև ճարտահաճոյչ, այլ էբրև ծառայչ Քրիստոսի առնել զիմա Աստուծոյ ” .
Այվես. Զ. 6 :

“ Այլէ փակաին ճարտիան հաճոյ լինելի, ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ էի ” . Գաղա. Ա. 10 :

Ա. Օրնչ ասել արժան է վասն յանդգնու-
թեան լեզուի և բերանոյ՝ որ հաստատեցաւ ՚ի
բնութիւնս մարդոյ թարգման մտաց առ ընկերն,
զի զոր խորհի մտք՝ զնոյն խօսիցի լեզու և բերան,
որք թէպէտ այլ և այլ են, բայց կարգեալ են ՚ի
մի պաշտօն :

Ապաքէն յոյժ բարի և պիտանի են սոքա, յոր-
ժամ զարժանն խօսին, այսինքն՝ խրատեն զընկերն .
ուսուցանեն զագէտն . մխիթարեն զտրամեալն,
կամ աղօթեն առ Աստուած . օրհնեն զհա, և գո-
հանան զնմանէ . իսկ եթէ զանարժանն և զանպա-
տեհն բարբառին, կարի վնասակար լինին և չար :

Բ. Օարհուրին ամենայն արարածք յորժամ ՚ի
մտուսը և յիմացական բնութենէ՝ որպիսի է մար-
դըն, յառաջ գայցէ հայհոյութիւն, կամ անիծա-
բանութիւն, կամ նղովք, կամ յիշոյ, թէ վասն
անձին իւրոյ՝ և թէ վասն այլոց : Օր ոչ միայն է
ընդդէմ Աստուծոյ, այլ և ընդդէմ բանական բնու-
թեան . զի բնութիւնն իսկ խորչի՝ մինչ խօսի բե-
րանն անկարգաբար, և կորուսանէ զօրէնս բնու-
թեան :

Իսկ արդ՝ որպիսի սարսափ և դողումն ոչ պա-
շարէ զհայհոյիչն բարկասիրտ . դողդոջան ձեռք
նորա . ընդհարկանեն ծունկք . կայթէ սիրան .
չըջի աչքն . գունաթափի երեսն . փրփրի բերանն .
կապկապի լեզուն . և ինքն գլխովին ՚ի մարդկային

սահմանէ օտարացեալ, ՚ի կերպարանս զիշախանձ գաղանաց փոխարկի . և զի՛նչ բան զայս թշուառ սագոյն կիրք՝ որով վարակին հայհոյիչքն բարկասիրաք :

Անդ է տեսանել հրէշ իմն այլանդակ՝ կամ անզգայ սք և անբան, զի խաղառ կորուսանէ զընտրողութիւն բարւոյ և չարի : Ոչ զճնողն ճանաչէ, ոչ որդւոյ խնայէ, ոչ զսիրելիս և զբարեկամս որու չէ . այլ զամենեսեան առ հասարակ անարգէ և հայհոյէ, մինչև յառաւել բորբոքմանէն յերկրի ունելով զբերան՝ լեզուաւ յերկինս ամի . առ հոգեւորս՝ զի մի ասացից և առ Աստուած, խելագարեալ յանդգնի :

Ո՛վ աղետիցս . լեզուք նոցա իբրև զսուր երկասայրի՝ մտանեն ՚ի սիրտս իւրեանց, և ՚ի վերս մահաւ հարկանեն զհոգիս նոցա, բայց կարծեն յիմարքն մտօք թէ զայլս վերաւորեն . ապա կարի զգուշալի է այս ախտ չար, զի ատելի առնէ Աստուծոյ և մարդկան :

Գ . Հայհոյութիւնն է բան անարգական և ահիծից աստցեալ ընդդէմ Աստուծոյ և աստուածայնոց : Իսկ այս մեծ չար յառաջ գայ երբեմն յանհաւատութենէ, զի անհաւատք ոչ հնազանդեալ օրինաց և կարգադրութեանն Աստուծոյ՝ և կանոնաց սուրբ Ակեղեցւոյ և հարցն սրբոց, հակառակ զինին նոցա և մաքառին ՚ի միտս, և կամ յայանի յանդգնին ՚ի հայհոյել :

Դ . Իսկ երբեմն յառաջ գայ ՚ի հպարտութենէ, զի հպարտն անհաւան գովով այլոց՝ խելագարեալ մոլեգնի և աստուածայնոց լինել անհաւան, և

սկսանի զաստուածայնոց հետաքրքիր լինել՝ թէ
 սրպէս մի Աստուած՝ և երեք անձինք . և թէ զի
 սրբ. ստեղծ զաշխարհս և զսրս ՚ի նմա . կամ զինչ
 յառաջ քան զստեղծագործութիւնս , և զինչ յե-
 տոյ , և այլն :

Ե . Արբեմն յառաջ գայ ՚ի յանդգնութենէ . զի
 հունաւոր իմացումն մարդոց զանհասանելին մասց
 քննելով՝ տարակուսեալ սահի ՚ի թերեհաւատու-
 թիւն : Աւ քանզի զայս առ ամենեսին յայտնի
 սունել խիթայ՝ զի մի յանդիմանեացի կամ պատ-
 ժեացի , և խնարհութեամբ հնազանդիլ օրինացն
 Աստուծոյ չառնու յանձն , վարանի ՚ի խորհուրդս .
 ահա սուր երկոսցրի՝ սր տանջէ զնա հանապազ
 առաւել քան զգահիճ անողորմ . և ապա սկսանի
 մոլորաբար խօսիլ զԱստուծոյ և զաստուածայնոց :
 Ար թէ և այսու դրականապէս ոչ լինիցի հայհոյիչ ,
 այսինքն ոչ ասիցէ բան ինչ նախատանայ զԱստու-
 ծոյ և զաստուածայնոց , սակայն լինի բացասաբար ,
 յորժամ առ այնս զսր Աստուած յայտնեաց և
 եկեղեցի սուրբ կանոնադրեաց՝ անհաւան լինելով
 այլայլէ կամ եղծանէ զնոսա : Օ այս ախտ բազումք
 ախտացան , և ախտանան պատճառաւ հպարտու-
 թեան և հետաքրքրութեան :

Զ . Արբեմն յառաջ գայ ՚ի տգիտութենէ . զի
 գողով անսեղեակ աստուածային օրինաց և սահ-
 մանադրութեանց , յանդգնի տգիտաբար զիւր
 կարծիս պնդել՝ թէ իցէ ճշմարիտ , և զընդդէմն
 խօսելով կամ հաւատալով լինի հայհոյիչ :

Է . Արբեմն ևս յառաջանայ ՚ի հեշտասիրու-
 թենէ , որովհետև արգելուն աստուածային օրէնք

զանաանաբար թաւայլին ՚ի մարմնական հեշտութիւնս, և սա կամի անխտիր մոլիլ ՚ի նոյն :

Վ. վասն որոյ բառնայ զօրէնս բարիս, և հաստատէ ՚ի միտս իւր զընդդէմն օրինաց . և յանդգնի հայհոյել, թէ չիք որ գիտակ և քննիչ գործոց մարդկան, ոչ դատաստան և ոչ հատուցումն, որպէս զի անխիղճ մտօք յարասեցոյէ ՚ի դարչ և ՚ի մոլեկան հեշտութիւնս :

Ը. Երբեմն յառաջ գայ ՚ի տրամուլթեանէ, զի պաշարեալ որ ՚ի տրամական կրից, և ոչ կարելով գտանել միտթարութիւն, վարանի ՚ի միտս :

Եւ վասն զի աստ տրամուլթեան թուլացուցիչ է և դանդաղ, պատճառէ զթանձրութիւն մտաց, մանաւանդ եթէ իցէ աստակիրն անձաշակ յիմաստից սուրբ գրոց. զի եթէ իմաստուն որ լինէր, յորպիսի վիշտս և անկանէր՝ ոչ մնայր անմիտթար. վասն որոյ իբր յանել շաւիղ արդէլեալ, սկսանի յուսահատիլ. յորմէ ճանապարհորդէ առ հայհոյութիւնն՝ ասելով, թէ ընդէր էսո՞՛ Մտուած զչարիքս զայստիկ ՚ի վերայ իմ :

Թ. Երբեմն ևս յառաջ գայ ՚ի սաստիկ կսկծանաց՝ վասն մահուան սիրելեաց, թէ զաւակ իցէ, թէ ամուսին, կամ եղբայր, կամ ծնող, զի խօսի զհայհոյութիւնս, թէ ընդէր Մտուած ոչ պահեաց զայն ՚ի մահուանէ. արդեօք ո՞չ ետես զայլ որ արժանի մեռանելոյ, և սոյն : Յայս մոլորութիւն յաճախ գահավիժին անմիտ կանայք, մանաւանդ եթէ իցէ մեռեալն որդի միամօք յառոյգ հասակի :

Մ. Եւ սակայն պարտ է զսպել զայս անբան կիրս, զի ուր չէ ՚ի ձեռս ճար ազատութեան, անդ հնա

զանդիլն ՚ի կամս հրամայողին՝ է եւք փրկութեան .
 և արդարեւ չիք այլ դեղ ՚ի բժշկել զցաւս սրտի՝
 բաց ՚ի համբերութենէ , և յաստուածային կա-
 մացն հնազանդութենէ :

Քանզի զի՛նչ շահի յայնժամ հայհոյիչ լեզուն ,
 բայց եթէ յաւելուլ զցաւս ՚ի վերայ ցաւոյ :
 Տէր կենաց և մահու Մատուած է , յորժամ կա-
 մեցաւ ետ , և երբ կամեցաւ էառ . դու սի սը-
 գացող՝ և ընդդէմ կամացն Մատուծոյ բարբառող ,
 զի՛նչ կորուսեր . զի որ բարձաւ ՚ի քէն , ոչ էր
 քո՝ այլ Տեսուն . եթէ Տէրն էառ զիւրն , ընդէր
 արանջես և հայհոյես . ոչ արդեօք կարէ նա յոր-
 ժամ կամի՝ և զքեզ ՚ի կենաց բառնալ :

Մարքէն ոչ է բնաւ պարտ ՚ի վերայ մեռելոց
 անյուսաբար սգալ և կոծել իբրև զհեթանոսս , և
 զՄատուած բարկացուցանել անարժան բանիւք
 հայհոյութեամբ :

Ժ . Սերթ ևս յառաջ դայ ՚ի կամակորութենէ .
 և այս չար ևս է , զի կամակորութիւնն ծնանի ՚ի
 հպարտութենէ և ՚ի տգիտութենէ , յերկուց չար
 ծնողաց դուստր չարագոյն : Օ՛ի կամակորաց է
 յասուկ , զոր միանգամ ուսուցանեն բանիւ կամ
 գրով՝ ոչ յետս նահանջել , այլ սնտաի փաստիւք ՚ի
 նոյն յամառիլ :

Վասն որոյ բազումք անկան ՚ի բանս աղտեղիս
 և ՚ի մոլորութիւնս , մանաւանդ թէ ՚ի հայհոյու-
 թիւնս ընդդէմ Մատուծոյ , և կանոնաց սուրբ
 եկեղեցւոյ . որք եթէ բառնային զախտ կամակո-
 րութեան , փութով ճանաչէին զուղիղ և զողջա-
 միտ ճշմարտութիւնն :

ԺԱ. Իշու է ուրեք զի յառաջ գայ 'ի բարկութենէ, զի բարկացեալն երբեմն այնքան խելացնոր մոլեգնութեամբ կատաղի՝ մինչև անկանիլ 'ի հայհոութիւնս, և զանվայել և զանհաւանս իւրում իսկ մտաց բարբառիլ:

Իշու թէպէտ այսպիսիք զինի անցանելայ բարկութեան բոցոյ՝ ճանաչեն զլրիսրակն զոր արարին, և զղջան, սակայն անուանին հայհոյիչք, զի մեզան մեծապէս առ մարդիկ և առ Աստուած:

ԺԲ. Որպիսի և որքան անմխիթար սղբոց արժանի են նոքա, որք գարշեցուցանեն զբերանս յիշոց անուանեալ անյիշելի հայհոյութեամբ: Չարմանք է, զի 'ի տեսանելն զայնպիսի տղտեղութիւնս զորս խօսին՝ 'ի բաց խորշին, բայց բանիւ 'ի նոյն բերին. աւանդ ամիշութեան մտաց այնոցիկ՝ որոց բերանք նոցա լի են յիշոցօք:

ԺԳ. Վարդիկ զոր ուտեն և զոր ըմպեն՝ քաջ ընտրեն զնոսա, իսկ զայն զոր խօսին՝ ո՞րպէս ոչ կամին ընտրել. զի այս է մարդավայելուչ, թէ զոր խօսի որ՝ իցէ բարի, ընտիր, օգտակար, և մարդկութեանըս արժանի: Իսկ կերակրոց ընտրութիւնք ոչ այնչափ է գործ բանականի՝ որքան զգայականի. զի աւնասունք՝ թռչունք՝ և գազանք անգամ ունին խլտրութիւն կերակրոց առաւելքան զմարդիկ: Վասն զի մարդիկ երբեմն յակամայս առ ամենայն ինչ խոնարհին ուտել, իսկ անբանք ոչ բնաւ բերին յայն ուտեստ՝ առ որ բնութիւնն ոչ առաջնորդեաց նոցա:

Ուրեմն որ զանվայելս բարբառի՝ որպիսի է յիշոցն, եղծանէ զօրէնս մարդկութեան, և անարդ

քան զանբանս գոտանի, մանաւանդ զի կամաւ 'ի նոյն բերի. վասն որոյ յամենայնի վաստ և անարգ են յիշոցատուք, յորոյ սրպէս 'ի թուեաւոր քար բից պարտ է 'ի բաց կալ:

ՃԴ. Հայհոյիչք և յիշոցատուք զի՞նչ արդեօք շահին 'ի խօսելոյ զանարժանս. զայս ոչ է պարտ յայլոյ սւսանիլ, քան թէ 'ի նոցին խի հայհոյչաց: Վասն զի այլ մոլութիւնք թէպէտ են չար և դարչ և տաւրի, բայց է 'ի նոսա՝ որ հեշտոցուցանէ, է՝ որ զիր ինչ յաւելու յինքն, և է՝ որ զիմն բառնայ յայլմէ, և այնու վրէժս առնու. խի յիշոցն և ոչ մի ինչ 'ի սոցանէ ունի: Գ ի յիշոց տալով ոչ հեշտանայ մարդ, ոչ զիր ինչ ստանայ, և ոչ յայլմէ զիր ինչ բառնայ, այլ մանաւանդ ինքն ըստ ինքեան տանջի. որքան զայրանայ կիրքն, այնքան սաստկանայ յիշոցն. և որքան սաստկանայ յիշոցն, այնքան բարբոքի կիրքն:

Ո՛ւր ապա զկայ առնուեն սոքա, կամ ե՞րբ դադարին, թերևս յերեկոյանալ տունջեան, կամ յառաւօտանալ գիշերոյն, և կամ 'ի թալկանալ և 'ի նուազիլ սրտից իւրեանց:

ՃԵ. Որ սք սկսանէր յիշոց տալ, երանի թէ զունկն նորա իսկոյն հատեալ 'ի բերանն կարէին՝ զի լէր թէ զի՞նչ խօսի: Արդար և եթէ ինքն յիշոցատուն լէր զիւր հայհոյութիւնն, վաղվազակի առ ամօթոյն հարկանէր զբերան իւր: Վաւ է բերան համր և մտքուր՝ քան բանախօս և անմտքուր:

ՃԶ. Որ միանգամ յաճախէ 'ի գործ ինչ կամ 'ի բանս, նոյնն դառնայ յունախութիւն, և ունակութիւնն փոխի յերկրորդ բնութիւն: Ուստի որ

սովոր է յիշոց տալ՝ ոչ կարէ յայնմանէ յետս կալ . այլ զոր ինչ խօսի՝ խառնէ ընդ նմին զբանս աղտեղիս , կամ զանպարկեշտ և անվայել զըոյցս , որ այն ինքն է յիշոց :

Այս պարտ է մարդոյ բանաւորի զայնպիսի չար սովորութիւնն տակաւ սու տակաւ մոռանալ , և զգաստ մտօք կշռել զբանս և զխօսս , զի մի վերստին ՚ի նոյն չարիս անկանիցի :

ՃԵ . Ի սակի յիշոցաց է և այն՝ որ ՚ի քաղաքական կենցաղսովորութեան զանպարկեշտս խօսին . և թէպէտ միտք սոցա ոչ է յիշոց ինչ ասել , այլ իբր թէ զուարճախօսութիւն ինչ առնել , բայց անխոհեմութեամբ ընին յիշոցատու : Այս սոց ոչ փոքր չար է , զի զաղտեղիս յիշելով՝ արատաւորի և միտքն , եթէ խօսողին և եթէ լսողին :

Այս պարտ է հեռի կալ յայսպիսի անհամեստ խօսակցութենէ , զի մի անզգուշաբար սահեացին ՚ի յիշոցատուութիւն :

ՃԸ . Օհողք՝ վարժապետք՝ և ուսուցիչք ինչ և իցէ արհեստից , պարտին զնորահաս մանկուհոս խըրատել և զպել , զի մի ընտելացին ասել կամ լսել յիշոցս . զի թարմ հասակնոցա դիւրապայթ է յայս ախտ , և ՚ի մանկական տիս ՚ի նոյն սովորեալ՝ կամ ոչ երբէք՝ կամ դժուարաւ մոռանան :

Այս ոչ միայն է գործ արժանի վարձուց զայս պիսիս խրատել և յանդիմանել , այլ և մեծ պարտաւորութիւն . և եթէ ոք կարող գոլով զանց առնէ , ընդ նոսին ընի մեղսակից :

ՃԹ . Ո՛վ ափշութեան մտաց ոմանց ճնողաց , որք զաւակաց իւրեանց նորոգ սկսելոց ՚ի խօսել ,

մինչ հազիւ կարեն զբառս ինչ թոթովախօս լեզուս կակազել, ուսուցանեն նոցա յիշոց տալ: Անմեղ տղայն չունի կարողութիւն ընտրել զբարի և զչար, զոր ինչ լսէ՝ զայն ուսանի. ուստի մինչ բարառս ինչ աղտեղիս բարբառի, անմիտ ծնողն բերանաբաց եղեալ ծիծաղի, և յորդորէ անդրէն երկրորդել զնոյն:

Ո՛վ աղետիցս, գեռ մանուկն է կաթնակեր, ծընողքն առնեն զնա գազան գիշակեր. զի՛նչ ասպ լինիցի այնպիսի ողորմելի մանուկն ՚ի վախճանի, բայց եթէ հայհոյիչ:

Ասա խնայեցէք ո՛վ ծնողք՝ անձանց և զաւակաց ձերոց, և ուսուցէք նոցա ՚ի մանկութենէ զբարիս խօսիլ, զի եղիցին բարեմարդիկ:

Ի. Պարտ է ամենայն մարդոյ՝ մանաւանդ որ զաւակաց է հայր, զուսպ ունել զլեզուն, և չասել ինչ անպատեհ զրոյցս, կամ յիշոցս առաջի նորա փթիթ մանկանց և երիտասարդաց. զի բերմունք հասակի նոցա ըստ նմանութեան կապիլի՝ զոր ինչ ՚ի մեծագունից լսեն և տեսանեն՝ զայն ուսանին, և այնմ յարմարել ջանան:

Այս օրէնք են մարդոյ. զի յետինք ցանկան նմանիլ առաջնոց, մանաւանդ թէ անցանել զնորքօք. ասպ յորժամ փոքունք զանպարկեշտս ՚ի մեծաց լսեն կամ տեսանեն, ՚ի հարկէ ուսանին բղնոսս, և յաւելուն և ինքեանք ՚ի վերայ:

Այլ եթէ հայրն առանց առաջնորդի մտաբերեաց առ չարն, ասպ որդին առաջնորդեալ ՚ի հօրէն ՚ի նոյն չար՝ յոր անկարգութեան աստիճան ոչ վերաւնայցէ. արդարև չիք այնուհետև յոյս բարեկար-

գութեան նորա : Վանգի զիարդ կարասցէ նա գործել զբարիս՝ որ ուսեալ է ՚ի մանկութեան զչարիս, ըստ այնմ . « Եթէ փոխիցէ հնդիկ զմորթ իւր, և ինձ զխայտուցս իւր, և դուք կարող լինիցիք գործել զբարիս ուսեալքդ զչարիս » . Երեմ. ԺԳ . 23 :

Եւ պատճառ չարեացս է մտեկան վարք և անխոհեմ գնացք մեծագունից :

ԻԱ . Նորահաս մանկունք ՚ի հասակակցաց և ուսանին զչարիս և զխիշոցս, յորժամ ՚ի մի ժուղովեալ ՚ի տան կամ ՚ի փողոցս՝ դեգերին խաղալ մանկաբար : Վասն որոյ որ կամի զաւակին իւրում առնել զբարիս, մի թողցէ զնա խօսել կամ խաղալ ընդ չարս . և մի առանձին առաքեսցէ զնա յամենայն տեղիս, զի մի մաքրութիւն մտաց նորա բժաւորեսցի . զի հասակն մանկութեան է իբրև թուղթ սպիտակ, յոր միանգամ գրոշմի ինչ, մնայ անել :

Սակայն պարտ է և յոյժ վայելուչ թերահաս մանկանց լինել հլու և հպատակ ճնողաց՝ վարժապետաց՝ և ուսուցչաց իւրեանց . և մի բնաւ անզգամութեամբ լրբանալ ընդդէմ խրատուց նոցա, ապա թէ ոչ՝ ինքեանք լինին պարտական արեան իւրեանց :

ԻԲ . Ո՞վ ողբացէ զգլուխս այնպիսի ճնողաց՝ որք բանիւ բերանոյ զանէծս թափեն ՚ի գլուխս սրբւոյ իւրեանց : Օ՞ր չարիս ոչ մտղթեն յՆուսուծոյ գալ ՚ի վերայ զաւակաց՝ մինչ բարկութեամբ բորբոքին . զի են՝ որք խնդրեն հառաչմամբ սրտի զրկիլ նոցա ՚ի լուսոյ աչաց . են՝ որք մտղթեն գօսանալ ձեռաց՝ ոտից՝ կամ բերանոյն .

գտանին և ոմանք՝ որք զայլ ևս մեծամեծ չարիս հայցեն, մինչև ըզձանսլ ևս մահուան որդւոց իւրեանց. և զինչ չար առաւել քան զայս, ոչ ապարէն այս է անձամբ զանձն անիծանել:

Կազանք և անասունք և թռչունք նկատմամբ առ սոսա՝ զթածագոյնք ևս են ՚ի ծնունդս իւրեանց, որք և բազում անգամ առ գորովոյ ձագուց ՚ի մահ մատնին. իսկ մարդիկ անագորունք՝ զորս երկամբք ծնան, և աշխտտանօք սնուցին, կամ մին ՚ի վայրկեան ժամանակի կորուսանել:

Եւ ՚որդիք անհնազանդք բարկացուցանեն զճնողս, սակայն անիծիւք և չարամաղթութեամբ ոչ ուղղին անհնազանդք, այլ օրհնութեամբ և բարեմաղթութեամբ՝ խրատուք և յորդորանօք: Քանզի որդի անհնազանդ և կամակոր՝ է չար, և դու որ ծնող ես՝ մաղթես զչար ՚ի վերայ չարի. ապա կամիս առնել զնա ամենաչար. արդ՝ խնդրեա որդւոյդ զնորհ և զողորմութիւն Աստուծոյ, որով չարն փոխարկեսցի ՚ի բարի:

Ի Գ. Եթէ Աստուած զամենայն խնդիրս բարկացող մտոց կատարէր, բազումք ՚ի նոցանէ առ օրին անզաւտկանային. որք ՚ի զայրանալ իւրեանց վասն ո՛ր և իցէ պակասութեան զաւտկաց, վաղվազակի աղաղակ բառնան, և դառն անիծիւք զմահ խնդրեն վասն նոցա: Են և ոմանք՝ որք ըզձանտախտէն բողբեն՝ թէ անտես առնէ զնքօք. և են՝ որք զմահաբեր հրեշտակէն գանգատին՝ թէ ոչ առնու զհոգիս նոցա:

Եւ թէպէտ Աստուած վասն անբաւ զթութեան իւրոյ՝ ոչ լսէ ձայնի նոցա, և ոչ կատարէ

զայնպիսի անկարգ և անարժան խնդրուածս, բայց յորժամ յաճախեն 'ի նոյն, բազմիցս բառնայ ըզնոսս յաշխարհէ 'ի պատիժ ճնողաց նոցա :

Եւ թէպէտ զղջան յայնժամ և լան և կսժեն, և 'ի թուխս համակին, այլ ո՞ր շահ յողջոց անտի, զի որդի իւրեանց գնաց անդարձ 'ի տուն իւր յաւիտենից :

Գտանին և ոմանք յանմիտ ճնողաց, որք յանգըգնին ևս տրանջել զՄատուծոյ, զի եբարձ զորդիս իւրեանց 'ի կենաց : Միլ հայհոյական բանիցս, և անհնարին անղգամութեանս. մարդիկ 'ի փոփոխել զկամս իւրեանց՝ կամին փոփոխել և զկամս Մատուծոյ, այսինքն է՝ զՄատուած 'ի կամս իւրեանց խոնարհեցուցանել :

Օնողք՝ միայն 'ի պահպանութիւն զաւակաց են կարգեալ՝ առնել զնոսս բարեմարդիկս, և ոչ եթէ սպանանել կամ կեցուցանել ըստ կամս իւրեանց, զի մահ և կեանք 'ի ձեռին Մատուծոյ են. ապա մեծապէս մեղանշեն մարդիկ, որք խնդրեն զմահ վասն նոցա՝ որոց ոչ են տեարք :

Իսկ դու սիլ ճնող, եթէ անառակ իցէ զաւակդ, արտասուալից աչօք յաղօթս կաց առ Մատուած՝ տալ նմա շնորհ և զգաստութիւն. և որ ինչ վայել է քեզ մարդկօրէն առնել՝ եթէ սաստ և եթէ խրատ, արա անձանձիր զի շահեցիս զնա : Մտա եթէ ոչ շահի և զգաստանայ, սրտառուչ պաղատանօք յանձնեա Մատուծոյ՝ առնել զոր կամի, գուցէ տուեալ է քեզ 'ի պատիժ, որում պարտիս համբերել. որպէս զի գթացեալ Մատուծոյ 'ի տառապանս քո, յաւուր միում կատարեցէ :

զինգրուածս սրաի քո , և գործունեայ շնորհօք
իւրովք տայէ նմա զգաստութիւն :

“ Ի Բայ արա ՚ի չէն զԲերան կամակոր . և շքնուան
անիրաւոյ թրծեա ՚ի չէն ” . *Աւակ . Գ . 24 :*

“ Որ ինայէ ՚ի Բերան իւր՝ զանյն իւր սիրէ . իսկ ո՞ր
յանորոգն է շքնամբա՞ խոռովէ զանյն ” . *Անդ . ԺԳ . 3 :*

“ Փառաք են առն խորորիլ ՚ի հայհոյութանց . իսկ ամե-
նայն անզգամ ընդ այնպիսին շաղախի ” . *Աւակ . Ի . 3 :*

Գ Լ Ո Ւ Ի Ւ Վ Ե Շ Տ Ա Ս Ա Ն Ե Ր Ո Ր Դ

Մ Ա Տ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա . **Օ** արհուրելեաց զարհուրելի չար՝ անուս-
նել զմատնութիւնն՝ ոչ է անդէպ, զի է հաւայրումն
ամենայն սարսուելի չարեաց . քանզի դտանի ՚ի նմա
տտախօսութիւն , սուտ վկայութիւն , նախանձ ,
բարկութիւն , ռխակալութիւն , թշնամութիւն ,
ատելութիւն , բինախնդրութիւն , ևս և ագա-
հութիւն :

Այլ ահա այսքան դասերք չարեաց ՚ի թիւնալի
մօրէ հպարտութեան ծնանին . զի եթէ չէր հպարտ,
թէ և վշտացեալ ինչ էր յեղբօրէ իւրմէ , տակաւին
խոնարհ հոգւովն երէր նմա , և ոչ ձեռնարկէր յայս-

պիսի չարիս : Արդ՝ զի՞նչ շահի մասնիչն՝ քան թէ իւրովի տուժեւ զանձն՝ ՚ի հոգի և ՚ի մարմին . և թէ սրբէս՝ լուր յորոց զինի :

Բ . Արակեալն սեամաղձու թեամբ՝ ՚ի զայրաւնալ ախտին կարծելով զայլս սպանանել՝ զինքն մեռուցանէ . զայս օրինակ և ախտացեալն դառն նախանձու՝ կարծէ թէ զայլս մասնէ ՚ի տուգանս կամ ՚ի տանջանս կամ ՚ի մահ . բայց մասնեալն համբերելով տառապանաց՝ զհոգի իւր կեցուցանէ , իսկ մասնիչն անդէն մասնի ՚ի կորուստ : Մանաւանդ զի որ մասնէ զոր ՚ի չար ինչ՝ ՚ի նոյն չար անկանի և ինքն . ըստ այնմ՝ գուբն զոր փորեաց , ՚ի նոյն անկցի զոր գործեաց :

Գ . Որ վասն ռիսակալու թեան մասնէ՝ զի վրէժս տռնուցու ՚ի նմանէ , յորմէ կրեալ իցէ զվիշտս ինչ կամ զվնաս , զդատաստանն Աստուծոյ առ ինքն յափշտակէ , և կամ զտեսչութիւնն նորա բառնայ յաշխարհէ . քանզի գրեալ է , թէ « Իմ է վրէժխրնդրութիւն » . Հոժ . ԺԲ . 19 : Եւ թէ՛ « Օ՛վմենայն դատաստան ետ որդւոյ իւրում » . Գոհան . Ե . 22 :

Այլա սով մարդ՝ եթէ տեսանես զդատաստան քո ձեռամբ բռնաւորաց , ոչ մնայ ինչ Աստուծոյ դատել զայն՝ որ մեղաւն քեզ , բայց եթէ զքեզ՝ զի անհամբեր եղեր , և ոչ յանձնեցեր Աստուծոյ դատողութեան , կամ ոչ հաւատացեր տեսչութեանն Աստուծոյ : Օ՛ի եթէ հաւատայիր՝ թէ Աստուած գիտէ , և դատէ զգործս մարդկան , և հատուցանէ իւրաքանչիւրոց ըստ խորհրդոց ըստ բանից և ըստ գործոց՝ աստ և ՚ի հանդերձեալն , ոչ խնդրէիր ըզ-

վրէժս , և ոչ մասնէիր զընկերն 'ի ձեռս անյագ-
բունաւորաց , և արկանէիր 'ի տուգանս . այլ յանձն
առնէիր (Նստուծոյ)՝ առնել դատաստան որպէս և
կամի :

Դ. Որ վասն արդար իրաւանց ինչ տանի զոք 'ի
դատաստան , զիրաւունս պահանջելով յերկրաւոր
դատաւորէ կամ յիշխանէ՝ որոց յանձնեալ է կշիւ
արդարութեան ըստ կարգադրութեանն (Նստու-
ծոյ 'ի վերայ երկրի , և անդ եթէ զպարտեացէ ըզ-
դատելին՝ զչեղեալն իբրև զեղեալ բարուրելով ,
յայնժամ առնէ զմտնութիւն : Օ՛ր արդարու-
թիւնն պահանջէ՝ միայն ըստ իրին եղելոյ ճշմար-
տութեամբ խօսիլ , և հնազանդիլ լճուց դատաս-
տանին :

Վրա թէ ոք ընդ իրաւացի փաստս իւր խառ-
նէ զստութիւն , զի խպառ յաղթեացէ հակառա-
կորդին , բազում անգամ կորուսանէ զիրաւունս
իւր , և պարտաւորի :

Ե. Որ դատարկաշրջիկ է և ծոյլ , չէ ինչ տարա-
դէպ լինել նմա և մատնիչ , որովհետև ոչ աշխա-
տի 'ի վաստակս ինչ . մասնէ զանմեզս՝ զի առնու-
ցու զարծաթ :

Սա չէ մարդ բանական , այլ արեանարբու գա-
զան , որ սպանանէ լեզուաւ զեղբայր իւր՝ զի արբ-
ցէ զարիւն նորա : Ստոնեալն ելանէ 'ի բազում
դրամոց . մատնիչն հաղիւ շահի գտասանորդն . և
բազում անգամ ձեռնունայն արձակի անարգա-
նօք , բայց լինի ամենայն տուգանացն պարտա-
ւոր : Լը զոր էառն՝ ոչ 'ի հարկաւոր պէտս իւր
կարէ 'ի դործ գնել , այլ վասնէ յանառակութիւ-

նրա, որով կրկնի չարութեանն տոյժ, մի՛ զի վասն արծաթոյ զեղբայր իւր մասնեաց, երկրորդ՝ զի առեալ դրամովք զչարիս գործեաց :

Զ. Մասնիչք յաճախակի մատնեն զգրացիս և զճանօթս քան զօտարս, զի բանք նոցա և գործք ծոնօթ են սոցա : Վ՛վ աղեալիցս, վայրենի դազանք ոչ գիտեն մնասել ընդ որս ընդեւանան, ըստ առաւ ծին՝ թէ գայլ ոչ ուտէ զիւր դրացին :

Ապա ընդ որոնց գասի նա՝ սր զհաւատակից և զազգակից եղբայրն իւր՝ կամ զսուրբ եկեղեցին մատնէ բռնաւորաց, յայտէ թէ զՅուդային ունի զբաժին, զի որպէս նա զգլուխն եկեղեցւոյ զՏէրն մատնեաց, սոյն օրինակ և սա՝ զեկեղեցին և ըզքրիստոնեայս, որով և զՔրիստոս մատնէ :

Աւ զի՛նչ շահեցաւ Յուդայ, բայց եթէ զկորուստն յաւիտենից, զի յարծաթոյն ոչ օգտեցաւ, և ՚ի կենաց զրաւեցաւ : Այսպէս լինի և կաշառաւ կուր մատնիչն, զի ընդ կորստական արծաթոյն՝ կորուսանէ և զհոգի իւր :

Ե. Ունայնաբտն շաղակրատն՝ անդիտութեամբ լինի և մատնիչ, զի յաջ և յահեակ ոչ նկատելով ՚ի խօսս՝ յայտնէ զգաղտնիս ինչ ուրուք, սր և անկեալ ՚ի լսելիս բռնաւորաց՝ ՚ի բանտ արկանեն և տուժեն, և ահա յիմար չատախօսն անզգուշութեամբ իւրով եղև պարտաւոր մնասուն՝ զոր կըրեաց մատնեալն : Ապա արժան է առն բանաւորի զգուշանալ ՚ի խօսս, զի մի՛ չար ինչ լիցի ումեք :

Ը. Մատնութիւն է և անուն չար՝ տարապարտուց համբաւել զումեքէ, որպէս զի նա զոր ինքն ստէ՝ նախատեսցի, կամ յիշխանութենէն անկցի,

կամ վնաս ինչ կրեցէ : Այլ այս գործ՝ է սպանու-
թիւն իմն բարոյական . քանզի նախ սպանանէ 'ի
սրտի իւրում զանձն ուրուք զոր ատէ , և ապա զա-
նուն նորա վատահամբաւէ . և սակայն այս սպա-
նու թիւն ոչ է փոքր չար առաջի Աստուծոյ և մարդ-
կան՝ քան զսպանու թիւնն իրական :

Թ . Այն ևս՝ որք վասն իշխանութեան մասնեն
գանապարտն , զի յինքեանս կորզեցեն զիշխանու-
թիւն նորա , սակայն մեծապէս խտբին , զի կամ
ինքեանք ոչ հասանին իշխանութեանն՝ որում
ցանկային , և կամ ոչ վայելեն յանգործու յիշխա-
նութեանն՝ զոր յափշտակեցին :

Ժ . Այլ ևս չարաչար մասնութիւն է՝ զգաղտ-
նի խորհուրդս որ հաւատացաւ ումք իբրև հա-
ւատարիմ խորհրդապահի՝ յայանել այլոց , որով ոչ
սակաւ վնաս և կործանումն բազմաց յառաջ եկին
և յառաջ գան միշտ :

ԺԱ . Մասնիչք՝ ոչ միայն յաչս մասնելոց են
վատ և անարգ , այլ և այնոցիկ՝ որոց մասնեն :

Այլ թէպէտ բռնաւորք առ երեսս շողբոր-
թեն և գովեն զմասնիչսն , բայց 'ի միտս դատին
անարգ և վատ՝ որպէս և են իսկ , զի որ այլոց չար
կամի , ինքն ոչ է մարդ բարի . ուստի և ինքեանք
բռնաւորք զգուշանան յառնէ մասնողէ , զի մի
և զինքեանս այլոց մասնեցեն :

ԺԲ . Մասնիչ համարի և այն , որ մինչ տեսանէ
զեղբայր իւր 'ի յանցանս ինչ՝ անխոհեմաբար հը-
րատարակէ , և արկանէ զնա 'ի լեզուս հասարա-
կաց : Այլ եթէ կամի զերծուցանել զնա յոր-
գայթէ մեղաց՝ զոր ինքն չէ բաւական հանել ,

ծանուցել 'ի ծածուկ հոգևոր առաջնորդին կամ
խոստովանահօր , և կամ միում 'ի խոհեմ և խոր-
հրդապահ բարեկամաց , որպէս զի խրատեալ
կամ յանդիմանեալ 'ի նոցանէ՝ զգաստասցի յան-
ցաւորն , և ինքն վարձուց արժանաւորեացի . զի
որ դարձուցել զմի ոք 'ի չար ճանապարհէ , փրը-
կեացել զհոգի իւր 'ի մահուանէ . Կաթ . Յալ . Ե . 20 :

“ Եւ ի այ սոսք՝ առանց պարժի ոչ լինի . և որ Տէր Տնէ
բարապարտոց՝ ոչ ապրեացի ” . Լուսկ . ԺԹ . 5 :

“ Կրակարանս կայծականց , և փայտ հրոյ . և այր բան-
սարկոս առ 'ի յոզել շիրի ” . Լուսկ . ԻԶ . 21 :

“ Ի բաց ընկեցէ՝ զստուրիսն . խօսեցարոս զճճարսո-
րիսն ի-բախանչիւր ընդ ընկերի ի-բոմ . զի եմս միմանց
անբամս ” . Լուսկ . Դ . 25 :

ԳԼՈՒԽ ԵՕԹՆԵՒՏԱՄՆԵՐՈՐԴ

ԽՈՒՎՈՒԹԻՒՆ

Ա . Բազում մնաստեալ չարիք գործին 'ի չա-
բարարոցից , որոց լինին վրէժխնդիր ոչ միայն դա-
տաւորք և բռնաւորք՝ այլ և լսողք , որպիսի են
չնութիւն , գողութիւն , սպանութիւն , և այլն :

Եւ է չար ինչ վնասակար յոյժ ազգի , քաղաքի ,
և ժողովրդեան , մեծաց և փոքունց , արանց և
կանանց , յաճախեալ ՚ի մարդիկ , և ոչ որ լինի
վրէժխնդիր : Արդարեւ նմանի այս ախտ մաշա-
րայական ախտի , որ ՚ի ներքուստ հիւժեալ մաշէ ,
և ոչ որ իմանայ ՚ի մօտոյ զչափ վնասու նորա :

Եւ ո՞ր այն իցէ արդեօք . ահա նա է զուր խը-
ռովու թիւնն մարդկան առ միմեանս , որ վասն
կարի յաճախեալ քուլոյ արդէն առ բազումս՝ իբր
հասարակ ինչ սովորութիւն , ոչ փոյթ ինչ է ու-
մեք բառնալ զնա ՚ի միջոյ :

Վանզի հազիւ գտանի մարդ , գուցէ ոչ բնաւ ,
որ ոչ իցէ ընդ ումեք խռովեալ . ո՞վ թշուառու-
թեանս . մինչև ցե՞րք խռովիք , և խռովեցուցա-
նէք զայլս . վասն ո՞ր սիրէք զնանրութիւն , և
ինդրէք զսոութիւն ՚ի վնաս անձանց ձերոյ :

Բ . Խռովութիւնն սովորաբար լինի ՚ի մէջ սի-
րելեաց և ծանօթից՝ քան ՚ի մէջ ստելեաց և ան-
ծանօթից . զի ստելի և անծանօթ որ ՚ի գործել
զչար ինչ , թէպէտ և լսուք ատեն զնա և զգոր-
ծըս նորա , այլ ոչ ոխս խռովութեան պահեն ընդ
նմա , զի ոչ առ ինքեանս վերաբերի այն , այլ մի-
այն ճանաչեն զայնպիսին , և զգուշանան ՚ի նմանէ :

Իսկ ՚ի մէջ սիրելեաց և ծանօթից վասն այնր
լինի խռովութիւն , զի խօսք կամ գործք նոցա
հակառակի կամոց նոցա , ըստ այնմ . « Եթէ
թշնամւոյն նախատեալ էր՝ համբերէի արդեօք ,
կամ ստելւոյն մեծաբանեալ էր ՚ի վերայ իմ՝
թաքչէի արդեօք ՚ի նմանէ : Իսկ դու մարդ հա-
ւասար իմ , առ աջնորդ իմ և ծանօթ իմ » . Սաղմ .

Տ. 15, 14 : Եւ ահա յայսմ արդերէ բղխի խը
 ուովութիւնն :

Ապաքէն արժան է քննել զպատճառն խառովու-
 թեան, եթէ իրաւամբ իցէ արդեօք՝ թէ յանի-
 րաւի. արդ՝ եթէ իրաւունս ունի մին ՚ի վերայ
 միւսոյն, ոչ է արժան խառովի, այլ դատաստան
 արդարութեան խնդրել. և յայնժամ ոչ ասի խը
 ուովութիւն՝ այլ արդարութիւն, իսկ եթէ չունի
 իրաւունս, ահա ընդ վայր խառովի, և ՚ի զուր տանջի :

Գ. Եթէ մարդիկ ճանաչէին զբնութիւնս մար-
 դոց հաստատեալ ՚ի սխալական և ՚ի դիւրասահ
 վիճակի, ոչ երբէք խառովէին ընդ միմեանս՝ այլ
 ներէին միմեանց. զի և ինքեանք գոլով ՚ի նոյն
 բնութեանէ, ՚ի հարկէ սխալին երբեմն՝ չասացից
 թէ բազում անգամ :

Ի այց զարմանք այս է, զի ամենեքեան կամին՝
 թէ այլք լինիցին կատարեալք, և ինքեանք ոչ ինչ
 հոգան զանձանց կատարելութեանէ : Արդ՝ եթէ
 բարի է լինել այր կատարեալ և անսխալ, ընդէր
 դու ոչ ջանաս լինել. ապա յայտ է, թէ ոչ նա՝
 այլ դու ինքն գտար անկատար :

Վասն զի եթէ նա արար զպակասութիւն ինչ՝
 և դու ծանեար զայն, մի խառովի, այլ քոյդ կա-
 տարելութեամբ ուղղեա զպակասութիւն նորս.
 կամ յաղթեա նմա՝ մնալով անխառով, զոր եթէ
 ախորժես՝ կարես առնել. ապա ՚ի նանիր խառովիս
 դու, և խառովեցուցանես զընկերդ :

Ի ինի ևս, զի առ ՚ի զերծանիլ ՚ի մեծագոյն
 վնասուէ՝ բռնադատի առնել որ զիր ինչ վնասա-
 կար ըստ իմիք, ընդ որ խառովի բարեկամս. բայց

որ արարն զայն՝ ոչ կարէր չառնել, հոյեցեալ ՚ի մեծագոյն վնասն՝ որ հարկաւ ունէր յառաջ գալ անտի: Այս պարտ էր խոհական բարեկամին ցաւակցիլ նմին՝ քան տարապարտ խռովիլ:

Ե. Հարտք արագաչարժ են ՚ի խռովիլ. զի որ եղևն՝ ոչ հաւանին, և ՚ի համբերել՝ յանձն ոչ առնուն, վասն որոյ զազմուկ խռովութեան յուզեալ՝ վրդովին և վրդովեն զբազումս:

Զ. Են և ոմանք՝ որք իբրև զմտախար ընդ անձանց խռովին, յորժամ զվնասն որ եղև սլաւ կարծուց՝ երկնչին յայանել ումէք, կամ ոչ կարեն յետս նահանջել:

Է. Խռովութիւնն լինի ՚ի հաւասարէ առ հաւասարս. իսկ ՚ի մեծէ առ փոքրն և ՚ի փոքուէ առ մեծն՝ ոչ լինի տիրապէս, զի նիւթ խռովութեանն գտանի ՚ի հակառակութեան կամոց, որք կարեն փոփոխակի ընդդէմ կալ միմեանց:

Արդ՝ եթէ մեծն հակառակի և անարգար գլտանի առ փոքրն, ասի բռնաւորութիւն կամ զբրկողութիւն. և եթէ փոքրն առնէ զնոյն, ասի յանդըգնութիւն կամ խարդախութիւն. ապա միայն առ հաւասարս լինի խռովութիւն:

Ը. Խռովին պատճառի ՚ի տկարութենէ, և ՚ի փոքրագութենէ. զի զօրեղն յայտնապէս վիճէ, և զկամս իւր յառաջ ասնի, և յաղթէ հակառակին՝ թէ՛ իրաւամբ և թէ՛ անիրաւութեամբ: Իսկ տրկարն ոչ կարացեալ իրօք ընդդէմ զինիլ՝ խռովի մըտօք. յամենայն ուրեք տրանջէ. առ ամենեսին գանգատէ. և այս յառաջանոյ ՚ի լինելոյ փոքրագի:

Թ. Այլ խորախորհուրդ պարտ վարկանի եր-

բեմն անխառն մտօք 'ի բայ կալ 'ի սիրոյ ու բուք ,
յորժամ զգայ թէ 'ի սիրելու թեան անդ գոյանալ
ունի չար ինչ , կամ արատ պատուոյ . և այս ոչ է
տիրապէս ատելու թիւն կամ խռովու թիւն՝ այլ
զգուշու թիւն :

Սովին մտօք հրաժարին բարեսէր անձինք 'ի
հաղորդակցութենէ չարաց , և ոչ ախորժեն ընդ
նստա խօսակից լինիլ և սեղանակից , ոչ զի զանձի-
նրս նոցա ատեն , այլ զգործս նոցա : Այլ յայտալի-
սի առիթս ոչ ասի ունեւ խռովու թիւն ընդ մար-
դոյ այլ ընդ գործս մարդոյ . քանզի պատճառաւ
չար ներգործութեան արհամարհի ներգործողն ,
որ ըստ ինքեան էր բարի : Օ՛ր մարդն ըստ բնու-
թեան իւրում է բարի և արժանի սիրոյ , սակայն
թիւր կամօք 'ի գործել իւրում զչար՝ լինի և ինքն
չար . յորմէ արժան է խորշիլ և հեռի կալ իբրև
'ի պատճառէ չարեաց :

Ժ . Սեճամեճ խռովութիւնք բազում անգամ
պատճառին 'ի ճնչին իրաց , որպէս մեճամեճ հրը-
դեհք 'ի փոքրագոյն ինչ կայծէ : Ապա որ կամի
մնալ ընդ ամենեսին հաշտ և անխռով , նրբանկատ
լիցի մինչև յիրս փոքունս՝ զի մի ծագեսցի խու-
փութիւն ինչ 'ի միջի :

ԺԱ . Իցէ՞ արդեօք այնքան անագորուն և խստա-
սիրտ որ , որ միանգամ խռովեալ ընդ ումեք՝ ոչ եր-
բէք կամեսցի ներել և հաշտիլ . մանաւանդ ընդ
այնմ՝ որ խոնարհեալ աղաչէ , միջնորդս 'ի մէջ
արկանէ , և ինդրէ զխաղաղութիւն :

Արդարև ով որ և իցէ այն՝ որ հաճեսցի հաշ-
տիլ , կորուսանէ զյարգ և զպատիւ իւր՝ առ աւել

և ս զհոգի իւր . զի զԱստուած բարկացուցանէ , որ
կամի զխաղաղութիւն ամենեցուն :

Ապա եթէ պնդիցէ այնպիսին , եթէ իցէ տէր
անձին և յօժարութեան իւրոյ , յայնժամ առաւ
ւել և ս պարտ էր արագ ողջունել զհաշտութիւն ,
զի իբրև այր քաջ զյաղթանակն վարձուց կապեա
ցէ 'ի գլուխ : Բայց ոչ կամելովն հաշտիլ՝ ցուցա
նէ թէ չէ տէր անձին , այլ տկար և անզօր 'ի նուա
ճել զկիրս իւր :

ԺԲ . Են ոմանք դժնեսոյ յիսակալք , որ 'ի խու
վիլ ընդ ումեք այնքան յամառին , մինչև ժամ պա
րասոյ խնդրել վրէժս առնուլ : Եւ այս է ակտ դի
ւական . և ախտացեալքն սովիմք կարի անողորմ
են , և անարժան աստուածային ողորմութեան . ու
րովհետև անողորմից անողորմ դատաստան լինե
լոց է » . Կաթ . Յակ . Բ . 13 : Այսն զի որքան և
յանիրաւի վշտացեալ իցէ որ յումեքէ , պարտ է
նմա ողորմիլ և ներել իբրև մարդկային տկար բը
նութեան վիճակելոյ , և ոչ յերկարատև պահել
'ի մտի :

Աւստի յիսակալն նման է խանձոտելոյ 'ի հուր .
զի որպէս խանձոտեալն զնշան այրեցածին ոչ կը
րուսանէ , այսպէս և յիսակալն զնիւթ ատելու
թեանն ոչ հանէ 'ի սրան , սրով իբր անշիջանելի
հրով սոչորի ինքն՝ և սոչորէ զայն՝ ընդ որ յիսայ .
վս որոյ յիսակալն միշտ է անհանգիստ և խռովեալ :

ԺԳ . Երբել ընկալեալ անիրաւութեանց՝ է նշան
արիական ոգւոյ . զի որ խռովի ընդ ումեք , հարկաւ
հետեւի՝ թէ յայնմանէ ունի ընկալեալ յանիրաւի
զՖնաս ինչ : Ապա որ անփոյթ լինի և ներէ , ցուցա

նէ զինքն կտրող և արի, զի կտրաց յազթել վնասուն, և մնաց անդորրամիտ և անխուով:

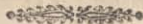
ՅԲ. Քրիստոնեայ խառվասէր՝ որ զօխս քինու ծրարեալ ՚ի սրտի ատէ զեղբայր իւր, զանձն իւր դատապարտէ, յորժամ զտէրունական աղօթսն ատէ: Հարկ է մեզ կամ սիրել զեղբարս մեր, կամ ատել զանձինս մեր: Աչ է արժան ատել զոք, բայց միայն զդևս: Վատապարտելոց միայն է ատել զմի մեանս:

ՃԵ. Ներէ մեզ Աստուած, եթէ ներեմք այլոց: Չիք այնպէս յայտնի նշան դատապարտութեան, որպէս ոչ ներելն, ըստ այնմ. « Թէ ոչ թողուցուք մարդկան զյանցանս նոցա, և ոչ հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյանցանս ձեր » . Մատթ. Զ. 15:

« Որ իսպէ իտիս յերեսս Բարեկամի իւրոյ, պարտեացէ կաղքս զոտիս իւրով » . Առակ. ԻԹ. 5:

« Ալիւ եղբայր չո ունիցի ինչ խել զին . . . և երբ նախ հաշտեաց ընդ եղբօր չոմ, և ապա եկեալ մարտաջեր զպարտագն չո » . Մատթ. Ե. 24:

« Մի՛ զոք հայհոյել, անիտիս լինիլ, հեղս, զամենայն շաճոսիտն առ ամենայն մարդիկ յոյսանել » . Տիտ. Գ. 2:

Ա. Այլևս ամենայն չարեաց կոչել զստու-
թիւնն ոչ է անդէպ, որովհետեւ բառնայ զճշմար-
տութիւնն՝ որ է աղբիւր ամենայն բարեաց : Այլ-
թէպէտ ստութիւնն չունի էութիւն, զի է պա-
կասութիւն ճշմարտութեան, բայց զմարդն՝ որ
ունի էութիւն բնականապէս, փոխարկէ յոչ էութիւն
բարոյապէս. քանզի ամենայն որ ոչ ինչ
համարի զստասացն :

Այս որ զայլ ինչ խօսի քան զոր 'ի միտս ունի' է
խտբեբայ, դաւաճան, և կեղծաւոր, զի զստան իբ-
րև զճշմարտ կեղծէ, զի խտբեսցէ և դաւաճանես-
ցէ. վասն որոյ կորուսանէ զյարգ և զպատիւ իւր,
և լինի անարդ և արհամարհ յաչս ամենեցուն :

Բ. Ընդդէմ մարդկութեան է սուտ խօսել,
որովհետեւ հակառակի ճանաչման մտաց խօսողին.
ապա որ գիտէ զուղիղն՝ և այլայլէ ստութեամբ,
կեղծէ զիւր ըմբռնումն, և զանձն իւր խտբէ.
ուստի ընդ ինքեան մարտի, և ընդդէմ զինի
մտացն ճշմարտութեան : Այլ արդարև չիք չար
սուտել քան զայս, բայց չիք յաւէտ յաճախեալ
քան զայն առ մարդիկ :

Գ. Թէպէտ յամենայնի արժանի անարգանաց
են ստասացք, բայց յորժամ դատաւորք, գի-
տունք, մեծատունք, և իշխանք ստեն, այնչափ
առաւելու անարգանք նոցա, մինչև լինել նոցա
հրէշ իմն այլանդակ և զարհուրելի, և սագնապ

վասնդի ՚ի մէջ աշխարհի , որպէս թէ արեգակն խաւարաւ պատիցի :

Վասնզի մինչ հասարակութիւնն տառապի ՚ի ստասաց խարդաւանողաց՝ դիմէ աւ դատաւորս , աւ դիտունս , աւ իշխանս , և աւ մեծատունս , գտանել ՚ի նոսա զարդարութիւն ճշմարտութեան . իսկ եթէ նորին ստութեան պաշտօնեայ լինիցին , աւ ո՞րս արդեօք զըկեալքն բողբեցեն պահանջել զիրաւունս և զդատատան :

Այս կարի իրաւամբ բարեմիտ իմաստնոց ատելի թուեցաւ մեծատուն ստասաց . վասն զի աղքատքն գուցէ սկամաց , և տգէան յանգիտութենէ մտաբերիցի սակել , իսկ որ փարթամն է և դիտուն՝ յորո՞ց ստիպի ձեռնարկել յանախորթելիան մարդկային սեռի :

Այս պարտին ամենեքեան հեռի կալ ՚ի ստութենէ , մանաւանդ իշխանք և դատաւորք և դիտունք , զի մի յառակս նախատանաց լինիցի յարգ և պատիւ իւրեանց :

Դ. Ար ոչ կամի անկանիլ ՚ի ստութիւն , սակաւախօս լիցի , զի ճշմարտութիւնն մի է , և ստութիւնն բազում . ապա շատախօս ոք և բազմաբան՝ ոչ կարէ զերծ մնալ ՚ի ստութենէ :

Ե. Այ մարդ՝ որ իմաստութիւն և պարծանս վարկանի ստութեամբ ճոռոմաբանել ՚ի հանդիսի բազմութեան . բայց ոչ գիտէ՝ թէ այնու սուուել և պերի քան գովի՝ ՚ի խոհեմագունից և յիմաստնոց :

Այս բարի է սակաւ և պարզ բանիւք առաջի ստանել զճշմարտն , քան ունայնաբանութեամբ յաճախել ՚ի իօսս , և ստասաց երևիլ , և պարսաւիլ :

2. Կեղծուպատիր ստուծեամբ խաբել զպարզավիտանն ՚ի տուրևառիկ վաճառս, առաւել չար է քան զյայտնի աւազակուծիւնն: Օ ՚ի ամենայն որ զգուշնայ յաւազակաց, իսկ ստաբանն՝ զարուծիւնն գողեալ ճշմարտութեան կերպարանաւ՝ երևի անկասկածելի, և անդր քան զաւազակն կողպատէ և մերկացուցանէ զն որ ՚ի ձեռս բերցէ:

Նա զի պատիժ գողոց և աւազակաց ամենեցուն յայտնի դողով, բազումք յետս կասին յայն պիսի չարէ. բայց վասն զի ստախօսն պատիր բանիւք արդարացուցեալ զանձն՝ բազում անգամ մնայ անպատիժ առ ժամն, վասն որոյ և բազումք ՚ի մարդկանէ յաճախեն տռայն, և համարձակ յանդգնին ստել:

Իսոյց ամենայն ստախօս ըստ աստուածային արդար իրաւանց ՚ի վախճանի կրէ զպատիժ վնասունն, թէպէտ ոչ ամենեցուն բացայայտ երևի. որոյ աղաքաւ ոչ զգան բազումք թէ իցէ այն ՚ի պատճառս ստուծեան:

Նպա քաջ ծանիցեն այնպիսիք, զի չէք չար՝ որ ոչ ընդ իւր կրեսցէ զկշիռ վրէժխնդրութեան և պատժոյ, թէ ՚ի մարդկանէ՝ և թէ յԱստուծոյ. զի պատիժն է ծանրութիւն յանցանաց. և որպէս ոչ քոյ առանց ծանրութեան մարմին, նոյնպէս ոչ քոյ չար ինչ՝ որ մնացէ անպատիժ:

Ե. Պարտին ծնողք զզաւակունս իւրեանց՝ և վարժապետք զաշակերտս հաստատել ՚ի մանկութենէ ՚ի ճշմարտութեան, և ստելի երևեցուցանել նոցա զստուծիւնն. զի որ միանգամ ՚ի

Թարմ հասակի սողայութեան ուսանիցի ստել, անկարծիք ՚ի մեծութեանն լինի ծայրագոյն ստասաց, և ծայրագոյն չար : Օ ՚ի ունակացեալ սովորութիւնն դառնայ յերկրորդ բնութիւն, և ընդ առջել հասակին, ածին և ունակութիւնքն, եթէ բարի և եթէ չար : Աւրեմն որով իւր զարգանայ մատաղ մանուկ, զնովաւ պատաղի և ՚ի մեծանալ իւրում :

Ը . Եւ մարդ որ ստէ, ոչ վասն ստանարոյ զինչս, այլ վասն որսարոյ զպատիւ և զհամբաւ յունկրն դրաց . սա է շողոտ ժժմակ, որ ՚ի գիշերի ուր և սողայ՝ որպէս հեղանիւթ արծաթի զհետս գնացիցն փայլեցուցանէ :

Արդ՝ ո՞ ՚ի մարդկանէ այնքան յետամիտ իցէ, որ զայն փայլուն գիծ՝ հեղուկ արծաթի կարծիցէ : Այսպէն գու ո՞վ ստաբան և սնապարծ, մի կարծեր թէ մարդիկ ոչ իմանան զստութիւն քո . կարիքաջ գիտեն որոշել զուղղախօսն ՚ի ստաբանէն :

Վասն որոյ փոխանակ պատուոյ և համբաւոյ զոր կամէիր, ստանաս զանարգանս և զանպաււութիւն զոր ոչն կամիս, գուցէ և զպատիւ ինչ եթէ ունիս՝ զայն ևս կորուսանես :

Այս որ ցանկայ ճշմարիտ պատուոյ և բարի համբաւոյ՝ յամենայնի լինիցի ուղղախօս . քանզի ճշմարտախօսից՝ նոյն իսկ ճշմարտութիւնն է փառք և պատիւ և զարդ անկողորտելի :

Թ . Միշտ և յամենայնի խաբի սնապարծն, բայց առաւել յայնժամ՝ յորժամ լսողք առ շնորհուկս նորա լսեն . և ոչ հակառակին զրախօսութեանց նորա, մինչ մեծամեծս բարբառի զանձնէ

իւրմէ 'ի մէջ բազմութեան :

Սակայն լռութիւնն նոցա և ևս տեղի տայ սրտաբանին՝ առ անվեհեր արշաւել յասպարէզ անպայման սրարձանաց ստութեան , մինչև ինքնին գլորել 'ի վիհս խայտառակութեան . որովհետև 'ի բազում բանս իւր յայտնի լինին ստութիւնք նորա . զի որ 'ի սկիզբն կարի խրոխտ ճամարտակէ , 'ի մէջն թուլանայ , և 'ի վախճանի իսպառ լքանի :

Ապա պարտ է ճշմարտասօս լինիլ միշտ , առաւել ևս 'ի հանդիսի բազմութեան , և այն՝ կարծ և հակիրճ բանիւ , զի մի տաղտկացիին լսողք :

Ժ . Ստութիւնն առաւել թագաւորէ 'ի տգէտս և 'ի մոլիս . քանզի տգէտն ստէ , զի զտգեղութիւն իւրոյ տգիտութեան ծածկեսցէ , և որպէս զի այնու իմաստուն համբաւեսցի , իսկ այս է՝ զհողն տղմով գեղերեսել . և մոլին ստէ և ճոխաբանէ , զի բարի ոմն թուեսցի : Յայց պարտ էր նոցա 'ի միտ առնուլ զիմաստուն զայն առած , թէ պերճքն բանիւք՝ զուրկ են յառաքինութենէ :

Ահա սոքա՝ և նմանիք սոցա կամելով զտգեղութիւնս իւրեանց ծածկել ստութեամբ՝ և ևս գարշելի առնեն զանձինս . ապա յամենայնի ամենայն իրօք խորշելի է 'ի ստութենէ :

ԺԱ . Որ միանգամ ստէ 'ի բանս իւր , ստիպի միշտ ստել , որով իսպառ օտարանոյ 'ի ճշմարտութենէ , և լինի ստութեան շտեմարան : Քանզի առ 'ի ծածկել զնախկին ստութիւնն՝ ջանայ հնարել զայլ սուտ , զի մի խայտառակեսցի . և 'ի պատրուակել զերկրորդն՝ երրորդէ զսուտն . նոյնպէս աշխատի այլովք ստովք և զայն քօղարկել . և հանապաղօր

դիմէ 'ի միոյ սոոյ առ միւս սուտ, մինչև լինել նմա
խապառ ստասաց, ապա ջանալի է 'ի սկզբան անդ
չասել երբէք սուտ :

ԺԲ. Ի յետին անարգութիւնն անկանի ստասա
ցին իբրև սոէ զայնմանէ՝ որոյ իսկութիւնն յայ
լուստ լուեալ է ունկնդիրն. սակայն ոչ ինչ զգա
ցուցեալ սպասէ և ևս լսել 'ի նմանէ, զի քաջ հա
սու լիցի ստութեան նորա : Աստի իբրև սարկա
միտ ձևացեալ սկսանի զայլ ինչ առարկայ յառա
ջարկել, զի որսացէ զամենայն տարազ սրտի նորա :

Իսկ և ստողն յիմարեալ խնդայ 'ի միաս թէ խա
բեաց, վասն որոյ գուն գործէ յաւելուլ զսուտ 'ի
վերայ սոոյն՝ առ 'ի հաւատի առնել զբան իւր :

Իճբէ խայտառակութեան թշուառ ստասա
ցին, և սպարուակեալ հնարից նրբամիտ ունկն
դիրն, մին գողացոյց զգողունին յանգէտս, և կար
ծէ թէ առ ինքն ունի դեռ. և միւսն գողացաւ
զգողանիս նորա, բայց ոչ է յայտ թէ իցէ գող :

Աստ է տեսանել երկոցունց սոցա զարմանալի
հայեցումն առ միմեանս, և խնդամտութիւնս կեղ
ծուպատիրս. զի ոմն յաղթահարեալ խորտակե
լաւ, այլ ոչ զգաց զիւր անկումն և զպարտութիւնն.
և ոմն յաղթեաց և էառ զյաղթանակն, բայց տա
կաւին ցուցանէ զինքն յաղթեալ և ընկձեալ :

Իսկ զինչ յաւէա քան զայս անձին թշնամու
թիւն՝ զոր նիւթեաց ստաբանն, զի ահա բարձաւ
'ի նմանէ հաւատարմութիւնն, ո՞ այլ ևս հաւատաս
ցէ բանից նորա. ապա բարւոք ասաց որ սոացն՝
թէ ստասացն զայն միայն շահի, զի յորժամ զճճմա
րիտն ասէ, ոչ որ հաւատայ նմա :

ԺԳ. Ի արևոք է մարդոյ ՚ի սկզբան անդ խոնարհ խոստովանութեամբ առաջի առնել զկարօտութիւն իւր այնմ՝ յորմէ խնդրէ առնուլ ինչ, քան պատրուակել զկարօտութիւն իւր և ստել, և յետոյ զամօթի հարկանիլ և նախատիլ: Ապաքէն չար է սովորութիւնն, և անհնար է ՚ի չարէ բարւոյ իմիջ յառաջ գալ:

Արդ՝ համարեսցուք թէ ստութեամբ գտեր յումեքէ զօգնութիւն, կամ շահեցար ինչ. բայց այն ոչ է շահ՝ այլ փնաս մեծ. վասն զի ՚ի հարկէ յաւուր միում՝ յայտնի լինի ստութիւնն, և դու ընդ նմին լինիս ատելի, և այնուհետև ոչ կարես գտանել զօգնութիւն ՚ի մարդկանէ:

Աւրեմն բարի է զուղիղն խօսիլ, և զմարդիկ ՚ի կարեկցութիւն քեզ ածել, քան ստելով ատելի ամենեցուն լինել. զի այս օրէն է մարդկան, օգնական լինել ուղղախօսին, և ձեռնունայն արձակել զստախօսն:

ԺԵ. Աչ է արժան յառևտուրս խառնել ստութիւն, զի ստելովն արդար շահն փոխի յանիրաւ խաբէութիւն. և որ անիրաւութեամբ հաւաքէ զինչս, ոչ այլ ինչ շահի յայնմանէ՝ բայց է թէ լինել անիրաւ. իսկ անիրաւութեամբ ժողովեալ ինչքն հողմով փորձութեան ոչնչանան, որպէս առ բազումն է տեսանել:

Ապա եթէ ասիցէ որ, անհնար է առանց ստութեան առևարութիւնս առնել, յոյժ սխալի. զի այնու կամի զամենեւեան ճառայ ստութեան գրել: և զճշմարտութիւնն յաշխարհէ տարադրել. սակայն առևարութիւնն ուղղախօսութեամբ առա-

Էնչ արդիւնաւոր է և յաջող՝ քան ստուծեամբ և խաբէութեամբ : Օչ որ միանգամ ճշմարտախօս համբաւի, ամենեքեան ցանկան ընդ նմա առւարուծիւնս առնել, որով առաւել շահի և փարթամանայ. և մնան ինչք նորա առ յետնորդս իւր ՚ի ժառանգութիւն անկորուստ, զորոյ փորձն քաջ ճանաչեն արդարաբան վաճառականք և արհեստաւորք :

Նա՛ զի նոքին իսկ ստաբանք յանկանիլ իւրեանց ՚ի վտանգ, հարեալք ՚ի խղճէ մտաց՝ վկայեն անշուշտ, թէ վասն այնորիկ հասար յայս յետին չքաւորութիւնս, և կամ տագնապ դառնութեան զմեօք պաշարեաց, զի ստուծեամբ ժողովեցաք զինչքս. և ահա ինչքն կորեան, և մեք մնացաք պարտապան հատուցման առաջի Մստուծոյ և մարդկան :

Վպաքէն եթէ կամի որ յարատեւել ՚ի բարօրութեան, և տեսանել զվաստակոց յաջողութիւն, մի երբէք խօսեսցի սուտ ՚ի դնելն և ՚ի վաճառելն, այլ եղիցի բան նորա՝ այոն այո՛, և ոչն ո՛չ, ըստ Տեառն պատուիրանի : Վրդարև դիւրաւ կատարէր այս, եթէ ամենեքեան յայս միտս հաստատէին :

ԺԵ . Մինչ ստախօսն մնայ անպատիժ ՚ի մարդկանէ, յայնժամ առաւել երկիցէ՛ զի ունի պատժիլ Մստուծոյ . ըստ որում ստուծիւնն է ընդդէմ ճշմարտութեան. և որ ընդդէմ է ճշմարտութեան, է ընդդէմ Մստուծոյ . զի Մստուած է ճշմարտութիւն :

Վպա ծանիցեն ստաբանք թէ քանի չար է սրտութիւնն, և զգաստացին :

“ Պիղծ էն առաջի փետան շրթոանք սոռաք . իսկ որ առնէ զհաւասար՝ ընդոանելի է նմա ” . Առաջ . ԺԲ . 22 :

“ Չար Բիծ ՚ի մարդ սպոռթիւնն : Այլէ գողոռթիւնն , և այլէ սպոռթիւնն , և երկոսեան շիրրոսար Ժառանգեայէն ” . Սիրար . Ի . 26 , 27 :

“ Ալ գոյ ճշմարտոռթիւնն ՚ի նմա . յորժամ խօսիցի սոռաք՝ յէրոյ անախի խօսի . զէ սոռաք է և հայր նորա ” . Յովհ . Ը . 44 :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի Ն Ն Ե Ի Տ Ա Ս Ն Ե Ր Ո Ր Դ

Ս Ո Ւ Տ Վ Կ Ա Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա . **Ը** չար ինչ՝ որ միայն գործողին է չար , որպէս տրամուծիւն , տրտունջ , յուսահատուծիւն , ճանձրոյթ , ծուլութիւն , դատարկութիւն , և այլն : Օ ի սորա իբրև ցեց գոյանան յանձն մարդոյ , և սպականեն զնա ազգի ազգի վնասուք , և թէ անցցեն ՚ի վնաս այլոց , այն է պատահարար և անուղղակի . որպէս ՚ի մեռանիլ ուրուք ՚ի տրամուծեանէ , վնասին ըստ իմիք ընտանիք նորա մնալով անխնամ :

Իլ է չար՝ որ ոչ միայն գործողին է չար , այլ նա և այլոց , զի ուղղակի առ այլս հասանի չարութեան նորա ներգործութիւն . որպէս սպանու-

Թիւն , գողութիւն , շնութիւն , խաբէութիւն ,
և այլն : Յորոց սակի է և սուտ վկայութիւնն . զի
ոչ միայն սուտ վկայն փնասի , այլ և նա՝ վասն ոյր է
վկայութիւնն :

Սուտի յայսպիսիս կրկնապատկին ոճրաբործու-
թեան եղևուռնք . զի սուտ վկայն կամաւ զանձն
մասնէ ՚ի չարիս , և զայլս բռնի քարշէ ՚ի փնաս . ա-
պա կրկին պատժոյ արժանի է նա , մի՛ վասն իւր
անձին , երկրորդ՝ վասն այլոց որոց փնասեաց : Աս՝
զի ոչ է անդէպ՝ թէ և բնկայցի զբազմաստտիկ պա-
տիժս , զի օրինակաւ իւրով եղև առաջնորդ այլոց՝
յանդգնիլ ՚ի նոյն մեծեղևուն չար սուտ վկայութե՛ :

Բ . Սուտ վկայն՝ թէ և ոչ փնասեսցէ այլոց , շատ
է նմա փնասն՝ զոր բնդունի յանձն իւր , զի լինի
անարգ և ատելի : Իսկ եթէ սուտ վկայութեամբ
փնասեսցէ այլոց , մասնելով զընկերն ՚ի տուգանս ,
կամ ՚ի տանջանս , կամ ՚ի մահ , և կամ համբաւ-
չար զումեքէ յանիրաւի հռչակեսցէ , ո՛վ կարէ
զմեծութիւն չարեացն չափել . բայց միայն նա
ինքն սուտ վկայն , յորժամ կրեսցէ զպատիժ պա-
տուհասի աստ և ՚ի հանդերձեալն՝ ըստ արդար
դատողութեանն Մատուծոյ :

Գ . Ս վկայութիւնն ստճմանեցաւ վասն արդա-
րութեան . զի յորժամ դատաւորն լուեալ երկուց
կողմանց՝ դատախազին և դատեսցելոյն , որք միապէս
պնդեն հաւաստել զփաստս իւրեանց , պաշարի
տարակուսանօք որոշել զարդարն և զիրաւացին ,
յանձն առնէ վկայից հաւատարմութեան . ահա
կշիռն արդարութեան էանց ՚ի ձեռս վկայից :

Վրդ՝ եթէ վկայքն թիւրեսցեն զմէտ կշռոյն ,

և ստուգեամբ վկայեցեն ՚ի դատաստանի, յան-
ցանեն օրինաց արդարութեան, և լինին պարտա-
ւոր: Վասն որոյ ՚ի հրապարակա խայտառակ շոր-
ջեցուցանեն զսուտ վկայն, զերեսն ՚ի թիկունս
դարձուցեալ ՚ի վերայ իշոյ. և կարի իրաւամբ,
զի որ զերեսն դարձոյց յուղղութենէ, արժանի է
զի դարձցին և երեսք նորա ՚ի թիկունս կոյս:

Դ. Որ վասն կաշառաց վկայէ ստուգեամբ,
ոչ միայն փոխանակէ զիրաւունս ընդ արծաթոյ,
այլ և մատնէ զարդարութիւնն ՚ի ծառայութիւն
մարդկան:

Եւ քանզի դատաւորք ըստ վկայելոյ վկայից
դատեն, եթէ վկայն է սուտ, վճիռ դատողու-
թեանն լինի անիրաւ և զրկող. և որ զրկի յիւրոյ
իրաւանց ՚ի դատաստանի, ելեալ արտաքս գան-
գատէ զդատաստանէն որ եղև, թէ որպիսի ար-
դարութիւն է այս, որ զրկեաց զիս յիրաւանց իմոց:
Ոչ տրտնջէ զդատաւորէն, զի նա ուղիղ վճռեաց,
սրովհետև ըստ օրինաց՝ պարտ էր նմա լսել վը-
կային. իսկ արդ՝ որպէս վկայեաց վկայն, նոյնպէս
դատեաց և նա:

Արդարութիւնն՝ որ անմեղ է, և քաջ գիտէ իւ-
րաքանչիւրոց զիւրն բաշխել, մատնեցաւ ՚ի ձեռն
սուտ վկայի, և անկաւ ՚ի ծառայութիւն. որ յա-
մենայն ուրեք պարզերես փայլէր, ատեն զամօթի
հարաւ, զի դատի յայնմանէ՝ որում ոչ մեղանչեաց:

Տեսէ՞ր արդեօք սրպէս մատնիչ արդարութեան
են սուտ վկայք. բայց մի ակնկալցին մնալ անպա-
տիժ, և խաբել զամենայն դատաւորս. վասն զի
արդարութիւնն միջաբեկ եղեալ ՚ի ստեղծեալ

դատաւորաց, դիմէ առ անստեղծ դատաւորն Աստուած՝ խնդրել զիրաւունս : Յայնժամ Աստուած որ սչ է կարօտ վկայից, ուղղապէս դատէ, և բզսուտ վկայն չարաչար պատժէ, և որ զրկեցան՝ տէր լինի իւրոց իրաւանց : Ապաքէն երկիցեն սուտ վկայք յԱստուծոյ, և դարձցին յանիրաւութենէ :

Ե. Որ վասն սիրոյ բարեկամութեան վկայ լինի ստութեան, եղծանէ զօրէնս բնութեան, և ընդդէմ գործէ աստուածային օրինաց . զի օրէնք բնութեանն ուսուցանէ, նախ զանձն պահպանել ՚ի չարէ, ապա ըստ ձեռնհաս գոլոյ ջանալ և զընկերն պահել . և օրէնք աստուածային պատուիրեն, սիրեսցես զընկերն քո իբրև զանձն քո : Իսկ որ վասն սիրոյ ընկերին դայ վկայել սուտ ՚ի դատաստանի, զինքն մատնէ ՚ի մեծ չարիս, որով ցուցանէ առաւել սիրել զընկերն՝ քան զանձն իւր . և այս է ընդդէմ օրինաց բնութեան՝ և Աստուծոյ :

Արդարև պարտ է սիրել զընկերն, և կամիլ նմա բարիս, և արդեամբ կատարել, բայց այնուպայմանաւ՝ զի մի զանձն իւր տուժեսցէ, կամ ընդդէմ Աստուծոյ գործեսցէ ինչ : Ահա թշնամի անձանց և հակառակ Աստուծոյ են, որք ՚ի սէր մարդոյ չարաչար մեղանչեն սուտ վկայ լինելով :

Զ. Որ վասն թշնամութեան իրիք սուտ վկայէ զումեքէ՝ առ ՚ի վնասել և յաղթել նմա, փոխանակ նորա ինքն վնասի, և յաղթի : Քանզի համարեա թէ զթշնամին զրկեաց յիրաւանց, կամ արկ ՚ի նեղութիւնս և ՚ի տուգանս . սակայն այս ամենայն կիրք և վնասք մարմնաւորք և առօրեայք՝ սակաւ վշտաւ

ցուցանեն զվնասաւ լն, զի կամ մուսայեալ լինին անշմամբ ժամանակի, և կամ վերջանան մահուամբ : Իսկ սուտ վկային վնասն դառն է և դժնդակ, զի հոգևոր է և յաւերժական :

Ապաքէն դու նվ սուտ վկայ, որովհետև առաւելք քեզ վնասագործ գտար քան թէ թշնամւոյդ, ուրեմն յաղթեցար՝ քան թէ յաղթեցեր. հապա՛ դադարեաց ՚ի չարեացդ, զի մի՛ առաջի Աստուծոյ և մարդկան պատժապարտ լիցիս յաւիտեան :

Է. Աչ փոքր հանձարոյ և նրբամտութեան պէտս ունի գնալն ՚ի սուտ վկայութիւն. զի ոչ է գործ տգիտաց և յիմարաց՝ ըստ ամենայն հարցմանց դատաւորին՝ պատշաճաւոր պատասխանի գտանել : Իայց յաղթեալ ՚ի ճշմարտութենէ բազումք հաւնապազօր պատժին ՚ի թի՛ կամ յտքսոր՝ կամ ՚ի գան, և կամ յայլ հարուածս, և տակաւին ոչ զգաստանան :

Ո՛հ կամակորութեան նոցա, և անզգամ լրբութեանն, զի եթէ ապուշ ոմանք էին՝ ոչ յանդգնէին յայս ոճիր, իսկ սոքա արք ճարպիկ և գործունեայք՝ զիա՛րդ զնոյն պանծալի ձիրս բնութեան ՚ի բարին ոչ ՚ի գործ դնեն, և ոչ վաստակին ձեռօք, զի զարդար վաստակս իւրեանց կերիցեն զուարթ երես և առանց մեղաց :

Ո՛վ թշուառականք՝ մինչև յերբ դեգերիք ՚ի դրունս դատաւորաց վասն տնաւերութեան. իւրնայեցէք անձանց ձերոց, և դարձարուք ՚ի չարեացըդ. զի ոչ որ չարակամ մնայ անպատիժ :

“ Լամբաս սոփ՝ թի՛ ընդոնիցիս : Սի՛ հասանիցիս ընդ
անիրաւի՛ լինել Վիայ անիրաւ ” . Այլց . ԻԳ . 1 :

“ Բորբոքէ զսոփոնիւն Վիայ անիրաւ , և արիանէ գլխ-
գոռոնիւն ՚ի Տիջ եղբարց ” . Առակ . Զ . 19 :

“ Սիայ սոփ՝ առանց պատժի ոչ լինի . և ո՞ր Բորբոքէ
չլարոնիւն՝ ընկերաց , և ո՞ր յոնէ զլարոնիւն՝ իրիցի ” .
Առակ . ԺԹ . 9 :

ԳԼՈՒԽ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ

ՍՈՒՏ ԵՐԻՈՒՄՆ

Ա . Ամենայն ստախօս է անիրաւ . բայց որ եր-
գնու սուտ , է անիրաւ և ամբարիշտ . զի յորժամ
տեսանէ թէ ստախօսու թիւնն ոչ ինչ վճարէ , յա-
ւելու ՚ի վերայ և զերդումն . որպէս զի մարդիկ լը-
ւեալ զերդումն յանուն Աստուծոյ , հաւատասցեն
բանիցն ասացելոյ :

Այլ անտանելի աղետիցս . ստախօսու թիւնն ըստ
ինքեան է չար , և յորժամ կրէ ՚ի վերայ իւր զա-
մենասուրբ անունն Աստուծոյ , ծանրանայ չարու-
թիւն նորա , և լինի ամենաչար : Այլ սյս ոչ եթէ
յանուանէ Աստուծոյ՝ այլ յիւրմէ անարժանու թե-
նէ , ՚ի կրել զսքանչելի անունն անխտբ ճշմարտու-
թեան ՚ի վերայ իւր . որպէս բժոտեալ աչք վտան-
գեալ տանջի ՚ի տոյծառու թեւնէ լուսոյ :

Այսպէս ՚ի վերայ ստոյն զանուէն Աստուծոյ ՚ի վկայ կոչել, է մեծ ամբարշտութիւն. նմին իրի որ երդնու սուտ, բաց ՚ի գոլոյն անիրաւ՝ լինի և ամբարիշտ :

Բ. Սարգիս՝ մինչ ոչ կարեն զճշմարիտ ինչ հաւատի առնել լսողաց՝ դիմեն առ Աստուած, որ է նախկին ճշմարտութիւն՝ և աղբիւք ճշմարտութեան, զի նովաւ հաւատարմագոյն արասցեն : Վասն որոյ՝ որ երդնու յանուն Աստուծոյ՝ զԱստուած վկայ կոչէ ճշմարտութեան իրին, իսկ որ սուտ երդնու, զհեղինակն ճշմարտութեան զԱստուած՝ ստոյն վկայ կացուցանէ, և զինչ մեծ ամբարշտութիւն քան զայս :

Գ. Պարտին ճնողք՝ վարժապետք՝ և ամենայն արհեստից ուսուցիչք զմատաղ մանկունս և զերիտասարդս խորչեցուցանել ՚ի սուտիսուտութենէ, մանաւանդ ՚ի սուտ երդմանէ :

Օ. ՚ի որ միանգամ ՚ի չար ախտ ինչ սովորի ՚ի մանկութեան անդ, բազում աշխատութեամբ հազիւ զերժանի յայնմանէ ՚ի մեծութեանն : Այլ յոյժ դժուարաւ կարէ ազատիլ ՚ի ստութենէ և ՚ի յերդմանէ, զի ունի գործի զլեզուն, որ է դիւրաշարժ, և ամենայն ուրեք պատրաստական : Արոյ աղագաւ բազում արթնութեամբ պարտին զգուշանալ ծընողք և դաստիարակք նորաթիթ մանկանց, զի մի սովորեցին նորա ՚ի ստութիւն և յերդումն :

Օ. ՚ի եթէ ոք զերկրաւոր թագաւորս կոչէ ՚ի վկայութիւն վասն ճնչին ինչ իրաց՝ արժանի լինի դատաստանաց, ապա որքան առաւել՝ որ զերկրաւոր թագաւորն կոչէ տարապարտուց ՚ի վկայու-

Թիւն բանից իւրոց . զի ամենայն որ երդնու՝ կոչէ զՆստուած ՚ի վկայութիւն :

Դ. Անգ թշուառութեանս, են ոմանք որք զերդումն այնքան սիրեն, մինչև ՚ի խօսիլ ընդ միմեանրս՝ զանունն Նստուծոյ յիշեն անխտիր : Այլ զայս առնեն ոչ ՚ի պահանջմանէ հարկին՝ այլ ՚ի չար սովորութենէ . զի որ ուսեսպէ երդնուլ, ընդ ում և խօսիցի, զինչ և խօսիցի՝ առանց երդման ոչ խօսի :

Կարի յաճախեալ է այս փնասակար սովորութիւն ՚ի մէջ ռամկաց և տգիտաց, վասն որոյ անարգ և արհամարհ են յաչս իմասանոց և բարեմտաց, զի ոչ որ հաւատայ նոցա :

Ե. Ան ոմանք՝ որք ՚ի խաղս և ՚ի ծաղրաբանութիւնս և ՚ի գիներբուս վայրապար երդնուն, անխիղճ մտօք յիշելով զահարկու անունն Նստուծոյ :

Արդարև չարաչար ՚ի հօգի խոցստին՝ և ոչ իմանան, մերկանան ՚ի շնորհաց՝ և ոչ տրտմին . ընդ դիւաց ընկերանան՝ և ոչ զարհուրին . վա՛շ անդգայ յիմարութեան երդմնահարաց՝ զի կորնչին, և ոչ զգան :

Զ. Ան մարդիկ՝ որք սովոր են երդնուլ առ հաւատալիսն, որպէս ՚ի սրբութիւն, ՚ի խաչ, յեկեղեցի, և յանուն սրբոց . և կամ չարիս մաղթելով նզովս կարդան անձանց, և կամ վկայ կոչեն զստեղծուածս ինչ, զորս Նստուած պարգևեաց ՚ի վայելաւ մարդկան . և հա՛ս սոքին և որ սոցին են սակի երդմնահարութիւնք՝ են մեղք և անօրէնութիւնք : Բայց այս է զարմանք, թէ զեւրդ մարդիկ ոչ յանդիմանեն զնոսա :

Այն դուրսէ վասն առ ամենեւին հասարակ դուրս սյսոցիկ անկարգութեանց, ոչ համարձակին սաստել միմեանց, զի մի և ինքեանք արժանի յանդիմանութեան դատեցին, կամ անձամբ զանձինքս դատապարտեցեն: Այլ կարի քաջ յիրաւի զի հազիւ արդէն գտանի մարդ՝ որ ազատ լիցի յայսցանէ: Այլ զինչ դարման առ այս՝ քան խրատել զիրեարս, և զգուշանալ անձանց, զի մի սպաթաքեցին յայսպիսի վտանգս:

Ե. Գտանիցի՞ որ անմիտ առաւել քան զայն՝ որ ՚ի բարկանալ իւրում, կամ ընդ խաղս ինչ, անխոհեմ խոտմամբ երդնու յՆստուած կամ յատուածայինս, և անձին շար մաղթէ, եթէ ոչ կատարեցէ:

Այլ յիմարութեանս, անձամբ անձին դահիճ լինի, և ոչ ճանաչէ: Այլա եթէ որ խրատէ զնա՝ նանրացուցանել զխոստումն իւր, յայտ արարեալ զառ ՚ի նմանէ մնասն, անդէն վաղվազակի զերդումն առաջարկէ:

Օ ինչ քան զայս առաւել խելագարութիւն. ամենայն որ մինչդեռ ՚ի նեղութեան է, խոստանայ և երդնու՝ զի ազատեցի, իսկ սա խոստանայ և երդնու՝ զի վտանգեցի, և առ ՚ի կատարել զերգմունս իւր՝ բուռն հարկանէ զայնպիսի գործոց, որոց կատարումն ոչ է ՚ի ձեռս իւր, և անգիտելի ելք նոցա:

Այլա պարտ է զգուշանալ յերդմանէ, զի մի սովորեալ ՚ի նոյն՝ անխոհեմութեամբ երդնուցու կատարել զայն, յորմէ ունի կրել զմնաս ըստ հոգւոյ և բոս մարմնոց:

“ Սի՛ երբնոցոս սոսք յանուն ի՛՛ . և ի՛ շնորհիւ՛
 շնորհն քեանն Աստուծոյ յերոյ ” . Վ՛կտ . ԺԹ . 12 :

“ Եւ շերտոսն սոսք՝ ի՛ սիրէս . շէ շայն ասեանսն ու
 քեցի՛ ասէ Տէր ասեանիսլ ” . Օսթա . Ը . 17 :

“ Օբերան քո ի՛ ընդէլացոսցես յերտոսն՝ շէ կործա-
 նոսն ի՛ ծ է ՚ի նմանէ ” . Սիրաք . ԻԳ . 9 :

ԳԼՈՒԽ ՔՍԱՆԵՐՈՐԴ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ

ԿԱՅԱՐԴՔ

Ա . Մտուած պաշտու թիւնն է հաւատարմու-
 թեամբ ծառայել Մտուծոյ ՚ի յօժար կամս . և այս
 ծառայու թիւն կատարի հնազանդութեամբ աս-
 տուածային պատուիրանացն , որք ՚ի սուրբ գիրս
 դրոշմեալ աւանդեցան հոգւով սրբով :

Մյա որ զընդգէմն սուրբ գրոց ասնէ , հակա-
 աակի աստուածային պատուիրանաց , և որ հակա-
 աակի աստուածային պատուիրանաց , կորուսանէ
 զաստուած պաշտու թիւնն . և որ կորուսանէ զաս-
 տուած պաշտու թիւնն , հարկաւ հետեի նմա լի-
 նել անաստուած : Իսկ սուրբ գիրք ամենայն իրօք
 արգելուն զկախարդութիւնն . ուրեմն կախարդք
 ընդգէմ սուրբ գրոց գործելով՝ առ ոտս արկա-
 նեն զաստուածային պատուիրանն , որով լինին
 անաստուած :

Բ. Կրտապաշտք թէպէտ են անաստուած, զի ոչ ճանաչեն զճշմարիտն Աստուած, սակայն և ոչ զդէս պաշտեն՝ ըստ որում դե. ապա կախարդք վատթար են քան զկրտապաշտ, զի գիտեն զԱստուած, և ոչ նմա՝ այլ գիւաց խունկա արկանեն, և պաշտօն մատուցանեն. զդէս կարգան, և սա նոսա ապաւինին :

Գ. Որ բարեկամանայ ընդ ատելիս ումեք, է ատելի նմին. իսկ կախարդք բարեկամանան ընդ ատելիսն Աստուծոյ՝ որ են դեք, ուրեմն կախարդք են ատելի Աստուծոյ :

Սովին հետևութեամբ լինին Աստուծոյ ատելի, որ գնան սա կախարդս. որովհետև ակն ունին բարեկամութիւն ինչ գտանել ՚ի կախարդական գիււագործութենէ, ապա թէ ոչ ոչ երբէք երթային սա նա :

Դ. Ինք առտուել փոյթ են ձգել զմարդիկ ՚ի կախարդական գործս՝ քան յայլ չարիս. զի թէպէտ յայլ ամենայն գործս չարութեան կամք գիւին կատարի, այլ ոչ պաշտի. իսկ ՚ի կախարդութեան պաշտի դէն որպէս հեղինակ գործոյն. վասն որոյ այլ մեղք առնեն զմարդն չարագործ, իսկ սա՝ գիււապաշտ :

Ապաքէն ամենայն իրօք արժանի դատապարտութեան է կախարդն՝ և հետևողն նմա :

Ե. Սովոր են դեք խարել զյիմարս ՚ի ձեռն կախարդաց, որպէս թէ զգաղտնիս յայտնելով. քայց ոչ եթէ զանյայտս կարեն ճշմարտութեամբ ցոլցանել, այլ խարէութեամբ ՚ի վարանս տարակուսանաց արկանեն զմարդիկ, զի առտուել

մտտանջ արասցեն և չարչարեսցեն :

Քանզի որ 'ի բնէ չար է և թշնամի մարդկան , զիարդ բարւոյ իմիք մարթ է յուսալ 'ի նմանէ . և որ ստատոց է 'ի սկզբանէ , զիարդ հնար է նմա ճշմարիտ խօսիլ : Ապա կախարդք զոր ինչ գուշակեն ուսեսալ 'ի դիւայ՝ է կեղծիք և սուտ , և խարդախութեամբ լի :

Զ . Ոմանք յիմարաբար կարծեն՝ թէ դեք պատճառեն զոմանս հիւանդութիւնս 'ի մարդիկ , զորս կոչեն Դր՝իլէ :

Աւանդ կուրութեան սրտից նոցա , դեք ասանց թոյլտուութեանն Աստուծոյ ոչ կարեն զոր տանջել ցաւօք , ախտք և հիւանդութիւնք 'ի բազում պատճառաց դան յոռայ , և կարօտին դեղոց և սատարութեան բժշկաց . բայց եթէ ախտ ինչ իցէ դիւական , պարտ է յայնժամ զԱստուած աղաչել , և զտրբբս բարեխօս ունիլ , որպէս զի բժշկեսցի :

Աւ որովհետև Քրիստոս փրկիչն մեր կապեաց զզորութիւն դիւայ , վասն որոյ ոչ կարէ դեն՝ որքան ցանկայ՝ այնքան փնասել մարդկան , այլ որքան ներէ Աստուած , և այս վասն յանցանաց իրիք մարդոյ , և կամ վասն պատճառաց ինչ՝ որ ծածկեալ է 'ի մէնջ և անգիտելի , ապա թէ ոչ դեք զամենայն մարդիկ չարաչար տանջէին : Իսկ բրիստոնեայն որ 'ի շնորհս իցէ , ոչ երբէք զօրէ դեն մերձենալ 'ի նա , ըստ այնմ . « Ա՛հա՛ ետու ձեզ իշխանութիւն կոխել զօձս և զկարիճս , և զամենայն զորութիւն թշնամւոյն » . (Դ՛-ի . Ժ . 19 :

Ե . Իազում անդամ պատահի հիւանդութիւն

յապահանու թե՛ն է արեան, կամ 'ի մաղասից, կամ 'ի մաղձից, կամ 'ի մերամաղձէ, և ս և յայլ բաղմադիմի պատահարաց . ուստի և գտանին հիււանդք, զի իբրև զգիւալուկս փրփրին, սարսափին, ճչեն, յերկիր թաւալին, ծամածռին, պապանձին, և այլն :

Որքա և որ սոցին նման են ախտք և տկարութիւնք բնութեան և խառնուածոց, կարօտին բժշկական դեղորէից, երակահատութեան, օդափոխութեան, և պահեցողութեան : Բայց անգէտք և թերահաւատք 'ի պատահիլն այսպիսեաց ախտից՝ դիմեն առ կախարդական հնարս . 'ի զուր տանջեն զհիւանդս իւրեանց, 'ի զուր մխտեն զբազում դրամս, և ոչ շահին ինչ՝ բայց եթէ զգատապարտութիւն :

Ը . Հիւանդութիւնն պատահի կամ Աստուծոյ 'ի պատիժ մեղաց, կամ յինքենէ մարդոյ վասն տկարութեան բնութեան իւրոյ, կամ վասն անզգուշութեան . երկոքին ևս կարօտին նախ աստուածային օգնականութեան, երկրորդ՝ բժշկական դեղորէից : Այս նախ դիմելի է առ Աստուած ջերմեռանդն աղօթիւք և ողորմութեամբ, և յետոյ առ բժիշկս . է և հիւանդութիւն իբր բնական՝ որ առ բնական մահն առաջնորդէ . դեք անհաղորդ են յայսպիսեաց, ոչ կարեն զօգուտ ինչ ընձեռել կամ զվնաս :

Սակայն տկարամիտք ոմանք զայս ամենայն դիււաց զօրութեան տալով, թողեալ զբնական դեղորայս՝ որոյ ետ Աստուած զզօրութիւն փարատել զախտս, և զսուրբ աւետարանն և զկարգաւորս,

գնան տա հօժայտ՝ այլ և այլ աղքատ զօգնութիւն հայցել ՚ի նոցանէ :

Արդարև այս է մահացու մեղք, և անասու ւածութիւն, զի մնացեալ զաղբիւրն կենաց զԱստուած՝ և զորս յԱստուծոյ են կարգեալ, դիմեն առ ատելիսն Աստուծոյ առ դևս, և առ դիւաղգի պաշտօնեայս նոցա :

Թ. Գտանին և ոմանք զի ասեն, թէ աւանիկ ոչ բժշկական դեղորէիւք՝ և ոչ սուրբ աւետարանաւն բժշկեցաւ հիւանդն մեր. զինչ արասցուք, թողուցուք զնա անխնամ՝ անկեալն ՚ի ծով բուռն հարկանէ զօձից :

Ով յիմար, քեզ հարկ էր միայն աղաչել զԱստուած տալ նմա զառողջութիւն : Իսկ եթէ նա կամեցեալ է՝ զի և ևս մնացէ ՚ի նոյն հիւանդութեան, ընդ վայր է տառապիլն քո, և ընդ վայր մեղանչելն՝ գնալով առ կախարդս. գուցէ բարկացուցեալ զԱստուած՝ կամ յերկարասե դառնայ հիւանդութիւնն, և կամ մահաբեր :

Ժ. Ինչ կախարդս դատապարտին նոքա, որք այլ և այլ դիւթական գործողութեամբ խաբեն զպարզամիտս, բակլայով կամ գարիով և կամ այլ իրօք, որպէս թէ զճածուկ ինչ գիտելոց իցեն : Այս սմենայն դիւթական հմայութիւնք՝ են դիւաց պատրողական ուսումն, որովք զմարդիկ մուրեցուցանեն :

Այսպիսի ոմանք են բազումք ՚ի չար պատաւանց, որք դիւաց բնակարան եղեալ՝ զդիւական աղանդս ուսուցանեն այլոց. և բազում չարեաց լինին պատճառ : Ոչ թէ զչար ինչ կարեն առնել

ու մեք կամ զքարի, այլ զև առ ի թ խոսովու թեան լինին ՚ի մէջ մարդկան, և զանմեզս ՚ի դատապարտութիւն անձն ընդ ինքեանս. ապա որ հաւատայ բանից նոցա, և ընդունի զգիւթական խաբէութիւնսն, մասնի ընդ նոսա ՚ի կորուստն յաւիտենից:

ՃԱ. Գիւթական ինչ է և նուսխայն, զոր և կուչեն համայն. ուստի որ կրէ զայն ՚ի վերայ իւր՝ ո՛ր և իցէ գրով գրեալ, ընդ կախարդական փաթեթըս համարի, և մեզանչէ գրողն և պահողն. զի այնպիսի գիւթական յաւութիւն ընդդէմ է սուրբ հաւատոյս մերոյ:

“Օհեք զկայ թ’ երկայցէք, և ՚ի գեքս թ’ յարեցիք պղծիւնսս:” Վեա. Ե. Թ. 51:

“Նա և զհին Բնակիչն սրբոյ երկրէ այս ասեցեր, վասն զփարձիւն գործան գործելոյ, շխարհորթեանց՝ և զանորք նորիրացն:” Իմաստ. Ե. Թ. 5:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ք Ս Ա Ն Ե Ր Ո Ր Ի Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Յ Ո Ւ Ս Ա Հ Ա Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա. Որպէս խարխիսն յալէ կսծութեան պահու գերծուցանէ զնաւն ՚ի խորտակմանէ, նոյնպէս և յոյսն ՚ի ժամանակս նեղութեան փրկէ զմարդն ՚ի վտանգէ: Իսկ եթէ խղիցի առ ասան յուսոյն, ան-

դէն անկանի մարդն 'ի յորձանս յուսահատու թէ . զի նոյն է խարիխան 'ի նաւին , և յոյսն 'ի մարդն : Ապա ջանալի է յամենայն նեղութիւնս՝ որք կարեն պատահիլ յընթացս կենաց , ունել զյոյս աներկմիտ , զի նովաւ միայն է հնար դիմակալել ամենայն դժուարութեանց 'ի վերայ եկելոց :

Բ. Աստուած ոչ տայ վիտրձութիւն ինչ առաւել քան զկար մարդոյ . իսկ յուսահատն մեղադիր լինի Աստուծոյ , թէ անդր քան զկար իւր թոյլ ետ դալ վտրձութեան , վասն որոյ շարաշար մեղանչէ :

Գ. Յուսահատութիւնն յառաջ դայ յանգիտութենէ գթութեանն Աստուծոյ . զի յուսահատեալն ոչ ճանաչէ զԱստուած ներող և ողորմած , և կամ պակաս համարի զողորմութիւնն Աստուծոյ քան զյանցանս իւր՝ ըստ Ապեմի , ըստ այնմ . « Մեծ է պատիժն իմ քան զթողուլդ զիս » . Օճն . Գ . 14 . որոյ ազագաւ անարժան լինի թողութեան :

Դ. Տգէտք շուտափոյթ են 'ի յուսահատիլ , զի ոչ կարեն 'ի նեղութիւնս դտանել զելս ազատութեան , կամ միխթարութիւն ինչ յուսադրութե .

Ե. Կարձամիտք առ ժամայն յուսահատին յինչ և իցէ դժուարութիւնս , սրով առաւել և ս ծանրացուցանեն զկշիւ վտանգին զոր կրեն . որք եթէ յուսարով Աստուած՝ համբերէին , կամ թեթև թուէր նոցա վիշան , կամ փութով ազատէին 'ի վշտաց :

Զ. Մարմնապաշտք և հեշտասէրք իսկոյն անկանին 'ի յուսահատութիւն՝ եթէ հանդիպին վշտաց դառնութեան . զի ուսեսայ դոյով նոցա յամենայնի

հանգիստ և հեշտութիւն ողջունել, դոյղն վշտօք բեկանեն զաղեղն յուսոյն . և կամ իբր երիվար անընդել ճանապարհի՝ առ փոքր մի դժուարութեան խակոյն կասին յընթացից :

Է. Հպարտք յուսահատին չարաչար, մինչ պատահի նոցա վտանգ ինչ ընդդէմ պատուոյ և կարծեաց իւրեանց . քանզի չկամին նորա խոնարհիլ աստուածային կարգադրութեանն, որ ըստ արժանւոյն չափով արդարութեան պատրաստէ և հատուցանէ իւրաքանչիւրոց զհատուցումն դործոց :

Ը. Բարկացողք դիւրամէտ են ՚ի յուսահատութիւն . զի յափշտակեալ ՚ի կրից ոչ նկատեն զվախճան գործոյն . ասլա ՚ի պատահիլ տառապանաց ինչ, անպէն դլորին ՚ի խորս յուսահատութեան :

Թ. Պատրաստական դեղ ընդդէմ յուսահատութեան է հաստատիլ ՚ի միտս, թէ օրէնք աշխարհի սոյս է, ոչ ումեք մնալ անվիշտ : Կամ թէ՛ բազումք յառաւել դժնդակ վիշտս անկան, բայց արիաբար համբերեցին : Կամ թէ՛ արդար իրաւամբ պատու հեցաւ այս ինքեան ըստ գործոց իւրոց : Կամ թէ՛ սակաւ են այս պատիժք ՚ի հատուցումն չարեաց . զոր արարեալ է ՚ի կեանս իւրում : Կամ թէ՛ բազում վարձուց լինի արժանի, եթէ սիրով տանի և համբերէ նեղութեան : Կամ թէ՛ յաստուածուստ եկեալ է այս փորձութիւն կամ ցաւ, որում պարտ է համբերել : Կամ թէ՛ համբերելովն բազումք բարի օրինակ առնուն, և յաւելուն վարձք իւր . և յուսահատելովն չարաչար գայթակղին, և յաւելուն պատիժք իւր : Կամ թէ՛ հնար է և և ս ծանրողոյնն վշտաց լինիլ : Կանաւանդ թէ յինչ և ի-

յէ վիշտս՝ պարտ է ազօթիւք դիմել առ Աստուած՝ զի ազատեսցի յայնմանէ, կամ համբերել կարասցէ : Այլ ահա այսպիսի բարեմիտ մտածութեամբ յուսադրեալ վտանգեցելոյն՝ ոչ անկանի ՚ի յուսահատութիւն :

Ժ. Այթէ ոչ կամիս յուսահատիլ, մի յայաներ զցաւ սրտի քո այնմ, որ իցէ անհամբեր ՚ի կրել զվիշտս, կամ անարի վատասիրտ, կամ անտեղեակ վիճակի դիւրափոփոխ կենցաղոյս, կամ չէ բնաւ անկեալ ՚ի տառապանս :

Վանզի այսպիսիք անգէտ և անփորձ գորով թէ ութեան և որպիսութեան փորձանաւորաց և ցաւագնեւոց՝ այլ ընդ այլոյ խօսին, և առաւել զայրացուցանեն զվերս յուսահատական բանիւք՝ քան թէ բժշկեն : Սի ոչ գիտեն համողել զոք ՚ի համբերել, կամ յուսադրական քաջալերութեամբ թեթեացուցանել զճանրութիւն կրիցն կամ ցաւոց. վասն զի սրբ ոչ են զփորձ առեալ նեղութեան և վշտաց՝ զիսորդ կարասցեն փորձանաւորաց լինել օգնական :

ԺԱ. Այլ ևս՝ ոչ է յուսալի լսել զմխիթարութիւն յայնմանէ՝ որ իցէ կարճամիտ, կամ զայրացկոտ, կամ ՚ի բազում իրս զբաղեալ, կամ անձնասէր, կամ կրիւք ակտից ինչ պաշարեալ, կամ մարդասեաց :

Վասն զի կարճամիտն ինքնին գլորի ՚ի յուսահատութիւն. զայրացկոտն ոչ կարէ շրջահայեաց լինիլ. զբաղեալն մտօք ոչ կարէ պարզ և մեկին տեսանել զամենայն պարագայս իրին. անձնասէրն միայն զիւր օգուտն մտածէ. պաշարեալն կրիւք՝

գորով մթափնեալ մտօք՝ անկարանայ զօգտակարն
ընտրել . մարդատեացն անփոյթ է զիրաց այլոց ,
և առաւել կամի զվնաս նոցա քան զօգուտ :

Այսպիսիք և նմանիք նոցա՝ յաւէտ կարեն զօր
յուսաբեկ տունել քան միտթարել . վասն որոյ չէ
արժան նեղելոց՝ յայանել նոցա զցաւս իւրեանց :

ԺԲ . Յուսահատից հեղինակն է սաղայէլն , որ
ջանայ զմարդիկ ձգել ՚ի յուսահատութիւն , զի
արկցէ զնոսա յանգիւտ կորուստն յաւիտենից :

Քանզի եթէ դք յայլ մեղս անկանի , հնար է
զղջմամբ յետս դառնալ և գտանել թողութիւն ,
յուսալով յողորմութիւնն Աստուծոյ . իսկ որ յու-
սահատի՝ ընդդէմ զինի աստուածային ողորմու-
թեան , վասն որոյ յանզղջութեան մնայ միշտ իբ-
րև զդէս : Ամին իրի մինչ տեսանէ դէն զօք ՚ի
նեղութիւնս ինչ , անդէն արկանէ ՚ի միտս նորա
ազգի ազգի յուսահատական մտածմունս՝ որք չե-
ղեն իրօք , և ոչ ևս կարեն լինիլ . զի զիրս հնարաւոր
և կարելի՛ կարծեցուցանէ ծանուես և անհնարինս՝
առ ՚ի բեռնաւորել և ընկձել զմիտս փորձանաւո-
րաց , զի յուսաբեկ արասցէ :

Աւրեմն սրարտ է ամենայնի՝ որք կենցաղավա-
րին յաշխարհի , արթուն և զգաստ մնալ , և չան-
սալ թելադրութեան դիւին . յապաւինիլ Աստ-
ւած , և արիաբար տակալ նեղութեանց :

ԺԳ . Ան և ոմանք՝ որք փոխանակ միտթարելոյ
զվտացեալն՝ ՚ի վարանս տարակուսանաց արկանեն
անհեթեթ բանիւք դժուարութեանց , մինչև
յուսակտուր առնել զնոսա . այսպիսի վայսաբի՛
մարդիկ՝ կամ տգէտ են , կամ թշնամի , կամ չա-

բախնդաց , և կամ 'ի գիւաց շարժեալ :

Օ՛րի ագէան ոչ կարելով զմխիթարական բանս
ասել՝ զնեբհակն խօսի . թշնամին ջանայ ծանրա-
ցուցանել զպարագայս վշտաց՝ զի առաւել վտան-
գեացէ . շարխնդացն կամի՝ զի այլք յուսահա-
տեալք կորիցեն , և ինքն ուրախացի . շարժեալն
'ի գիւաց՝ բիւրազգի դժուարութեամբ պաշարէ
զմիտս տագնապելոյն , զի լքեալ թուլացուսցէ 'ի
յուսոյն պնդութենէ :

Այսա ոչ է արժան ամենայն ումք ասել զցաւս ,
զի բազումք են բժիշկ մեղանշական . այլ այնպի-
սում պարտ է յայտնել զտարակուսութիւնս կամ
զվիշտս , որ իցէ խոհեմ , բարեկամ , բարեմիտ ,
և երկիւղած յԱստուծոյ , որպէս զի մարթասցի
գտանել 'ի նոցանէ քաջալերութիւն և սիրովանս :

ԺԴ . Աթէ դէս լիցի քեզ հարցանել ինչ ու-
մք , խորհեաց նախ՝ մի լինիցի բանն առ նա վե-
րաբերելի . զի ոչ կարես յայնմանէ ուղիղ պատաս-
խանի առնուլ 'ի լուծումն տարակուսանաց քոյ .
քանզի իւրաքաջիւր ոք զիւր շահն առաւել գի-
տէ՝ քան զայլոյ : Այսն որոյ 'ի թիւր կողմն չը-
ջեալ զբանագ՝ անհնարին դժուարութեամբ յու-
սաբեկ առնէ վքեզ . այլ հարց այնմ՝ առ որ ոչ ի-
ւրք կերպիւ վերաբերի այն՝ զորմէ հարցանեսս , զի
լնկալցիս զուղիղ պատասխանի :

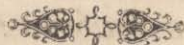
ԺԵ . Ար զինքն ոչ կարէ կառավարել յորում
վիճակի և յորպիսի պարագայս և իցէ , է ծածուկ
խելագար . քանզի նա է խոհեմ՝ և կատարեալ ,
որ յամենայն դարձուածս և վտիտութիւնս այսր
կենցաղոյս՝ հնարս գտանէ 'ի կառավարութիւն

անձին իւրոյ , և ոչ երբէք յուսահատեալ լը-
քանի և վհատի :

“ Երկեղած : Տեառն ան կալէ ողորմութեան նորա ,
և թ' խորրի : Ղե թ' կործանեալի : ” Սիրաք . Բ . 7 :

“ Օրհնեալ լիցի Տարրն որ յոսացաւ 'ի Տէր , և է-
լիցի Տէր յոս նորա ” . Երեմ . ԺԵ . 7 :

“ Յոյ՛ ոչ երբէք ամաչեցոցանէ . Ղե սէրն Աստուծոյ
սիւտեալ է 'ի սիրաս Տէր , 'ի յեռն Հոգոյն սրբոյ՛ որ սը-
ւսս Տէր ” . Հաով . Ե . 5 :

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. **I** ՊԱՔԷՆ մարդս կարգեալ է ոչ միայն առ վախճան բնական, այլ և առ վախճան գերբնական: Ի բնական վախճանէն պարտաւորի ուղղել զմիտս և զկամս, և բարեկարգել զներքին բաղձանս զգայական կրից, և զարտաքին գործութիւնս՝ որք յառաջ գան ՚ի կրից, նկատմամբ երջանկաբար կենցաղավարելոյ ըստ մարմնոյ, և այս լինի չորիւք բարոյական առաքինութեամբ, այսինքն արիութեամբ, արդարութեամբ, խոհեմութեամբ, և բարեխառնութեամբ:

Ի գերբնական վախճանէն պարտաւորի ուղղել զմիտս և զկամս և զներգործութիւնս նոցա՝ նկատմամբ յաւիտենական երջանկութեան իւրոյ ըստ հոգւոյ. և այս լինի երիւք աստուածաբանական առաքինութեամբ, այսինքն հաւատով, յուսով, և սիրով:

Ի այց քանզի մարդս ՚ի վիճակի անկեալ բնութեան, գիւրասահ է ՚ի մոլորութիւնս և յանկարգութիւնս, որով խոտորի նախ ՚ի բնական վախճա-

նէ իւրմէ, և ապա ՚ի գերբնականէն՝ որ է ծայրագոյնն ՚ի չարիս . սմին իրի սահմանեաց Տէրն մեր զսուրբ խորհուրդն ապաշխարութեան, զի անկեալքն ՚ի մեզս՝ կանգնեցին սովաւ, և օգնակաւ նութեամբ շնորհացն Քրիստոսի՝ ժամանեցեն յերջանկութիւն և ՚ի փառս յաւիտենիցն կենաց :

Աստի պատշաճ դատեցաւ խօսիլ աստանօր դուն ինչ ՚ի վերայ ապաշխարութեան, այսինքն զղջման, խոստովանութեան, և վճարման . զի մի ոք ՚ի հաւատացելոց մեզուցելոց վհատեալ ՚ի հնարից փրկութեան հոգւոյ՝ անյոյս կորիցէ, այլ առցէ զանկրէստ և զառողջարար սպեղանիս և բժշկեցի :

Բ . Արդ՝ մեղանչելն է դարձուցանել զմիտս և զկամս ՚ի ծայրագոյն բարւոյն առ ստեղծուածս, որ է ատել կամ արհամարհել զԱստուած, և սիրել զստեղծուածս . զի եթէ ոք նախ ոչ հանցէ զսէրն Աստուծոյ ՚ի մտաց, և յարեցի կամօք ՚ի սէր աւրարածոց, ոչ կարէ մահու չափ մեղանչել :

Իսկ ապաշխարելն է լալ ողբալ և աշխարել վասն մեղացն՝ զորս արար մոլորութեամբ մտաց և թիւրութեամբ կամաց . վասն որոյ նախ պարտ է ապաշխարողին՝ մտօք վերստին դառնալ առ Աստուած, և կամօք յարիլ ՚ի սէր Աստուծոյ . այս է՝ զկորուսեալ սէրն կրկին դտանել . և այս լինի նախ զղջմամբ :

Քանզի զղջումն է ատել, և յետս նահանջիլ յայնմանէ, ընդ որում յառաջ միացեալ էր յօժարութեամբ և սիրով միաք և կամք մարդոյն : Ապա զղջումն՝ որ պարտի լինել ՚ի վեր քան զամենայն մարմնական ցաւս, է նախկին աստիճան ապաշխար

բութեան, որով սաե որ զմեզս հաստատ յառաջագրութեամբ, զի մի այլ և ս մեղիցէ. այլ և յօժար կամօք յանձն առնու կրել զպատիժս ՚ի հատուցումն անարգանացն, որով անարդեաց և վըշտացոյց զԼստուած, միայն թէ հաշտեսցի Լստուած ընդ նմա :

Գ. Եւ քանզի մեղանչողն որ արհամարհեաց զԼստուած և սիրեաց զստեղծուածս՝ լինի պարտաւոր Լստուծոյ, և Լստուած տէր իրաւանց, վասն որոյ կարի վայելաբար սահմանեցաւ խոստովանահայրն դատաւոր ՚ի միջի, որպէս զի հեղինակութեամբ եկեղեցւոյ՝ զվէճն որ ՚ի մէջ Լստուծոյ և մեղաւորին, բացորոշեսցէ, ըստ այնմ. « Լքք յուգայ՝ (խոստովանահարբ,) դատ արարէք ընդ իս՝ և ընդ այգի իմ » . Եսայ . Ե . 5 :

Դ. Նմին իրի զղջացողն հարեալ ՚ի խղճէ՝ իբրև յատիկանէ կամ յարբանեկէ արդարութեան, ածի յատեան խոստովանութեան, ուր ՚ի կողմանէ Լստուծոյ իբրև դատախազ օրէնքն աստուածային ամբաստանէ զմեղաւորէն, և խնդրէ զիրաւունս ՚ի դատաւորէն :

Իսկ դատաւորն՝ այսինքն խոստովանահայրն, որ տեղեակ է օրինաց արդարութեան, ըստ չափույանցանացն դնէ վճարումն ՚ի վերայ պարտաւորին, որ զղջացեալ խոստովանի զմեզս իւր, և ճանաչելով զպարտս իւր՝ յանձն առնու յօժար կամօք զոր պատուիրէ խոստովանահայրն, զի ազատեսցի ՚ի պարտականութենէ մեղաց, և հաշտեսցի ընդ Լստուծոյ :

Եւ որովհետև Լստուած զգասն յանձն արար

խոստովանահօրն , յարձակել նորա 'ի յերկրի ըզպարտաւորն 'ի կապանաց մեղաց՝ ըստ կանոնաց սուրբ եկեղեցւոյ , արձակէ և թողու նմա և ինքն Մատուած 'ի յերկինս , ըստ այնմ . « Եթէ ումեք թողուցուք զմեզս , թողեալ լիցի նոցա . և եթէ զուրուք ունիցիք , կալեալ լիցի » . Յօհ . Ի . 23 :

Ե . Վասն զի որ յատենի խորհրդական խոստովանութեան կատարեալ զղջմամբ գանգատէ և ամբաստանէ զանձնէ իւրմէ , և յառաջադրէ այլ ևս ոչ մեղանչել , և յանձն աւնու զվճարումն , և արձակի 'ի կապանաց մեղաց , զերծանի 'ի պարտաւորութենէ յաւխտենական պատժոց , և մնայ միայն պարտական ժամանակաւոր պատժոց վճարման . իբրև զհիւանդ որ՝ որ 'ի վտանգէ մահուն զերծեալ՝ կարօտիցի միայն զգուշութեան , պահեցողութեան , և զօրացուցիչ դեղոց , զի ժամանեցէ 'ի վիճակ կատարեալ առողջութեան :

Արեւմն պիտոյ են յամենայնի սպեղանիք բաւարարութեան՝ առ 'ի վճարել և զժամանակաւոր պարտս պատժոց մեղաց , զի կարացէ յարատեւել յարգարացուցիչ շնորհան Մատուծոյ՝ զոր կորուսեալ էր , և եզխտ :

Վասն զի Մատուած բառնոց 'ի մեղաւորէն ըզշնորհս իւր իբրև յանարժանէ , ըստ այնմ . « Մի մնացէ հոգի իմ 'ի մարդկանդ յայդմիկ յաւիտեան , վասն լինելոյ դոցա մարմին » . Օնն . Զ . 5 : Եւ դարձեալ շնորհէ՝ յորժամ ապաշխարէ , ըստ այնմ . « Փշեաց 'ի նոսա՝ և ասէ . առէք հոգի սուրբ . եթէ ումեք թողուցուք , թողեալ լիցի նոցա » . Յօհ . Ի . 22 :

2. Այս ինչ խտիր է 'ի մէջ ատենի դատողութեան քաղաքական օրինաց' և եկեղեցական օրինաց . զի 'ի քաղաքական օրէնս' մինչ յանցաւորն խոստովանի զյանցանս իւր , ոչ ազատի գոնէ 'ի մարմնաւոր պատժոց : Իսկ յեկեղեցական օրէնս' յորժամ խորհրդաբար խոստովանի առաջի խոստովանահօրն , զերժանի 'ի յաւիտենական պատժոց :

Է. Իարձեալ 'ի քաղաքական օրէնս յանցաւորն եթէ ոչ խոստովանի զոր արար , և վկայիւք ոչ ըստուգի յանցանքն , ազատի 'ի դատապարտութենէ : Իսկ յեկեղեցական օրէնս' որ է ատենն աստուածային , եթէ յանցաւորն ոչ խոստովանի զոր արար , ահա յայանի է Աստուծոյ՝ զի է ամենատես . և ոչ է պիտոյ վկայ , զի բաւական է խոյթ խղճի մտաց : Ուստի այնպիսին մեռանի հոգւով 'ի յաւիտենն . բազում անգամ մեռանի և մարմնով , քանզի անպակաս են յաշխարհի աստ առ 'ի Աստուծոյ պատիժք մահու , որով պատժին յամառեալքն 'ի չարիս :

Ը. Ապաքէն առանց խորհրդոյ ասպաշխարութեան ոչ որ չափահաս հաւատացեալ կարէ գրտանել զթողութիւն մեղաց , զոր գործեալ է զինի մկրտութեան . այսպէս վկայեն հաւատք ճշմարիտք , այսպէս ընդունի և ընդհանուր եկեղեցին Քրիստոսի :

Իսոյց ոմանք՝ խաբեալք 'ի գիւտոց , կամ 'ի գիւլաբնակ աղանդաւորաց , կամ առ մարդկային ամօթոյ , անփոյթ առնեն զխոստովանութենէ ընդ ձիգ ժամանակս . կամ ամբողջ ոչ խոստովանին , և կամ զերևելի և զսեռակացուցիչ պարագայս

մեղաց թագուցանեն :

Կուցէ գտանին ոմանք՝ որք զղջումն որտի բաւական համարին 'ի փրկութիւն . այլ սակայն արհամարհութեամբ խորհրդական խոստովանութեան՝ լոկ զղջումն ոչ ինչ փրկութիւն գործէ մահու չափ մեղուցելոց , զի ասէ մարգարէն . « Լ'սա դու նախ զանօրէնութիւնս քո՝ զի արդարասցիս » : Եսայ . ԽԳ . 26 :

Լ'րդ՝ զղջումն որով միայն դատի որ զանձն պարտաւոր , է տեսական ճանաչումն . սակայն լոկ ճանաչմամբ ոչ գործի ապաշխարութիւն , այլ պիտոյ է և գործնական ինչ , այն է՝ խոստովանիլ բերանով այնմ , որ ունիցի զիրաւաբանութիւն յեկեղեցւոյ . և կրել զվճարումն զոր դնէ 'ի վերայ՝ 'ի հատուցումն մեղաց :

Թ . Քանզի պահանջէ խորհուրդն ապաշխարութեան , զի վճարումն օրինադրեացի 'ի խոստովանահօրէն : Այսն որոյ մեծամեծ գործք առաքինութեան առանց կանոնադրութեան խոստովանահօրն արարեալ , ոչ համարին վճարումն կամ բաւարարութիւն , և ոչ վերաբերին 'ի խորհուրդ ապաշխարութեան , զի ոչ երևի 'ի նոսա հեղինակութիւն և իշխանութիւն եկեղեցւոյ , և ոչ նշան հնազանդութեան հպատակելոց :

Այսն զի իշխանութիւնն կայանայ 'ի հրաման իրաւաբանին 'ի վերայ հնազանդելոցն . որ և հրնազանդեալքն ենթարկելով զանձինս ընդ կանոնօք եկեղեցւոյ՝ որ 'ի Քրիստոսէ օրինադրեցաւ , առնեն զամենայն զոր հրամայէ եկեղեցին 'ի ձեռքն պաշտօնէին իւրոյ . որով կատարի 'ի նոսա

խորհուրդն ասպաշխարութեան , յորում է թուղութիւն մեղաց և փրկութիւն հոգւոյ :

Ժ. Արդ՝ եթէ բարձցի խոստովանութիւնն , բառնի և իշխանութիւնն իրաւաբանութեան եկեղեցւոյ , բառնի ևս գործ հնազանդութեան , վասն որոյ ոչ ևս մնայ խորհուրդ ասպաշխարութեան , ապա և ոչ թողութիւն մեղաց : Ապաքէն ՚ի բառնիլ էական մասին ՚ի բոլորէ իմեքէ՝ եղծանի բոլորն . իսկ խոստովանութիւնն է էական մասն խորհրդոյ ասպաշխարութեան . ապա ՚ի բառնիլ խոստովանութեան , եղծանի էութիւն խորհրդոյ ասպաշխարութեան : Արդ՝ զխորհուրդն ասպաշխարութեան սահմանեաց Վրիստոս , ապա որ եղծանէ զայն , է հակառակ Վրիստոսի , և ժառանգ գժոխոց :

ԺԱ. Վճարումն՝ թէպէտ և կամաւորաբար կրքեցի , բայց պարտ է լինել ընդդէմ ակտորժակի կրողին , զի է պատիժ մեղաց . ուստի հետեւի՝ զի յայլմէ օրինադրիցի : Վանզի զոր ինչ ակտորժէ առնել և կրել որ ըստ ինքեան , և ըստ հաճոյից կամաց իւրոյ , հեշտալի թուի նմա , նմին իրի ոչ է ՚ի համարի վճարման . ապա այն է վճարումն ասպաշխարութեան , զոր պատուիրէ խոստովանահայրն ՚ի խորհրդական խոստովանութեան :

ԺԲ. Վարձեալ՝ ոչ որ կարէ լինիլ իւրոյ ինքեան բժիշկ և դատաւոր . իսկ եթէ մեղաւորն անձամբ անձին տացէ զկանոն վճարման , ինքն լինի բժիշկ և դատաւոր ինքեան , որ է ընդդէմ :

ԺԳ. Վարձեալ՝ վճարումն է գործ արդարութեան . ուստի պարտ է զի որքան վշտացոյց որ

մեղօք զԱստուած, այնքան զգործ սիրոյ ցուցանիցէ զի հաշակեցի Աստուած :

Իսկ եթէ ըստ ինքեան արասցէ որ զգործ սիրոյ, տակաւին մնայ յերկբայութեան. զի ոչ կարէ որոշել, թէ արդեօք ըստ բաւականին հասոյց զպարտա իւր՝ թէ ոչ. որով անկանի կամ ՚ի յուսահատութիւն, և կամ յանհոգութիւն : Ասան որոյ պարտ է խոստովանիլ, զի զչափ պարտուցն իմացեալ ջանասցէ հատուցանել :

ԺԴ. Իարձեալ՝ մեծութիւն կամ ծանրութիւն իրի իմիք չէ հնար չափիլ կամ կշռիլ ինքեամբ, բայց եթէ բաղդատութեամբ այլոյ իրի :

Օ ի սրպէս ոչ կարէ ասիլ մի և նոյն իր նկատմամբ ինքեան նման կամ աննման, այլ վերաբերութեամբ առ այլս, այսպէս և ոչ նոյն իր առանց բաղդատութեան ընդ այլոյ՝ չափի կամ կշռի լինել մեծ կամ ծանր :

Իսկ որ անձամբ անձին դնէ կանոն բաւարարութեան կամ վճարման, ինքն զինքն չափէ և դասի պարտաւոր կամ անպարտ, որ է ընդդէմ :

Այս պարտ է զմեզն խոստովան լինիլ քահանային՝ ըստ կանոնաց եկեղեցւոյ. որ իբրև դատաւոր խոհեմ՝ որոշեցէ զպատիժն, ոչ թուաբանական՝ այլ երկրաչափական արդարութեամբ, ըստ թէութեան անձին, տեղւոյն, և ժամանակին տընօրինելով :

ԺԵ. Են մեղք՝ որ ընդդէմ են քաղաքական օրինաց, և են մեղք՝ որ ընդդէմ են աստուածային օրինաց : Թաղաւորք և իշխանք պատժեն զմեղուցեալն ընդդէմ քաղաքական օրինաց, եթէ մեղք

նորա եկեցեցէ ՚ի յայտ և ստուգեսցի . որպիսի է սպանութիւն, գողութիւն, շնութիւն, սուտ վըկայութիւն, և այլն :

Եւ թէպէտ այսոքիկ մեղք ընդդէմ են և աստուածայնոյն, բայց քանզի առ վնաս հասարակութեան վերաբերին, իշխանք աշխարհի դատին զնոսա :

Իսկ այնոքիկ մեղք՝ որ ընդդէմ են աստուածային օրինաց, և վնասեն միայն անձին մեղուցելոյ, և ոչ իւրք հասարակաց բարւոյ, թէ և իցեն յայտնի և հրատարակեալ, տակաւին թագաւորք և իշխանք անփոյթ եղեալ զնոցանէ՝ թողուն անպատիժ և անդատապարտ զմեղուցեալն . որպիսի է հակառակիլն ընդդէմ սրբարարութեան խորհրդոց եկեղեցւոյ, այսինքն ապաշխարութեան, հաղորդութեան, և ս և քաւութեան մեղաց, և գործունէութեան շնորհաց, և այլն . զի այսպիսի մեղք առ կրօնն վերաբերին, և յիշխանութենէ եկեղեցւոյ ունին դատիլ կամ պատժիլ :

Իայց եթէ եկեղեցին թողուցու զնոսա մնալ անպատիժ, Աստուած ինքնին լինի վրէժխնդիր, որովհետև ամենայն չար է պատժելի՝ վաղ կամ անագան . սմին վասն ոչ պակասին ազգի ազգի պատիժք ՚ի վրէժխնդրութիւն մեղաց :

Օ՛ի եթէ իւրաքանչիւր ոք խոստովան լինէր զմեղս իւր, և յանձն առնոյր զպատիժն, զոր քահանայն իբրև դատաւոր ՚ի վերայ դնէր՝ վճարել ընդդէմ անիրաւութեանն որով անիրաւեցաւ Աստուած, ոչ յաճախէին պատիժք ՚ի վերայ երկրի, ըստ այնմ . « Իրատեսցէ զքեզ ապստամբութիւնդ

քո, և չարիք քո կշտամբեոցեն զքեզ. և ծանիր
ցես և տեոցես, թէ չար և դառն է քեզ թողուին
զիս » . Երեմ. Բ. 19 : Եւ դարձեալ, « Թէ ոչ կա
միցիք լեւ ինձ, սուր կերիցէ զձեզ » . Եսայ. Ա. 20 :

Ուրեմն հարկ է զղջալ, խոստովանիլ, և վճա-
րել. որով ոչ միայն ազատ լիցուք ՚ի պատժոյ, այլ
և զերանսական փառան ժառանգեսցուք :

Ժ. 2. Եթէ որ ասիցէ, թէ Մտուած ոչ է պատ-
ճառ չարեաց, իսկ ընդէր տայ զպատիժ, որ է չար :
Մարքէն չարն է կրկին, չար մեղաց, և չար պատ-
ժոյ : Մրդ՝ Մտուած ոչ է պատճառ չարին մեղաց,
որ ըստ ինքեան է չար, զի է ընդդէմ օրինացն Մ-
տուծոյ՝ և փնասակար մարդկան. բայց է պատճառ
չարին պատժոյ, որ է բարի, զի է դորձ արդա-
րութեան՝ և օգուտ մարդկան : Օչարէն պատ-
ժոյ ասէ Մտուած. « Ես եմ, որ առնեմ զխաղա-
ղութիւն՝ և հաստատեմ զչար » . Եսայ. ԽԵ. 7 :
Եւ Մովս ասէ. « Եթէ իցե՞ն չարիք ՚ի քաղաքի՝
և տեսան չլցէ արարեալ » . Գ. 6 : Որովհետեւ
մարդիկ ընդդէմ Մտուծոյ մեղանչելով ՚ի գոյ ա-
ծեն զչարն մեղաց, վասն որոյ Մտուած արդար
իրաւամբ տայ զչարն պատժոյ՝ իբրև բժիշկ որ
մատուցանիցէ հիւանդին զգառն դեղ վասն նա-
րին առողջութեան :

Մպա եթէ մարդիկ բնաւ ոչ մեղանչէին, և
կամ ՚ի մեղանչելն իսկոյն զղջացեալ խոստովանէին
զյանցսնս իւրեանց և ապաշխարէին, զչարն պատ-
ժոյ ոչ կրէին :

Օի Մտուած ոչ առ ատելութեան պատժե-
զմարդիկ յաստի կեանս, այլ վասն սիրոյ և սղոր-

մութեան, զի գգաստացեալ դարձցին 'ի մեղաց, և կեցցեն:

Այլա եթէ աստ ոչ լինիցի վրէժխնդիր մեղաւորաց ժամանակաւոր պատժովք, անշուշտ ուրեմն վրէժխնդիր լինի 'ի հանդերձեալն յաւիտեանական պատժովք՝ ըստ պահանջման անուսածային արդար գատողութեան: Քանզի եթէ ոք յաստի կեանս զողորմութեամբն Աստուծոյ արհամարհէ, յայտ է թէ յարդարութենէն Աստուծոյ ոչ երկընչի. այնպիսին 'ի հանդերձեալն զրկի յողորմութենէ նորա, և պատժի յարդարութենէն:

Իայց Աստուած՝ վասն զի է սղորմած, հանապաղ հրաւիրէ զմարդիկ 'ի գիտութիւն ճշմարտութեան, և եթէ մարդկօրէն տկարութեամբ սխալեալ անկանիցին 'ի մեղս, կարգեալ է զսորհուրդն ապաշխարութեան՝ յառնել նովաւ 'ի գլորմանէ մեղաց, ըստ այնմ. « Անօրէնն եթէ դարձցի յամենայն անօրէնութեանց իւրոց զոր արար, և պահեսցէ զամենայն պատուիրանս իմ, և արացէ արդարութիւն և զողորմութիւն, կելով կեցցէ, և մի մեռցի » . Եւր. 21:

ԺԵ. Այլա ընդէր խոյս տան ամանք 'ի խորհրդոյ խոստովանութեան. յայտ ուրեմն է՝ զի կամ ոչ կամին արդարանալ 'ի մեղաց, և կամ ոչ հաւատան գործունէութեան խորհրդոյն: Արդ՝ եթէ ոչ կամին արդարանալ են խելագար, զի ոչ ճանաչեն զհաճ և զվնաս անձանց, որպէս յատուկ է խելագարաց: Իսկ եթէ ոչ հաւատան են անհաւատ. զի անհաւատից է ոչ հաւատող սրբարարութեան խորհրդոյ, որք կարգեալ են Աստուծոյ անմիջաբար կամ միջաբար:

“ Այր կամ կին , որ ոչ արասցէ յամենայն ճարտիկէն
Տեղաց . . . և յանցանիցէ անյն այն , խոստովան լինի զՏեղս
իւր զոր արար . և հաստացէ ընդ յանցանացն զԲլուին ” .
Թուոց . Ե . 6 :

“ Ասացի ինչ պատեցից ինչէն զՏեղս իմ , և դո՛ւ ինողքե՛ս
զամենայն ամպարչսո՛ւնսն Տեղաց իմոց ” . Սաղմ . ԼԱ . 5 :

“ Խոստովան է զԵրո՛ւս Տիմանց զՏեղս , և աղօ՛խ արարե՛ս
ի Վերայ Տիմանց , որպէս զէ Բժշկէ՛ս ջիս ” . Յակ . Ե . 16 :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե Բ Կ Բ Ո Ր Դ

Ա Ղ Օ Թ Ք

Ա . Եւ քանզի խորհուրդն ասպաշխարութեան
ունի զերիս մասունս , զղջումն և զխոստովանու
թիւն՝ իբրև կացուցիչս խորհրդոյ , և զվճարումն՝
իբրև ամբողջացուցիչ . այլ մեք պարտ վարկա
նիմք ասել աստանօր կարճ՝ ՚ի կարճոյ զամբողջա
ցուցիչ մասնէ նորա , որ է աղօթք , պահք , և ու
ղորմութիւն , ընդ որով գրեթէ այլ ամենայն բա
րեգործութիւնք կարեն պարունակիլ , որովք ա
սպաշխարողն սրբեալ յարատոյ մեղաց՝ արժանա
ւորի շնորհացն Աստուծոյ յաստիս . և որ արդէն
իցէ ՚ի շնորհս՝ ընդունի զաճումն շնորհաց , և ժա
մանէ ՚ի հանդերձեալն երանական փառաց :

Բ. Ապաքէն մարդն մինչ վրիպեալ յուզողութենէ լուսոյ բանին՝ թողու զճշմարիտ բարին իւր որ է Աստուած, և դառնայ առ ստեղծուածս, առ սի մեղանչել. որ է վտանգել զանձն, կորուսանել զԱստուած, ոչ ճանաչել զյարգ և զպատիւ իւր, մեծ չարի պատահիլ : Իսկ զայս ամենայն չարիս գործէ մարդն կամ զօրութեամբ հոգւոյն, կամ յորդորմամբ մարմնոյն, և կամ պատճառաւ ընչից :

Գ. Արդ՝ հոգին է իբր ներքին բարի, մարմինն իբր միջին, և ինչք իբր արտաքին, զի հոգի առսաւել է քան զմարմին, և մարմին քան զինչս : Ապա որ այստիւք բարեօքս չարաչար վարի և մեղանչէ ընդդէմ Աստուծոյ, պարտ է և սքօք ապաշխարել և հաշտիլ ընդ Աստուծոյ, և ամենայն առարինութիւնք զորս կարեն գործել մարդիկ՝ են արդիւնք բարեացս այսոցիկ, այսինքն հոգւոյ, մարմնոյ, և ընչից : Օրի կամ վերաբերին առ հոգին, որպիսի է աղօթքն, կամ առ մարմինն, որպիսի է սրահքն, և կամ առ ինչս, որպիսի է ուղորմութիւնն. յորս կայանայ վճարումն ապաշխարութեան, կամ որ նոյն է՝ բաւարարութիւնն :

Քանզի մարդ աղօթիւք ընծայէ Աստուծոյ բզհոգւոյ բարիսն, պահօք՝ զմարմնոյ բարիսն, և ուղորմութեամբ՝ զարտաքին բարիսն : Առաջնովն յաղթէ սասանայի, երկրորդիւն՝ մարմնոյ, երրորդիւն՝ աշխարհի. զի ըստ Յովհաննու. « Ամենայն ինչ որ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է մարմնոյ, և ցանկութիւն է աշայ, և ամբարտաւանութիւն սասի կենացս » . Ա. Յովհ. Բ. 16 :

Իւր այս երեքին չարիքս են, որք զմարդն օտաւ

բացուցանեն Վստուծոյ . այսինքն՝ ամբարտաւան բաղձանք՝ կամ կամապաշտութիւն, անկարգ ցանկութիւն զգայական հեշտութեան, և անյագ սէր ընչից :

Վեղ առաջնայն՝ է աղօթքն, որով մարդն բզմիտս և զկամս իւր ուղղեալ՝ հպատակէ աստուածային օրինաց, որով խորտակի եղջիւրն ամբարտաւանութեան և կամապաշտութեան :

Վեղ երկրորդին՝ է պահքն, որով ճնշէ զմարմին, և նուաճէ զկատաղութիւն զգայական կրօնից և ցանկութեան :

Վեղ երրորդին՝ է սղորմութիւնն, որով յաղթէ սիրոյ մեծութեան և ընչից, և ամենայն իւրաց աշխարհիս :

Գ. Աւրեմն ասելի է նախ վասն աղօթից, որ է պտուղ և նուէր հոգւոյ առ Վստուած . զոր խոնարհամիտ երկիւղածութեամբ մատուցանելով առ Վստուած, յայտ առնեմք զգերագոյն տէրութիւն նորա՝ զոր ունի ՚ի վերայ մեր : Չի որով է որ գերազանց, նովիմք նախ պարտ է ծառայել Վստուծոյ՝ իբրև արարչապետի բնութեան, իսկ մարդն հոգւով է գերազանց, զի հոգին ունի զմացական միտս, և զանձնիչխան կամս, որովք տարբերի ՚ի զգայնոց, և նմանի Վստուծոյ, ապա նախ պարտ է հոգւով ծառայել Վստուծոյ աղօթանուէր մաղթանօք :

Եւ քանզի էութիւն մարդոյ պահանջէ ունիլ զշարժումն ինչ կամ զներգործութիւն, որ սեպհական է մարդոյ, ապա յայն ամենայն ներգործութիւնս՝ ուր ոչ ընթացակից լինիցին միտք և

կամք, ոչ ասի գործ մարդոց բանականի՝ այլ լրկ կենդանեոյ . վասն որոյ և ոչ արժանի վարձուց կամ պատժոց :

Աստի որ փախազի ընդունիլ զվարձս ՂԱստուածոյ, պարտի մտօք և կամօք դուն գործել առ ՚ի հաճոյանալ նմա, և լինել արժանի վարձուց :

Ե. Աս գործս մտաց պատկանի՝ խոկալ զԱստուածոյ, խօսակից լինել ընդ նմա, փառաւորել, գովել, և օրհնել զնա, խնդրել ՚ի նմանէ զբարիս՝ և յուսալ ՚ի նա : Աս գործս կամաց պատկանի՝ սիրել զԱստուած, և ՚ի նշան սիրելլութեան յուշանել զարդիւնս սիրոյ :

Քանզի միտքն իմացեալ զճշմարիտ սիրելին զԱստուած, յառաջագրէ կամաց զի սիրեսցէ զնա . և երկորին ՚ի միասին ըստ յատկութեանց իւրեանց նուիրեն Աստուածոյ զներգործութիւնս սիրոյ . նախ՝ զաղօթս փառաբանութեան իբր պտուղ ներքին բարեաց, զի նովաւ միայն կարեն զՅերմեոանդ բաղձանս առ Աստուած յայտնի առնել, և ապա համարձակին մատուցանել զայլ գործս բարեպաշտութեան :

Զ. Այա աղօթքն է առաջին պտուղ՝ և անդրանիկ ճնունդ աստուածսիրութեան . և որքան սէր ու բուք է զօրաւոր և բարձրաթուիչ, այնքան արդիւնք աղօթից նորա ՚ի բարձունս սլանան, և մատչին առ Աստուած :

Այլ թէպէտ ամենայն առաքինական գործոց աղբիւր և արմատն է սէրն, այլ աղօթքն՝ է ՚ի նոսա սրպէս նախկին ճորու մն անասպակ, և սրպէս պտուղ երախտյրի :

Այլ արդարեւ ոչ ոք կարէ անբասիր կացուցանել զանձն , եթէ զանց արասցէ զազօթիւք . զի յամենայն ժամու և յամենայն տեղիս , յորում վիճակի և իցէ ոք , թէ՛ առողջ , և թէ՛ հիւանդ , կարէ ՚ի միտս ունել զԱստուած , փառաւորել զնա , գովել , և օրհնել . և այս իսկ է ազօթելն :

Ե . Ազօթքն իբրև բոլոր ինչ կարէ ՚ի մասունս իւր բաժանիլ , այսինքն՝ ՚ի փառատրութիւն , ՚ի գովութիւն , յօրհնութիւն , ՚ի գոհութիւն , և ՚ի խնդրուածք :

Փառատրութիւն կամ փառաբանութիւն՝ է փառս տալ Աստուծոյ . զի նա միայն է Տէր զօրութեանց , թագաւոր փառաց , և արժանի ամենայն փառաբանութեան . զի է անհուն կարողութիւն , անհաս իմաստութիւն , անչափ մեծութիւն , ամենաբարի , և բովանդակութիւն ամենայն կատարելութեանց :

Գովութիւն՝ է հռչակել զմեծութիւն և ըզբարեբարութիւնն Աստուծոյ , զի է արժանի ամենայն գովութեան . և արդարեւ ոչ ոք ստեղծուած ըստ արժանեոյն կարէ գովել զԱստուած , այլ միայն զեռանդն ըզձից իւրոց յայտ առնէ ՚ի ջանակն գովել զնա :

Օրհնութիւն՝ է հրատարակել այլոց զանչափ սէրն , զանհուն սղորմութիւնն , զանբաւ բարեբարութիւնն Աստուծոյ , զոր ձրի արար և առնէ հանապաղ առ մեզ . զի օրհնելն՝ յայտնել և հռչակել իմանի , սևտի օրհնութիւնն մեր առ Աստուած՝ է գովութիւն նորա :

Գոհութիւն՝ է շնորհակալ և գոհացող լինել

զբարերարու թեանց՝ զոր ընկալեալ ունիմք Մատուցոյ, և զպարգևսն նորա մեծացուցանել, և երախտագէտ մտօք ճանաչել զմեծութիւն սղորմութեան և մարդասիրութեան նորա, որ զկարօտութիւնս մեր ընդ միշտ յառատութենէ իւրմէ :

Իսկ խնդրուածք, սրտատանք, աղաչանք, և հայցուածք՝ լինի առ Մատուած կամ վասն թողութեան մեղաց, և կամ վասն խնդրոյ իրեք՝ որ իցէ օգտակար մեզ, և Մատուցոյ վայելուչ ՚ի սալ :

Ուստի աղօթքդ անուն ՚ի սուրբ գիրս լայնաբար առեալ՝ զբազում իմաստս պարունակէ, և չիք կոպար ոճոյ աղօթից, զի իւրտքանչիւր որ կարէ զաղօթական բանս յարմարել, եթէ մտօք և եթէ բանիւ, միայն թէ մի լինիցի անկանոն և շարխաղի :

Ը. Մպաքէն ՚ի կալ յաղօթս, նախ՝ պարտ է ՚ի միտ բերել զմեծութիւն և զիառս Մատուցոյ, վառաւորել գովել և օրհնել զՄատուած, գոհանալ և շնորհակալ լինել զանբաւ երախտեացն և բզբարերարութենէն նորա որ առ մեզ :

Երկրորդ՝ ճանաչել զնուաստութիւն և զպարտականութիւնն մեր, թէ պարտիմք միշտ խոնարհ հոգևով զգատտութեամբ և երկիւղիւ ծառայել Մատուցոյ՝ զի է արարիչ մեր և բարերար :

Երրորդ՝ մտածել զապերախտութիւնն և զմեզս մեր, որով մեղաք ընդդէմ՝ մեծութեան նորա :

Չորրորդ՝ խորհիլ զերկայնմտութիւն և զգթութիւն նորա, զի ոչ ըստ յանցանաց մերոց պատժէ՝ այլ խրատէ, որպէս զի դարձցուք առ ինքն, և թէ՛ ՚ի պատժելն զմեզ՝ արդար է դատաստան նորա :

Հինգերորդ՝ զըջալ ՚ի սրտէ . յառաջագրել ոչ ևս մեղանչել . զուժ ապաշխարանաց կրել . ըզբաւուծիւն մեղաց և զչնորհս խնդրել . ցուցանել զմեզ միշտ կարօտ ողորմութեան և օգնութեան նորա , որում թէպէտ եմք անարժան , բայց հաճեցոյի շնորհել մեզ ըստ բազում ողորմութեան և մարդասիրութեան իւրոյ . և թէ՛ յոյս մեր աներկմիտ է առ նա , և բայ ՚ի նմանէ ոչ գոյ մեզ յոյս և ապաւէն :

Թ . Ի սկզբան աղօթից պարտ է զմիտան ամիսփել տա ինքն , և զգրուեն զգայարանաց փակել ընդգէմ արտաքին տաարկայից , և ունել ՚ի մտի զնպատակ ինչ հայցման . զի առանց դիտման խընդրոյ իրիք՝ տարտամ՝ յածի միտք յաղօթելն :

Ժ . Եւ նախ քան զամենայն պարտ է խնդրել Աստուծոյ զողորմութիւն , զի ընկալուք զթողութիւն մեղաց , և զժառանգութիւն երկնային փառաց . այս է խնդրել նախ զարքայութիւնն Աստուծոյ՝ ըստ բանի Տեառն . զի ուր է ողորմութիւնն Աստուծոյ , անդ է թողութիւն մեղաց՝ և արքայութիւնն երկնից :

ԺԱ . Յաղօթական բանս չիք գերազանց քան զտէրունական աղօթան , այսինքն քան զՀայր մերն , զոր նոյն ինքն Վրիտաստ աւերն մեր ուսոյց . յետ որոյ սաղման , զոր մարդարէն Վաւիթ ազգամաք սրբոյ Հոգւոյն գրեաց . ապա և կեղեցական աղօթք և երգք , զորս սուրբ հարք շնորհօք Հոգւոյն սրբոյ խորհրդաբար կարգեցին :

Եւ թէպէտ բանք աղօթից բազում են յոյժ , այլ ՚ի նոսա իբրև արեգակն փայլի յազգս մեր

աղօթական մատեան սրբոյն Գրիգորի նարեկացւոյն : Աղգու է և պարզ՝ Հաւատով խոստովանել մին, ասացեալ ՚ի սրբոյ Շնորհաւոյն . զոր թէ՛ սյր և թէ՛ կին պարտին ուսանիլ, և նովաւ յամենայն աւուր աղօթել առ Աստուած՝ ուր և գտանիցին :

Իսկ եթէ սք ոչ կարացէ հասու լինիլ իմաստից աղօթական բանիցն և բառից, մի ինչ լքանիցի, այլ աղօթեացէ հաւատով յուսով և սիրով . զի Աստուած՝ որ խորհրդոց է գիտող իմանայ և ընդունի զաղօթան, և ըստ չափոյ ջերմեռանդութեան և բաղձանայ իւրաքանչիւրոց տայ զճնորհքս, և կատարէ զինդրուածսն :

ԺԲ. Առանձնական աղօթքն յորում ժամանակի և իցէ՝ ընդունի Աստուած, սակայն առաւել ընարելի է ժամանակն գիշերային կամ առաւօտեան : Օ՛ի վաղ քաջ ընդ առաւօտն՝ մինչ զարթնու որ ՚ի քնոյ, պարտ է կալ յաղօթս առ Աստուած, և գոհացող լինել զբարեգթութենէ նորա, զի խազազութեամբ հասոյց ՚ի ժամ առաւօտու, և հայցել յառատ մարդասիրութենէ նորա, զի ճնորհեացէ զառաջիկայ օրս առանց մեղաց անխորձ և խազաղ անցուցանել :

Նոյնպէս և յերեկոյին պարտ է աղօթել առ Աստուած, և նշանաւ սուրբ Խաչին զերեսս ակառնադրել, զսուրբ Աստուածածինն և զգահապան հրեշտակս և զսուրբս բարեխօս ունիլ, և յետոյ ննջել :

Արդ ուրեմն ծնողք՝ խոստովանահարք՝ և ուսուցիչք պարաաւորին կրթել զմանկունս, զի ուսանիցին նորա անգտին ՚ի տղայական հասակի,

ուչ միայն զաղօթս՝ այլ և զկարգ և զժամ և զբարեձևութիւնն աղօթելոյ :

ԺԳ. Աղօթքն՝ ըստ որում է վերացումն մտաց առ Աստուած, ապա պարտ է յաղօթելն, զի միայն լինիցի զերծ յամենայն աշխարհոյին անարժան մտածմանց, և կամքն ՚ի բարի կամեցողութիւնս :

ԺԴ. Վիտաւորութիւնն մտաց եթէ ոչ ընկերացի աղօթից, վայրապար շարժի լեզուն և շրթութունք, զի անպտուղ աշխատութիւն է առանց մտադրութեան կալ յաղօթս :

ԺԵ. Վարմնական արամութիւնն և հոգք կենցաղոյս խափանեն զօրութիւնն աղօթից, և անպտուղ առնեն, իսկ արամութիւնն՝ որ իցէ վասն մեղաց ՚ի զղջացեալ սրտէ՝ ընդ կանոնաւ ապաշխարութեան, օգնէ զօրութեան աղօթից, և արգիւնաւորէ զպարգևս շնորհաց :

ԺԶ. Աղօթքն է իբրև դեսպան կամ աղաչաւոր հրեշտակ և միջնորդ ՚ի մարդկանէ առ Աստուած, որ յոյժ ընդունելի է և զօրաւոր, յորժամ առաքի ՚ի համօրէն եկեղեցւոյն :

Վասն որոյ աղօթքն որ յեկեղեցին լինի բազմութեամբ ժողովրդոց, առաւել նախապատիւ է քան զառանձնականն, և յոյժ օգտակար, ըստ որում յատուկ տեղի աղօթից՝ է եկեղեցին, ուր սիրտ և կամք ամենեցուն ՚ի փառաբանութիւնն Աստուծոյ միացեալ, երկնային փառաբանչացն բերեն զնմանութիւնս :

Ստոյ պարտին հաւատացեալքն անխափան գիմել յեկեղեցին ՚ի ժամերգութիւնն հասարակաց, ոչ միայն յաւուրս տէրունականս և ՚ի հան

գիտաւորս, այլ և եթէ հնար ինչ իցէ՝ յամենայն աւուր . նմին իրի առանց բանաւոր պատճառի յետս մնալ յեկեղեցւոյ ՚ի կանոնադրեալ ժամանակի՝ ոչ է առանց մեղաց . մանաւանդ յորժամ մատչի ահեղ խորհուրդ սուրբ Պատարագին :

ԺԵ. Առանձնական աղօթքն է յոյժ օգտակար . բայց հարկ է նախ զհրապարակականն կատարել յեկեղեցին, և ապա զառանձնականն : Իսկ եթէ որ սակս ծուրութեան ոչ գնացէ յեկեղեցին, և առանձնական աղօթիւք համարեսցէ ազատիլ ՚ի պարտուց, մեծապէս խաբի . քանզի եթէ գոյ եկեղեցի, և ինքն կարէ գնալ անդ զանց առնելովն մեղանչէ :

ԺԸ. Աերակուրն է սնունդ մարմնոյ, և աղօթքն սնունդ հոգւոյ . ապա որպէս զմարմինն, նոյնպէս պարտ է յամենայնում աւուր և զհոգին սնուցանել, ապա թէ ոչ՝ նուազի, կամ հիւանդանայ, և կամ մեռանի . զի առանց աղօթից ոչ կարէ հոգին կեալ ՚ի շնորհսն Աստուծոյ . և շնորհք Աստուծոյ առանց աղօթից ոչ մնան ՚ի հոգին :

Վասն որոյ որքան յաղօթից օտարանան մարդիկ, այնքան շնորհքն Աստուծոյ հեռանայ ՚ի նուցանէ, մինչև անկանիլ ՚ի մեծամեծ մեղս, որ է մահ հոգւոյ :

ԺԹ. Միաք մարդոյ հարկաւ խնդրէ զիմն խուկալ ՚ի նմա, եթէ աստուածային իցէ և բարի, և եթէ աշխարհային և չար . ապա պարտ է զմիտս և զխորհուրդս ուղղել առ Աստուած, զի զԱստուծոյսն որոճացէ, և ՚ի բարւոջ յամեսցի . այսպիսի մտածական աղօթք երկնաքաղաքացի առնէ ըզ-

մարդն , և հրեշտակացն նմանակից , և Աստուած
առաւել լսէ մտաց՝ քան ձայնի :

Ի . Աղօթողն պարտ է զինքն ճանաչել առաջի
Աստուծոյ , և զգուշանալ ՚ի զանարժանս խորհելոյ
և խօսելոյ :

Չ . Քի աղտեղութիւնն ասի՝ խորհիլն զչար ինչ
յաղօթելն . խանգարումն ասի՝ ՚ի յուշ ածել
դաշխարհային հոգս և զբաղմունս . գողութիւն
ասի՝ ցնդել զմիտան , և լինել իբրև անդգայ . բծու
ւորութիւնն ասի՝ մտածելն զանօգուտ և զընդու
նայն ինչ :

ԻԱ . Աղօթքն արարեալ ջերմեռանդն սրտիւ՝
խանարհ հոգւով՝ և մաքուր մտօք , ոչ միայն ՚ի
զանազան փորձանաց կենցաղոյս ազատէ , այլ և
զշնորհս Աստուծոյ ամէնցուցանէ ՚ի հոգին . սրով
կարողանայ մարդն օր ըստ օրէ յառաքինական երկս
սրխանալ , և հասանիլ ՚ի ծայրն կատարելութեան :

ԻԲ . Աղօթքն այնքան հարկաւոր է ՚ի փրկու
թիւնն , մինչ զի առանց աղօթից ոչ ոք չափահաս
կարէ փրկիլ : Որովհետև ամենայն բարեգործու
թիւնք մեր ՚ի շնորհացն Աստուծոյ արդիւնաւորեն
մեզ գիրկութիւն և զկեանս յաւիտենից . իսկ
շնորհք Աստուծոյ ոչ առեալ լինին՝ բայց եթէ
աղօթիւք և խնդրուածովք , ըստ այնմ . « Խընդ
րեցէք՝ և ասցի ձեզ , հայցեցէք՝ և գտջիք » .
Մատթ . Է . 7 : Ուստի և Տէրն մեր աղօթիւք ընկա
լու զճողին սուրբ Աստուծոյ , ըստ այնմ . « Աւ
կալ յաղօթս , բանալ երկնից , և իջանել Հոգւոյն
սրբոյ . . . ՚ի վերայ նորա » . Ղուկ . Գ . 21 : Ոչ ՚ի
պէտս իւր , զի անդասին ՚ի յղութեան իւրում

լի էր հոգևով սրբով, այլ ՚ի մեր սակս, և յօրինակ մեզ. որպէս զի աղօթից ստէս կացցուք, որով շնորհաց հոգւոյն Աստուծոյ լիցուք ասպնջական, և յաւիտենից կենացն ժառանգորդ :

ԻԳ. Յաղօթս նախ խնդրելի է զարքայութիւնն Աստուծոյ միայն վասն իւր, իսկ զայլ իրս վասն արքայութեան. զի զայն՝ որ ոչ իցէ կարգեալ ՚ի ստացումն երկնից արքայութեան, կամ ոչ վերաբերի առ այն, չէ արժան հայցել Աստուծոյ :

Վասն որոյ եթէ որ խնդրէ զկեանս, կամ զիմաստութիւն, կամ զուակ, կամ զինչս, պարտ է դնել ՚ի մօր՝ նորօք ծառայել Աստուծոյ. իբր զի՝ խնդրէ զկեանս՝ զի սարաշխարհոցէ, զիմաստութիւն՝ զի մի սխալեալ ՚ի մեզս անկցի, զուակ՝ զի զնա ծառայ Աստուծոյ արասցէ, զինչս՝ զի աղքատոց և կարօտելոց բաշխեսցէ :

Սակայն մեք պարտիմք խնդրել զարքայութիւնն Աստուծոյ և զարդարութիւն նորա, և զայնն ամենայն՝ որոց կարօտիմք որքան եմք ՚ի մարմնի, Աստուած խնքնին տայ զնոսս. զի նա գիտէ զսէտս և զկարիս մեր՝ առաւել քան զոր խնդրեմք և իմանամք :

ԻԴ. Խնդրելի է յաղօթս, զի կամքն Աստուծոյ կատարեսցի ՚ի մեզ, և ոչ եթէ կամքն մեր, ըստ այնմ. « Ոչ որպէս ես կամիմ՝ այլ որպէս դու կամիս » . Սարկ. ԺԴ. 56 : Եւ յայտ է հաստատեալ կատարելութիւն աղօթից՝ և երջանկութիւն մարդոց. զի վասն այնր աղօթեմք, զի հաճոյ լիցուք Աստուծոյ. և յայնժամ հաճոյանամք, յորժամ կամքն Աստուծոյ կատարի ՚ի մեզ. իսկ ուր կատարի կամքն

Մատուցոյ, անդ է ամենայն բարեաց լուսնի և երջանկութիւնն :

ԻԵ. Խնդրելի է յաղօթս, զի տայէ մեզ Մատուած զչնորհս ջերմեռանդութեան. զի սրպէս խունկ առանց հրոյ ոչ բուրէ զհոտ իւր, նոյնպէս և աղօթք առանց ջերմեռանդութեան ոչ ունի զարդիւնս :

Ոչ երկարութիւն բանից առնէ զաղօթսն ընդունելի, այլ ջերմեռանդութիւնն սրտի. զի Մատուած ոչ 'ի քանակութիւն աղօթից հայլ՝ այլ յորակութիւն նորա :

Օ՛նողք տեսեալ զտղայս փոյթ 'ի հնազանդութիւն հրամանին՝ այլ անզօր 'ի կատարումն, օգնեն զի զօրասցին. նմանապէս Մատուած տեսեալ զջերմեռանդութիւն սրտի մերոյ, օգնէ տկարութեան մերում իւրովք շնորհօք :

ԻԶ. Աղօթքն ենթադրէ նախ զհաւատ և ըզյոյս. զի եթէ ոչ հաւատայր որ խոստմանն Մատուցոյ լինել ճշմարիտ, զոր խոստացաւ տալ խընդրողաց զարքայութիւնն երկնից, ոչ ևս յուսով ակն ունէր առնուլ 'ի նմանէ աղօթիցն հայցմամբ :

Ենթադրէ և զսէր. զի թէ ոչ սիրէր զՄատուած իբրև ծայրագոյն բարի՝ և լոուցիչ բաղձանաց իւրոց, ոչ ցանկայր միանալ ընդ Մատուցոյ. քանզի վասնձանական դիտումն աղօթից՝ է ժառանգել զՄատուած, և այն լինի սերտ սիրով. զի սէրն է յօդ միաւորութեան : Եւ վասն զի մեղքն մահու չափ բառնայ զսէրն՝ և բաժանէ զմեզ յՄատուցոյ, ըստ այնմ. « Սէղք ձեր սրտնն 'ի մէջ ձեր՝ և 'ի մէջ Մատուցոյ. և վասն անօրէնութեանց ձե-

րոյ գարձոյց զերեսս իւր 'ի ձէնջ՝ զի մի սղորմեսցի » . Եւս . ԺԹ . 2 : Վասն որոյ յաղօթս խնդրի մեղաց թողութիւն , զի սէրն Աստուծոյ նորոգեսցի 'ի մեզ :

Վարձեալ՝ աղօթքն պահանջէ զխոնարհութիւն . զի որ աղօթէ՝ պարտ է ճանաչել զանբաւահանութիւն իւր 'ի գործել զբարիս առանց օգնականութեան աստուածային շնորհաց :

ԻԵ . Աղօթքն՝ այնու զի է բան մտաց , 'ի նմանութիւն հրեշտակաց վերացուցանէ զմարդն . զի որպէս հրեշտակք բանիւ մտաց խօսին ընդ Աստուծոյ , այսպէս և աղօթողքն :

Պահելն 'ի պարարտ կերակրոյ , և տալն ողորմութիւն կարօտելոյ՝ այո՛ են աստուածահաճոյ բարեգործութիւնք , բայց պատշաճին մարդոյ ըստ որում ունի մարմին նիւթական . իսկ աղօթքն պատշաճի մարդոյ , ըստ որում ունի հոգի աննիւթ ըստ նմանութեան հրեշտակաց :

ԻԸ . Աղօթքն որ առ Աստուած՝ կարեւոր է ամենայնի և իւրաքանչիւր մարդոյ , որովհետև ամենայն մարդիկ ընդ կարեօք անկեալ , ոչ կարեն յամենայն վիշտ օգնել միմեանց , վասն որոյ կարօտին օգնականութեան ամենաբաւական աջոյն , զոր միջնորդութեամբ աղօթից կարեն ունիլ ձեռընտու :

Առ անզգայս աղօթել՝ է անօգուտ , զի չունին ակն 'ի տեսանել զթշուառութիւն մեր , և ոչ ունին 'ի լսել զաղաչանս մեր , և ոչ զօրութիւն ինչ առ 'ի լինել մեզ օգնական :

Առ դէս կարդալ՝ է խելագարութիւն , մանաւ

ւանդ թէ մեծ ամբարշտութիւն, զի դիք են թըշ-
նամի մարդկան և ստեղի Մտուծոյ :

Իսկ առ հրեշտակս կամ առ սուրբս ազաղա-
կել թէ և իցէ կարևոր՝ բայց ոչ հարկաւոր, զի
և նորս առանց հրամանին Մտուծոյ ոչ կարեն
օգնել :

Մարտէն սարա է յամենայնի առ Մտուած ա-
ղօթել, զցաւս և զկարօտութիւնս մեր առաջի
նորս սփռել. զի նա է մեզ բարերար և խնամա-
ծու առաւել քան զհայր՝ քան զմայր :

Ուրեմն որ ոչ աղօթէ, մնայ զուրկ յօգնակա-
նութենէ և ՚ի խնամոցն Մտուծոյ. զի եթէ ար-
դար որ իցէ, կորուսանէ զարդարութիւն իւր, զի
աղօթքն է՝ որ պահէ զմարդ ՚ի շնորհս Մտուծոյ.
և եթէ մեղաւոր որ իցէ, ոչ կարէ յառնել ՚ի մե-
ղաց վնէ և արդարանալ, զի աղօթիւք պարզև ՚ի
շնորհ զղջման :

Պարզեքն Մտուծոյ՝ են իբրև զլոյս արեգա-
կան ծագեալ յաշխարհ, այլ սրպէս պիտոյ են աչք
՚ի վայելել զլոյս, այսպէս պիտոյ են աղօթք յըն-
դունիլ և վայելել զպարզեան Մտուծոյ. զի ա-
ղօթքն է աչք մտաց, և ակն հոգւոյ :

Իթ. Միքանք մինչ ՚ի տառապանս իւրեանց
հեծեն և գոռան, հաւանելի է թէ առ հաստիչն
բնութեան ազաղակեն, և զօգնականութիւն նո-
րա խնդրեն, զի բնութիւնն հարկաւ դիմէ առ
Մրարիչն իբր յապաւէն իւր. ապա թէ ոչ բնդ
վայր էր նոյա ազաղակ՝ զոր բնաւորեալ են ունիլ.
սակայն բնութիւնն յընդունայն ինչ ոչ ձկաթի : Այ-
սաղմոսերգուն ասէ, լսէ Մտուած ազաղակի ան-

բանից, և խնամէ զնոսա քաղցրութեամբ, ըստ այնմ. « Ըն որ տայ անասնոց զկերակուր իւրեանց. ձագուց ագռաւուց որ կարգան առ նա » .
Սաղմ. ՃԽԶ. 9 :

Ըրգա որ ոչ ազօթէ առ Ըստուած, անբանազոյն քան զանբանս է, անարժան խնամոցն Ըստուծոյ, ապերախտ և տարաշնորհ առ բարերարն իւր. զի զբարխն առնու և վայելէ, և զտուխն բարեկաց ոչ ճանաչէ և ոչ փառաւորէ :

Լ. Կրք է միտքն՝ եթէ ոչ խոկայ զԸստուած, համբ է՝ եթէ ոչ ազօթէ, խուլ է՝ եթէ ոչ լսէ պատուիրանոցն Ըստուծոյ, մեռեալ է՝ եթէ ոչ սիրէ զԸստուած, թշնամի է Ըստուծոյ, եթէ սիրէ զայն՝ զոր առէ Ըստուած, ամբարշտութիւն է խնդրել յատուծոյ զայն ինչ՝ զոր ոչ կամի Ըստուած :

ԼԱ. Սուրբ հարք զազօթս նմանեցուցանեն սուկի շղթայի յերկնից յերկիր կախելոյ. զոր ազօթաւ սէրք ձեռամբացի յինքն անս կորզել ջանալով՝ յերկինս ելանեն հոգւով :

ԼԲ. Ըստուած թէպէտ և շնորհէ զամենայն պիտոյս մեր՝ որոց կարօտիմք, սակայն կամի՝ զի և մեր ազօթիւք խնդրեսցուք զնոսա, զի ծանիցի մեծութիւն և բարերարութիւնն Ըստուծոյ առ մեզ, և մեր կարօտութիւնն առ նա :

ԼԳ. Յազօթս՝ սգարտ է մտազրութեամբ արտաբերել զբառս, և ՚ի միտ առնուլ զիմացուածս բանից, և ուղղել զմիտս առ Ըստուած՝ հայցել լով զկատարումն խնդրոյն, ըստ այնմ. « Սաղմոս տասցից հոգւով, սաղմոս ասացից և մտօք » .
Ա. Կրքն. ԺԴ. 15 :

147. Աղօթքն է զէն անպարտելի ՚ի պատերազմունս զիււայ . և զի գիտեն զեք՝ թէ աղօթիւք յաղթին ՚ի մարդկանէ , նմին իրի առաւել ջանան խափանել զմարդիկ յաղօթից՝ քան յայլ բարեգործութեանց : Այսն որոյ տաղտկութիւն , նեղութիւն , և ծանրութիւն պատճառեն ՚ի սրտի . և ազգի ազգի չար խորհուրդս արկանեն ՚ի միտս , զի արդելցեն յաղօթից , կամ անպտուղ արասցեն :

Ուստի որ յաղօթելն զգայ զձանձրութիւն և զնեղութիւն ինչ , ծանիցէ թէ այն է որոգայթ զիււայ . և մի երբէք թուլասցի յաղօթիցն , այլ զօրասցի առաւել ՚ի ջանս՝ հայցելով զօգնութիւն ՚ի տեառնէ . և Աստուած՝ որ մերձ է առ սյնոսիկ որ բեկեալ սրտիւ խնդրեն զնա , իսկոյն հասանի յօգնութիւն , և դեք անդէն հալածին և չքանան :

148. Յաղթս պարտ է երևեցուցանել կրօնա սիրութեամբ զարտաքին նշան յարգանաց և պատկառանաց , առ ՚ի յայտնել զխոնարհութիւն հոգւոյն , և զերկիւղն սրտի . որպիսի է ունել զգէմս յարևելա , կալ բազկատարած , յոտին կանգնիլ , ՚ի ծունր իջանել , զարտասուս հեղուլ , երես ՚ի գետնի դնել . քանզի աղօթելն է միանգամայն և երկրբազանել :

149. Բազում անգամ Աստուած ոչ կատարելով զխնդիր մեր առաւել ողորմի՝ քան կատարելովն . քանզի ՚ի խնդրել մերում անգիտութեամբ զվնասակար ինչ՝ կարծելով թէ իցէ բարի , մինչ ոչ տայ Աստուած՝ մեծ ողորմութիւն առնէ մեզ :

Այս ոչ է արժան տրտմիլ և տրտնջել զԱստուծոյ , թէ ոչ կատարեաց զխնդրուածս մեր , այլ

ուրախ սրտիւ ապաստան լինել 'ի կամս Աստուծոյ՝ առնել որպէս և կամի . քանզի միշտ զօգուան մեր կամի , և տայ բարերարութեամբ իւրով :

ԼԵ . Աստուած երբեմն յամեցուցանէ տալ՝ զոր խնդրեն մարդիկ , զի զյարգ պարգևացն քաջ ծանիցեն , և զոր առնուն՝ անկորուստ պահեսցեն . քանզի սովոր են մարդիկ՝ զբարիսն զոր ստացան անաշխատ՝ անհոգութեամբ կորուսանել :

ԼԶ . Երբեմն յամեցուցանէ , զի առաւել ևս աբիացուցէ զխնդրական 'ի ջանս աղօթից , և գերադոյն պարգևաց արժանացուցէ : Իսկ երբեմն վաղվաղակի շնորհէ , զի մի կարճմտութեամբ վհատեալ լբանիցին 'ի յուսոյն պնդութենէ :

ԼԷ . Աղօթք իմաստնոց և կատարելոց՝ է իբրև աղաչանք չափահաս մանկանց , իսկ ռամկաց և տըկարաց իբրև լալիւն փոքր տղայոց : ԼԸ . որպէս ճնողք երբեմն զխնդրուածովք չափահաս որդւոց զանց առնեն , կամ անագան կատարեն զնոսա , զի փորձիւ գիտեն զչափ տրիական հոգւոյ նոցա և զբաջութիւն 'ի համբերել : Իսկ զխնդիր փոքր զաւակաց փութով կատարեն , զի գիտեն զանժոյժ բարս նոցա . որք եթէ ոչ վաղվաղակի ընկալցին զոր խնդրեն՝ աղաղակ բառնան՝ լան և ողբան , և յուսահատեալ լբանին :

ԼԹ . Այսպէս և Աստուած երբեմն վաղ՝ և երբեմն անագան կատարէ զխնդրուածս ծառայից իւրոց . զի նա քաջ գիտէ տալ զարժանն և զվայելուն և զժամանակն տալոյ՝ զոր խնդրեն մարդիկ 'ի նմանէ :

ԼՐ . Պարտ է աղօթս առնել յամենայնի . 'ի ձախողութեան՝ զի ազատեսցուք 'ի նեղութենէ , 'ի

յաջողութեան՝ զի մի անկցուք ՚ի վտանգս փորձութեան: Աղօթքն ՚ի յաջողութեան՝ է իբրև դեզ նախապահող, և ՚ի ձախողութեան՝ իբրև առողջացուցիչ: Այս պարտ է յարատևել յաղօթս, զի խաղաղութեամբ վարեսցուք զկեանս մեր:

Խ. Ի մաղթանս աղօթից արժան է աղաչել զԱստուած, զի մի թողցէ զմեզ ՚ի կամս անձանց մերոց գնալ, այլ շնորհօք իւրովք պահեսցէ զմեզ ՚ի մեղաց. տացէ մեզ մահու մեռանիլ՝ քան մահու չափ մեղանչել:

Քանզի լուսագոյն համարելի է մեռանիլ՝ քան մեղօք զԱստուած բարկացուցանել, և ՚ի յաւիտեան դատապարտիլ ՚ի դժոխս. այս ոչ է զմահ անձին խնդրել, այլ զեռանդն սրտին յայտ առնել, թէ առաւել յօժար է մահու մեռանիլ՝ քան ՚ի մեղս անկանիլ:

Այսպիսի խնդիր յառաջ գաց ՚ի սաստիկ ջերմեռանդութենէ սիրոյն Աստուծոյ, որ յաղթէ մահու, ըստ այնմ. « Ի ուսն է իբրև զմահ սէր » . Երգ. Ը. 6 : Եւ այսպիսի մաղթանօք Աստուած առաւել ՚ի գութ շարժի յողորմիլ և յօգնել տրկարութեան մերում:

ԽԱ. Յամենայնի պէտս ունի աղօթից՝ կատարումն խնդրոց, եթէ հոգևոր իցեն բարիքն և եթէ մարմնաւոր՝ զորս խնդրէ որ Աստուծոյ. սակայն որ ինչ և մարդկութեան է վայելուչ՝ ջանք և աշխատութիւն սու կատարումն բարւոյն այնորիկ, ոչ է պարտ զանց առնել զնոքօք: Այս որ աղօթէ և խնդրէ զիմն Աստուծոյ, հարկ է և յիւր կողմանէ ջանալ օրբան և կարէ, զի բնկուցի զկատար-

բու մն խնդրուածոց իւրոց :

ԽԲ. Աղօթքն կարևոր են յոյժ առ ընդունել լուծիւն աստուածային շնորհաց՝ և առ կատարումն խնդրուածոց : Իսոյց է՝ որ աղօթիւք առնու միանգամայն զշնորհս և զխնդիրն՝ յորժամ աղօթքն է ըստ օրինի, և խնդիրն է համաձայն աստուածային կամոց :

Այլ է՝ որ առնու զշնորհս, այլ ոչ զխնդիրն՝ յորժամ աղօթքն է ըստ օրինի, այլ խնդիրն անվաւեր : Այլ է՝ որ ոչ զշնորհս առնու, և ոչ զխնդիրն՝ յորժամ աղօթողն է ՚ի մահացու մեղս, թէ և խընդիրն իցէ վայելուչ. վասն զի անարժանութիւն խնդրողին արգելու զկատարումն խնդրոյն :

Այլ է՝ որ առնու զխնդիրն՝ բայց ոչ զշնորհս. քանզի զհակառակն աստուածային կամոց խընդրէ թախանձանօք, և ոչ յանձնէ ՚ի կամս Աստուծոյ զօգուան իւր. վասն որոյ Աստուած բարկացեալ կատարէ զխնդիրն՝ զի ՚ի նմա պատժեսցի և զգաստասցի : Որպէս Իսրայէլացիք խնդրեցին յանապատին զմիս, և Աստուած ետ լորամարգի. բայց մինչդեռ կերակուրք ՚ի բերանս նոցա էին, բարկուութիւնն Աստուծոյ ել ՚ի վերայ նոցա. (Թոոյ. ԺԱ. 33 : Խնդրեցին և թաղաւոր, և ետ նոցա զՍաւուղ, բայց այն եղև նոցա ՚ի պատիժ. Ա. Թագա. Ը. 7 : Ուրեմն պարտ է մեզ աղօթիւք խնդրել Աստուծոյ, որ ինչ օգուտ մեզ թուի. իսկ զկատարումն խնդրոյն յանձնել բարեյօժարութեան Աստուծոյ :

ԽԳ. Այսպէս է և յաղօթս սրբոյ Պատարագին. զի է՝ որ առնու զխորհուրդն և զշնորհս խորհրդոյն միանգամայն, մինչ արժանապէս հաղորդի :

Եւ է՝ որ զխորհուրդն միայն առնու, և ոչ ըզ-
չնորհս՝ մինչ անարժանութեամբ հաղորդի. որ և
այն լինի նմա ՚ի պատիժ :

Եւ է՝ որ զխորհուրդն ոչ առնու, այլ զչնորհսն
առնու՝ մինչ արժանապէս տեսանէ զսուրբ Պա-
տարազն :

Եւ է՝ որ ոչ զխորհուրդն առնու և ոչ զչնորհս,
մինչ անարժանութեամբ տեսանէ զսուրբ Պա-
տարազն :

ԽԴ. Պարտ է յառանձնական աղօթս աղաչել
զՆստուած վասն պայծառութեան սուրբ հաւա-
տոյս քրիստոնէութեան, հաստատութեան եկե-
ղեցւոյ, խաղաղութեան ազգին և համայն աշխար-
հի. վասն դարձի և զղջման մեղաւորաց, զի մի կու-
րիցեն հոգիք նոցա ՚ի կորուստն յաւիտեանից. և
ևս վասն փրկութեան հոգւոց նոցա, որք ննջեցին
՚ի շնորհս : Օչայս օրէն ունի տիեզերական սուրբ
եկեղեցին, որում պարտիմք հետևող լինել իբրև
անդամ բոլորին :

Իւրարանչիւր հաւատացեալ պարտական է ա-
ղաչել զՆստուած վասն ընկերին և ամենայն հա-
սարակութեան. է՝ զի մին աղօթէ վասն ամենե-
ցուն, և է՝ զի ամենեքեան աղօթեն վասն միոյն.
և այսպէս ամենեքին օգտին յաղօթից միմեանց :

Յաղօթս կարևոր է և օգտակար զսուրբս Նս-
տուծոյ ունիլ բարեխօս առ Նստուած, մանաւանդ
զսուրբ Նստուածածինն. ուստի և եկեղեցի սուրբ
յամենայն պաշտամունս իւր կարգեաց զարժանա-
ւոր մաղթանս առ սուրբ Նստուածածինն՝ ապա-
ւինելով յանդառնալի բարեխօսութիւն նորա :

ԽԵ. Գործք բարիք առ Աստուած ուղղեալք՝ համարին իբրև զաղօթս. այլ չէ պարտ յուսալով ՚ի նոսա՝ յետս մնալ ՚ի հրապարակական և կամ յառանձնական աղօթից. զի աղօթիւք արդիւնաւորին բարեգործութիւնք :

ԽԶ. Եթէ որ ՚ի ժամ յաջողութեան լսէ պատուիրանացն Աստուծոյ, լսէ և նմա Աստուած ՚ի ժամանակի նեղութեան նորա : Իսկ որ ՚ի յաջող վիճակի ունինախից և լսելովակ եղեալ՝ ստունգանէ պատուիրանին Աստուծոյ, կարի իրաւամբ և Աստուած ոչ լսէ նմա՝ յորժամ աղաղակէ առ նա ՚ի վտանգի նեղութեան և տառապանաց :

ԽԷ. Ի սկզբան իւրաքանչիւր դժուարին և օգտակար գործառնութեանց, պարտ է աղօթիւք հայցել յԱստուծոյ՝ յաջողութեամբ ժամանել ՚ի լրումն գործոյն : Եւ ոչ է պարտ անխոյթ առնել զաղօթիւք յետ կատարման, այլ առաւել ևս արժան է յարատեւել յաղօթս՝ և գոհանալ զԱստուծոյ. քանզի ոչ փոքր աշխատանաց պէտս ունի պահել զոր ունի որ, քան ստանալ զոր ոչն ունի :

ԽԸ. Ինչպէս պատճառք են՝ որք խափանեն զգորութիւնն աղօթից, և ընդգիմանան կատարման խնդրուածոց. այսինքն՝ մեղքն, չար խորհուրդն, երկբայութիւնն, անլայել խնդիրն, խստասրտութիւնն ՚ի ներել յանցանաց այլոց, անգթութիւնն, անհամբերութիւնն խնդրողին. զորոց ասէ սուրբ առաքեալն Յակովբոս. « Ինդրէք՝ և ոչ առնուք, վասն զի չարչար խնդրէք » . Յակ. Դ. 5 : Ապա որ խնդրէ առնուլ յԱստուծոյ զբարիս, բարձցէ զարդելիչ պատճառսն. իսկ եթէ ինքն ոչ բառնայ,

և խնդիրն ոչ կատարի, մի բամբաստեսցէ զԱստուած՝ զի ոչ լուաւ զաղօթս իւր . այլ անձին մեղադիր լինիցի, զի չարաչար խնդրեաց :

ԽԹ . Ամենայն աղօթք յերկուս մասունս վերաձին . այսինքն՝ խնդրել զբարիսն որոց կարօտիմք, և զերծանիլ ՚ի չարեացն յորոց վշտանամք :

Արդ՝ նախկին բարին է Աստուած, ապա որ գտանէ զԱստուած՝ գտանէ զամենայն բարի . և նախկին չարն է մեղքն, ուստի որ հեռանայ ՚ի մեղաց՝ ազատի յամենայն չարեաց :

Ծ . Աստուած երբեմն յառաջադրէ մեզ զբարին ընդհանրապէս, բայց թողու խնդրել աղօթիւք յԱստուծոյ ՚ի մասնաւորի զոր պարտիմք առնել . և կամ ուսանիլ ՚ի մարդկանէ զեղանակ և զկերպ գործադրութեան նորա, թէ ո՛ւր՝ և ե՛րբ՝ և որպէս արժան է ՚ի գործ դնել :

Նմին իրի նախ պարտ է ազաչել զԱստուած՝ զի ինքն առաջնորդեսցէ մեզ որպէս և կամի, ըստ այնմ . « Ուստ ինձ առնել զկամս քո, զի դու ես Աստուած իմ » . Սաղմ . ՃԽԲ . 9 : Եւ թէ՛ « Տոյց ինձ ճանապարհ յոր գնացից » . Սաղմ . ՃԽԲ . 8 :

Եւ երկրորդ՝ դիմել առ իմաստուն քահանայս և խոստովանահարս, որք համարին իբր թարգման աստուածային կամաց, խորհուրդ հարցանել ՚ի նոցանէ, և ուսանիլ զեղանակ կիրառութեան բարւոյն . որպէս ասացաւ Պօղոսի . « Սուտ ՚ի քաղաք, և սրամեացի քեզ՝ զինչ քեզ պարտ իցէ առնել » . Գործ . Թ . 7 :

Օ ի թէպէտ Աստուած եցոյց Պօղոսի զբարին ընդհանրապէս, այլ եթող ՚ի մասնաւորի ուսա-

նիլ յԱնանիայ առաքելոյ զգործադրութիւնն նորա :

Ուրեմն սկսեալ է իցէ, կարօտի օգնականութեան արժանահայց աղօթից, և սատարութեան խորհրդոց և խրատուց առաքինի արանց, որպէս զի կարացէ դնալ անսայթաք զճանապարհն բարեաց, զոր յառաջագրեալ է Աստուած ՚ի յաւիտենից. զի ըստ աստուածաբանից՝ նախասահմանութիւնն կատարի աղօթիւք ըստ յառաջագրութեանն Աստուծոյ :

Քանզի զբազում իրս Աստուած այնպէս կամի և սահմանէ, զի աղօթիւք և միջնորդութեամբ ուրուք տացէ մեզ, որպէս յայտնութեամբ հրեշտակի Աստուծոյ զառաջինն ասէր Պօղոս՝ չլինիլ վնաս անձին ումեք. Վրժ. ԻԷ. 22 : Իսկ մինչ նաւախարքն փախչիլ կամէին, ասէ ցհարիւրապետն և ցզօրականն. « Եթէ ոչ գորա մնան ՚ի նաւիս՝ դուք ապրել ոչ կարէք ». Վրժ. ԻԷ. 31 : Յայս բան սուրբ առաքեալն ոչ երկմտեաց ընդ տեսիլն, այլ հաստատեաց զնոյն՝ գործադրութեամբ կարգի իրացն. զի թէպէտ Աստուած շնորհեաց Պօղոսի զամենեւեան որ էին ՚ի նաւի անդ, այլ ոչ առանց սատարութեան նաւաստեաց :

ԾԱ. Ամենայն արարածական բնութիւնք քարոզեն մարդկան զերիս զայստօիկ բառս. ընկալ, հատո, և երկիր. ոյս է՝ ընկալ յԱստուծոյ զբարիս. հատո զպարտս գոհութեան, և երկիր յապերախտութենէ :

Ապա որ խցեալ զլսելիս հոգւոյն առ ձայնս բնութեան, աղօթիւք ոչ խնդրէ յԱստուծոյ զբարիս, կամ ոչ գոհացող լինի վասն ընկալեալ բար

եացն, կամ ոչ երկնչի յարդարութենէն Աստուծոյ՝ որ դասի զանչնօրհակալուս, արժանապէս պատժի Աստուծոյ՝ իբրև ծառայ չար և վատթար:

“ Ի նեղութեան իմո՛ւ ես առ Տէր կարդացի, և առ Աստուած ի՛մ աղաղակեցի: Լռաւ ինչ ՚ի փաճարէ սրբոյ իւրժէ յայնի աղօթից իմոց, և աղաղակ ի՛մ առաջի նորա ճպղէ յակննջս նորա ”. Սաղմ. ԺԷ. 7, 8:

“ Լըրիս ծածս յառուր Դնէր ծոռնը և կայր յաղօթս ”. Պանի . Զ. 10:

“ Օսմեայն ինչ զոր և խնդրիցէ՛ք յաղօթս հասապով՛ք՝ առնուք ”. Սատթ . ԻԱ. 22:

“ Իբրև եհաս ՚ի փեղին՝ ասէ յնոսս . յաղօթս կայէ՛ք չմանել ՚ի փորձութեան ”. Ղուկ . ԻԲ. 40:

“ Մե՛ք՝ աղօթից և պաշտման Բանին հպարակ լիցո՛ւք ”. Պործ . Զ. 4:

“ Յոսով խնդացէ՛ք, նեղութեան համբերեցէ՛ք, աղօթից արեպ կայէ՛ք ”. Հոով . ԺԲ. 12:

“ Որ յառուրս ճարմոց իւրոյ՝ աղօթս և պաշտպանս առայն որ կարողն էր ապրեցոցանել զնա, ո՛թգին գոչմամբ և արաստօք ճարոցանէր . և լտել լինէր առ լառութեանն ”. Եբրայ . Ե. 7:

“ Օր ինչ հայցեսցո՛ւք ըստ կամաց նորա, լէ Ռչ ”. Ա. Յօ՛՛՛՛ . Ե. 14:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե Ր Ր ՈՐ Դ

Պ Ա Ն Ք

Ա. **Յ**եա խօսելոյ մեր զաղօթից՝ ոճ՝ բանիս բերէ ասել ինչ և զպահոց, առ սր պիտին միջին բարիք. այսինքն՝ առողջութիւն մարմնոյ և զօրութիւն անձին, որովք լինի ծոմապահութիւն, և պահեցողութիւն: Օ, ի որ առողջ է և զօրաւոր, կարէ նա պահել կամ ժուժկալել ՚ի պարարտ և ՚ի հեշտալի կերակրոց և ըմպելեաց, առ ՚ի ճընչել զմարմինն և մահացուցանել զախտաւոր կիրս և զանկարգ ցանկութիւնս զգայական բաղձանաց, որպէս զի կարացէ մատուցանել զանդամս մարմնոյ իւրոյ ՚ի ծառայութիւն Աստուծոյ. որպիսի է սպասաւորել հիւանդաց. յայց ելանել բանտարդելոց, թաղել զանտերունչ մեռեալս. գնալ յախտ ՚ի սրբազան տեղիս. և ևս՝ համբերել վշտաց և ճգանց, մինչև տալ զմարմինն ՚ի գան՝ ՚ի բանդ՝ և ՚ի մահ վասն սիրոյն Աստուծոյ. սորօք և նմանեօք սոցին նուաճեալ հնազանդի մարմինն կամաց հողւոյն:

Օ, ի որպէս ՚ի զօրանալն մարմնոյ կերակրովք՝ տկարանայ հոգին, նոյնպէս և ՚ի տկարանալն մարմնոյ պահեցողութեամբ՝ զօրանայ հոգին, ըստ այնմ. «**Յորժամ տկարանամ, յայնժամ զօրանամ**» . Բ. Կրն. ԺԲ. 10: Ուրեմն պարտ է ճնչել զմարմինն ծոմով՝ պահեցողութեամբ՝ և ժուժկալութեամբ, զի հլու հպատակութեամբ ծառայեսցէ Աստուծոյ մինչև իսպառ:

Բ. Հարկ ՚ի վերայ կայ ամենեցուն ամբողջ պահել զկանոնական պահեցողութիւնս, զոր կարգեաց սուրբ եկեղեցին : Իսկ եթէ որ զպահս իբրև աւերորդ և անօգուտ ճգունս վարկուցեալ գայթակղեսցի, և զայլս գայթակղեսցուսցէ, մեծապէս մեղանչէ . զի դատի զսուրբ հարս՝ որք Հոգւով սրբաով կարգադրեսցին զկանոնս եկեղեցւոյ :

Գ. Սարգս պահեցողութեամբ հատուցանէ զպարտս իւր՝ զոր ունի Մատուծոյ վասն մարմնոյ իւրոյ, և կատարէ զգործ արգարութեան : Քանզի Մատուած իբրև գերագոյն տէր՝ զոր ինչ ետ մեզ զբարիս՝ խնդրէ ՚ի նոցանէ զաասանորդս, որ է նշան տէրութեան նորա, զի անարբ երկրին իրաւամբ պահանջեն զհասս կամ զհարկ ՚ի հպատակաց իւրեանց . և որք զլսոցին հատուցանել՝ ապրտամբ համարին :

Վ. անորոյ պարտ է զհասս կամ զհարկ մարմնոյն որ է պահեցողութիւն՝ մատուցանել Մատուծոյ, որ է տէր մեր և բարերար, ըստ այնմ. « Օ ինչ ունիս զոր ոչ իցէ առեալ, և եթէ առեր՝ զի՞ պարծիս իբրև զչառեալ » . Ա. Կրն. Դ. 7 :

Դ. Պահեցողութեամբ կատարի և գործ սիրոյ. զի մինչ կամակար յօժարութեամբ ճնչէ որ զմարմինն, ցուցանէ յանձին իւրում զկատարեալ սէրն Մատուծոյ . և այս լինի նախ պահօք, ապա այլովք ծառայութեամբ մարմնոյ :

Ե. Պահքն ոչ միայն անկ է ճաշակելէաց, այսինքն բերանոյն, հեռի լինել ՚ի պարարտ կերակրոց, այլ և ամենայն զգայութեանց :

Քանզի վախճան պահոցն՝ է մարբութիւն մը

տայ , և սրբութիւնն սրաի , զորս և կարենն բժաւորել ակտութիւնն աչայ , լսողութիւնն ականջաց , հոտառութիւնն սրնգայ , և զգացումն շշափելեաց . նմին իրի հարկ է և ՚ի վերայ նոցա զօրէնս պահոց կարգել՝ ըստ իւրաքանչիւր աստիճանի : Այսն զի անօգուտ իմն է միայն բերանով պահել , և այլովք զգացութեամբ անզգայ լինել ՚ի պատճառէ մեղաց : Աւրեմն պահելի է ոչ միայն ՚ի պարտա կերակրոց , այլ և յամենայն առթէ մեղաց :

2. Գտանին և ոմանք՝ որք պահենն պահս , բայց անխորձ ելանեն . որպէս ժլատն պահէ՝ զի մի ծախեսցի դրամն . կեղծաւորն պահէ՝ զի գովեսցի ՚ի մարդկանէ . տկարն պահէ՝ զի մի մարմինն վտանգեսցի . աղքատն պահէ՝ զի ոչ ունի կերակուր : Լսողիովք պահենն վասն անձանց իւրեանց և ոչ վասն Լստուծոյ . այլ սակայն պահքն պարտ է լինիլ տիրապէս միայն ՚ի փառս Լստուծոյ :

է . Պահեցողութիւնն՝ ոչ միայն հարկաւոր է հոգւոյ , այլ և մարմնոյն է օգտակար և պիտանի , զոր և բժիշկք պատուիրենն պահել պահս վասն առողջութեան անձին : Լսպա որ արտունջ բառնայ զկանոնական պահոց սուրբ եկեղեցւոյ , և անձնատուր լինի զեղխութեամբ ՚ի կերակուրս և յրմպելիս , ոչ միայն վնասէ հոգւոյն՝ նիւսն առնելով բռնութեան կրից , այլ և մարմնոյն՝ ենթարկելով զանազան ախտից և հիւանդութեանց : Տես զասացեալսն և ՚ի վերայ որկրամոլութեան (յերեմ 66) :

“ Լս՛ ՚ի նեղէլ նոցա չորս շփենո՛ւի , խոնարհ առնէի
 պահօք զանչն ի՛մ , և աղօթէ՛ք ի՛մ՝ ՚ի ծոց ի՛մ Դարձյե՛ն ” .
 Սաղմ . ԼԳ . 15 :

“ Դարձարո՛ւք առ իս յամենայն սրբէ յերթե , պահօք ,
 լալով , և ի՛ծելով ” . Յովկ . Բ . 12 :

“ Յորժամ պահիցէ՛ք՝ յի՛ լինի՛ք իբրև շինչաւորսն
 արբեալս . որ ապականեն զերեսս իբրեանց , որպէս զէ երե-
 տեսցին ճարդիան իէ պահիցեն ” . Սաաթ . Զ . 16 :

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՈՂՐՐՄՈՒԹԻՒՆ

Ա . Օ կնի աղօթից և պահոց խօսելի է և
 վասն գործոց ողորմութեան , որ լինի արտաքին և
 ստացական բարեօք , այսինքն ընչիւք , այս է՝ կե-
 րակրել զբաղչեալս . զգեցուցանել զմերկս . վանա-
 սուր լինել օտարաց . ազատել զգերեալս . ընուլ
 զկարիս կարօտելոց , որովք հասուցանէ մարդն
 զպարտս , զոր պարտի Մատուծոց յընչից իւրոց :

Բ . Եւ թէպէտ գործ ողորմութեան հայի առ
 մարդ կարօտեալ , սակայն վախճանական գիտումն
 տուողին առ Մատուած գոլով ուղղեալ , իբրև իւ-
 րոց ինքեան համարի Մատուած . ըստ որում գիտումն
 վախճանին՝ առաջին է ՚ի պատճառս գործոց , ըստ
 այնմ . “ Արովհետև արարէք միում յեղբարցս այ-
 սոցիկ փոքրկանց՝ ինձ արարէք ” . Սաաթ . ԻԵ . 40 :

Գ. Իիւրաւ բերին մարդիկ ՚ի գործ ողորմու-
թեան՝ քան աղօթից և պահոց . քանզի ճիգն և
աշխատութիւն պիտի ՚ի վանել զձանձրոյթ և ըզ-
տաղտիութիւն անձին ՚ի յաղօթելն, և զսպել ըզ-
բաղձանս համադամ կերակրոց ՚ի պահելն . իսկ
ողորմութիւնն ոչ խնդրէ աշխատութիւն, այլ մի-
այն կամեցողութիւն առ ՚ի բառնալ զկարօտու-
թիւն ընկերին :

Նա՛ զի աղօթք և պահք են նուէր հոգւոյն և
մարմնոյն, որք են բուն և էական մասունք մար-
դոց, իսկ ողորմութիւնն է նուէր ընչից՝ որք ար-
տաքոց են մարդոց : Սակայն այր ողորմած ընդ ար-
տաքին ինչս՝ պարտ է և զսիրտ և զկամս իւր մա-
տուցանել . զի յայնժամ է ողորմութիւնն ընդու-
նելի, յորժամ ձեռամբ սրտին բաշխի :

Քանզի ոչ հաճի Աստուած ընդ ողորմութիւնն,
եթէ ձեռն տայ՝ և սիրտն զլանայ . զի Աստուած
ոչ ՚ի տուրս հայի՝ այլ ՚ի սիրտ տուողին :

Աստի ողորմութիւնն յայնժամ բարձրագլուխ
պարծի առ դատաստանաւ, յորժամ յարակից է
նմին միտք զուարթ և կամք յօժար, ըստ այնմ .
“Օ, տուրս զուարթառատս սիրէ Աստուած” .
Բ. Կրն. Թ. 7 :

Դ. Ի գործ ողորմութեան շարժի մարդ, ոչ մի-
այն ՚ի սիրոյն Աստուծոյ՝ այլ և ՚ի բնութենէ իւր-
մէ . զի մարդ՝ որոյ խառնուած է բարեկարգ, բնա-
կանաբար բերի ՚ի գութ ընկերին . իսկ ՚ի գործ ա-
ղօթից և պահեցողութեան ամենեքին շարժին մի-
այն ՚ի սիրոյն Աստուծոյ, և ոչ երբէք ՚ի բնութենէ :
Քանզի ամենայն ոք ՚ի բնութենէ իւրմէ սիրէ

և խնդրէ զհանգիստ և զգիւրութիւն անձին, իսկ առ ՚ի կալ յաղօթս, և ՚ի հեշտալի կերակրոց հըրսժարիլ՝ ոչ բերի բնութեամբ :

Այս միայն ՚ի սիրոյն Աստուծոյ շարժի մարդ աշխատաւ անել զանձն իւր աղօթիւք և պահօք :

Ե. Օտայն աուրս արժանէ կոչել ողորմութիւն, որ ՚ի սէր Աստուծոյ ջամբի կարօտելոց յարդար վաստակոց՝ ըստ չարութեան կարողութեան, զուարթանքին, անտրտունջ, անյապաղ, և ՚ի ծածուկ :

2. Գործ գթութեան չարի ըստ ըզձից և ըստ կարեաց, զի եթէ որ ոչ ունիցի զյարմութիւն ընչից՝ լիաձեռն կարկառել զտուրս կարօտելոց, այնչտի ինչ տացէ, որչտի միանգամ կարող գտանի. ուստի ասէ Տէրն մեր. « Ար արբուսցէ միում ՚ի փոքրիանցս յայոցանէ բաժակ մի ջուր ցուրտ միայն յանուն աշակերտի, ամէն ասեմ ձեզ, ոչ կուրուսցէ զվարձս իւր » . Մատթ. Ժ. 42 :

Ե. Ի քաղաքական ատենի պատժեն դատաւորք զգողս և զյափշտակողս, այլ ոչ զազահս և զանգութըս. իսկ Աստուած ոչ միայն զգողս և զյափշտակողս պատուհասէ, այլ և զազահս և զանգութս :

Քանզի ազահն զբարին հասարակաց անկարգ բաղձանօք ժողովեալ՝ ընդ սրտի իւրօւմ ամբապահեսա առնէ. և անգութն զողորմութիւնն տարագրեալ յաշխարհէ՝ զմարդիկ ՚ի կարօտութեան սպանանէ. ապա իրաւամբ պատուհասակոծ լինին վաղ կամ անազան՝ յաստուածային արդարութենէ :

Ը. Աչ զերձանին ՚ի դատաստանաց և նորա, որք թէպէտ ողորմած են առ աղքատս, սակայն բըւ-

նալիր մատուցանեն երգեցողաց և խաղարկուաց զարծաթ և զսկի ՚ի գինեբբուս և ՚ի խնձոյս : Քանզի զմարմնաւոր բարիս՝ որ սրարգևեալ է նոցա յստուածուստ ՚ի ստացումն հոգևորաց բարեկարգ մատակարարութեամբ, յանպէտ և ՚ի վնասակար իրս չարաչար ՚ի գործ դնեն, ըստ այնմ. « Աչ է բարւոք առնուլ զհաց մանկանց՝ և արկանել շանց » . Սաբլի . ԺԵ . 26 :

Այդա առաւել ևս պատժոց արժանի դատին նոքա՝ որք անողորմ են առ աղքատս, և սուստաւ ձեռն ՚ի սատանայական խաղս և ՚ի զեղխութիւնս :

Թ . Անզեղջքն ՚ի չորիս՝ մի յուսացին ընկ ողորմութեամբ և արովք հասանիլ միրկութեանս : Քանզի յանդգնութիւն է յուսալով յարգիւնս ողորմութեան՝ անխիղճ մեղանչել, կամ ոչ դառնալ ՚ի մեղաց, զի ողորմութիւնն ոչ է կաշսութիւրիչ իրաւանց, կամ խափանիչ արդարութեանն Աստուծոյ :

Այս՝ ողորմութիւնն քաւ է զմեղս, և զիջուցանէ զցասումն Աստուծոյ, սակայն ենթադրէ ունիլ զկատարեալ զղջումն և զխոստովանութիւն, պահանջէ ևս զաղօթս և զպահեցողութիւն :

Վասն զի Աստուած ոչ միայն է ողորմած՝ այլ և արդար, զի որ ասացն՝ թէ տուք զողորմութիւն, և ամենայն ինչ սուրբ է ձեր, և թէ՛ զողորմութիւն կամիմ և ոչ զպատարագ, նոյնն ասաց. « Եթէ ոչ ասրաշխարիցէք՝ ամենեքեան նոյնպէս կորնչիցիք » . Վրի . ԺԳ . 5 :

Աւրեմն սրարտ է սաղ զողորմութիւն կարօտելոց, այլ ոչ երբէք զանց առնել զկատարեալ զղջ

մամբ և զխոստովանութեամբ , զաղօթիւք և ըզպահնեցողութեամբ :

Օ՛ի թէպէտ մի միայն չար է բաւական կորուսանել զհոգի մարդոյ յաւիտեան , բայց չէ բաւական մի միայն բարեգործութիւնն հասուցանել զնա՛ի փրկութիւնն . զի ըստ առածին իմաստասիրաց , բարին առեալ լինի յանբողջ պատճառէ , իսկ չարըն՝ յինչ և իցէ պակասութենէ :

Լ՛հա ծնանի կենդանին զուգընթացութեամբ բազում պատճառաց , բայց կարէ մեռանիլ ՚ի միոյ պատճառէ :

Թ . Օ՛նեքգործութենէ ողորմութեան աւելորդ թուի ճոխագոյնս ճառել , որովհետև կարէ իւրաքանչիւրոք յանձին իւրում փորձել զօգուան նորին :

Քանզի և բազում մեղաւորք պատճառաւ ուղորմութեան՝ զորս ետուն աղքատաց և տանն Լ՛ստուծոյ սպասաւորաց , աղօթիւք և խնդրուածովք նոցա արժանացան աստուածային ողորմութեան և շնորհաց , դարձան ՚ի մեղաց իւրեանց՝ և արդարացան :

Քաղումք ևս՝ ՚ի տառապանաց և ՚ի վշտաց տըրովք և ողորմութեամբ զերծան . հիւանդք գոին զառողջութիւն , փորձանաւորք զելլ , անկեալքն ՚ի ձախողութիւն՝ զյաջողուածս բարեաց : Եւ ոչ միայն այսչափ , այլ և մեռեալք ընկալան զկենդանութիւն , որպէս բարեպաշտուհին Տաբիթա՛ վասն աղաչանացն այրեաց որոց առնէր ողորմութիւն , կենդանացաւ ՚ի մեռելութենէ ՚ի ձեռն օրբոյն Պետրոսի . Պորժ . Թ . 41 :

“ օ՞րհն քո ողորմութեամբ քաւեալից , և զանօրէնաբար
 ինչն քո գլխով փնանկաց ” . Դանի . Դ . 24 :

“ Եղբրո՞ւս գլխածս՝ որպէս և հայրն յեր գլխած է ” .
 Ղուկ . Զ . 36 :

“ օ՞ր չաղջեայ՝ և ետո՞ւս ինչ ուրախ . ծարաւեցի՝
 և արբոսցեալ ինչ . օտար եի՛ր և ժողովեցեալ լիս ” .
 Մատթ . ԻԵ . 35 :

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ԱՂՕԹՔ , ՊԱՏՔ , ԵՒ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ

Ա . Երբեակ աղք են բարեգործութեանց , որք
 կարևորք են քրիստոնէին՝ առ ՚ի սրբիլ ՚ի մեզաց ,
 և հասանել յաւիտենիցն կենաց . այս է՝ աղօթք ,
 պահք , և ողորմութիւն :

Երբեակ աղք են և թշնամիք , որք ջանան ար-
 գելուլ ՚ի բարեգործութենէ , և զրկել ՚ի յաւերժ
 կենդանութենէ . այսինքն է՝ սատանայ , մարմին ,
 և աշխարհ :

Սատանայ՝ ներքին թշնամի , որ դրդէ զմարդիկ
 աղքի աղքի խաբուսիկ հնարիւք յետս կասիլ յա-
 ղօթից : Քանզի արկանէ ՚ի միտս աղօթողին զաղ-
 տեղի խորհուրդս , սնամիտութիւնս , զաշխար-
 հային հոգս . և կամ ցրուէ և պղտորէ զմիտս

սնտօրի մտածութեամբ, կամ տրտմութեամբ, կամ թերահաւատութեամբ, այլովքն հանդերձ :

Մարմին՝ կցորդակից թշնամի, որ անդադար ստիպէ զհոգին կատարել զհաճոյս իւր՝ քան զկամբս Աստուծոյ . խորշեցուցանէ ՚ի պահոց պատճառելով զտկարութիւն իւր . կամակից ինքեան առնէ զհոգին՝ խճողել զբավայնն հանապազօր փափուկ կերակրովք :

Աշխարհ՝ տրտաքին թշնամի, որ հրապուրէ սնտօրի վայելչութեամբն զերկրաւորս և եթ խորհիլ . առաջի առնէ զմեծութիւն, զփառս, զքօսանս փափկութեան . ջանայ ամփոփել զձեռսս ուղորմածաց՝ յազբատաց և ՚ի կարօտելոց, որպէս զի ճօխ ընչիւք վայելեացեն ՚ի կեանս կենցաղոյս, և մի իւրք պակաս գտանիցին :

Եւ յայտոցիկ մշտամարտ թշնամեաց առաւել քան զայլս մնասին նորա՝ որք նորաքայլ են և յոզ դողդուն ՚ի բարեգործութեան ճանապարհին : Իսկ մինչ յարատեւն ՚ի գործս բարիս՝ լինին ազատաքայլ և անսայթաք . և իբրև քաջ զօրական առտոն հարեալ զզօրութիւն թշնամւոյն՝ զյաղթանակն տանին քաջութեան :

Եւ որովհետև ամենայն ինչ յանկատարութենէ ՚ի կատարելութիւն դիմէ, և ամենայն գործ ՚ի սկզբան թուի դժուարին, բայց հետզհետէ գործի վայելչաբար և դիւրութեամբ . ապա մի միջատեսցին նորա՝ որք չեն ունակացեալ ՚ի բարեգործութեան՝ յորժամ ընդ առաջ ելանէ դժուարութիւն ինչ կամ թերութիւն՝ ՚ի գործել իւրեանց զբարիս . այլ ջանասցեն յարատեւել ՚ի նմին, մին-

չև լինել նոցա այն ՚ի սովորոյթ :

Օսոյն և յարհետաւորս է տեսանել . զի զաւաջինն բազում դժուարութիւնս կրեն , և բազում վրիպմունս գործեն համբաւքն . իսկ յորժամ անձանձիր աշխատասիրութեամբ հմուտան արհեստին , այնուհետև գործեն դիւրութեամբ և անվրէպ :

Բ . Ատուած երբեմն զյօժարութիւն կամոց մարդոց , որ հաստատեալ է ՚ի գործել զբարի ինչ , ընդունի ՚ի տեղի գործոց . որպէս զյօժարութիւնն Աբրահամու ՚ի պատարադել զՎսահակ զորդի իւր՝ ընկալաւ Ատուած իբրև զգործ կատարեալ . Օննդ . ԻԲ : Այսպէս և զյօժարութիւնն իւզաբեր կանանց՝ որք երթային օժանել զմարմին Տեառն Յիսուսի , ընկալաւ իբրև զգործ լրացեալ :

Այնպէս ՚ի տեղի գործոց ընդունի Ատուած զյօժարութիւն հիւանդաց՝ որք փափագին աղօթել յեկեղեցւոջ , և չքաւորաց՝ որք կամին տալ զողորմութիւն կարօտելոց , և տկարաց՝ որք բողձան սրահել զպահս :

Իայց և երբեմն ընդ յօժարութեանն կամաց խնդրէ և զգործն . որպէս զհաստատուն կամբ որդւոցն Օբեդեայ առ ՚ի ըմպել զբաժակն մահու՝ ոչ բաւական համարեցաւ Տէրն , սլ կամեցաւ՝ զի իրօք ևս արբցեն , որպէս և արբինն իսկ , մինն վիայական արեամբ , և միւսն մշտաւ չարչար ճգնութեամբ :

Այս որ կարէ գործով կատարել զաղօթս՝ զերկրպագութիւնս , զպահս , և զողորմութիւնս , մի զանց առնիցէ , յուսալով թէ իցէ բաւական միայն

յօժարութիւնն կամաց : Եւ նա՛ որ ոչ կարէ գործով կատարել, մի վճատիցի թէ զըկեցաւ ՚ի վարձուց, զի Մատուած իբրև զգործ արժանի վարձուց ընդունի երբեմն զպատրաստութիւնն և զյօժարութիւնն բարեմիտ կամաց՝ յորժամ է հաստատուն :

Գ. Կատարելութիւն մարդոց կայանայ ՚ի սիրելն զՄատուած. և նշան սիրոյն Մատուծոյ են գործք բարիք, որք վերաբերին կամ առ Մատուած, կամ առ ինքն, կամ առ ընկերն : Եւ Մատուած վերաբերին աղօթք, զի ունի առարկայ զՄատուած. առ ինքն վերաբերի պահքն, զի ունի առարկայ զմարմինն. առ ընկերն վերաբերի ողորմութիւնն, զի ունի առարկայ զողորմութիւնն մարդոց :

Բայց որովհետև աղօթք, պահք, և ողորմութիւնք, իբրև մասունք խորհրդոց ապաշխարութեան՝ են առաքինութիւնք կրօնի, երեքին ևս վախճանաբար վերաբերին առ Մատուած, և ունին զողորմութիւն իւրեանց՝ ՚ի գործունէութենէ աստուածային շնորհաց :

Վասն որոց այր արդար զգուշանայ յարատոյ մեղաց, զի մի աղտեղացի և զըկեսցի ՚ի շնորհաց. և բժաւորեալն մեղօք՝ ապաշխարէ, զի սրբեալ արդարացի, և շնորհաց ընդունակ լիցի : Մին վարի իբրև պաշտպանողական զինուք, և միւսն՝ իբրև վանողականաւ :

Օգնքս այսոքիկ են գործողութիւնք աղօթից՝ պահոց՝ և ողորմութեան, որովք շնորհքն Մատուծոյ եթէ իցէ յումեք, շնկորուստ պահի, և թէ կորուսեալ իցէ՝ վերստին գտանի :

Եւ թէպէտ երեքին սորա 'ի միոյ յականէ սիրոյն Աստուծոյ յառաջ գան, որպէս ջերմութիւն՝ և լոյս՝ և անդրադարձ շառաւիղ՝ 'ի միոյ արեգակնէ, այլ զանազանին յինքեանս, զի ունին զայլ և այլ առարկայս, բայց երեքեանն 'ի միասին զմի պոսակ երանութեան հիւսէն 'ի գլուխ գործողին իւրեանց :

Իսկ արդ՝ որ աղօթէ առ Աստուած՝ ճանաչէ զինքն առաջի Աստուծոյ, և զԱստուած ներկայ ինքեան, վասն որոյ ոչ կարէ խորհիլ 'ի գործել զչար ինչ, այլ մանաւանդ ցանկայ հաճոյ լինիլ նմա . և յանձնէ զանձն իւր և զիւրոն ամենայն 'ի կամս Աստուծոյ . և յամենայնի ամենայն ուրեք ինգրէ ըզփառս Աստուծոյ, և խոնարհ մտօք հնազանդի հըրամանաց նորա : Այս ամենայն և որ սոցին սակի են՝ համարին գործ աղօթից, որք սկզբնաբար ներգործին 'ի մտաց, այլ կատարին սպասահարկութեամբ մարմնոյ :

Եւ յայսցանէ հարկաւ հետեւի ճնշել զմարմինն պահօք, զսպել զգայարանս, մեռուցանել զանկարգ կիրս ախտաւոր բաղձանաց հեշտութեան, համբերել ամենայն վշտաց և ձախողակի պատահարաց, մինչև կորուսանել զմարմին, յորում գտանի ճշմարիտ կեանք հոգւոյն, ըստ սյնմ. « Ար կամիցի զանձն իւր կեցուցանել՝ կորուսցէ զնա » . Սափլ . Ժ. Զ. 25 :

Եւ սորա և նմանք սոցին գործք առաքինութեան՝ վերաբերին առ պահեցողութիւնն . զի 'ի մարմնի և մարմնով գործին, այլ ոչ առանց սատարութեան հոգւոյ և մտաց :

Յետ որոյ հետևին և գործք ողորմութեան, այսինքն է՝ ջամբել զինչս առ ՚ի բառնալ կամ թե թեացուցանել զկարօտութիւնս կարօտելոյն: Այս որ պիտին ջանք և աշխատութիւն մարմնոյ ՚ի ստացումն գոյից, և խոհական խորհրդածութիւն հոգւոյ ՚ի կշռել զկարողութիւն անձին՝ և զպէսս կարօտելոյն, որպէս զի արժանատիս և վայելչաբար լինիցի տալն: Այս գործս ողորմութեան վերաբերին ներողութիւն, խրատ, ուսուցանողութիւն, կարեկցութիւն, մխիթարութիւն, և նմանք սոցին:

Այս սոցիւք կատարին ամենայն գործք վճարման մեղաց՝ զինի զղջման և խորհրդական խոստովանութեան, զորս կանոնադրէ խոստովանահայրն ըստ թէութեան անձին և ժամանակին, իբրև դեղ և սպեղանի ամենայն հիւանդութեան և վիրաց հոգւոյ. որք ունելով զներգործութիւնս իւրեանց ՚ի զօրութենէ չարչարանացն Քրիստոսի, արգիւնաւորեն զչնորհս աստ, և զփառս ՚ի հանդերձեալն:

Դ. Յայտոսիկ պարունակեալ կան աւետարանական ինն երանութիւնքն, վասն զի հոգւով աղքատ, հեղ, և սուրբ սրտիւք՝ են աղօթասէրք: Ազաւոր, քաղցեալ, ծարաւի, հարածեալ և նախատեալ վասն արդարութեան՝ են պահեցողք: Ողորմած և խաղաղսրար՝ են նպաստամտոյցքն ընչիւք կամ բանիւ:

Արդ՝ որ զայտոսիկ առնեն սիրովն Աստուծոյ, նոցա է երկնից արքայութիւնն, նոքա մխիթարին, ժառանգեն զերկիր, յագենան, զողորմութիւն գտանեն, նոքա զԱստուած տեսանեն, որդիք Աստուծոյ կոչին, ցնձան և ուրախանան յերկինս. զի

վարձք նոցա բազում են աստ և ՚ի հանդերձեալն,
բառ անսուտ խոստմանն Վրբիտասի Մատուցոյ մե-
րոյ . Սաթ . Ե . 12 :

Ե . Օգերազանցու թե՛նէ և զհարկաւորու թե-
նէ աղօթից սրահոց և ողորմու թեան , ոչ միայն
նախնի իմաստասէրք և հարք և վարդապետք դը-
րեն , և զմարդիկ ՚ի նոյն յարգորեն , այլ և Մատու-
ճաշունչ գիրք հնոյ և նորոյ կտակարանաց՝ ամե-
նայն ուրեք իբրև փողով բարբառոյ հռչակ հար-
կանեն :

Ուստի հերիքացին ստիաւուք ասացեալքս
աստանոր , ընդ այլոց բազմաց հոգեշահ խրատա-
բանու թեանց , որք են իբրև կարևոր զարգ հոգ-
ւոյ և մարմնոյ՝ առ ՚ի մտանել համարձակ յառա-
գատն լուսոյ երկնաւոր փեսային , իբրև կոյս մի
սուրբ և հարան անորտա գեղափայլ արճնու թեամբ
՚ի փայելել զփառս անվախճան :

“ Բարի են աղօթք՝ պահօք և ողորմութեամբք և ար-
քարութեամբք ” . Տօբ . ԺԲ . 8 :

“ Այս աղօթ ոչ ի-իչ էլանէ , էլեւ ոչ՝ աղօթիւն և պա-
հոյք ” . Սատթ . ԺԵ . 20 :

“ Ոչ մէկնէր ՚ի պաճարեն , այլ պահօք և աղօթիւն
պաշտելի զոյցի և զտրեի ” . Ղուկ . Բ . 57 :

“ Աղօթք չո՛ր և ողորմութեան չո՛ր էլեն յիշատակաս ա-
ռաջի Աստուծոյ ” . Գործ . Ժ . 4 :

Հասանական նշանք ինչ կամ յապիտ-իւնիք ընտրելոցն
 Աստուծոյ, որք ժառանգելոց են զիւրիւնքն :

Ոչ որ կարէ յաստի կեանս հաւաստել զփրկու
 կութիւն իւր՝ առանց մասնաւոր յայտնութեանն
 Աստուծոյ . բայց և ոչ որ պարտի յուսահատիկ
 գիրկութենէ իւրմէ , այլ մեծաւ յուսով և եր-
 կիւղիւ ջանալ առ ՚ի հասանիլ փրկութեան , ըստ
 այնմ . « Ահիւ և դողութեամբ զանձանց փրկու-
 թիւն գործեցէք » . Փիլիպ . Բ . 12 :

Այսպէս նշանակեն Աստուածաշունչ մատեանք՝
 սուրբ հարբ՝ և աստուածաբանք . սակայն սուրբ
 գիրք ՚ի մէջ մատուցանեն զնշանս ինչ անօթոցն
 օղորմութեան , այսինքն ընտրելոցն Աստուծոյ ,
 որով որոշին յանօթոցն բարկութեան , այսինքն
 յանարգելոց :

Ասոցք իմն է , թէ նա փրկի՝ որ գնաց ընդ ճա-
 նապարհ փրկութեան . և նա կորնչի՝ որ գնաց ընդ
 ճանապարհ կորստեան : Աւստի կարէ ամենայն որ՝
 որ միտս ունի , հաւանականագոյնս դատել զանձ-
 նէ , թէ իցէ յընտրելոց սակի , ուչ եղեալ ճա-
 նապարհին՝ յորում գտանի :

Այս դատումն ոչ այնքան մարդկեղէն բզ-
 գացմամբ , սրբան աղդեցութեամբ հողւոյն Վը-
 բիստոսի մարթի լինել . ուստի ասէ առաքեալն .
 « Այն ինքն հոգին վկայէ հողւոյս մերում , եթէ
 եմբ որդիք Աստուծոյ » . Հոմ . Ը . 16 :

Նշանք ընդրելոյ՝ շրա 'ի Ռջ Բերին աստուածաբանս
'ի սորբ Գրոյ, Գլխաորսն էն ասան,
և էն սոբա :

Ա. Որ ունի զհաւատ ուղիղ, և զյոյս աներկբայ, և սիրէ զՄատուած և զընկերն, երկնչի Աստուծոյ, և պահէ զամենայն հրամանս նորա. նախանձաւոր լինի փառացն Աստուծոյ, և ջանացող փրկութեան ընկերին :

Բ. Որ յամենայն դործս ունի իւր վերջին վախճան զարքայութիւնն Աստուծոյ, ոչ ցանկաց անկարգ բաղձանօք մեծութեան, փառաց, և պատուոյ, և ամենայն իրաց աշխարհի :

Գ. Որ անարտունջ համբերէ ամենայն վշտաց և փորձութեան վասն Քրիստոսի, և յանձնէ զանձըն և զիւրսն ամենայն աստուածային տեսչութեան, և համաձայնի կամացն Աստուծոյ յամենայն իրս :

Դ. Որ հեզէ և խոնարհամիտ, ամենեցուն կաթի զբարիս, և ոչ ումեք խորհի չար տունել. ներէ թշնամեաց, և աղօթէ վասն փրկութեան նոցա :

Ե. Որ յամենայն ժամանակս ըստ կարեաց իւրոց տայ զողորմութիւնս կարօտելոց. խնամ տանի հիւանդաց, օգնէ փորձանաւորաց, ուսուցանէ զապէտս, և խրատէ զանխրատս :

Զ. Որ համարի զինքն մեղաւոր քան զամենայն մարդիկ. բեկմամբ ուզոյ զզջոյ 'ի մեղաց. յաճախ խօստովանի և ապաշխարէ, և արժանապէս մատչի 'ի հազարդութիւն կենարար խորհրդոյ մարմնոյ և սրեան Տեառն :

է. Ար յամենայնի զգուշանայ ՚ի մահացու մեղաց , և սրբան հնար իցէ՝ ՚ի ներելու յանցանայ . հեռանայ ՚ի սրտածուս է մեղաց , և պահէ զզգայաբանս իւր յամենայն անպատշաճից . փախչի ՚ի հեշտութենէ և ՚ի փափիւութենէ , և ճնշէ զմարմինն պահօք և ժուժկալութեամբ :

Ը. Ար յօժարամիա է յունկնդրութիւն հոգեշահ խրատուց և ուրախութեամբ սրտի լսէ ըզպատգամն Աստուծոյ , և ջանայ կատարել :

Թ. Ար ջերմեռանդութեամբ տեսանէ զսուրբ Պատարագն . անձանձիր կատարէ զհանապազոր դական աղօթս իւր . ապաւինի ՚ի սուրբ Աստուածածինն , և զնա բարեխօս ունի առ Աստուած :

Ժ. Ար խոկայ միշտ զմահն իւր , և զգատաստանն Աստուծոյ , զփասս արքայութեան՝ և զտանջանս զժոխոց :

Վ Ե Ր Ջ Ա Ր Ա Ն

ԱԿԵՂԱՆԻՔ համայն դիմեն անխափան
 Ի յանցնիւր վախճան՝ առ որ կարգեցան .
 Զի ըստ յատկութեան իւրեանց կազմութեան
 Գործեն անվրէպ՝ ազդամբ բնութեան :

Սակայն հասանիլ մարդոց առ վախճան ,
 Ընտրութեան իւրում եղև ապաստան .
 Զի ոչ հաստեցաւ սոսկ զգայական ,
 Հարկաւ բնութեան առնել զսասնայն :

Ոչ տածէ երկիր յըզգայունս համայն՝
 Տխար և թշուառ քան զազգս մարդկան .
 Ապա կարօտի վարժից կրթութեան ,
 Ճանաչել ընտրել՝ զոր ինչ է պատկան :

Ուստի պարտ վարկայ ըստ իմ պաշտաման՝
 Կազմել յօրինել ըզսոյն ԹԱՆԳԱՐԱՆ .
 Ուր ազգի ազգի վաճառք պատուական ,
 Կարևոր իրատք վաճառին արժան :

Հնապա գանձեցէք ՚ի մտաց աման ,
 Զոր ձեզ նուիրեմ սիրով հայրական .
 Որով լինիջիք նախ մարդ բանական ,
 Առնող ճանաչմամբ մտաց տեսութեան :

Ապա լինիջիք մարդ բարոյական ,
 Առնող սկզբամբ օրինաց բնութեան .
 Յետ որոց եղեալ մարդ քաղաքական ,
 Գաջիք ձեզ օգուտ ՚ի կենակցութեան :

Հուսկ ապա կրթեալ յսծապաշտութեան ,
 Ի ծայրն հասջիք կատարելութեան .
 Եւ աշխատ եղեալ վասն երջանկութեան ,
 Վայելլեալիք յայն՝ այժմ և յապագայն :

ՅԸՆԿ

ԳԼԽՈՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՏՈՐԻ

ԳԼ.		ԵՐ.
Ա.	Չարութիւն	1 :
Բ.	Հպարտութիւն	9 :
Գ.	Շռայլութիւն	27 :
Դ.	Նախանձ	32 :
Ե.	Լպերախտութիւն	37 :
Զ.	Բարկութիւն	39 :
Է.	Լգահոնութիւն	50 :
Ը.	Լնգործութիւն	56 :
Թ.	Որկրամոլութիւն	66 :
Ժ.	Լբբեցութիւն	70 :
ԺԱ.	Բղջախոհութիւն	75 :
ԺԲ.	Բամբասանք	82 :
ԺԳ.	Դատողութիւն	102 :
ԺԴ.	Մարդահաճոյ	109 :
ԺԵ.	Յիշոց	114 :
ԺԶ.	Մատնութիւն	126 :
ԺԷ.	Խռովութիւն	131 :
ԺԸ.	Ստութիւն	138 :
ԺԹ.	Սուտ վկայութիւն	146 :
Ի.	Սուտ երգումն	151 :
ԻԱ.	Կախարդք	155 :
ԻԲ.	Յուսահատութիւն	160 :
Ա.	Լպաշխարութիւն	167 :
Բ.	Լղօթք	178 :
Գ.	Պահք	203 :
Դ.	Ողորմութիւն	206 :
Ե.	Լղօթք, Պահք, և Ողորմութիւն	211 :
Զ.	Հաւանական նշանք ընտրելոցն օյ	218 :

919
920

919

h.2

920

1.1

0028644

0028624

